

ZBIÓR
ARTYKUŁÓW NAUKOWYCH

FILOLOGIA, SOCJOLOGIA I
KULTUROZNAWSTWO
TEORETYCZNE I PRAKTYCZNE ASPEKTY
ROZWOJU WSPÓŁCZESNEJ NAUKI

Częstochowa (PL)

30.03.2017 - 31.03.2017

U.D.C. 316+8.2+8.1.1.1.1.1 +8.0.1.8+082

B.B.C. 94

Z 40

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Druk i oprawa: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Adres wydawcy i redakcji: 00-728 Warszawa, ul. S. Kierbedzia, 4 lok.103

e-mail: info@conferenc.pl

Zbiór artykułów naukowych.

Z 40 Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej "Filologia, socjologia i kulturoznawstwo Teoretyczne i praktyczne aspekty rozwoju współczesnej nauki" (30.03.2017 - 31.03.2017) - Warszawa:

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2017. - 156 str.

ISBN: 978-83-65608-48-2

Wszelkie prawa zastrzeżone. Powielanie i kopiowanie materiałów bez zgody autora jest zakazane. Wszelkie prawa do materiałów konferencji należą do ich autorów. Pisownia oryginalna jest zachowana. Wszelkie prawa do materiałów w formie elektronicznej opublikowanych w zbiorach należą Sp. z o.o. «Diamond trading tour». Obowiązkowym jest odniesienie do zbioru.

nakład: 50 egz.

"Diamond trading tour" © Warszawa 2017

ISBN: 978-83-65608-48-2

WSPÓŁORGANIZATORZY:

International research group (Belarus, Poland, Russia, Serbia, Ukraine)

Global Management Journal

Virtual Training Centre „Pedagog of the 21st Century”

KOMITET ORGANIZACYJNY:

W. Okulicz-Kozaryn (Przewodniczący), Dr. Hab, MBA, profesor, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Polska;

A. Murza (Zastępca Przewodniczącego), MBA, Ukraina;

A. Горюхов, к.т.н., доцент, Юго-Западный государственный университет, Россия;

A. Kasprzyk, PhD, PWSZ im. prof. S.Tarnowskiego w Tarnobrzegu, Polska;

A. Malovychko, PhD, EU Business University, Berlin – London – Paris - Poznań, EU;

L. Nechaeva, PhD, Instytut PNPU im. K.D. Ushinskogo, Ukraina;

М. Ордынская, профессор, Южный федеральный университет, Россия;

S. Seregina, independent trainer and consultant, Netherlands;

M. Stych, PhD, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Polska;

A. Tsimayeu, PhD, associate Professor, Belarusian State Agricultural Academy, Belarus.

KOMITET NAUKOWY:

W. Okulicz-Kozaryn (Przewodniczący), Dr. Hab, MBA, profesor, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Polska;

С. Беленцов, д.п.н., профессор, Юго-Западный государственный университет, Россия;

Z. Čekerevac, Dr., full professor, „Union - Nikola Tesla” University Belgrade, Serbia;

Р. Латыпов, д.т.н., профессор, Московский государственный машиностроительный университет (МАМИ), Россия;

И. Лемешевский, д.э.н., профессор, Белорусский государственный университет, Беларусь;

Е. Чекунова, д.п.н., профессор, Южно-Российский институт-филиал Российской академии народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации, Россия.

SPIS/СОДЕРЖАНИЕ

ВИДИ І ФОРМИ «СПЕЦІАЛЬНИХ ПОДІЙ» У ПОСТКЛАСИЧНІЙ КУЛЬТУРІ Данилова В. Є.,	7
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ В ТРАНСФОРМУВАННІ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПРАКТИК Денисюк Ж.З.,	17
КЛАСИФІКАЦІЯ ІДІОМАТИЧНИХ ОДИНИЦЬ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ Горохова І.В., Зозуля Т.І.	19
МОДУС РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ЛІРИЧНОГО СУБ'ЄКТА В АВТОРСЬКОМУ ТЕКСТІ М. ВІНГРАНОВСЬКОГО Шарова Т.М., Лінькова Т.А.	22
ТЕМА МАТЕРИНСТВА У ТВОРЧОСТІ К. ГОРДІЄНКА Шарова Т.М., Пінігіна Ю.Г.	25
ОБРАЗИ СУЧАСНОСТІ ТА ВІДОБРАЖЕННЯ ДІЙСНОСТІ У ТВОРАХ Ю. АНДРУХОВИЧА Шарова Т.М., Таран В.В.	28
ТВОРЧА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ КОСТЯ ГОРДІЄНКА В ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІЙ РЕЦЕПЦІЇ Шарова Т.М., Тверитінова А.С.	31
ЗАГАДКИ ПРОШЛОГО В РОМАНЕ КРИСТОФА РАНСМАЙРА „ПОСЛЕДНИЙ МИР“ Надареишвили Л.	33
ПРОБЛЕМА ЕКЗИСТЕНЦІЇ ЖІНКИ В РОМАНІ В. ПІДМОГИЛЬНОГО «НЕВЕЛИЧКА ДРАМА» Козубенко Л.М.	37
«КАВКАЗСКИЙ СЛЕД» КАК «ЗНАК» «МОСКОВСКОГО ТЕКСТА»: ЧУВСТВО, ОЩУЩЕНИЕ И РЕАЛЬНОСТЬ (НА МАТЕРИАЛЕ РОМАНА В. МАКАНИНА «АНДЕГРАУНД, ИЛИ ГЕРОЙ НАШЕГО ВРЕМЕНИ») Перинец Е. Ю.	40
ГАЗЕТНА МОЗАЇКА ПОЕТЕСИ ТЕТЯНИ КОМЛІК Уваров Ю. В.	43
СИМВОЛИЗМ ХРИЗАНТЕМЫ В ЯПОНСКОЙ КУЛЬТУРЕ Куренкова Т.Н.	54

NOMINATION AND EXISTENCE AS TWO ASPECTS OF INTERDISCIPLINARY RESEARCH OF SALINGER'S WORKS (THEORETICAL REVIEW)

Nachkepia M. 57

**МИСТЕЦТВО ЯК МЕТОД ПІЗНАННЯ В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФІЇ
«ОСЬОВОГО ЧАСУ»**

Петрушевська Н. І. 61

СЕРЕДНЬОПОЛІСЬКІ ВІРУВАННЯ ПРО ПЛЯМИ НА МІСЯЦІ

Плечко А.А. 70

FUNCTIONS OF ANCIENT GREEK PRONOUNS IN SPACE-TIME DEIXIS ORGANIZATION

Chekareva Y. 76

THEORETICAL FRAMEWORK FOR THE STUDY OF PERSUASION IN ADVERTISING DISCOURSE

Olenyuk O. V. 84

МОВНІ ЗАСОБИ ТА КОГНІТИВНІ МЕХАНІЗМИ ТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО ЕФЕКТУ У КОРОТКИХ ОПОВІДАННЯХ О.ГЕНРІ

Бойчук Н.В., 86

ПОБУДОВА ПОЛЯ СИМВОЛІВ АНТОНІМІЧНОГО КОНЦЕПТУ DIVIDED-WHOLE (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ ПЕРЛ БАК «A HOUSE DIVIDED»)

Івасюта О.Б. 89

GLOSSARIES AS FIXATIVES OF MATERIALIZED COMPONENTS OF SCIENTIFIC KNOWLEDGE

Sidorenko L.M. , Tylnyak N.V. 94

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ПЕРЕКЛАДУ ФАХОВИХ ТЕКСТІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ АГРАРНОГО СПРЯМУВАННЯ

Свисюк О.В. 97

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ СТУДЕНТІВ ВНЗ

Мазур Ю. Я. 101

ПИСЬМЕННЫЙ ТЕКСТ В ИНФОРМАЦИОННУЮ ЭПОХУ: НОВЫЕ И ТРАДИЦИОННЫЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЯ

Иващенко А.Г. 103

ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ: ПОТРЕБНОСТИ И ВОЗМОЖНОСТИ

Попова Л.И. 105

**ПРОСОДИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНОЇ ІЄРАРХІЇ
ДІАЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ**

Зоз О. А. 107

**СТВОРЕННЯ НАВЧАЛЬНО-МОВНИХ СИТУАЦІЙ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ**

Гурська Л.І. 110

**ВИДІЛЕННЯ ОСНОВНИХ КОМПОНЕНТІВ ТА ХАРАКТЕРИСТИК РІЗНИХ
ВИДІВ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ДИСКУРСУ**

Мелешко О. І. 114

**ЛЕКСЕМИ ДОЩ, МОРЕ, ДЖЕРЕЛО, РОСА, ВОДОСПАД ЯК ЗАСОБИ
ТВОРЕННЯ ОБРАЗІВ ВОДНОЇ СТИХІЇ У ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ „МОЛОДОЇ
МУЗИ”**

Прищеп О.П. 118

**ЗНАЧЕНИЕ СПЕЦИАЛИСТОВ С ЯЗЫКОВЫМ МЫШЛЕНИЕМ
В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ**

Ивашенко А.Г. 123

**ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**

Ткач Г.В. 125

СТИЛІСТИЧНА КОМПРЕСІЯ У ЗАГОЛОВКАХ ТА СПОСОБИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Чепурна З.В. 141

НІМЕЦЬКОМОВНИЙ ЗАГОЛОВОК ЯК ОДИНИЦЯ ПЕРЕКЛАДУ

Ніколащенко Ю.А. 144

**НЕНАДІЙНА НАРАЦІЯ ЯК НЕВІД’ЄМНА ОЗНАКА ТЕКСТУ РОМАНУ FIGHT
CLUB ЧАКА ПАЛАГНЮКА**

Довбенко Л.В. 147

**ПОЗИЦІОНУВАННЯ ІМІДЖУ УКРАЇНСЬКИХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ
ЖУРНАЛІВ ДЛЯ ЧИТАЧІВ**

Штейбарт Х.В. 151

**ОСОБЕННОСТИ ПИСЬМЕННОГО ПЕРЕВОДА ТЕКСТОВ НЕСТАНДАРТНОЙ
ТЕМАТИКИ**

Павловская Л. И. 153

ВИДИ І ФОРМИ «СПЕЦІАЛЬНИХ ПОДІЙ» У ПОСТКЛАСИЧНІЙ КУЛЬТУРИ

В. Є. Данилова

аспірант, Харківська державна академія культури

Досліджено різноманітні підходи щодо класифікації «спеціальних подій». Залежно від критерію, що є основою, виявлено основні види «спеціальних подій». Наведено приклади реалізації «спеціальних подій» різних видів та окреслено їх вплив на індивідуальну та суспільну свідомість. Виявлено найпоширеніші види «спеціальних подій», завдяки яким впроваджуються нові культурні тенденції. Зазначено, у яких формах можуть утілюватися окремі види «спеціальних подій». Проаналізовано сфери застосування «спеціальних подій».

Ключові слова: «спеціальна подія», види «спеціальних подій», форми «спеціальних подій», посткласична культура, культурні тенденції, емпіричний досвід.

Keywords: “special event”, types of “special events”, forms of “special events”, post-classical culture, cultural trends, empirical experience.

В умовах розвитку сучасної посткласичної культури «спеціальні події» постають одним з найефективніших засобів формування цінностей, впровадження ідей та створення окремих спільнот. Галузь їх застосування поширюється з кожним днем. Саме тому видова класифікація «спеціальних подій» перебуває в стані формування та постійного доповнення. Але незважаючи на це, у науковому дискурсі існує значна кількість різноманітних підходів щодо розподілу «спеціальних подій» за видовими ознаками. К. Федоров поділяє «спеціальні події» за принципом цільової аудиторії або орієнтації на об'єкт впливу [9]. Автор визначає три основні види «спеціальних подій»:

Trade events – заходи event-менеджменту, розроблені спеціально для партнерів по бізнесу, клієнтів, дилерів і дистриб'юторів;

Corporate events – корпоративні event-заходи, до яких можна віднести спільний відпочинок співробітників, ювілеї компанії, професійні свята;

Speciale events – спеціальні заходи, зокрема фестивалі, вручення премій, заходи для преси, концерти, призначені для широкої аудиторії.

Така класифікація містить лише маркетинговий підхід та не відображає повного спектра різновидів «спеціальних подій» з

художньо-естетичної точки зору. Детальніший розподіл «спеціальних подій» наведено О. Шумовичем [10], котрий розглядає класифікацію «спеціальних подій» за принципом поставлених компанією цілей і отриманого результату, така класифікація також відображає лише маркетинговий підхід. Розширеніші моделі класифікацій наводяться в працях «Комунікація в маркетингу» [3] та «Менеджмент спеціальних подій у галузі культури» [8]. Окремі види «спеціальних подій» досліджено в працях європейських учених [12; 13; 14; 15]. Але слід зауважити, що в усіх вищезазначених працях не приділяється увага культурологічним та мистецтвознавчим компонентам «спеціальних подій».

Ще одна проблема полягає в тенденції до змішування понять виду й форми, що, у свою чергу, вносить плутанину в будь-яку класифікацію. Зважаючи на це, важливо зазначити, що в наведеній нижче класифікації головними ознаками для визначення виду будуть сутнісні характеристики «спеціальної події», тобто її головна мета, спрямованість, інформаційний та емоційний посил. Виявити, до якої форми належить «спеціальна подія», можна за допомогою її зовнішніх ознак, серед яких слід зазначити засоби втілення ідеї, художні прийоми реалізації, принципи організації учасників.

Перш ніж визначити основні види та форми «спеціальних подій» у посткласичній культурі слід зазначити, що деякі з них походять від раніше відомих і поширених форм масових заходів. Тобто «спеціальна подія» може відбуватися у формі конференції, презентації, церемонії нагородження, національного свята тощо, але кожна із вищезазначених форм не може вважатися різновидом «спеціальної події», якщо в результаті її проведення не досягнені такі цілі: трансляція, упровадження певних ідей через емоційний вплив, формування або зміна ставлення до конкретної людини, організації, соціальної спільноти, культурного явища тощо, створення емоційного зв'язку з корпорацією (спільнотою, людиною, культурним явищем, продуктом) через отримання особистого емпіричного досвіду.

Залежно від події, що є її основою, «спеціальні події» поділяються на «справжні» (природні) та «штучні» (спеціальні). До «справжніх» належать події, які зафіксовані в суспільній свідомості й циклічно повторюються впродовж певного часу. Насамперед це – народні, релігійні, державні, професійні, особисті свята. Та в процесі розвитку посткласичної культури, у якій глобальні бренди відіграють роль соціокультурних інститутів і впроваджують нові соціальні та культурні цінності, до «справжніх спеціальних подій» слід віднести події, супутні нормальному розвитку компанії. Наприклад, випуск новинки (від товару до послуги), досягнення високих якісних та інших стандартів, відкриття нового виробництва. Ресурс природних подій будь-якої організації зазвичай невеликий і незабаром перестає привертати увагу досвідченого споживача. Тому виникає потреба створення «псевдоподій» («День мила», «День морозива», «Відкриття пам'ятника економічній кризі», «Наукові пікніки», «Ніч музеїв»). Такі події позбавлені первісного змісту, міфологічної основи, символічного капіталу. Але саме вони можуть стати основою нової традиції, створити нові культурні коди, упровадити нові цінності.

Слід зазначити, що сам розподіл «спеціальних подій» на «справжні» та «штучні» є досить умовним. Розглянемо приклад, коли приводом для організації «спеціальної події» стала «справжня» подія – ювілей компанії. Якщо ця подія не буде організовуватися, вона залишиться природною. Та якщо цю подію зрежисувати, інтерпретувати та вкласти в неї необхідні для впровадження в соціум змісти, вона стане «штучною», спеціально організованою. Цьому явищу приділяє увагу у своїй праці «Суспільство споживання» Жан Бодрійяр. На думку автора, на першому плані постає не достовірність і правдивість інформації, а той ефект, який остання справить на глядача (учасника події). За допомогою цього ефекту і здійснюється вплив на сучасне суспільство споживання. «Події, історія, культура представляють поняття, вироблені не на основі суперечливого реального досвіду, а зроблені як артефакти на основі елементів коду і технічної маніпуляції медіума. Саме це і ніщо інше робить будь-яку цінність, якою б вона не була, «доступною споживанню». Саме це поширення заміни системи координат на код визначає масове інформаційне споживання» [1].

Основою наступної класифікації є цільові аудиторії, на які спрямовані «спеціальні події». Найпоширеніше поділяли їх на «зовнішні» і «внутрішні». До внутрішніх корпоративних аудиторій належать співробітники та весь апарат управління компанією. До зовнішніх – клієнти компанії, партнери компанії, представники державних органів, влади та ін. Якщо «спеціальна подія» проводиться не комерційною структурою, і, наприклад, має на меті впровадження політичної ідеї, популяризації культурних цінностей тощо, то можна казати, що вона буде внутрішньою (якщо реалізується в межах міста, країни) чи зовнішньою (якщо вона буде розповсюджена на міжнародному просторі). Головна ознака, яка відрізняє внутрішню подію від зовнішньої, – спрямованість на окрему спільноту, об'єднану за певними ознаками та, здебільшого, ознаяомлену з ідеями, закладеними в «спеціальну подію».

В останні роки зростає тенденція до створення «спеціальних подій», які водночас спрямовані на внутрішню та зовнішню цільові аудиторії. Доцільним прикладом є «спеціальна подія» «Супергерої з хімії», організована компанією «ArtNauka» у 2016 р. [16]. Головна місія компанії – популяризація науки через мистецтво. Щоб кожен співробітник міг зануритися в місію компанії та стати її складовою, було створено фотопроєкт, у межах якого кожному співробітнику пропонувалося проявити свій характер, розкрити внутрішній світ через образ хімічної речовини або елементу. У результаті до оброблених фото додали надписи, які в гумористичній формі відображали основні характеристики елемента, та розмістили в мережі інтернет в режимі відкритого доступу. Таким чином фото співробітників в образах хімічних елементів набули значної популярності в усьому світі, багато людей по-новому побачили знайомі зі школи хімічні елементи, а візуальний образ допоміг не тільки запам'ятати їх, а й зацікавитися їхніми властивостями. У результаті співробітники компанії не лише самі «занурилися» у свою місію, а й змогли в доступній формі донести її до людей, котрі не займаються наукою. Таким чином така подія вплинула на формування образу науки в посткласичній культурі.

Щодо соціокультурного середовища виділяють культурні, політичні, соціальні, корпоративні, спортивні події тощо. Слід зазначити, що види цих подій ніяк не пов'язані з їх формою та форматом проведення. У сучасному соціокультурному середовищі більше не існує зв'язків типу «культурне – театр», «політичне – мітинг», «спортивне – стадіон». Більше того, будь-яка подія набуває художніх ознак. Пряме інформаційне повідомлення більше не має сили впливу, тому організатори й учасники «спеціальних подій» усіх видів діють через використання «культурних кодів», символів, художніх образів. Таким чином виникають суміжні види «спеціальних подій», наприклад, «Арт-активізм», де політична за змістом подія відтворюється мистецьки-

ми засобами. Значного успіху в цій сфері досяг Крістоф Шлінгензіф, котрий починав як театральний режисер і телеведучий, але полишив усі колишні заняття заради акціонізму. Саме перенесення театральності в ширший соціальний простір стало сюжетом його постановки «Шанс 2000» – серії «спеціальних подій» у людному просторі, для участі в яких він як акторів залучав людей без постійного місця проживання та безробітних [11]. Головною метою було привернути увагу влади до проблеми безробітних, виокремити їх у певну соціальну групу та надати прав. У серпні 2000 р. Шлінгензіф скликав мільйон бездомних з усієї Німеччини приїхати до резиденції Гельмута Коля, що розташовувалася на березі озера Вольфгангзее й увійти до води, щоб вона піднялася і затопила резиденцію; таким чином режисер хотів продемонструвати масштабність проблеми, яка здатна «затопити» німецьке суспільство. Бездомних приїхало недостатньо для здійснення задуму, але «спеціальна подія» відбулася та набула широкого резонансу. У цьому разі режисерові вдалося розірвати буденний хід життя та створити подію на межі художньої та емпіричної дійсності.

Продовжуючи аналізувати види «спеціальних подій» щодо соціокультурного середовища, розглянемо корпоративний вид «спеціальних подій». Їх стрімкий розвиток та вплив на сучасний соціокультурний простір зумовлено насамперед змінами в культурній парадигмі постіндустріального суспільства. Головними цінностями стають такі нематеріальні категорії, як влада, суспільний статус, імідж, символ, образ, інтелект, емоція, бренд. Нині замало запропонувати якісний товар, корпорація має подати ідею, спроможну потрапити в соціокультурний простір та вкорінитися в ньому. Корпорації ведуть боротьбу за емоції та розуми споживачів, використовуючи головний інструмент – «спеціальну подію». Найважливіший чинник, який відокремлює комерційну «спеціальну подію» від реклами чи PR-компанії, – отримання емпіричного досвіду. Саме через особистий

досвід та переживання вдається встановити міцний зв'язок «бренд-споживач». При грамотно зрежисованій «спеціальній події» в споживача повинно скластися відчуття встановлення нових або укріплення старих товариських відносин з певним брендом. Цей вид «спеціальних подій» може відбуватися в будь-якому місці та реалізовуватися в різноманітних формах, іноді навіть складно визначити, до якої форми віднести певну подію, але її основою завжди є дія із залученням. Щоб привернути до себе увагу, компанія «Lean Cuisine», що виготовляє та продає низькокалорійні закуски й обіди, організувала «спеціальну подію» під назвою «WeighThis» (з англ. «Зважити це»). Організатори розуміли: якщо вони пропонуватимуть жінкам визначити свою вагу, навряд чи їм вдасться створити позитивний зв'язок з їх брендом. Тому організатори пропонували жінкам зважити не тіло, а досягнення. Така дія точно відображала проблему сучасної жінки, котра має багато досягнень та приводів для гордості, прикладів реалізації себе в кар'єрі й особистому житті, але в суспільстві першим критерієм її оцінки є фігура. Жінки мали змогу самі вписати свої досягнення на спеціальні ваги, з яких потім була складена інсталяція, розміщена на стіні вокзалу в місті Нью-Йорк. Єдиним, що нагадувало про компанію, був її логотип, розміщений на тій же стіні та хештег для знаходження фото в соціальних мережах. Таким чином «спеціальна подія» стала широко відомою в усіх штатах Америки і багатьох країнах Європи. Кількість безпосередніх учасниць також перевершила прогнози організаторів. Жінки з радістю взяли участь у цій «спеціальній події», оскільки повірили, що компанія не намагається продати продукт, а хоче підтримати жінок, розуміючи їх проблеми та переживання.

Наступний критерій для класифікації – масштаб. За масштабом можна виділити такі види «спеціальних подій»: транснаціональні, національні, міжрегіональні, регіональні, міські, особисті. Нині складно визначити домінуючий вид «спеціальної по-

дії», оскільки їх розвиток відбувається відразу за двома протилежними напрямками: глобалізації та локалізації. З одного боку, простежується тенденція організації великих транснаціональних подій, ініційованих або міжнародними організаціями, або світовими брендами, з іншого – зростає інтерес і потреба в подіях, спрямованих на збереження етнічної та національної культури, захист інтересів певних спільнот. Важливо зазначити, що нині технологія створення й упровадження транснаціональних «спеціальних подій» значно спрощена. Розвиток культури мережі інтернет та розмивання меж між віртуальним та реальним світами сприяє виникненню нових технологій створення «спеціальних подій», здатних упроваджувати соціокультурні зміни, створювати нові культурні тенденції. Якщо раніше мережа інтернет сприяла формуванню певних спільнот («розумного натовпу») для створення певних подій у реальному світі, то нині такі спільноти мають інтернаціональну спрямованість і ніколи не трапляються за межами мережі. «Розумні натовпи складаються з людей, здатних діяти узгоджено, навіть не знаючи один одного. Люди, складові розумного натовпу, співпрацюють завдяки наявним у них пристроям, які забезпечують зв'язок та обчислення» [5]. Електронні засоби комунікації оперативно і масово передають послання, здатні викликати швидкий соціальний відгук, організувати зворотний зв'язок суспільних і цільових аудиторій. Результати організованої в мережі «спеціальної події» можуть мати складно прогнозовані наслідки, оскільки навіть її організатори не здатні прогнозувати кількість учасників та ступінь їх залучення.

Прикладом транснаціональної «спеціальної події», що створила нову культурну тенденцію за декілька тижнів, є флешмоб Ice Bucket Challenge (з англійської – «випробування відром крижаної води»). Кампанія спрямовувалася на підвищення обізнаності про боковий аміотрофічний склероз і благодійне фінансування фондів з

дослідження цієї хвороби. У мережі інтернет з'явилися відеореєстрації, у яких люди обливали себе відром крижаною водою і робили пожертвування, передаючи естафету трьом своїм знайомим. За правилами, людина, котра облила себе крижаною водою, має перерахувати до благодійного фонду «ALS Association» 10 доларів та кинути викилик ще трьом учасникам. Протягом 24 годин вони повинні зробити те ж саме, знявши процес на відео. У разі, якщо відмовляються від участі в акції, вони повинні внести пожертвування в благодійний фонд у розмірі 100 доларів. За декілька тижнів акція розповсюдилася по США та Європі. Усього за період з 29 липня по 28 серпня 2014 р. благодійний фонд отримав майже 100 мільйонів доларів [17].

За нетривалий проміжок часу обливати себе холодною водою, знімати на відео та публікувати в мережі стало культурною нормою. І хоча ця тенденція масової культури швидко згасла, нині можна констатувати, що ця «спеціальна подія» стала фактом культури, у якому відображаються глибинні тенденції сучасної посткласичної культури, серед яких слід зазначити глобалізацію, як процес переростання будь-якого явища в явище світового масштабу й універсалізацію, яка передбачає зближення культур та цінностей, розвиток за лінією однієї загальнолюдської культури.

Повертаючись до класифікації «спеціальних подій» за масштабом, слід зазначити, що в більшості наукових праць найменшою одиницею вважають міську «спеціальну подію». Звичайно, порівняно з міжнародним масштабом, подія, що відбувається на рівні окремого міста, виглядає досить локально. Але в наведеній вище класифікації найменшою одиницею «спеціальної події» не випадково зазначено особисту подію. Цей вид подій з кожним днем набуває все більшого поширення. Якщо раніше в соціокультурний простір потрапляли лише події з життя зірок, політиків та інших знаменитостей, то нині акцент значно змістився на події звичайних, не відомих широкому загалу людей.

Джерела такого явища – у внутрішній проблемі посткласичної людини (браку ідентичності) – людина не здатна до вільного прийняття рішень, їй складно відокремити свої власні бажання від прийнятих суспільством прагнень, тому вона потребує співтовариства, схвалення, підтримки інших. Таким чином культурною нормою стає демонстрація подій свого особистого життя через соціальні мережі. Щоб викликати зацікавленість не достатньо виставити фото чи відео, головним стає саме опис змісту. Таким способом людина репрезентує свою життєву подію, надає символічного значення своїм суб'єктивним переживанням, наділяє розповідь художніми ознаками і вносить свою особисту подію в соціокультурний простір у формі наративу. Якщо розглянути особисті «спеціальні події», які розгортаються в реальному світі, то тут слід розглянути тенденцію прояву почуттів та емоцій до конкретної людини в громадському місці, наприклад, це можуть бути зізнання в коханні, пропозиція руки і серця, поздоровлення з Днем народження, вибачення тощо. Подібні події можуть відбуватися в парках відпочинку, супермаркетах, розважальних центрах, на театральних та концертних площадках. Головна умова – викликати емоційне потрясіння реципієнта, на котрого спрямована дія. Така «спеціальна подія» миттєво трансформує простір, у якому відбувається. Людина, для котрої організована дія, стає головною дійовою особою вистави, що миттєво розгортається на її очах, інші виступають не тільки в ролі глядачів, а й у ролі суддів, оскільки саме їх емоційний відгук на те, що відбувається, створює необхідну атмосферу емоційного піднесення та загального здивування.

Наступний критерій, за яким можна класифікувати «спеціальні події», – характер цілей. Основою «спеціальної події» можуть бути такі цілі: установлення емоційного зв'язку між певною організацією та її цільовою аудиторією, упровадження ідей, формування іміджу, розповсюдження інформації, об'єднання певної спільноти,

просування товару або послуги, створення інформаційного приводу тощо. Цілі «спеціальної події» найчастіше визначають формат її проведення. Таким чином ми можемо визначити види «спеціальних подій» за характером цілей та відповідні їм форми:

інформаційні – прес-конференція, брифінг, прес-тур, прев'ю, інтерв'ю, фото-, теле- і кіноесесії;

- іміджеві – конкурс, тематичний концерт, вручення премій та нагород, ювілей, День народження;
- комерційні – акції, флешмоби, фестивалі, презентації;
- ділові, навчальні – форуми, конференції, тренінги, круглі столи, тимбилдінги;
- політичні – масові видовища, свята, флешмоби.
- розважальні – квести, ігри із зануренням, ігри-шоу, флешмоби, розіграші;
- культурні – акції, хепенінги, флешмоби;
- благодійні – аукціони, концерти, флешмоби.

У цій класифікації наведено найпоширеніші приклади співвідношення видів та форм, на практиці будь-який вид «спеціальної події» може бути втілений у будь-якій формі. Також слід зазначити, що будь-яка вищезазначена форма сама по собі не наділена характеристиками «спеціальної події». Як визначалося, «спеціальною подією» може стати лише дія, цілі якої досягаються через безпосередній емоційний вплив на цільову аудиторію, та залучення її до емпіричного досвіду. Наприклад, прес-конференція може залишитися прес-конференцією, а може стати «спеціальною подією», якщо в її результаті цільова аудиторія (журналісти) отримують власний емпіричний досвід. Так, організація, яка виступає за чистоту та збереження життя в океані, запросила журналістів на конференцію в підводний світ, надавши їм спеціальне обладнання та спорядивши пристроями, здатними записувати інформацію під водою. Таким чином представники ЗМІ стали учасниками «спеціальної події» й отримали інформацію через власний досвід та емоційне переживання.

Звичайно, це відобразилося в їх публікаціях, які вийшли «живими» й емоційними, наділеними власним відношенням до проблеми. Через деякий час декілька журналістів навіть увійшли до складу компанії і стали активно просувати ідеї збереження життя в океані.

В останні роки зросла кількість форм реалізації ділових та освітніх «спеціальних подій». Це зумовлено, насамперед, змінами в сучасному соціокультурному просторі. Закінчується популярна ще декілька років тому «епоха гламуру». Епатажні вечірки, блиск, сприйняття життя як нескінченного свята змінюються прагненням до самореалізації, підвищення професійної кваліфікації, розвитку окремих здібностей (передусім – комунікативних). Зазначені фактори зумовили виникнення нових форм ділових та навчальних «спеціальних подій», серед яких слід відзначити такі: «Акваріум», «PechaKucha», «Open Space», «Неконференції», «World Café». Усі вони є альтернативою традиційним дебатам, конференціям та круглим столам. Їх головна перевага – відсутність пасивних учасників, суспільна творчість та створення умов для Неворкінгу – налагодження професійних зв'язків і партнерських відносин.

Ще одна форма реалізації багатьох видів «спеціальних подій» потребує окремого огляду, вона має назву «Флешмоб», хоча ті дії, які нині прийнято відносити до цієї форми, не відповідають початковому змісту поняття «Флешмоб». Флешмоб (з англ. «спалах натовпу») походить від художнього акціонізму та виділяється в окрему течію на початку ХХІ ст. У класичному флешмобі в певний час і в певному місці (про що учасники знають заздалегідь) з'являється група людей та раптово починає виконувати дію, завдання якої – здивувати оточуючих людей. Тобто, якщо розглядати класичний флешмоб як «спеціальну подію», такою вона є тільки для її безпосередніх учасників, котрі переживають власний емпіричний досвід, долають особисті психологічні перешкоди, знаходять нові можливості для побудови комунікації.

Ідеологія класичного флешмобу дотримується принципу «флешмоб поза релігією, поза політикою, поза економікою», тобто флешмоб не може бути використаний з корисливою метою [2]. У наші дні флешмоб у класичному вигляді трапляється вкрай рідко, натомість у його формі реалізується значна кількість «спеціальних подій». Приклад першої політичної «спеціальної події», реалізованої у формі флешмобу наводить Говард Рейнгольд у науковій праці «Розумні натовпи: нова соціальна революція» [5]. У 2001 р. жителі Філіпін створили флешмоб, що зібрав більше мільйона учасників та в результаті якого відбулася зміна президентської влади. Усі учасники отримали текстові повідомлення, у якому пропонувалося прийти на бульвар Епіфаніо-де-лос-Сантос, де 15 років тому відбулася державна революція, одягненими в чорне. Реакція на повідомлення була миттєвою, таким чином громадяни висловили свій протест існуючому президентові, не використовуючи зброї, лозунгів та не створюючи масових заворушень.

Значної популярності форма флешмобу набула і серед комерційних «спеціальних подій». Під час проведення таких флешмобів не завжди є змога залучити до дії цільову аудиторію, на яку він спрямований, тобто безпосередній емпіричний досвід здобувають лише виконавці [4]. Але такі «спеціальні події» здатні створити інформаційний привід та викликати значну зацікавленість. Наприклад, флешмоб від компанії «Apple» (приметність до якого не була офіційно підтверджена компанією), під час якого більше трьох тисяч осіб увімкнули пристрої «Apple» та почали танцювати під різні мелодії безпосередньо на лондонській станції метро. Якщо раніше такі події влаштовувалися з розрахунком на подальший «вірусний ефект» та поширення відео в мережі інтернет, тобто з реального світу подія переходила у віртуальний, то нині значно зросла тенденція організації подібних «спеціальних подій» безпосередньо в мережі та їх подальшого розвитку в емпіричній дійсності. За такою

схемою створюються і культурні та розважальні «спеціальні події» у формі флешмобу. Їх головна перевага – можливість охоплення великої транснаціональної аудиторії. Наприклад, популярний у 2013 р. флешмоб «Harlem Shake» зібрав більше 120 мільйонів переглядів. Сюжет роликів складався з таких дій: звучить музика «Harlem Shake», у кадрі знаходиться група учасників, один з яких кумедно танцює, а інші – займаються буденними справами, ніби не помічаючи його. На чотирнадцятій секунді раптово починають танцювати всі. Кожен рухається у вільній формі, деякі одягають елементи костюмів або беруть певний реквізит, усе це загалом складає враження божевілья. Уже за перші тижні запуску флешмобу в мережі з'явилося більше 30 тисяч роликів, знятих як великими всесвітньовідомими фірмами, так і маленькими компаніями друзів. Із флешмобу «Harlem Shake» переріс у популярну культурну течію, яка набула розвитку в телевізійних програмах, шоу та масових видавництвах. Для порівняння з флешмобом, що проводиться в реальному житті, доцільно пригадати «Thrill the world» – флешмоб, під час якого люди, одягнені та загримовані як живі мерці, з'являлися на вулицях великих міст та виконували танець Майкла Джексона. Така «спеціальна подія» відбулася в більше ніж 30 країнах світу, а кількість учасників досягла понад 20 тисяч осіб, що значно менше за кількість учасників вищезазначеного флешмобу, що був запущений у мережі інтернет. Це зумовлено, насамперед, тим, що людині значно простіше зняти кумедний відеоролик, у якому не потрібно мати спеціальних навичок та витратити час на підготовку, ніж репетирувати певні рухи, об'єднуватися з іншими незнайомими людьми тощо. Можна прогнозувати кількісне зростання «спеціальних подій» у формі флешмобів, що реалізуються через мережу інтернет, саме таким чином можливо за нетривалий проміжок часу запустити в соціокультурний простір нову або репрезентувати вже відому ідею, заснувати нову культурну течію тощо.

В останні роки значно зростає кількість розважальних «спеціальних подій», це зумовлено втомою сучасного суспільства від значного впливу інформації та соціальних установок (бути успішним, багатим, красивим тощо). Людина прагне відпочинку та можливості зняття «соціальної маски», потребує виходу із буденності через отримання нових емоцій. Це зумовлює розвиток чуттєвої (або сенситивної) культури, яку описує у своїх дослідженнях П. Сорокін [7]. Усі «спеціальні події», що виникають у сенситивній культурі, мають на меті принести задоволення її учасникам через переживання нового емпіричного досвіду. Така мета зумовлює виникнення нових форм розважальних «спеціальних подій», до яких належать ескейп-квести, квести в реальності, авто-квести, розіграші, ігри із зануренням.

Ескейп-квест – гра, під час якої учасники знаходяться в зачиненому приміщенні, стилізованому під реальний об'єкт (в'язниця, хімічна лабораторія, психіатрична лікарня тощо). Їх завдання – за відведений час вирішити інтелектуальні завдання, розшукати необхідні за сюжетом предмети та з їх допомогою знайти вихід із приміщення. Така форма розважальних «спеціальних подій» активно розвивається в США та Європі протягом останніх 5-8 років, а в Україні набула популярності в останні 2 роки [6]. Участь у такій події надає змоги вийти з повсякдення та потрапити в новий гіперреальний простір.

Наступним етапом розвитку розважальних «спеціальних подій» стало виникнення квестів у реальності. Така подія в більшості випадків організовується для групи людей, знайомих між собою (друзі, родичі, колеги). Гра ведеться в реальному просторі та часі. Залежно від сюжету, учасники можуть потрапити в будь-які об'єкти міського середовища, але особливий інтерес виникає до «закритих» установ та невідомих до цього моменту місць, серед яких можна зазначити недіючі заводи та фабрики, закулісні частини театрів, музеїв, концертних майданчиків,

дахи будинків, підземні об'єкти. Під час гри стираються межі між реальним світом та створеним сюжетом, оскільки для вирішення поставлених завдань учасникам доводиться робити реальні вчинки, взаємодіяти між собою та з оточуючим середовищем, до якого долучаються як актори, що розвивають сюжетну лінію, так і звичайні люди. Ситуації, у які потрапляють учасники, часто є екстремальними і потребують чималих емоційних та фізичних зусиль, у більшості випадків для виконання завдань потребується злагоджена робота всієї команди. Саме в таких критичних ситуаціях відбувається побудова особистих відносин та формування нового емпіричного досвіду через переживання. Стирання меж між реальністю і вигадкою стало основною ознакою більшості розважальних «спеціальних подій», та якщо у вищезазначених прикладах учасники знають, що братимуть участь у певній грі та навіть попередньо ознайомлюються з її правилами, то в разі розгортання «спеціальної події» у форматі розіграшу реципієнт із самого початку сприймає все, що з ним трапляється, як ситуації з реального життя. «Спеціальні події» формату розіграшу й інтерактивної гри нині набувають значної популярності, оскільки надають змоги розірвати буденність та подарувати людині яскраві емоції й новий досвід. Деякі «спеціальні події», що втілюються у форматі інтерактивної гри, мають на меті через психологічний тиск та відчуття страху змінити ставлення людини до її життя, викликати бажання переглянути свою систему цінностей. Такі «спеціальні події» потребують дуже детальної індивідуальної розробки, під час якої проходить детальне вивчення реципієнта, його психологічних особливостей, звичок, рис характеру. У такій «спеціальній події» ролі акторів, котрі спрямовують реципієнта, можуть грати члени сім'ї, друзі, колеги. Результатом вдало проведеної інтерактивної гри завжди є отримання екзистенціального досвіду, відкриття свого особистого «Я», очищення від соціальних установ.

Висновки. Аналіз найпоширеніших видів «спеціальних подій» надав змоги побачити широкий спектр їх застосування в усіх галузях суспільного життя. «Спеціальна подія» є інструментом впливу на масові та локальні аудиторії, а іноді й на окрему людину, може розгортатися в будь-якому місці, часі та просторі. «Спеціальна подія» може спрямовуватися на вирішення різноманітних завдань. Усі вищезазначені чинники зумовили виникнення значної кількості видів «спеціальних подій». Класифікувати їх можна за окремими критеріями, серед яких слід зазначити такі:

— подія, що є основою: «справжні» (природні) та «штучні» (спеціальні);

— цільові аудиторії, на які спрямована «спеціальна подія»: внутрішні та зовнішні;

— масштаб: транснаціональні, національні, міжрегіональні, регіональні, міські, особисті;

— характер цілей: інформаційні, іміджеві, комерційні, ділові, навчальні, політичні, розважальні, культурні, благодійні.

Важливо зазначити, що класифікація «спеціальних подій» є умовною, оскільки будь-який вищезазначений вид може бути втілений у різноманітних формах та слугувати досягненню різних цілей. Отже, для сучасного соціокультурного середовища характерна тенденція до розширення галузі застосування «спеціальних подій», що зумовило виникнення нових видів і форм їх реалізації.

Перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження окреслює перспективи подальшого вивчення видів «спеціальних подій» та виявлення їх функцій та культуротворчого потенціалу.

Список використаних джерел

1. Бодрийяр Ж. Общество потребления: его мифы и структуры. М. : Республика, 2006. 268 с.
2. Деменок С. Л. Символ и капитал. Материализация символа : электронная книга // ЛитРес. 2016. 250 с.
3. Музыкант В. Л. Коммуникации в маркетинге. СПб. : Инфра, 2012.
4. Пашутин С. Б. Флэш-моб – лекарство от скуки или интригующий маркетинг? // Маркетинг в России и за рубежом. 2008. № 2. С. 68–72.
5. Рейнгольд Г. Умная толпа: новая социальная революция. М. : ФАИР-ПРЕСС, 2006. 416 с.

6. Серых Л. Квест – творческая интеллектуально-логическая игра // Universum: психология и образование. 2016. №5 (23).
7. Сорокин П. А. Социальная и культурная динамика: Исследование изменений в больших системах искусства, истины, этики, права и общественных отношений : пер. с англ., коммент. и ст. В. В. Сапова. СПб. : РХГИ, 2000. 1056 с.
8. Тульчинский Г. Л., Герасимов С. В., Лохина Т. Е. Менеджмент специальных событий в сфере культуры : учеб. пособ. СПб. : «Издательство Планета музыки» ; Издательство «Лань», 2010. 384 с. : ил. (Учебники для вузов. Специальная литература).
9. Федоров К. Подходы к Event-менеджменту. СПб. : Питер, 2012. С. 92.
10. Шумович А. Менеджмент. СПб. : Инфра, 2009. С. 51.
11. Bishop C. Artificial Hells : Participatory Art and the Politics of Spectatorship. New York : Verso, 2012.
12. Blomann J. Geschichte verkaufen: Eventkultur als Arbeitsfeld. Saarbrücken ; VDM Verlag Dr. Muller, 2007. 99 p.
13. Bruckner M. Event-Marketing: wenn Werbung zum Erlebnis wird: das richtige Ambiente; Messen; Kooperationen; Event-Sponsoring; Organisation. Wien : Wirtschaftsverlag Ueberreuter, 1998. 120 p.
14. Goldblatt J. J. Special events: best practices in modern event management. 2nd ed. N.Y. : Van Nostrand Reinhold, 1997. 382 p.
15. Kuhn M. Event-Marketing in der Politik: Medieninszenierungen in Deutschland, Frankreich und der Schweiz. Diss. Freiburg, 2005. 342 Bl.
16. Фотопроект «Суперпроект из Химии» [интернет-ресурс] http://artnauka.ru/artnauka_linkedln/cnvo1/.
17. The ALS Ice Bucket Challenge is Back this August [интернет-ресурс] <http://www.alsa.org/news/media/press-releases/als-ice-bucket-challenge-is-back.html>.

References

1. Bodrijar Zh. Obshhestvo potrebleniya: ego mify i struktury. M. : Respublika, 2006. 268 s.
2. Demenok S. L. Simvol i kapital. Materializatsiya simvola : jelektronnaja kniga // LitRes. 2016. 250 s.
3. Muzykant V. L. Kommunikacii v marketinge. SPb. : Infra, 2012.
4. Pashutin S. B. Fljesh-mob – lekarstvo ot skuki ili intrigujuushij marketing? // Marketing v Rossii i za rubezhom. 2008. № 2. S. 68–72.
5. Rejngold' G. Umnaja tolpa: novaja social'naja revolyucija. M. : FAIR-PRESS, 2006. 416 c.
6. Seryh L. Kvest – tvorcheskaja intellektual'no-logicheskaja igra // Universum: psihologija i obrazovanie. 2016. №5 (23).
7. Sorokin P. A. Social'naja i kul'turnaja dinamika: Issledovanie izmenenij v bol'shix sistemah iskusstva, istiny, jetiki, prava i obshhestvennyh odnoszenij : per. s angl., komment. i st. V. V. Sapova. SPb. : RHGI, 2000. 1056 s.
8. Tulchinskij G. L., Gerasimov S. V., Lohina T. E. Menedzhment special'nyh sobytij v sfere kul'tury : ucheb. posob. SPb. : «Izdatel'stvo Planeta muzyki» ; Izdatel'stvo «Lan'», 2010. 384 s. : il. (Uchebniki dlja vuzov. Special'naja literatura).
9. Fedorov K. Podhody k Event-menedzhmentu. SPb. :

- Piter, 2012. S. 92.
10. Shumovich A. Menedzhment. SPb. : Infra, 2009. S. 51.
11. Bishop C. Artificial Hells : Participatory Art and the Politics of Spectatorship. New York : Verso, 2012.
12. Blomann J. Geschichte verkaufen: Eventkultur als Arbeitsfeld. Saarbrücken ; VDM Verlag Dr. Muller, 2007. 99 p.
13. Bruckner M. Event-Marketing: wenn Werbung zum Erlebnis wird: das richtige Ambiente; Messen; Kooperationen; Event-Sponsoring; Organisation. Wien : Wirtschaftsverlag Ueberreuter, 1998. 120 p.
14. Goldblatt J. J. Special events: best practices in modern event management. 2nd ed. N.Y. : Van Nostrand Reinhold, 1997. 382 p.
15. Kuhn M. Event-Marketing in der Politik: Medieninszenierungen in Deutschland, Frankreich und der Schweiz: Diss. Freiburg, 2005. 342 Bl.
16. Fotoprojekt «Supergeroi iz Himii» [internet resurs] http://artnauka.ru/artnauka_linkedin/lcnvo1/.
17. The ALS Ice Bucket Challenge is Back this August [internet resurs] <http://www.alsa.org/news/media/press-releases/als-ice-bucket-challenge-is-back.html>.

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ В ТРАНСФОРМУВАННІ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПРАКТИК

Денисюк Ж.З.

кандидат культурології, начальник відділу наукової та редакційно-видавничої діяльності Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
ORCID: 0000-0003-0833-2993

Висвітлено значення інформаційно-комунікативного середовища в трансформуванні соціокультурних процесів та практик людини, що актуалізується в умовах сучасного глобалізованого суспільства під впливом чинників технологічного поступу. Новітні комунікативні практики як напрям соціокультурної діяльності людини зумовлюють породження об'єктів і феноменів, опосередкованих засобами комунікації.

Ключові слова: інформаційно-комунікативне середовище, соціокультурні практики, постфольклорна комунікація, віртуальна реальність.

Deals with the importance of information and communication environment in transforming the socio-cultural processes and practices rights, updated in today's globalized society influenced by factors of technological progress. The latest communication practices as the direction of social and cultural human activities contribute to the generation of objects and phenomena, indirect means of communication.

Keywords: information and communication environment, socio-cultural practices post folklore communication, virtual reality.

Розширення меж інформаційно-комунікативного середовища, зумовленого чинниками як технологічного поступу, так і численними мережами каналів ретрансляції інформації, безпосередньо впливає на формування особливої медіареальності, що в значній мірі обумовлює становлення соціокультурних зв'язків між людиною, її соціальними практиками та медіакультурними процесами сучасності. Відтак важливим питанням постає вивчення закономірностей цих трансформаційних змін в контексті актуалізації масових комунікацій та соціокультурної взаємодії людини в світі тотальної поінформованості та медіа, видозміни соціокультурних практик людини та необхідність освоєння мови засобів масової інформації, оволодіння способами спілкування на основі невербальних форм комунікації і за допомогою технічних засобів і сучасних інформаційних технологій. Інформаційно-комунікативне середовище і технології завдяки потужності охоплення і свого поширення вже давно створили окре-

му медійну реальність, яка корелює із соціокультурною дійсністю, змінюючи існуючі усталені соціальні інститути і практики – економічні, політичні, культурні. Сучасні дослідники під таким середовищем розуміють, насамперед, всю сукупність актуальних інформаційно-комунікативних технологій, засобів зв'язку і комунікації, а також обумовлених ними стійких форм соціальних відносин, соціальних практик і артефактів, які є невід'ємною частиною сучасної соціокультурної реальності [1]. Саме таке середовище породжує новий, віртуальний вимір соціальної реальності та нові її практики, в рамках яких з'являються нові сенси, ідеї та їх наповнення, ціннісні орієнтації, адже «у сучасному суспільстві особистість все більше орієнтується на технологічні об'єкти як джерела набуття свого Я та побудови власного життя та життєвого простору» [2, с.114]. Інтенсивна соціокультурна динаміка, що відбувається в умовах активізації інформаційно-комунікативного середовища, супроводжується глобальною тен-

денцією втрати ціннісно-нормативної єдності соціуму, при цьому значно ускладнюючи процес видозміни соціокультурних практик індивідів. Адже в результаті стрімкого розпаду єдиної структури цінностей соціум розколюється на безліч субкультур, кожна з яких утворює особливий світ з індивідуалізованим стилем і способом життя та його символікою.

Повсякденність, в межах якої й здійснюються соціокультурні практики людини, є істотною сферою її емпіричного життя, конструюючи зріз стійких в часі норм, цінностей та стандартів, що знаходять відображення в різноманітті поведінкових стилів та модусів життя. Соціокультурні практики, що за своїм функціональним спрямуванням мають або життєзабезпечуючий або символічний характер, формують відповідні стилі життя, проєктують віртуальну естетизовану реальність, створюють нові засоби задоволення комунікативних потреб та креативно-творчої самореалізації в межах інформаційно-комунікативного середовища. Як слушно зазначає Л. Радкевич, в інформаційному суспільстві провідні позиції займає практична діяльність, пов'язана з виробництвом і обміном інформацією, яка реалізується за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Мобільні телефони, комп'ютери, інтернет, супутникове телебачення, цифрові відеозаписуючі пристрої та інші технологічні нововведення, стаючи частиною нашого життя, змінюють повсякденні практики, швидко витісняючи звичні форми роботи, комунікації, освіти, розваг і заміщаючи їх новими, необхідність освоєння яких жорстко диктується міркуваннями підтримки соціального статусу і соціокультурної ідентичності [3].

Важлива роль інформаційно-комунікативного середовища в сучасному суспільстві визначається можливістю швидкого реагування на актуальні події та процеси в

суспільстві за допомогою вдосконалених засобів комунікації. З огляду на це, з'являються нові комунікативні практики, що опосередковуються технологічними засобами їх здійснення і поширення, віртуалізованим середовищем та стандартизованими шаблонами вирішення. На межі таких точок дотику і перетину технічно-інформаційного і соціально-культурного середовищ, постійно актуалізованих повсякденною практичною діяльністю людини, виникають нові культурні феномени і артефакти. В цьому контексті одним з таких феноменів є постфольклорна комунікація, що опосередковується інтернет-мережею, та являє собою тип візуальних творів та вербальних повідомлень, які одночасно виступають засобами комунікації та об'єктами культури з новітніми смислами і конотаціями.

Таким чином, сучасне інформаційно-комунікативне середовище та технології все більшим чином впливають на соціокультурні (й, зокрема, комунікативні) практики, які все більшою мірою доповнюють реальність, дозволяючи людині задовольняти потреби в інформації, комунікації, власній презентації в інформпросторі (соціальні мережі) та творчій активності.

Література:

1. Примов О. А. Социокультурное самоконструирование личности в социальных сетях Интернета / О. А. Примов // Электронный научно-публицистический журнал «Homo Cyberus». – 2016. – №1. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://journal.homocyberus.ru/sociokulturnoe_samokonstruirovanie_lichnos.. . – Дата обращения: 21.03.2017.
2. Малеева Н. С. Социально-психологичний зміст комунікативних практик у мережі Інтернет / Н. С. Малеева // Наука і освіта. – 2014. – № 11. – С.113–118.
3. Радкевич А. Л. Социальные интернет-практики как объект социологического анализа / А. Л. Радкевич // Информационный гуманитарный портал «Знание. Понимание. Умение». – 2009. – № 3 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2009/3/radkevich/>. – Дата обращения: 21.03.2017.

КЛАСИФІКАЦІЯ ІДІОМАТИЧНИХ ОДИНИЦЬ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Горохова І.В.

доцент кафедри англійської філології НПУ ім. М.П.Драгоманова

Зозуля Т.І.

студентка факультету перепідготовки та підвищення кваліфікації НПУ
ім. М.П.Драгоманова

Ключові слова: ідіома, ідіоматична одиниця, ідіоматичний простір, класифікація ідіом.

Keywords: idiom, idiomatic unit, idiomatic space, idioms classification.

Анотація. Стаття присвячена дослідженню різних класифікацій ідіоматичних одиниць. Автором проаналізовано способи та види класифікацій англійських ідіом. Розглянуто класифікації за наступними принципами: змінні/незмінні, ідіоми часткові та повні американізми, за етимологічним принципом, за співвіднесенням опорного слова ідіоматичних зворотів із певним граматичним класом слів, за способом створення конотації, за способом семантичних перенесень при формуванні значення ідіоматичних одиниць.

Summary. The article is devoted to researching the different classifications of idiomatic units. The author analyzed the methods of English idioms classifications made by foreign authors. The classifications have illustrated the following categories: changeable/unchangeable, idioms with partial and fully American origin, according to the etymology principle and others.

З огляду на відсутність комплексного аналізу ідіом сучасної англійської мови, що висвітлює їх системні та функціональні характеристики, вивчення особливостей ідіом є перспективним напрямком розвитку теорії ідіоматики, а місце цих одиниць у системі мови залишається сьогодні у багатьох аспектах відкритим питанням. Саме тому актуальним є вивчення та аналіз ідіом і фразеологічних одиниць.

У нашому дослідженні проаналізовано розподіл ідіом за різними характеристиками. На наш погляд, вдало класифікацію ідіоматичних одиниць наводять британські дослідники Дж. Сейдл та У. Макморді у передмові до своєї лексикографічної праці "English idioms and how to use them", зокрема за походженням ідіоматичної одиниці та за критерієм повної/неповної фіксованості [3].

Тобто, за структурно-етимологічним показником ідіоми бувають:

- біблійні та літературні ("to kill the fatted calf", "to turn the other cheek", "the apple

of one's eye" – Biblical sources, "the green-eyed monster" – Shakespeare);

- побутові (to make a clean sweep of something, to hit the nail on the head);
- сільськогосподарчі (to go to seed, to put one's hand to the plough, to lead someone up the garden path);
- кулінарні (to eat humble pie, out of the frying-pan into the fire, to be in the soup);
- військові (to cross swords with someone, to fight a pitched battle, to fight a losing/ winning battle);
- морехідні (when one's ship comes home, to be in the same boat as someone, to be in deep waters, to sail under false colours);
- анімалістичного походження (to play cat and mouse with someone, to kill two birds with one stone, to be top dog, a pretty kettle of fish);
- з колірним компонентом (to beat someone black and blue, to have green fingers, to be in the pink);

- з компонентами на позначення частин тіла (to pull someone's leg, to lose heart, to get something off one's chest, to twist someone round one's little finger) [1].
- Дж.Сейдл та У.Макморді зазначають також, що існують ідіоми:
- які не можна змінювати зовсім (fixed idioms);
- що є фіксованими у окремих частинах (дозволяють лише окремі зміни у своїх нефіксованих частинах);
- словосполучення є вільним;

Так, до першої групи належить ідіоматична одиниця to give someone the cold shoulder, у складі якої неможливі ані лексичні (to give someone the 'cold' or 'warm shoulder'), ані морфологічні зміни – аптиль, керування тощо (to give someone 'a' cold shoulder, to give a cold shoulder to someone).

До другої групи ідіоматичних одиниць належить to make a clean breast of it (to tell truth about it), у якій можливі зміни часу дієслова.

До третьої групи, в якій дозволяються обмежені зміни у нефіксованій частині належать такі ідіоми, як to have/to take/to enjoy forty winks, to keep a sharp/careful/watchful/professional eye on someone.

Існують також інші класифікації ідіом. Так, за синтаксичною функцією ідіоми поділяють на організовані за моделями словосполучення, простого і складного речення.

Ідіоматичні одиниці розрізняються також за співвіднесенням опорного слова ідіоматичних зворотів із певним граматичним класом слів (іменникові, ад'єктивні, дієслівні, тощо) за способом створення конотації, за способом семантичних перенесень при формуванні значення ідіоматичних одиниць (метонімічні, метафоричні, гіперболічні, компаративні та ін.).

Існує також класифікація ідіом американського варіанту англійської мови О. Швейцера, згідно з якою розрізняються ідіоми-часткові американізми та ідіоми-повні американізми [4, с.143-144]. У першому випадку загальноанглійське значення залишилося первинним, а американське

є вторинним, таким, що розвинулося на основі першого (прикладом можуть бути фразеологічні звороти dark horse – «темна конячка, невідомий кінь на змаганнях» – «маловідомий кандидат на виборах» або roaring forties – «сорокові широти Атлантичного океану» – «центральный район Нью-Йорка»). Повний американізм властивий лише американському варіанту англійської мови (to come right with a bang – блискуче пройти, мати великий успіх, big time – великий, значний, to be on the (water) wagon – обстоювати тверезий спосіб життя, не вживати алкогольних напоїв, lone wolf – людина, що діє самостійно, не шукаючи сторонньої допомоги).

Більшість дослідників сходяться в тому, що ідіоми повинні класифікуватися згідно трьох найважливіших параметрів:

- неоднослівність,
- стійкість,
- ідіоматичність.

Перший з цих параметрів можна вважати єдиним відносно ясним та операційним поняттям, хоча й тут виникають проблеми, пов'язані з наявністю або відсутністю в тій чи іншій мові орфографічної традиції, розрізненням слів і словосполучень, слів і речень в даному морфологічному типі мови тощо. Категорія стійкості є вже менш визначеною, але найбільші запитання викликає поняття ідіоматичності. В найбільш загальному розумінні ідіоматичність позначає «властивість мовних одиниць формувати цілісне значення не із суми значень її складників або незалежно від них» [1]. Фразеологія виявляється лише одним з проявів ідіоматичності.

Розглянемо фактори, які можна розглядати як причину стійкості ідіоматичних одиниць. Вочевидь, достеменно виявити справжні причини формування стійких зворотів тільки в рамках лінгвістики неможливо, адже найчастіше причини стійкості носять екстралінгвістичний характер. Тут може виявитися важливою культурна значущість вихідного тексту (пор. численні ідіоми-біблеїзми, ідіоми літературного походження з відомих художніх творів, зо-

крема, з творів В. Шекспіра в англійській мові); підвищення престижності та/або поширення сфери функціонування певних фахових мов або жаргонів (поширення сленгізмів через розмовне мовлення та ЗМІ до художньої літератури), культурно-історичний контекст (так, за даними А. Швейцера, внаслідок контактів з представниками інших народів протягом колонізації Північної Америки, в американському варіанті англійської мови опинилися ідіоми не лише британського, а й індіанського, французького, голландського, німецького та іспанського походження [4, с. 36-37]. Втім, багато з причин узуалізації залишаються незрозумілими.

Отже, в сучасному мовознавстві існують класифікації ідіом за різними принципами,

проте мова є живим організмом, що постійно змінюється. Ідіоматика є перспективним напрямом сучасного мовознавства, що передбачає можливість дослідникам запропонувати свою власну типологію або вдосконалити класифікацію, з огляду на зміни в мові та потреби свого власного дослідження.

Список літератури:

1. Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1963. – 208 с.
2. Медникова Э.М. Предисловие к изданию Дж. Сейдла, У. Макморди «Идиомы английского языка и их употребление». – М.: Высшая школа, 1983. – С.5-6.
3. Сейдл Дж., Макморди У. Идиомы английского языка и их употребление. – М.: Высшая школа, 1983. – I-VI. – 266 с.
4. Швейцер А.Д. Очерк современного английского языка в США. – М.: «Высшая школа», 1963. – 215 с.
5. Cambridge idiom dictionary – Лондон: Кембридж, 2006. – 505 р.

МОДУС РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ЛІРИЧНОГО СУБ'ЄКТА В АВТОРСЬКОМУ ТЕКСТІ М. ВІНГРАНОВСЬКОГО

Шарова Т.М.

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української і зарубіжної літератури
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана
Хмельницького

Лінькова Т.А.

студентка магістратури Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

У статті акцентується увага на репрезентації ліричного суб'єкта в авторському тексті М. Вінграновського. Наголошується на концептуальних підходах до розкриття авторських суб'єктів в художніх текстах митця.

Ключові слова: модус, суб'єкт, автор, текст, дійсність.

Keywords: mode, subject, author, text, reality.

Автор як носій певного світорозуміння, певного ставлення до зображеного не входить у твір безпосередньо. Він завжди «опосередкований суб'єктно» (за допомогою суб'єктних форм вираження авторської свідомості) і позасуб'єктно (через відбір і поєднання явищ дійсності, через сюжет, композицію, зображально-виражальні засоби). Присутність автора в художньому тексті, а відтак і вираження його авторського «Я» кодифікується «формально-суб'єктною» та «змістовно-суб'єктною» (Б. Корман) організацією тексту.

Останніми роками спостерігаємо особливе зацікавлення з боку літературознавців постаттю М. Вінграновського, а відтак і широкий діапазон рецепції та оцінок його поезії. Різні напрямки дослідження творчості митця репрезентовано в критичних працях Т. Бахтіарової, С. Богдан, О. Гальчук, І. Дзуби, Ю. Коваліва, В. Моренця, В. Слапчука, Л. Талалая, Л. Тарнашинської, котрі обсервують образні концепти в його семіосфері та актуалізацію ним культурних контекстів, з'ясовують проблеми просторової організації лірики, фольклорності митця, специфіки його мовотворчості тощо.

Ліричний герой, і текстовий автор є художнім втіленням автора реального, свідченням складності психічних процесів, що відбувалися в авторській свідомості й трансформувалися в текст, тому на час написання збірки в поета викристалізувалися основні суб'єктні форми презентації авторської свідомості в художньому тексті – від автора-оповідача до ліричного героя. Феномен українського менталітету досягається повніше лише тоді, коли усвідомлюється одвічний культ творчості.

Одним із ключових модусів репрезентації ліричного суб'єкта в авторському тексті М. Вінграновського закономірно стає гранична національна визначеність, що виявилась у «злитості» колективного та індивідуально-авторського «Я». Високий, європейського ґатунку естетизм митця від самого початку розвивався і набував «моральних смислів саме на ґрунті національної культурної традиції та народного світогляду в усій повноті їх вербального і невербального вираження» [7, с. 820].

Сучасний фахівець із проблем наукового вивчення національної специфіки літератури Н. Шумило говорить про такі засадничі риси її національної своєрідності, як

зв'язок з «національним психологічним ґрунтом», «сповідування ідеї іманентного менталітету національного розвитку» [9, с. 38]. М. Вінграновський якраз належить до письменників, іманентних українській ментальності:

*Вже чуть, як обертається,
І обертається з Землею Україна...
Як зерно із землею по весні.
Тоді ти стала мною, Батьківщино,
А я з тобою на світанні став –
І свої очі я відкрив крізь тебе...
Ти поселила в серці мій народ [1, с. 41].*

При визначенні ролі концепта-героя в авторській свідомості, необхідно звернути увагу на осмислення поетики назви творів, оскільки невід'ємною складовою літературознавчого аналізу є звернення до заголовка, як основного й першорядного елемента структури художнього тексту. На поетику назви художнього твору літературознавці звернули особливу увагу на початку 1990-х рр., хоча «джерела» цього інтересу простежуються ще з кінця XIX ст.

Зацікавленість даною проблемою на межі XX – XXI ст. пов'язана з розвитком системного підходу до вивчення художнього тексту, на основі якого заголовки міг розглядатися і як елемент тексту, і як самостійна одиниця. Зважаючи на «молодий вік» академічного вивчення даного аспекту, стає зрозуміло, чому багато питань, пов'язаних з назвою, залишаються поза увагою дослідників.

Заголовки є сильною позицією твору, авторським кодом, першим структурним елементом тексту, що скеровує читача до поля можливих інтерпретацій. Віршовані тексти М. Вінграновського у «Вибраному» мають у заголовках власну назву, містять антропоніми. Це імена митців, історичних діячів, національних героїв: «Довженко», «Присвячую Олександрові Довженкові», «Гоголю», «Юлії Іполитівні Солнцевій», «Василію Земляку», «Пам'яті кінооператора Миколи Бикова», «Ніч Івана Богуну», «Остання сповідь Северина Наливайка», «Шевченко» та ін. Як зауважує В.М. Калінін, про цінність окремих імен можна говорити

тільки тоді, коли розглядається вся система імен у цілому і місце конкретного імені в цій системі [2]. Поетоніми не стільки іменують, скільки мають найбільше смислове й емоційне навантаження.

Семантика антропонімів віршованих творів М. Вінграновського містить неоднорідні енциклопедичні знання. Так, Довженко, Шевченко, Гоголь, Северин Наливайко, Іван Богун є власними назвами загальновідомих знакових особистостей українського етнопростору й формують ідею художнього твору через використання бібліографічних відомостей (Юлія Іполитівна Солнцева, Василь Земляк), інформації про те, який слід по собі залишили ці особистості в історії, чим відзначилися. М. Вінграновський використовує імена визначних поетів інших країн, які підтримували ідею незалежності свого краю, із проекцією на терени України.

Серед вітчизняних (радянських та пострадянських) літературознавців першим до проблеми назви звернувся С. Кржижанівський. У 1931 році вийшла з друку його монографія «Поетика заголовків», у якій окреслено питання важливості заголовка, його взаємодії з художнім текстом. У більшості сучасних літературознавчих праць можна побачити розвиток ідей С. Кржижанівського про роль назви художнього твору або полеміку з ними [5, с. 18].

При вивченні заголовків дослідники, як правило, зосереджуються на певній епосі, авторі, роді, жанрі твору тощо. Науковець визначав заголовок як звернутий текст: «Книга – це розгорнутий до кінця заголовок, заголовок – це стягнута до об'єму двох-трьох слів книга» [5, с. 3]. Хоча об'єктом заголовків іноді буває більший, ніж «два-три слова» – (наприклад, розгорнуті заголовки епохи Просвітництва), важливим у цьому визначенні залишається акцентування унікальності заголовка, що вбирає себе зміст художнього тексту та уособлює його.

За словами Є. Джанджакової, «назва – це категорія поетики» [3, с. 208]. Н. Кожина підкреслює, що «назва, як поріг, стоїть між

зовнішнім світом і простором художнього твору і першим бере на себе основне навантаження у подоланні цієї межі» [4, с. 167]. Небезпідставні слова А. Нямцу про «титул», який часто «виступає тим первинним ідейно-смысловим сигналом, який налаштовує реципієнта на необхідне для автора сприйняття інтерпретації сюжету (образу, мотиву), а іноді і підказує читачеві характер переосмислення» [8, с. 79].

Більшість науковців розглядають автора як складний тип ліричної особистості в сукупності її вражень та емоцій, життєвих колізій, характеру, психології, філософсько-естетичних пріоритетів, що виражаються в його художній творчості через індивідуальні засоби самопрезентації. Свідомість є суто людським способом відображення дійсності. Часто в дослідженнях пов'язують свідомість із розумом, логічно організованим знанням, а несвідоме з інтуїцією, прозрінням, з цілісним нерозчленованим образним відчуттям. Відповідно розрізня-

ються й засоби існування та вираження усвідомленого та несвідомого змісту у творах М. Вінграновського.

Література:

1. Вінграновський М. Вибрані твори / М. Вінграновський. – К. : Дніпро, 1986. – 463 с.
2. Вінграновський М. Вибрані твори : [у 3 т.] / М. Вінграновський. – Тернопіль : Богдан, 2004. – Т. 1: Поезії. – 2004. – 400 с.
3. Джанджакова Е. О поэтике заглавий. Лингвистика и поэтика / Е. Джанджакова. – М.: Наука, – 1979. – 237 с.
4. Кожина Н. Заглавие художественного произведения: онтология, функции, параметры типологии / Н. Кожина // Проблемы структурной лингвистики: Сб. научн. трудов. – М. – 1988. – 342 с.
5. Кржижановский С. Поэтика заглавий / С. Кржижановский. – М.: Никитинские субботники – 1931. – 32 с.
6. Літературознавчий словник-довідник / [за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка]. – К.: Академія, 2006. – 752 с.
7. Моренець В. Віхи життя і творчості М. Вінграновського // Вінграновський М. С. Вибрані твори. – К. : Дніпро, 2004. – С. 819–822.
8. Нямцу А. Поэтика традиционных сюжетов / А. Нямцу. – Черновцы: Рута. – 1999. – 310 с.
9. Шумило Н. Під знаком національної самотності / Н. Шумило. – К. : Задруга, 2003. – 354 с.

ТЕМА МАТЕРИНСТВА У ТВОРЧОСТІ К. ГОРДІЄНКА

Шарова Т.М.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української і зарубіжної літератури
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

Пінігіна Ю.Г.

студентка 4 курсу
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

У статті розглядається творча платформа К. Гордієнка та розкривається образ матері, представлений в оповіданнях письменником. Наголошується на темі материнства та відтворенні силу материнської любові до своєї дитини.

Ключові слова: платформа, любов, автор, оповідання, мати.

Keywords: platform, love, author, story, mother.

Значну частину творчого масиву К. Гордієнка займають твори малого жанру – оповідання. Автор у своїх оповіданнях прагнув відтворити всю складність обстановки тогочасного села. Багато уваги письменник приділяє зображенню селянського побуту та родинних відносин.

Художня спадщина Костя Гордієнка осмислюється такими науковцями В. Брюховецьким, О. Гуторим, Ф. Кириченком, Ю. Махненком, В. Романовським. Хоча ґрунтовні дослідження творчості письменника на розкриття теми долі жінки, теми материнства відсутні.

Оповідання К. Гордієнка можна об'єднати за тематикою: тема перебудови села ("Федько", "Червоні роси", "Автомат"), воєнна тематика ("Кара", "Партизанська мати", "Вірність", "Дівчата-подруги"), тема материнства ("Мати", "Марія", "Пісня матері"), яка відіграла важливе значення у творчості митця.

Темі материнства відведено значне місце в українській літературі. Матір описували та прославляли багато українських письменників. Про неї писали пісні та оповідання. У творчому доробку К. Гордієнка є прекрасні твори присвячені саме темі мате-

ринства. Він завжди ставив перед собою запитання: про що писати і з великою майстерністю змальовував жінку-матір на теренах своїх оповідань.

У 1964 р. виходить друком оповідання К. Гордієнка "Мати", у якому автор майстерно зображує силу материнської любові до своєї дитини. В основі твору лежить історія вагітної дівчини та матері, які прийшли до лікаря з метою врятувати свої чада: "Батьку рідний, не з добром до вас прийшли, рятуйте життя дочці. Вона ще молода... Першу дитину вирізали із живота мертву, мало на той світ не пішло, не показалася дочка, тепер друге народить хоче... Помру, аби дитя було живе, – перечить матері молодичка" [2, с. 108].

Автор з великою любов'ю та трепетом змальовує почуття обох жінок. Перша вболіває за свою дитину: "Рятуйте життя дочці. В роботі вона на передовій... Все село веде" [2, с. 108]. Дочка взагалі не розуміла материне слово, доводила своє: "Дитина окрасить світ... Засмикані люди були. Що мені мука? Найтяжча мука – дитяти позбутися" [2, с. 108].

Твір закінчується позитивно. Лікар врятував життя обом "Вранішній про-

мінь пада на подушку, дитя припало до материнських грудей, жадібно смочче, ясні вирази набігають на виснажене лице жінці, находити осяяння, пізнання незнаного... Життя вернуло свою щедрість і доброту матері. Слава тобі життя!”[2, с. 108].

Наступний твір К. Гордієнка, в якому зображено материнську любов – “Марія”. Головна героїня оповідання Марія – жінка, на долю якої випало велике щастя. Під час війни жінка на засніженій дорозі знайшла новонароджену дитину, мати якої вмирала від німецької кулі “З-поміж людських страждань і мук, що посіяв здичавілий ворог на землі, серед ревища гармат, ніжним материнським серцем ти почула слабкий дитячий плач” [1, с. 3].

К. Гордієнко у своєму оповіданні зображує жінку, яка не мала своїх дітей, але мала велике материнське серце. Ця жінка відчайдушно з бойовища взяла дитя та принесла в свою хату “Ніщо не перетне дорогу їй, материнське почуття проб’є вогняну заслону” [1, с. 3]. На долю Марії випало багато випробувань: пережила війну, чоловік втратив ногу, а ще маленьке дитя, яке потрібно годувати й лікувати. Автор зображує сильну та вольову жінку, яка має гарного чоловіка і не на мить не замислюється позбутися дитини, а навпаки, переймається її здоров’ям та життям. Згодом молоді батьки назвали дівчинку Галею, полюбили її усім серцем “І все життя в хаті навколо дитини вертиться – корова молочко дає, курочка яечко несе, і дерево ягідку ростить – все для тебе дитино!” [1, с. 3].

Автор змальовує матір, в хату якої щастя прибуло, розвіяло нудьгу, самотність, внесло лад і розум, освітило та оживило молодих. Марія стала для Галі справжньою матір’ю і не тямля життя без дитини “Щоб я тебе віддала кому? Мое ти любе, дороге. Серцем приросла до тебе” [1, с. 3]. Марія врятувала дитину, а може й Галя врятувала їх. К. Гордієнко закінчує оповідання дуже влучними словами “Повік не згасне материнська любов на землі – доки не згасне

сонце, – бо тоді охолоне земля!” [1, с. 3].

Творчий доробок Костя Гордієнка містить оповідання “Пісня матері” (1974 р.), яке також можна віднести до оповідань на тему материнства. У творі зображено образ жінки-матері, яка згадує дитинство свого сина. Автор змальовує матір, яка всім серцем прагнула навчити свою дитину лише гарному. Митець зображує жінку, яка бажала своїй дитині добра, хотіла, щоб син жив лиш правдою і з малих літ навчала його цьому “Врочиста хвилина, незабутня пора! Дійшло до твоєї дитячої свідомості слово “правда”. Хай веде воно тебе сину, через круті перевали, освітлює дорогу крізь життя” [3, с. 3].

В оповіданні “Пісня матері” автор зображує всі прояви розвитку дитини:

- стадія дитячого обману “...спробою самозахисту був твій дитячий обман, але навіщо ти штовхнув? Аби показати, що ти сильніший?” [3, с. 3];
- розвиток дитячого мислення “...ти віз на ниточці машину, що перекинулась, хвилину постоявши в роздумі, ти поставив машину на коліщатка. Пораділа я – перші ознаки дитячого мислення”[3, с. 3];
- егоїзму “...побачивши в дітей іграшку, ти неодмінно простягав руку... коли ж у тебе хлоп’як хотів узяти ведмедика, ти не дав... Я розуміла, що це несталий дитячий “егоїзм” [3, с. 4];
- розвиток співчуття “...побачивши на екрані, як щеня тремтить під проливним дощем, ти розплакався, не знаючи як захистити безпорадну тварину” [3, с. 4].

Автор закінчує твір словами “Хай завжди буде сонце!”, він має на увазі сонце в душі кожної родини, кожної дитини і матері.

Отже, тематика материнства яскраво простежується в оповіданнях К. Гордієнка. Автор зображує материнське кохання в усіх його проявах, а особливо переживання матері за свою дитину у скрутну хвилину, під час хвороби та протягом усього життя. Все це можна простежити в оповіданнях “Мати”, “Марія”, “Пісня матері”. Ці образи з оповідань автора величні. Відвага, ніжна любов і вірність своєму материнському

обов'язку – ось їхні характерні риси. Різні за своїми індивідуальностями, вони об'єднані спільною любов'ю до своїх дітей, до родини.

Література

1. Гордієнко К. Марія : [оповідання] / К. Гордієнко // Будівник комунізму. – 1964. – 29 лютого. – С. 3.
2. Гордієнко К. Мати : [оповідання] / К. Гордієнко // Соціалістична Харківщина. – 1989. – № 11. – С. 108.
3. Гордієнко К. Пісня матері : [оповідання] / К. Гордієнко // Прапор. – 1976. – № 3. – С. 3–4.

ОБРАЗИ СУЧАСНОСТІ ТА ВІДОБРАЖЕННЯ ДІЙНОСТІ У ТВОРАХ Ю. АНДРУХОВИЧА

Шарова Т.М.

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української і зарубіжної літератури
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана
Хмельницького

Таран В.В.

студентка 4 курсу Мелітопольського державного педагогічного університету імені
Богдана Хмельницького

У статті наголошується на образах сучасності та відображенні дійсності в творчості Ю. Андруховича. Зосереджується увага на розмінні ним постмодерного дискурсу.

Ключові слова: дійсність, сучасність, образ, твір.

Keywords: reality, modernity, image, composition.

У процесі свого історичного становлення література як мистецтво слова проходить два великі етапи, перший з яких умовно можна пов'язати з періодом панування поезії, спочатку у фольклорній, тобто колективно-авторській, а згодом у літературній, індивідуально-авторській формах, другий – з періодом панування прози, або літератури у власному розумінні цього слова.

Аналіз художнього твору не тільки дає систему знань, наукові відомості про твір письменника, літературний процес, а й поглиблює естетичне його сприймання. Аналіз може допомогти краще відчувати і зрозуміти красу і неповторність окремих сторін чи елементів художнього твору. Він розвиває художні смаки і є важливим чинником ідейного й естетичного виховання [3, с. 112].

Актуальним для постмодерного дискурсу стає вивчення знакового характеру мови, зокрема з позицій прагматики. Яскравим представником постмодернізму слід вважати Ю. Андруховича. Вся його проза написана в дусі постмодерну. Так “Московіада” однотайно визнана за постмодерний роман. Кількість визначень, що вживаються нині з префіксом “пост”,

свідчать про загальну згоду, що ми переживаємо не власний час, а живемо після минулого.

Досліджуючи роман Ю. Андруховича “Московіада”, ми розглядаємо його образи як основу єдності змістоформи. Це потрібно для його всебічного у вивчення й розуміння, хоч у самому творі образ не існує поза формою та змістом і нема форми без змісту та без образу.

Аналіз стану дослідження питань про образи сучасності та відображення дійсності свідчить про постійну увагу вчених різних галузей знань до питань образів сучасності на теоретичному й практичному рівнях. У працях О.Д. Єрмоленка, І.В. Вужиної, З.І. Васильєвої, М.М. Аплетая, О.О. Толочко, А.О. Бражкіної, Б.В. Вишеславцева, І.М. Булкіної розглядаються окремі аспекти образів сучасності в творчості сучасних письменників.

Відображення дійсності в романі Ю. Андруховича “Московіада” вибіркове. З величезної кількості подій, епізодів письменник вибирає те, що йому здається найважливішим, потрібним для розкриття задуму. Крім того, він намагається проникнути в суть подій, явищ, осмислити їх зв'язки й закономірності і в змальованих картинах

та образах розкрити ці закономірності, – він осмислює явища дійсності.

Явища дійсності – це предмети зображення, їх ми сприймаємо з самої дійсності. Ті явища, які відображено у творі, часом справді мали місце в житті в такому вигляді, як тут їх представлено автором, але частіше митці доповнюють певні свої спостереження багатьма іншими, творять за допомогою художнього вимислу узагальнені картини дійсності [8, с. 2].

Нарешті, письменник дає змальованим картинам і образам свої оцінки. Дійсність як предмет зображення відтворюється не через безпосереднє змалювання того, що сприйняв письменник, а внаслідок великої і складної роботи його свідомості [4, с. 17].

Відображення дійсності через систему образів в “Московіаді” Ю. Андруховича усвідомлене і оцінене. В основі художнього твору як специфічної форми відображення дійсності лежить первинний образ. Художній образ, система образів – це не копія дійсності, це правдиве її відтворення, яка має місце не лише в творах документально-го характеру [6, с. 79].

Система образів – це творчі відображення дійсності, в якому активну роль відіграє вимисел автора. Вимисел – неодмінний складовий елемент процесу художньої творчості. Система образів як форма відображення дійсності ставить перед нашими очима не абстрактну сутність, а життя; конкретну її реальність. Система образів – єдиний засіб відтворення дійсності в літературі та мистецтві [7, с. 89].

Система образів як форма відображення дійсності має на меті подати об’єктивну картину змальовуваної дійсності у формі її суб’єктивно-емоційного сприйняття, тобто такою, якої її бачить і емоційно переживає автор. “Вода внизу, у вічнозелених заростах миру, шумить і кличе в навколосвітню подорож. Зорі в небесах робляться усе більшими, ближчими, можна навіть розрізнити на них якість міста, казкові манцєнілові ліси, дивовижні палаци, колони, вежі. Їхне слайво так багато обіцяє, що хочеться вистрибнути сторчголов із лоджії і,

як сказав поет, хоч би трішечки померти” [2, с. 44].

Пізнавальне (освітнє) значення прози Ю. Андруховича полягає в тому, що вона дає знання про дійсність, а також і в тому, що вона водночас підносить величезне багатство ідей, втілених у художні, сповнені емоцій образи й картини людського життя.

Систему образів художнього твору становлять образи дійових осіб, образи творця та адресата твору, образи природного та речового оточення. “Ось які вони, вчорашні твої братове по духу, себто по спирту, сучасні люди. Юра Голіцин, сорокарічний поет, освіта вища, але потім тюремна, хоча у вічко він зазирає не з боку камери, а з боку коридору... Вірші тепер пише досить саркастичні, як наприклад, “Роздуми в кооперативному туалеті” [1, с. 12]. Зовні нагадує Івана Сергійовича Тургенєва... Номер два. Арнольд Горобець, український південь, драматург-шістдесятник, популярний серед жіноцтва, але не більше, теж бородань, професіональний актор, п’яничка, блазень і картер, щира душа, дотепник, ще раз п’яничка, пройдисвіт, вірний товариш, шалапут, танцюриста і мочиморда, кулінар, мясолуб, лашохлист, у театрі грав Юлія Цезаря. Часто засинає одягнутим і вщент знесиленим, але прокидається раніше за всіх. Третій – це звичайно, Ройтман, але не той, що працює на російській (хе-хе) “Свободі”. Він буде останнім євреєм, який покине цю землю...” [1, с. 16].

Образи дійових осіб в залежності від виконуваних ними художніх функцій і місця, яке вони займають у загальній картині зображуваного, а також родових ознак твору, можуть бути поділені на три типи:

- образи осіб, що виступають у творі як об’єкти розповіді (герої, які розповідають). Цей тип образу традиційно позначають терміном персонаж;
- образи осіб, що виступають у творі як суб’єкти розповіді (герої, які оповідають). Більшість літературознавців позначають цей тип образу терміном – оповідач;
- образи осіб, що виступають у творі як суб’єкти розповіді й водночас як її об’єкти

(герої, що є учасниками тих подій, про які розповідають). Цей змішаний тип образу, в якому оповідач виступає і як персонаж, звичайно ж позначають терміном – розповідач. До особливого типу розповідача відносять специфічні образи героїв – розповідачів ліричних творів, які називають ліричними героями [5, с. 248].

Ю. Андруховичу вдалося не лише описати дії людини в різних обставинах, а обов'язково в більшій чи меншій мірі розкрити причини їх, характеризуючи думки, почуття та переживання, які зумовлюють ці вчинки. Специфічність образів сучасності полягає в тому, що вони, крім життєвої конкретності, органічно включають в себе естетичну оцінку життя.

Юрію Андруховичу вдалося не лише описати дії людини в різних обставинах, а обов'язково більшою чи меншою мірою розкрити причини їх, характеризуючи

думки, почуття та переживання, які зумовлюють ці вчинки. Специфічність та концепція сучасності полягає в тому, що вони, крім життєвої конкретності, органічно включають в себе естетичну оцінку життя.

Література:

1. Андрухович Ю. Московіада / Ю. Андрухович // Сучасність. – 1993. – №2. – С. 10 – 53.
2. Андрухович Ю. Московіада: [роман жахів] / Ю. Андрухович. – Львів: Молода Україна, 2001. – 123 с.
3. Волинський П.К. Основи теорії літератури / П.К. Волинський. – К.: Радянська школа, 1967. – 364 с.
4. Вышеславцев Б. Бестселлер переводится с "миви" / Б. Вышеславцев // Новое время. – 1997. – № 18 – 19. – С. 15 – 18.
5. Галич О. Теорія літератури / О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв. – К.: Либідь, 2001. – 481 с.
6. Гундорова Т. Постмодерністська фікція Андруховича з постколоніальним знаком питання / Т. Гундорова // Сучасність. – 1993. – № 9. – С. 79 – 83.
7. Літературознавчий словник-довідник / [за ред. Р.Т. Громяк, Ю.О. Ковалів та ін.]. – К.: ВЦ "Академія", 1997. – 752 с.
8. Харчук Р. Постмодернізм / Р. Харчук // Смолоscopic України. – 1996. – № 9. – С. 2 – 4.

ТВОРЧА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ КОСТЯ ГОРДІЄНКА В ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІЙ РЕЦЕПЦІЇ

Шарова Т.М.

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української і зарубіжної літератури
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

Тверитінова А.С.

студентка 3 курсу Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

У статті розглядається творча індивідуальність К. Гордієнка в літературознавчій рецепції. Наголошується на різноманітних дослідженнях провідних вчених-дослідників у напрямку розкриття творчої манери письма майстра слова.

Ключові слова: рецепція, індивідуальність, творчість, автор, критика.

Keywords: reception, individuality, creativity, author, critic.

Творча індивідуальність автора – поняття складне і багатопланове. Особливість літератури проявляється в багатьох різних формах, причому аналіз цих форм дає уявлення про взаємопов'язаність та взаємовплив літератури й життя. Ці дві категорії не можна розглядати ізольовано. Тим більше, якщо йдеться про часи, коли можливості творчого самовияву були досить обмежені.

В українській літературі ХХ ст. визріло чимало уславлених імен майстрів художнього слова, що зробили свій творчий внесок у духовну скарбницю людства: І. Багрянний, М. Бажан, А. Головка, О. Гончар, М. Куліш, А. Малишко, П. Панч, Л. Первомайський, М. Рильський, У. Самчук, В. Сосяра, М. Стельмах, П. Тичина, М. Хвильовий та ін. У цьому колі першорядних імен важлива присутність і К. Гордієнка, потреба дослідження творчої індивідуальності якого є істотним завданням сучасної науки про літературу.

Серед критиків та літературознавців не раз лунала думка про те, що творчість К. Гордієнка лишається недооціненою й заслугує на пильнішу увагу. Творчість К. Гордієнка майже не осмислювалася українськими критиками, хоча його постаті

присвячено кілька глибоких аналітичних розвідок (В. Брюховецький, Г. Гельфанд-Бейн, Ю. Герасименко, І. Голубничий, О. Зінченко, К. Кізуб, І. Маслов, Л. Новиченко, М. Острик, І. Пащук, Г. Скульський, Г. Стукалова, Р. Якель). В особі К. Гордієнка українська література мала яскравого і художньо-переконаливого майстра слова.

Книжки письменника неодноразово перечитувались науковцями, в результаті чого пропонувалася рецензія його творів. Так, наприклад, над дослідженням трилогії «Буймир» працювали І. Пащук, Г. Гельфанд-Бейн, В. Оскоцький. Критики вивчали й інші твори митця, зокрема: А. Гаєв, Д. Гольдштейн – «Діти землі», Л. Коваленко – «Заробітчани», Г. Нудьга – «Буян», С. Журахович – «Дівчина під яблунею», Є. Кирилук – «Автомат», Л. Прицкер – «Чужу ниву жала», В. Романовський – «Повість про кому-ну», М. Чеховий, І. Юрченко – «Мудриголо-ви» та ін.

Творча постать К. Гордієнка, не може бути належно охарактеризована без опису його тридцятирічних мандрів по селах Лебединського району, що дали матеріал для доброго десятка книг, без урахування справглої допитливості і щирої потреби якнайчастіше бувати з людьми, про яких пишеш.

Це і є взірць чесності у ставленні до своїх героїв, у здійсненні того, що ми називаємо «вивченням життя».

І. Михайлин у статті «З когорти засновників» акцентує свою увагу на знанні матеріалу, який подавав у творах К. Гордієнко: «При читанні його творів не полишає відчуття, що автор чудово знає – у деталях і подробицях – те, про що пише. Мабуть, через це кожне його слово викликає довіру, створює відчуття читацької присутності в осередку подій» [2, с. 3]. До когорти засновників української радянської літератури І. Михайлин зараховує Костя Гордієнка, Василя Еллана (Блакитного), Павла Тичину, Миколу Бажана, Юрія Яновського, Остапа Вишню, Василя Мисика та ін.

Поділяємо думку В. Панченка, який оцінив творчість К. Гордієнка, як прояв любові до рідного народу: «Без зайвого поспіху Гордієнко простежує за тим, як прокидалося в цих забитих, затурканих нещадним визискуванням людей, почуття власної гідності, колективізму, як усе більше переконувалися вони у своїй силі, як трепетно оберігали честь комунара. Письменнику, безперечно, вдалося передати радість колективної праці, збуджений порив комунарів до нового життя» [3, с. 5-6].

І. Советов у розмові з К. Гордієнком на сторінках газети «Вечірній Харків» 1987 року показав, що письменник не мислить собі творчого зростання без живого зв'язку з народом, без активного втручання в життя [4, с. 1]. Для творчості К. Гордієнка характерна: соціальна загостреність у відтворенні тематики життя селян, своєрідний «історизм»; нахил до ритмізованої розповіді; насиченість мови персонажів прислів'ями, приказками та образними виразами.

Критик Я. Кривко у статті «Завжди з народом», яка була надрукована в газеті «Будівник комунізму» 1964 року, зазначив: «Відомий український радянський письменник Кость Олексійович Гордієнко має досить тісні біографічні і творчі зв'язки з Лебединщиною... Працюючи у пресі, Кость Гордієнко у 1929 році вперше приїхав до Лебединя із завданням написати нарис про одну з ко-

мун. Нарис був написаний і надрукований, а Лебедин так сподобався Костянтину Олексійовичу, що він зробив його своєю своєрідною творчою лабораторією» [1, с. 4].

В. Стецюра в ювілейній статті, присвяченій 70-річчю з дня народження письменника, висловив таке спостереження: «Фундаментальні романи й повісті Костя Гордієнка дають широку панораму українського села, соціалістичних перетворень у ньому, яскраво малюють картини народного життя. Ідеї справедливості й душевної прямої, високого сумління й чесності в особистому й громадському, активного гуманізму й збереження прекрасних традицій невідчужуваної народної моралі, що надихають письменника, відбиті в низці воістину народних типів, створених ним» [5, с. 24].

Твори письменника народжувалися завдяки спостереженням над сімейними взаєминами, конфліктами поступового формування сім'ї нового суспільного складу, нової моралі, що було зафіксовано на сторінках художніх творів митця. Значення творчості К. Гордієнка полягає в тому, що він надзвичайно проникливо відобразив особливості сільського життя, трагедію класового розшарування, поривання передових селян до чогось кращого, а це краще – мрії про землю, волю, демократію і освіту. Внесок К. Гордієнка в історію української літератури є беззаперечним, оскільки його твори є феноменом літератури та мистецтва. Досліджуючи творчу спадщину К. Гордієнка критики визначали його роль та місце в історико-літературному процесі ХХ ст.

Література

1. Кривко Я. Завжди з народом / Я. Кривко // Будівник комунізму. – 19 вересня, 1964. – С. 4.
2. Михайлин І. З когорти засновників : Костю Гордієнку – 85 / І. Михайлин // Соціалістична Харківщина. – 1984. – 3 жовтня. – С. 3.
3. Панченко В. Кость Гордієнко : [в кн.: Письменники Радянської України] : [літературно-критичні нарис] / В. Панченко. – К. : Радянський письменник, 1981. – С. 3 – 25.
4. Советов І. Людина із «Гарту» / І. Советов // Вечірній Харків. – 1987. – 21 травня. – С. 1.
5. Стецюра В. Ясність художнього твору. Лебединські зустрічі / В. Стецюра // Прапор. – 1969. – № 10. – С. 24 – 27.

ЗАГАДКИ ПРОШЛОГО В РОМАНЕ КРИСТОФА РАНСМАЙРА „ПОСЛЕДНИЙ МИР“

Лана Надареишвили

докторантка, кандидат филологических наук,
званная лектрица Сухумского государственного университета,
Тбилиси

Как известно, герой историографического романа ищут прошлое, а оно, со своей стороны, влияет на настоящее. Иногда человек из прошлого более интересен и живой, чем его современник. Герой историографического метаромана одержим прошлым, что в тексте может проявляться как поиск судьбы умершего автора или выдуманного писателя, восстановление неизвестных эпизодов его биографии или поиск и нахождение или/не нахождение родных корней, собственных маленьких историй.

В историографическом метаромане часто используется прием “игры со временем”, то есть автор не только на мысленном уровне указывает на связь между прошлым и настоящим, но он “смешивает” временные пласты, иногда до такой степени, что их не возможно отличить. Например, Кристоф Рансмайр использует такой прием в романе “Последний мир” (Die letzte Welt, 1988), в котором представлена вся история европейской цивилизации – от греческих мифов до грядущего апокалипсиса.

Редактор „Frankfurter Allgemeine“ и критик Хуберт Шпигель отмечает: “Заботится ли небо о том, кто по нему пролетит или гора о том, кто по ней ползет? В своих романах австрийский писатель Кристоф Рансмайр представляет мир как пример проходящего” [7,1]. По мнению Шпигеля, Рансмайр не является писателем, который пожелал бы, чтоб ему поставили памятник, но в том случае, если бы у него было такое желание, несомненно, это была бы не бездвижная фигура, а наоборот, движущаяся,

идущая пешком по миру фигура. Много писателей нашего времени, в основном, предпочитают совершать коммерческие путешествия, но путешествовать в такой манере, какую выбирает Рансмайр, многие не смогли бы” [7,2]. Рансмайр родился в 1954 году и вырос в семье учителей в маленькой деревне в Верхней Австрии под названием Велс (Wels). В семье не было ни телевизора, ни машины. В Велсе все ходили пешком или передвигались в собственном воображении. Именно это и повлияло на будущего писателя. В своих рассказах Рансмайр рассказывает нам об экспедициях, приключениях, путешествиях и невообразимых явлениях, чтоб мы смогли открыть не просто уникальную единицу, а вынесли именно общее, чтоб мы поняли, что ничего под небом не вечно (Dass nichts von Dauer und schon gar nichts ewig ist).

В опубликованном в 1988 году романе “Последний мир” Рансмайр ссылается на историю известного деятеля античной эпохи, автора “Метаморфозы” Овидия Назона, который был сослан из Рима в маленький черноморский город Томе (в настоящее время Констанца, Румыния). Основной мотив романа направлен на тезис: „Всё подлежит разрушению, все, что можно перестроить, является проходящим” („Alles vernichtenden, alles verwandelnden Vergänglichkeit“).

Отличительной чертой книги является демонстрация экспериментальности, как исторического романа и детектива, утопии и апокалипсиса, постмодернистского рассказа, в котором античный Рим и совре-

менность переплетаются. “Последний мир” является образцом постмодернистского рассказа, в претексте которого просматриваются „Метаморфозы“ Овидия. Согласно сюжету романа, Кота, римский поклонник Назона, сразу после распространения в Риме слухов о кончине его обожаемого художника начал поиски последнего. Рансмайр не ссылается на исторические факты (например, собственные имена проподносит в итальянизированном – модернизированном виде); Эпизоды осуществленных Котой поисков в Теме сменяются рассказом о жизни Назона в Теме до его изгнания. С первых же страниц романа читателю трудно определить когда, в какой эпохе происходит действие. Логически, действие должно развиваться в античную эпоху, в древнем Риме и Теме, так как действующими лицами выступают автентичные персонажи; в частности, императоры Август и Тиберий. Вместе с тем, на первых же страницах романа отмечены маркеры современности: напр., автобусная остановка, современные технические устройства, современные городские поселения и улицы. Заметим, что Рансмайр не архайзирует настоящее и прошлое тоже не осовременивает; Он создает ощущение недостаточности или избытка времени. Автор не старается навязать читателю детали современности или другой эпохи. Часто, он их приносит незаметно для читателя, без лишнего акцентирования; Напр., в городе Теме (нынешняя Констанца, Румыния), на автобусной остановке Кота читает расписание автобусов; Овидий выступает на стадионе перед букетом микрофонов и т.д. В отличии от Рима, в Теме царят фантазия и иррациональность; Поэтому к этой ситуации с легкостью приспособились Ясон-контрабандист, который на корабле “Арго” перевозит нелегальных эмигрантов и немецкого тезу (This) – ветерана Второй мировой войны, которому по ночам снятся умирающие в газовой камере люди. Постоянные перемены присущи не только уроженцам этого города, но и временам, которые развернуты по разным направлениям

и иногда пересекаются. В конце концов реальность Теме окажется выдумкой Овидия; Фантазия писателя освобождает мир от людей и установленных ими правил. Выдуманный мир “метаморфоз” окажется единственной реальностью, которой необходимо освобождение от ложной рациональной власти людей.

Роман Рансмайра носит выраженно интертекстуальный характер. Автор не только совмещает диалог своего текста с другими текстами (в большинстве случаев в „метаморфозах“; он и пресонажей претекста представляет в разном качестве;

Целью автора является создание мифа при помощи новой литературной интерпретации в нетрадиционных, заново рассказанных современных условиях, который будет рассказывать не о прошлом, а будет пересказывать истории, мифы и осуществляет их перефразирование. В этих историях прошлое представлено не миметно, а реконструированно для настоящего; мифологически переделанное прошедшее время связывает настоящее время параболически, не прямо с будущим.

По мнению Рансмайра “Что можно в какой-нибудь истории, эпизоде сделать больше того, чем вспомнить то, насколько навредили люди сами себе; вспомнить то, что могут люди сделать в горе и радости и, таким образом, какие искушения еще ждут их впереди в будущем” [4,16].

Таким образом, вспоминаются варианты о том, каким могло быть прошлое и каким могло быть будущее. Указанные варианты конкретизируются в „разуме“, „воображении рассказчика и слушателя“: по мнению Рансмайра, мир становится совершенным только там, только в пространстве рассказа не достигает цели возможное, хотя бы несомненное и обязательное, фактическое: всё происходящее – отделено друг от друга очень тонким слоем “ [6,14]. Способность воображения читателя влечет за собой то, что немецкий философ и историк, Ганс Блуменберг назвал функцией мифа. В монографии „Работа над мифом“ он отмечает, что „Владение миром является постоян-

ным результатом искусства“ („ImmerdasResultateinerKunst“)[2,13].

Реальность в мифе или истории, соединяет прошлое и будущее с нарративной непрерывностью, которая подчиняется актуализации памяти/воспоминания. В мифе и рассказе вспоминается выдуманное/нереальное историческое прошлое. В результате этого сочиненное прошлое становится источником следующего рассказа. Фикциональная ситуация „каменная сцена“ у Рансмайра, выявляется как „основная суть“, как одно из прочных мест вокруг которого начала вращаться действительность и вся страна („AlsdereinzigefesteOrt, umdensichdieWirklichkeitunddasganzeLandzudrehenbegann“)[4,19].

Свою мысль о „Последнем мире“ высказал Роланд Барт, согласно которой, литературная форма в рамках которой мифы трансформируются, создают многообразные слои, которые с точки зрения потребителей больше не являются мифическими слоями, так как явные комплексы античной мифологии, в которых миф одновременно как необъяснимый и действительный, можно сказать, заменила поэтическая функция Рансмайра, которая доказывает необъяснимость и действительность воспоминания[1,110]. Поэтика воспоминания делает возможным соединить прошлое, настоящее и будущее в процессе рассказа, то есть мифы не имеют окончательную форму, они могут существовать в многообразных устных и письменных версиях.

Относительно временной структуры как у Овидия так и у Рансмайра, подобные мысли тематически объединяются. В обоих текстах рассказывается о потопе во время которого спасутся только Девкалион и Пира и они создадут новую человеческую расу из камней, в которых будут бросать за спиной. Основное различие здесь во временных измерениях: Овидий с нарративом Девкалиона и Пире предлагает нам мифическое объяснение современного человечества: „Inde genus durum sumus experiensque laborum / et documenta damus, qua simus origine nati“ („мы плоды тяжелого труда/

наше перерождение является доказательством этому“[3,414]. Человеческая раса, возникшая в результате бросания камней идентифицируется рассказчиком с настоящим; Таким образом процесс метаморфозы показан как промежуточная ступенька исполнения божественного пророчества между текстом и настоящим читателя.

Мифический рассказ у Рансмайра также имеет свое место в воображаемом прошлом, однако в момент рассказа рассматривается как воспоминание о будущем: „Из града кричит эхо, пусть возникнет новая человеческая раса, будущее из всепоглощающего наводнения – это будущее прочтала ему в один зимний вечер одна монашка из огня, [...]“ („Aus einem Steinhagel, schrie Echo, werde nach der kommenden, allesvernichtenden Flut die neue Menschheit hervorgehen, – diese Zukunft habe ihr Naso an einem Wintertag aus dem Feuer gelesen,“)[5,169] Миф о создании, объяснение которому он ищет у Овидия Ранмайру представляется в виде прогноза будущего на уровне рассказа: „...несмотря на это, Кота не верил собственным ушам, когда он ему кричал, что он услышит будущее разрушение мира, явление будущего“ („Und dennoch traute Cotta seinen Ohren kaum, als sie ihm zuschrie, er werde nun die Geschichte des bevorstehenden Untergangs der Welt hören, eine Offenbarung der Zukunft.“)[5,162]. Эхо тоже передает свое воспоминание о Назоне – „Последний рассказ из книги камней“ („Letzte Erzählung aus dem Buch der Steine“)[5,161], который переходит в будущую трансформацию. Его рассказ исполнение мифа переносит в будущее; он описывает будущее наводнение так достоверно, как катастрофу прошлого („Beschrieb die künftige Flut so bestimmt wie eine Katastrophe der Vergangenheit“)[5, 162], настоящее остается пропущенным.

Различие во временах между воспоминаниями прошлого и прогнозированным будущим создает определенную будущую альтернативу, которая осуществляется только „не“ во времени фантазии/фантастики. Результатом является „Фактическое и подлинное человечество“, созданное в результате

падения расы, уничтоженной от волчьей алчности, совершенных глупостей и амбиций “, человечество из „минеральной твердости, [...] без чувств, языка любви, но и без какого-либо сострадания, ненависти и чувства печали “ („Von mineralischer Härte, [...] ohne Gefühle, ohne eine Sprache der Liebe, aber auch ohne jede Regung des Hasses, des Mitgefühls und der Trauer“)[5, 169].

Такая параболическая связь между воспоминанием и утопией, прошлым и будущим (которое не относится к настоящему) создает принцип композиционной и концептуальной структуры “Последнего мира” Рансмайра. Рассказы персонажей и рассказанные о

них истории дают подсказки о путях к справедливости за пределами времени. Рансмайр не пытается генерировать трансформацию нового мифа из старого, который в настоящем адресата может быть использован как легитимация восприятия мира.

Автор для выявления отношения современного человека к прошлому, взаимозависимости действительности и истории, лжи и реальности, обращается к таким приемам и возможностям, которые указывают на игру со временем, тесную взаимосвязь смешивания временных пластов прошлого и будущего, влияние прошлого на настоящее.

THE PUZZLES OF PAST IN CHRISTOPHE RANSMEIR'S ROMANCE „DIE LETZTE WELT“

In historiography romance there are various layers mixed up; they interact on one another. Here characters seek for past and it in its turn impacts on present. Sometimes man is more alive and interesting from past than from modern period. The hero of historiography meta-romance is possessed with past which in text may be revealed in the seeking of fortune of writer invented or author dead, in restoring the unknown episodes of his biography or seeking own roots, histories of own. As paradoxical it may sound in historiography meta-romance past obtains future: any historic fact gets new interpretation; event which had no place in history (because relevant written evidences, sources were not maintained) obtains the right for existence. Writer addressing the genre of historiography meta-romance uses the literary possibilities to promote such “heights” which were “missed” in traditional history. Above mentioned issues are revealed on the example of Christophe Ransmeir's cult romance – “Last World” which has not been translated in Georgia yet.

Библиография:

1. Barthes R. Mythen des Alltags, Dt. von Helmut Scheffel. Frankfurt/M., 1964.
2. Blumenberg H.. Arbeit am Mythos. Frankfurt/M., 1990.
3. Ovidius P.N.. Metamorphosen. Epos in 15 Büchern. Übersetzt und herausgegeben von Hermann Breitenbach. Stuttgart, 1971.
4. Ransmayr Ch.. Die dritte Luft oder Eine Bühne am Meer. „Fischer“, 1997.
5. Ransmayr Ch.. Die letzte Welt. „Fischer“, 1991.
6. Ransmayr Ch.. Geständnisse eines Touristen. Ein Verhör. „Fischer“, 2004.
7. Spiegel Sch.. Frankfurter Allgemeine, Feuilleton, 20.03. 2014.

ПРОБЛЕМА ЕКЗИСТЕНЦІЇ ЖІНКИ В РОМАНІ В. ПІДМОГИЛЬНОГО «НЕВЕЛИЧКА ДРАМА»

Козубенко Л.М.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української і світової літератури та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди»

Ключові слова: Проблема, екзистенція, жінка, роман, герой, образ.

Keywords: problem, existence, woman, novel, character, image.

Серед романів В.Підмогильного, у якому аналізується проблема людського, передовсім жіночого, існування, є твір «Невеличка драма», основними персонажами якої є жінки.

У цьому романі вільною в своєму виборі та вчинках, у своєму духовному становленні та самовдосконаленні є головна героїня Марта Висоцька. Позбавлена батьківської опіки та не маючи чоловіка, вона прагне самоутвердитись у житті, реалізуватись як особистість.

Однією із форм самореалізації для неї стає, перш за все, досягнення професіонального успіху, прагнення посісти відповідне місце в суспільній ієрархії. С.Павличко, аналізуючи колізію жіночої і чоловічої поведінки, відзначала, що «головний важіль патріархального управління пов'язується з економічною владою над жінкою» [6, с. 160]. Тож посада діловода в махортресті дозволяє дівчині не лише самотійно себе забезпечувати, а й стверджувати свою рівність та незалежність поряд із «сильною» статтю. До того ж Марта не зупиняється на досягнутому, вона постійно підвищує свою службову кваліфікацію: навчається на курсах стенографії та машинопису, по закінченні яких мріє вступити на курси іноземних мов, щоб стати згодом перекладачем. Таким чином, Марта Висоцька не вписується в рамки традиційної ролі жінки в суспільстві. Вона має особливий жіночий статус, радикально відмінний від інших героїнь роману.

Цей особливий статус призводить Марту до постійного активного, хоч, може, й неусвідомленого, пошуку власної ідентичності: адже самий її спосіб життя позбавляє дівчину можливості вписати себе в межі усталеної жіночої соціальної ролі, а відтак зумовлює особливу ситуацію, пов'язану з внутрішньою самотністю цієї героїні, яку, до речі, вона сама в собі визначає: «Я сьогодні і взагалі останній час дуже погано себе почуваю, – зізнається Марта Львові Роттеру. – Якесь неврастення. Так іноді стане важко й... нестерпно. І потім самотність... Почувається, що ти замкнута в якомусь невеличкому колі. За цим колом є багато людей, може, дуже цікавих, напевно дуже цікавих, але ти їх не знаєш... Це ясно, що всіх людей знати не можна, але чому ж все-таки так мало» [7, с. 39]. Така позиція Марти Висоцької зумовлюється, звичайно, екзистенційною категорією буття – «замкнутістю» особистості, що тлумачиться як онтологічна самотність людини, яка є істотою, закинутою у вир «буття-в-світі».

На думку Є. Коссака, «ця категорія добре пояснює необхідність шукати ілюзорне тлумачення своєї долі й свого місця на землі, ховаючись від трагічної правди про становище людини» [2, с. 38]. Попри чітке усвідомлення неможливості вийти за межі «замкнутого кола», Марта Висоцька конструює ілюзорну дійсність – казку, яка, за задумом дівчини, мала б відповідати «буттю-в-собі» й полягала б у ліквідації внутрішньої самотності [3, с. 39]. Тут геро-

їня апелює до модусу любові як вищого прояву людського існування.

Як тонка, емоційна, схильна до мрійництва натура, Марта прагне «закохатись безтямно, так, як у романах колись писали» [7, с. 41]. Вона навіть створює у своїй уяві образ майбутнього коханого: «Він мусить закохатися так само... Він мусить усе забути, покинути працю, знайомих, обов'язки, все, все! Забути все, почати щось нове, неповторне» [7, с. 41]. У таке пристрасне, неповторне, романтичне кохання з усією його інтимністю, замкненістю радісного пориву, сміливим поділом світу на двох і решту й перетворюється знайомство Марти з Юрієм Славенком, яке стало природним завершенням дівочих мрій. Несподівано виникнувши, це відчуття з'єднало їх так міцно, що вони одне без одного себе уявляли перестали, навіть більше: «Якщо кожне з них і думало щось про себе, то тільки в зв'язку з нею чи з ним, бо зробилися тим, що зветься парою, добровільним і зреченням додатком одне одного з усією свідомістю радості цього становища і єдиним бажанням – бути вдвох, бути тільки вдвох» [7, с. 113]. Під час вечірніх зустрічей, що супроводжувалися душевними розмовами, дівчина змогла пізнати інтимні думки свого коханого, проникнути в плани його роботи, в його найглибші сподіванки, в *ratio* його існування. Силою свого кохання, могутністю своєї ніжності й уваги вона відкрила шлях до таємниць його буття.

Втрата дівочої чистоти без бажаної долі романтики з часом починає усвідомлюватися Мартою як самозречення, принесення себе, своїх мрій у жертву своїм почуттям, своїй жагучій пристрасі. «На уламках колишніх мрій» вона викохує нові надії, у ній зароджується й зростає бажання відкрити неповторність свого кохання. З кожним днем її любов міцнішала, загострювалась у власному самовідкритті. Однак під впливом підступної думки Юрія Славенка про «заяложеність кохання» [4, с. 102], про відсутність у ньому новизни героїня розчаровується у власній спроможності виправдати своє існування коханням як особливим вчинком.

Особисту «невеличку драму» Марта найглибше переживає, коли до рук їй потрапляє драма Ібсена «Комедія кохання». Так, зважуючись завершити свою любовну історію нетривіальним способом – розлучитися, поки коханий її ще не розлюбив, – героїня В.Підмогильного на той час ще не знала, що такий спосіб давно вже осмислено в художній літературі [5, с. 200]. Отже, неминуча втрата ілюзій, до того ж зрада й одруження коханого змушують Марту вдаватися до власного самоусвідомлення, до початку нового життя.

Валер'яна Підмогильного непокоїло утвердження в суспільстві бездумного раціоналізму. У цьому процесі він вбачав ознаки занепаду духовності. Образ Марти Висоцької – це своєрідний вияв неприйняття письменником прагматичного мислення. Марта – особистість романтична й надзвичайно щира. Вона не грає. Їй чужа фальшива театральність життя. Мрія в житті Марти важить набагато більше, ніж для будь-кого з героїв, але дівчина зайва в спрагматизованому світі. Письменник гуманіст тонко відчув, як суспільство, знеособлено орієнтуючись на науку й техніку, не рахується з духовними потребами людини. Герої націлені служити розвиткові, тоді як за нормальних умов повинно бути навпаки.

Епоха не залишала місця для внутрішніх роздумів людини, вимагала прямої практичної дії. За бурхливою практичною діяльністю та гонитвою за життєвими благами герої відмежовуються не тільки від важливих смисложиттєвих проблем. Зовнішня активність пригнічує продиктовану внутрішніми бажаннями психіку органічну потребу мріяти, творити, кохати.

Радикально відмінними від головної героїні є інші жіночі образи твору. Так, Мартина співробітниця Ліна керується в житті (навіть інтимному) практичною доцільністю й вигодою. Свідома того, що в суспільстві суцільного колективізму щасливого життя одній не збудувати, вона вдається до «традиційного» способу – заміжжя, незважаючи навіть на те, що їй та її «обранцю

серця», «володарю таємних дум» бракує почуття кохання: «Без цього, – каже Ліна, – можна жити... Головне життя, от! Треба якось жити» [7, с. 33].

Чітко визначеною є й життєва мета Ірен: вона неодмінно має стати заміжною, бо саме у традиційному шлюбі, де жінка виконує лише роль покірної дружини та матері, вона зможе віднайти свою жіночу екзистенцію. Ірен, як, врешті, і її мати Марія Миколаївна, цілковито переконана, що вся жіноча освіта має бути спрямована на чоловіка. Догоджати чоловіку, бути йому корисною, заслужити його кохання й повагу, виховувати дітей, ставати у пригоді доброю порадою, робити його життя приємним і щасливим – ось споконвічні обов'язки жінки як «другої статі» [1, с. 124] і те, чого її треба навчати ще з дитинства.

Отже, Марта Висоцька зображена сильною самодостатньою особистістю, яка намагається самостійно знайти своє місце в житті, а тому мужньо протистоїть життєвим випробуванням. Вона вільна у своєму виборі та вчинках, у духовному становленні та самовдосконаленні. Позбавлена батьківської опіки та не маючи чоловіка, вона прагне самовтвердитись у житті, реалізуватись як особистість. Формою самореалізації для неї стає,

перш за все, досягнення професіонального успіху, прагнення посісти відповідне місце в суспільній ієрархії, не вписуючись в рамки традиційної ролі жінки в суспільстві. Натомість радикально відмінними від головної героїні є інші жіночі образи твору – Ліна, Ірен, Марія Миколаївна та Тетяна Ничипорівна. Усі вони репрезентують старі патріархальні стереотипи, що визначають жінку як довічно ув'язнену в своєму тілі, а отже, й в ірраціональності; як неспроможну до самостійності, а отже, й довічно залежну.

Література

1. Бовуар С. Друга стаття: У 2-х т./ С. Бовуар. – К.: Основи, 1994. – Т.1. – 391 с.
2. Коссак Е. Екзистенціалізм в філософії і літературі / Е. Коссак. – М.: Політиздат, 1980. – 360 с.
3. Луцій С.І. Великі проблеми «Невеличкої драми» В. Підмогильного / С.І. Луцій // Слово і час. – 2000. – №2. – С. 37 – 39.
4. Мельник В.О. Суворий аналітик доби: Валер'ян Підмогильний в ідейно-естетичному контексті української прози першої половини ХХ ст. / В.О. Мельник. – К.: Б.в., 1994. – 319 с.
5. Монахова Н. Проза Валер'яна Підмогильного: Гендерний аспект / Н. Монахова // Актуальні проблеми сучасної філології: Літературознавство. – Рівне: Рівнен. держ. гуманіт. ун-т, 2000. – Вип.8. – С. 199–215.
6. Павличко С.Д. Фемінізм / С. Павличко. – К.: Видво С. Павличко «Основи», 2002. – 322 с.
7. Підмогильний В.П. Оповідання. Повість. Романи / В.П. Підмогильний. – К.: Наукова думка, 1991. – 800 с.

«КАВКАЗСКИЙ СЛЕД» КАК «ЗНАК» «МОСКОВСКОГО ТЕКСТА»: ЧУВСТВО, ОЩУЩЕНИЕ И РЕАЛЬНОСТЬ (НА МАТЕРИАЛЕ РОМАНА В. МАКАНИНА «АНДЕГРАУНД, ИЛИ ГЕРОЙ НАШЕГО ВРЕМЕНИ»)

Перинец Е. Ю.

кандидат филологических наук, старший преподаватель кафедры языковой подготовки ГУ «Днепропетровская медицинская академия МЗ Украины»

Ключевые слова / keywords: постмодернизм / postmodernism, «московский текст» / «Moscow Text», топография / topography, знак / sign

Творчество современного русского писателя В. С. Маканина, который дебютировал на литературной сцене в 1967 году с романом «Прямая линия», остаётся актуальным и перспективным. Хотя о В. Макаanine написано много работ, но литературоведы затрудняются однозначно отнести его творческую манеру к определённому периоду, так как «этот писатель оказался «неправильным» сыном постмодернизма, ибо упрямо демонстрировал и демонстрирует свою пуповинную связь с традициями русской классики, на которых «настояно» его творчество» [2, с. 357]. В то же время В. Г. Бондаренко, анализируя феномен творчества многих писателей 70-х годов прошлого столетия, выдвигает определение «сорокалетние», где доминантными становится время вхождения в литературу и позднее творческое созревание [1, с. 13]. В этот круг писателей «сорокалетних» относится и фигура В. Маканина. М. Селеменева дополняет данную концепцию тезисом о том, что стержневым компонентом творчества «сорокалетних» является городская проза [4, с. 357]. В диссертации исследовательницы, где основное внимание уделяется произведениям В. Трифонова и выделению в них «московского текста», отдельная часть посвящена анализу некоторых работ В. Маканина, в которых писатель, по мнению М. Селеменевой, продолжает традиции трифоновской школы и представляет свой вариант «московского текста».

Роман «Андеграунд, или Герой нашего времени» (1998) можно назвать в некото-

ром смысле итоговым произведением прозаика, в котором нашло отражение и переосмыслено многообразие тем, проблем, идейных установок и типов героев. Огромная смысловая насыщенность текста В. Маканина не осталась незамеченной критикой, о чём свидетельствует множество работ таких учёных как О. Калашниковой, М. Левиной-Паркер, А. Немзера, С. Переваловой, К. Степаняна и др.

Приём ретроспекции позволил автору охватить различные временные границы: от детства главного героя Петровича до настоящего момента (1990-х годов), что обнажает проблемы и перемены в обществе и стране за это время.

Но топос разворачивания событий остаётся неизменным – это Москва, столица России (за исключением нескольких воспоминаний из детства, когда герой жил на Урале). В то же время в романе нет целостного образа большого города, события разворачиваются в общежитии, в больнице, в квартире или на определенном участке улицы. Московская топография представлена локально, но довольно широко.

Кроме топографии столицы «московский текст» романа оформляют также типизированные герои и персонажи. В этой статье нас будут интересовать жители маканинской столицы, в частности отношения и чувства русских и кавказцев, представленных как некий знаковый маркер современной жизни Москвы. Рассмотрение данной проблемы

даст возможность углубиться в анализ «московского текста» исследуемого романа, выявить его природу и своеобразие.

Название произведения вовлекает читателя в интертекстуальную игру со знаменитым романом М. Ю. Лермонтова. Заявленная проблема последовательно решается на страницах текста, где показаны «герои своего времени». Еще одна составляющая заглавия – тема андеграунда, которая становится одним из ведущих лейтмотивов романа. Примечательно, что Р. С.-И. Семькина в художественном мире маканинского произведения выделяет несколько «слоёв» подполья: «Андеграунд духовный – племя интеллигентов, отказавшихся освящать советский строй, родственное внутренним эмигрантам, диссидентам, отступникам, – соотносится с подпольем социальным (общагой) и подпольем власти (следователей КГБ, врачей-психиатров)» [5, с. 92].

Нельзя не согласиться, что все эти «звенья» общества Москвы резко противопоставлены друг другу. Лагерь «духовного андеграунда» возглавляет главный герой произведения Петрович, «агэшник», «бомж», «непишущий писатель». К этой группе примыкают его друзья Вик Викыч, Михаил, брат Веня и осведомитель КГБ Чубиков. Каждый из них выделяется среди остальных, обладает чертами индивидуальности. Жители общежития, напротив, – собирательный образ типичных московских горожан, подчинённых ритму этого большого мегаполиса. Примечательно описание начала рабочего дня у жителей общежития: «Невыспавшиеся (я вижу), торопятся на работу женщины <...> мужики, что с ними рядом, серые, нечесанные, припухшие и без желания жизни. Мелкие, угрюмые люди, не способные сейчас шевельнуть ни рукой, ни мозгами <...> люди, как оболочки, пусты и продаваемые и, чтобы хоть сколько-то помнить себя <...> они должны беспрерывно и молча курить, курить, курить <...> им невыносимо <...> работать трудно; жить трудно; курить трудно <...> сколько покорности, сколько щемящей жалости в некрасивом уставшем народе» [3, с. 246].

С этой серой массой сливаются провинциалы, ищущие в Москве работу и лучшую жизнь: «В крыле «К» жили также люди, приезжие по найму: лимита» [3, с. 46]. Как оказывается, не коренного москвича мы находим и в лице главного героя Петровича, а выходя с Урала, но уже полностью адаптировавшегося к столичной жизни.

Завершают образ московской «общаги» иностранцы (кавказцы, чеченцы, азербайджанцы, вьетнамцы). Отдельного внимания заслуживают отношения русских и кавказцев, чеченцев, проявившихся особо остро в главах «Маленький человек Тетелин» и «Кавказский след».

В главе «Маленький человек Тетелин» В. Маканин предлагает гоголевский сюжет «Шинели», но в новом варианте и с участием кавказцев. Современный Акакий Акакиевич покупает недорогие твидовые брюки «в самой ближней из азербайджанско-чеченских палаток – прямо на глазах и напротив входа в общагу» [3, с. 133]. Но брюки оказались ему длинны и вместе того, чтобы просто укоротить их, Тетелин ссорится с кавказцами, а затем спустя несколько дней умирает от инфаркта. Причину остановки сердца Тетелина и продавцы-кавказцы, и жители общежития, и читатель воспринимают как ничтожную и абсурдную. На похороны в общежитие, где звучит «смех сквозь смерть» [3, с. 132] приходят по очереди и кавказцы «тихим бесшумным шагом искать мира» [3, с. 134]. Их действия направлены на поддержание согласия: «Кавказцы не держат зла. Добродушны. Тем более сейчас, когда за столом заявлен мир и они в круту друзей. Они всех любят. Обнимаются. Целуются» [3, с. 137].

Следует особо выделить диалог Акулова и Ахмета: «– Брат... – говорил один. – Брат... вторил другой» [3, с. 134]. За сакральной гоголевской фразой скрывается уже не жалость и человеколюбие, а подлость и лживость, о чём было сказано ранее: «Акулов, бывший офицер, клянёт чеченов и кавказцев вообще» [3, с. 132]. С другой стороны, подчёркивается удачливость и сметливость кавказцев: «Акулов кончит тем, что еще через год пойдёт к этим самым кавказ-

цам сторожить их палатки по ночам. <...> Точно как у Сапунова. Тоже был боевой офицер» [3, с. 133].

Никто из жителей общежития не обвиняет продавцов-кавказцев в несчастном случае с Тетелиным, но об осторожном и скрыто-враждебном отношении к «иноверцам», можно догадаться из предусмотрительного поведения иностранцев: «Кавказцы почти не пили, а под завесой пылкости (вполне декоративной) чувт что настажи-вались: не приведёт ли, не дай бог, смерть Тетелина к массовой драке, к нацеленной ответной мести? или – еще хуже – к милицейской чистке?..» [3, с. 135-136]. Как видно, сосуществование в столице кавказцев и русских носит имплицитно-антагонистический характер, детерминированный сложной политической и социальной ситуацией в России в 90-е годы прошлого века.

Глава «Кавказский след» продолжает развивать тему этих отношений, достигая здесь своего апогея. Главный герой Петрович проецирует на себя растерянность и жалость одного из жителей общежития Гурьева («Инженера. В прямом и переносном смысле» [3, с. 157]), над которым посмеиваются продавцы-кавказцы. Чувство сострадания было подсказано ощущением сходной судьбы, ведь, как мы можем догадываться, и Петрович когда-то работал инженером, а теперь это «его прошлое, его боль, полупридуманный страдальческий тип» [3, с. 158].

И когда, сидя вечером на скамейке, какой-то кавказец забрал у него деньги, героем овладела жажда мести и за себя и за Гурьева: «А каково мне будет пережить еще и униженность? Завтрашний спрос с самого себя, чем и как оправдаюсь?» [3, с. 162]. Для Петровича акт убийства стал не способом самозащиты, но сохранения своего «я», чутко оберегаемого на протяжении всего романа. Причём, подвыпивший кавказец «был не столько грабитель, сколько человек, кичащийся своей силой. (Своим умением нагнать страх)» [3, с. 162].

Последующая развязка этого события похожа на развитие детектива с участием

сыщика с знаковым именем Порфирий. Но раскаяние героя по-достоевски не происходит, потому что Петрович воспринимает это столкновение как «дуэль, мы оба вынули ножи» [3, с. 198].

Как видим, отношения русских и кавказцев, чеченцев оказываются сложными и противоречивыми. В. Маканин раскрывает сущность такого социокультурного и политического феномена как «лица кавказской национальности», рождённого в 90-е годы прошлого столетия. Как результат, чувствознак определяет отношение и восприятие кавказцев «чужими» как враждебными «иными», виновников всех бед и несчастий. Играя с приёмами травести и бурлеска, автор обнажает порочность и безнравственность этого понятия, закрепившегося в сознании россиян.

«Братская» любовь сменилась на сломе эпох скрыто-враждебными отношениями и чувствами, заставляющими и русских, и кавказцев быть всегда готовыми к недружелюбию и розни. В. Маканин, умело фиксирующий эти эмоции на своём полотне «московского текста», заставляет задуматься об аксиологических и духовных ценностях отдельного человека и всего общества в целом. Подобные процессы и проблемы всегда задают вектор развития литературы и искусства.

Литература

1. Бондаренко В. Г. «Московская школа», или Эпоха безвременья : Критические статьи / В. Г. Бондаренко. – М. : Столица, 1990. – 272 с.
2. Калашникова О. Л. Как и какими мы вышли из гоголевской «Шинели»? (версия В. Маканина) / О. Л. Калашникова // Н. В. Гоголь и русская литература. К 200-летию со дня рождения великого писателя : Девятые Гоголевские чтения : Сб. докл. междунар. науч. конф. – М. : АНО «Фестпартнер», 2010. – С. 355-361.
3. Маканин В. С. Андеграунд, или Герой нашего времени / В. С. Маканин – М. : Гелеос, 2008. – 608 с.
4. Селеменова М. В. Художественный мир Ю. В. Трифонова в контексте городской прозы второй половины XX века : Дис. доктора филолог. наук / М. В. Селеменова. – М., 2009. – 575 с.
5. Семькина Р. С.-И. Локусы подполья в романе В. Маканина «Андеграунд, или Герой нашего времени» / Р. С.-И. Семькина // Проблемы филологии, культурологии и искусствоведения. – № 4. – 2008. – С. 87-92.

ГАЗЕТНА МОЗАЙКА ПОЕТЕСИ ТЕТЯНИ КОМЛІК

Уваров Ю. В.

Керівник наукової школи «Прекрасний світ», академік Міжнародної академії культури безпеки, екології та здоров'я, перекладач м. Київ, Україна

Ключові слова: поезія; газета; інформація; Тетяна Комлік.

Ключевые слова: поэзия; газета; информация; Татьяна Комлик.

Keywords: poetry; newspaper; information; Tetyana Komlik.

Вірші у газеті. Це явище давно відоме. Газета поряд з матеріалами про поточні події, політичною, філософською, науковою інформацією публікує і художні твори - прозу та поезію. В гармонійному суспільстві це (крім іншого) - прикраса газетної сторінки, засіб додаткового впливу на почуття людини, емоційна та естетично досконала ілюстрація до іншої інформації, яка відображає поточні події, а також створює загальну широку мозаїку життя.

В ХХ столітті газета є одним з основних засобів масового інформування. На початку ХХІ століття на авансцену виходять і знаходять широку популярність електронні засоби інформації, передусім Інтернет, а газета, хоч і втрачає деякі свої функції, але все ж таки має певні традиційні надбання та свою аудиторію. Більш чітко визначаються межі між групами людей, які користуються переважно конкретними видами засобів інформації, віддаючи перевагу електронним.

У розбурханому сучасному суспільстві, коли певна група людей намагається монополізувати вплив на суспільство для досягнення своїх цілей, під її вплив в першу чергу потрапляють засоби масової інформації. В цій ситуації газета може втратити свої віками створені стереотипи -привабливість, авторитет, і ставати однією з причин негативних емоцій, які починають хвилювати людей.

Таке явище культури як газета існує вже віки. Скільки було за цей час конфліктів, скільки разів ті чи інші особи намагалися використовувати газету для своїх цілей, навіть ціною суспільства. Але газета як один із засобів творчості людини живе. Оскільки в суспільстві крім людей, байдужих до всього, крім власного збагачення, завжди існують люди, які відчували смак творчості, побачили, як ідеї, які існують в людстві, та ідеї, які народжуються у них, передані у формі текстів або зображень, позитивно впливають на людей, є променями, які освітлюють життя, спрямовують мислення людей у позитивному напрямку, дають відповіді на хвилюючі питання, сприяють народженню нових ідей, допомагають у творчості, конструктивній діяльності.

Для таких творчих людей газета, незважаючи ні на що, класичний засіб для реалізації творчості, тобто засіб, який завжди має цінність і не втрачає свою цінність з часом. Для них газета являє собою естетичний простір, навіть, якщо туди може потрапити конфліктна інформація.

Великої поваги заслуговує мандрівник, який досліджує цей світ, незважаючи на те, що на його шляху можуть зустрітися певні труднощі, неприємності, а іноді можна опинитися у негативному оточенні.

Одним з таких мандрівників є поетеса Тетяна Комлік. Вона багато подорожувала по світу, відвідала багато країн і місцевостей та втілювала свої враження та почуття у поезіях. У 2014 році, у році, коли для всіх людей, які переймаються долею країни, почалися часи хвилювань та втрат, Тетяна Комлік виступила з віршем «Є така країна», де висвітлила незрів-

нянну цінність рідної країни, недопустимість вирішення будь-яких питань у сучасному світі через конфлікти та кровопролиття, показала необхідність любові та порозуміння, велич жертвності, чим визначила свою позицію людини і творця [18]. Вірш був опублікований у багатьох газетах України. І з цього вірша почалася створюватись її газетна мозаїка.

Крок за кроком розкривався перед поетесою цей дивосвіт. Вона охоплює велику кількість тем і подій, підтверджує кожним своїм кроком вірність визначеній у вірші «Є така країна» позиції:

І квітне хай одна любов
Між українськими синами...
Червоний колір — це калина.
Ніхто хай більше не загине! [18]

У цій статті розглядаються тільки ті поезії Тетяни Комлік, які були опубліковані в газетах з травня по грудень 2016 року. Всього за цей період було 33 публікації в різних газетах, зокрема, «Голос України» (газета Верховної Ради України), «Літературна Україна» (газета письменників України), «Українська літературна газета», «Кримська світлиця» (всеукраїнська загальнополітична і літературно-художня газета), «Україна молода», «Рабочее слово», (газета залізничників України), «Медик столиці» (Інформаційний вісник Київської міської профспілки працівників охорони здоров'я), «Магістраль» (всеукраїнська залізнична газета), «Вільне слово» (газета Олександрійської міської ради Кіровоградської області) та інших.

Багато віршів Тетяни Комлік написано до певних подій, свят, пам'ятних днів. Вірш про батька «Був ти в строю» приурочений до Міжнародного дня сім'ї. Як і мільйони українців, поетеса молилася за повернення з полону героїні Надії Савченко на Батьківщину. У неї народився вірш «Наша Надія!». Великою радістю для українців стала перемога української співачки Джамали на конкурсі «Євробачення» у 2016 році. Свою радість з цього приводу та захоплення співачкою поетеса висловила у вірші «Наша Джамала». До річниці хрещення Київської Русі був створений вірш «Свята Русь - Україна». «Диптих Любові» був написаний до Яблучного Спасу. Вірш «Золото пшениці і небес блакить» - написаний до Дня Українського Прапора. До Дня Незалежності України з'явився вірш «Незламна еси!». До дня повернення на Батьківщину команди параолімпійців, які вибороли третє місце на Параолімпійських іграх, поетеса написала вірш «Зійшли на слави п'єдестал». До сімдесятип'ятих роковин трагедії Бабиного Яру викарбувано (саме так) вірш «Трагедія на всі віки» («Трагедія Бабиного Яру»). Вдумайтеся, яка енергетика цього твору вже з його назви. Вірш «Нас випестила квітнуть рясно!» («Перша вчителька») присвячений Дню вчителя. До Дня Захисника України з'явився вірш «Полинули у Височінь...».

Та все ж однією з основних тем у творчості Тетяни Комлік є вічні цінності, на яких тримається світ. Перш за все - це любов у всіх її проявах, насамперед - любов до землі, країни, ближнього.

У вірші «У вічності високий» вона в художній формі нагадує людям про це такими полум'яними словами:

Не відчуть цього душа не може,
Що Усесвіт їй Любов несе.
Хай в ній сила Божа переможе
Та ще вище душу піднесе! [1]

«Творити Всесвіт у своєму слові» - поетичне кредо поетеси.

Лиш до світла прагне і любові
Ніжна радісна душа оця.
Творить Всесвіт у своєму слові,
Щоб уславить Вишнього Творця. [1]

Глибокі філософські думки цієї поезії освітлюють шлях до розуміння світу. Але потрібно бути пильним, оскільки і темні сили прагнуть вплинути на душу людини на її шляху до мудрості й вічності. Про це також пише поетеса у своєму вірші:

Та не до вподоби силам темним

Світлу душу мудрості віддять.

І не вперше це катам нікчемним:

Душу почали вони терзати. [1]

Не зважаючи на перешкоди, душа, що осяяна Любов'ю, подолає усі труднощі та досягне світла.

Значну роль у формуванні духовних якостей людини відіграє освіта. В сучасному світі, коли скрізь бачимо наслідки освітньої кризи, дуже потрібними стають люди, які здатні нести знання, духовні цінності та добро до інших людей. До такої категорії людей належать працівники освіти - вчителі. Про неоціненну роль вчителя у вихованні освічених, культурних, чесних громадян суспільства та патріотів своєї країни поетеса пише у вірші «Перша вчителька» («Нас випестила квітнуть ясно!»). Для аналізу хочу навести наступні рядки твору:

І плине час, летять роки,

Нова доба ось-ось настане... [2]

Вже наближається «нова доба», а багато людей ще вирішують свої проблеми старими засобами - насильством, ворожнечею. Говорять про мир, але мир для деякого, це коли у «зброї закінчились патрони». Та мир - насамперед взаємовигідне існування людей, здатних домовлятися, знаходити взаємовигідні рішення, розуміти один одного. Виховати саме таких громадян суспільства є завданням Учителя. Тому і повага до такого Учителя безмірна. У вірші «Нас випестила квітнуть ясно!» Тетяна Комлік згадує свою першу вчительку:

А перша вчителька стоїть

Перед прозорілими очима...

Стоїть, як в ті далекі дні,

Усміхнена, привітна, щира.

Вона леліяла в мені

Любов до знань та світлу віру. [2]

Словами: «Вона пішла вже в небуття, її любов тече в майбутнє» поетеса нагадує про внесок вчителя у виховання людини. Любов вчителя продовжується у наступних поколіннях.

Як у віконце ясний день,

Вона у душі зазірала.

Навчала подвигу, пісень,

Сміливо піднімать забрала. [2]

Завдання учителя це також формування уявлення про світ, про найдорожче, найцінніше, найсвятіше:

Ми мандрували у світи

Такі далекі і прекрасні.

О, вчителько моя, це ж ти

Нас випестила квітнуть ясно! [2]

У вірші «Свята Русь - Україна» поетеса оспівує рідну землю:

Найсвятіша, найрідніша,

Найкоханніша земля!

Найдорожча в серці ніша –

Це для тебе, знаю я. [3]

Вірш «Свята Русь - Україна» створений поетесою, як ствердження знову і знову правди про те, що Київська Русь є праматір'ю України:

Квітне Русь моя свята!
Та, що Київська навіки –
Україна ймення їй!
Не закриє сонце віки,
Щоб світити дорогій. [3]

У віршах «нової доби» ми бачимо образ поета, наприклад, у вірші «Щоб згадали мене ви»:
Зорею я стану у небі високім,
Що мрії осяє серцям самотнім,
І променем сонця всі душі зігрію...
Такими думками для Вас багатію. [4]

Щоб зрозуміти, що відбувається в світі, передати побачене і пережите іншим людям, поету потрібно піднятися над світом, стати зіркою у небі і осягнути усе. Тільки побачивши якомога більше та все зіставивши, можна зрозуміти різних людей і донести до них високі ідеї. Для досягнення своєї високої мети поет «Піднятися мусить до Небес» [16].

З висоти поет може неупереджено осягнути світ, побачити різні аспекти буття. Він піднімається над подіями, бачить їх у просторі та часі, відтворює їх у досконалих формах високої поезії.

Тетяна Комлік звертається до подій минулого, наприклад, у вірші «Трагедія на всі віки» («Трагедія Бабиного Яру»). Одна з публікацій цього вірша є в газеті «Медик столиці» (№11 (152), листопад 2016 р.). На 10-й сторінці газети вірш розташований поряд з інформацією про книгу академіка І. М. Трахтенберга «Бабин Яр. Минуле і сьогодення» та зображенням палітурки цієї книги, що символізує об'єднання тематики обох творів. Вірш в даному випадку сприймається як поетична ілюстрація до теми, засіб привернути увагу читача, як до унікальної книги академіка І. М. Трахтенберга, так і до трагічної події минулого. Пам'ять про цю подію має велике значення і сьогодні. У своєму вірші поетеса пише:

О, скільки полягло невинних,
Закоханих в життя людей...
І яр єдина домовина
Для жертв людських й святих ідей. [5]
Далі поетеса порушує болюче питання:
Щоб осягнуть жакливу втрату,
Тож скільки треба роковин?!
Чому є досі супостати,
Що безліч скоїли провин
І злочинів тяжких безкарних?
Їх кари меч знайде коли? [5]

Минуле запитує сьогодення, коли люди зрозуміють, що потрібно берегти людське життя. Скільки потрібно для цього пережити трагічних подій. А як загоювати рани?

Як нам загоїть вічну рану?
Цей біль ятриться вже роки...
Річниця Бабиного Яру –
Трагедії на всі віки. [5]

У «Диптиху Любові» Тетяна Комлік вже намічає шлях до відповіді на ці питання:

Любов і віра все здолають:
Ключі вони від таємниць.
І наші душі їх плекають,
Вони дорожчі всіх скарбниць. [6]

Від високих ідей ми переходимо у цьому вірші і на нашу прекрасну землю, з її чарівною природою, яку символізують яблука, освячені на день Яблучного Спасу:

Освячені яблука ляжуть
Покровом любові на стіл,
Нас духом єднання пов'яжуть
І захистом стануть від стріл. [6]

Це те поєднання Землі й Неба, про яке поетеса пише у вірші «Золото пшениці і небес блакить».

Як союз одвічний і Землі і Неба,
Як альянс священний Неба і Землі... [7]
Будь-яка країна - це поєднання духовного та матеріального:
Слався мій народі і моя країно!
Український прапор в небі майорить!
В ньому поєднались, злиті воедино
Золото пшениці і небес блакить. [7]

Вірш «Золото пшениці і небес блакить» був опублікований у газеті «Рабочее слово» на першій шпальті як частина художньої композиції. У небесах парить «небесна» Україна, яка являє собою своєрідну карту України. Всі області України на цій своєрідній карті представлені зображеннями видатних споруд обласних центрів. На нижній частині композиції розкішно колосяться лани пшениці, де і розміщено вірш.

Газетну мозаїку Тетяни Комлік доповнюють і спортсмени - параолімпійці (вірш «Зійшли на слави п'єдестал»).

Ви - духу велетні могутні
В святім бою за ціль, мету.
Всі перемоги - міст в майбутнє,
Щоб взяти більшу висоту!
Ви - приклад, як боротись треба
За правду, землю і свободу,
Та мрії, що сягають неба.
Ви - гордість нашого народу! [8]

Поряд з емоційністю та художньою досконалістю цінність творчості поетеси полягає ще й у стислому, лаконічному, образному висловленні високих ідей. «Мрії, що сягають неба» - це така ціль, яка перевищує всі інші. І, якщо людина готова боротися навіть за таку ціль, для неї стане можливим досягнення і усього іншого. Полум'яні слова вірша «Зійшли на слави п'єдестал» - це не тільки звернення до читача, яке надає йому сили та натхнення, це ще і вірш-подяка, звернення до самих параолімпійців, висока оцінка їх праці, духовних зусиль та самовідданості.

У газетній мозаїці Тетяни Комлік належне місце займає її рідне місто - Олександрія Кіровоградської області. В газеті Олександрійської міської ради «Вільне слово» на першій шпальті опубліковано вірш «Олександрійка, друзі, я...», присвячений 270-річчю міста Олександрії. Текст вірша прикрашений фотографіями весняної Олександрії, зеленої та квітучої. Це нагадує кожному про його рідне місто або село, з якими пов'язані найкращі спогади. Вірш починається рядками:

Олександрійка, друзі, я...
Мій край славетний, незабутній.
Корінням в нього проросла,
І з містом цим моє майбутнє. [9]

Поетеса залишила Олександрію після закінчення середньої школи, та зв'язок з рідним містом не пориває, бо рідне місто - це джерело натхнення. Яким близьким стає це місто читачеві:

Знайоме, рідне в місті все:
І річечка, що тихо в'ється
Та спомини до нас несе,
Яка об берег серця б'ється...
Містки і вулиці, й садки,
Де кроки юності лунають,
Веселі збуджені пташки
У небі мрій моїх літають.
Світанки, ранки, юні дні,
Олександрійські світлі зорі –
Ви всі попутники мені.
Приємно бути в цьому колі. [9]

Вірш є ще і подякою мешканцям рідної Олександрії, які своєю натхненною працею створили таке прекрасне місто, прославляють його своєю діяльністю, несуть плоди своєї праці іншим людям, завдяки чому і існує світ:

Які ж бо люди тут живуть!
Палкі і щирі, і натхненні.
Кажу собі - їм вдячна будь...
Вони вродливі і незбагненні!
Усі завзяті трударі,
У праці - боги та богині. [9]

В газеті «Кримська світлиця» (№20 (1905), 13 травня 2016 р.) до Міжнародного дня сім'ї були опубліковані вірші Тетяни Комлік, присвячені світлій пам'яті її батьків, Клавдії Іванівни та Івана Прокоповича Комліків, учасників Другої світової війни, невтомних трудівників, прекрасних людей, котрі пішли у «кращі Вишнього світи». У листі-передмові до цих поезій поетеса підкреслює, що найдорожчі цінності для кожної людини - родина і Батьківщина, і що «Сім'я - це святе в усі часи!» Хочу навести ще один витяг з листа-передмови: «З часом мій біль чомусь не слабшає, а сильнішає. Для мене світ змінився назавжди. Сонце вже ніколи не буде світити, як раніше: і через втрату батьків, і через цю жахливу війну». В кінці листа поетеса висловлює своє прагнення: «Плекаю надію, що до Міжнародного дня сім'ї ви опублікуєте обидва вірші. Мої батьки, перебуваючи у «вічності Бога» мали б щасливу можливість ще раз зустрітися у нашому прекрасному світі - на сторінках Вашої чудової шанованої газети».

Вірш «Сонет для мами» є знаком глибокої поваги до матері та безмежна подяка їй, невтомній трудівниці.

О, наша рідна Берегиня роду,
Пішла ти в кращі Вишнього світи,
Та залишила свого серця вроду.
Тепер з висот небесних нам світи.
Ти сіяла добро й порозуміння,
Працюючи невтомно на землі...
І гріє нас очей твоїх проміння,
Хоч ти сама в космічній даліні. [10]

У вірші, присвяченому батькові «Був ти в строю», поетеса стверджує:

Справи твої - то сила-силюща,
Справи й чесноти твої невмирущі.
Був ти країни відданий сокіл.
Батьківська мудрість у небі високім,
Сяє, як сонце, чистим промінням.

Я намагаюсь набути це вміння.
Батьківська чесність квітне весною,
Мій вона світоч і завжди зі мною.
Батьківська сила поруч із нами,
В полі вона пророста колосками. [11]

Вірші про батька і маму Тетяни Комлік були опубліковані в декількох газетах. У газеті «Кримська світлиця» разом з віршами були опубліковані і фотографії її батьків. Надаємо ці фотографії з газети.

К.І. Комлік

І.П. Комлік

Такі важливі поезії про батьків, створені поетесою, живуть у поетичному всесвіті, щоб постійно нагадувати про любов та повагу до людей. А все починається з любові та поваги до власних батьків.

Потрібно пам'ятати славетне і трагічне, з усіма його протиріччями, минуле країни, на якому потрібно навчатись. Без цього не існує людської мудрості. Безперечно, потрібно робити все, щоб знов не повторювались трагічні події минулого.

У поезії Тетяни Комлік, опублікованій в різних газетах, відображені і трагічні події в Україні, які розпочалися в 2014 році. Історія ще дасть остаточну оцінку цим подіям. Це були вже події епохи високих інформаційних технологій, коли мали місце не тільки реальні події, але і події, «створені» засобами масової інформації, принаймні так могли створюватись погляди на реальні події та їх оцінки. Тому і дії окремих людей могли бути обумовлені не реальними обставинами або під впливом розуміння реальних обставин, а під впливом інформації, що була «створена» засобами масової інформації, або під впливом настроїв, які були створені засобами інформації в окремих колах суспільства. Тому і протиріччя, характерні для будь-якої складної історичної події, ще більше загострились.

В таких обставинах зростає роль журналіста, письменника, поета, які неупереджено, із загальнолюдської точки зору висвітлюють окремі події та діяльність окремих осіб.

Тетяна Комлік писала у своєму листі до редакції газети «Кримська світлиця» (№ 22 (1907) 27 травня 2016 р.), який був опублікований як передмова до вірша «Наша Надія!» (вірш створено 04.05.2016 р.), присвяченого українській льотчиці Надії Савченко, котра

на той час перебувала у полоні близько двох років: «Як і мільйони українців, я благаю Бога, щоб наша Надія якомога швидше повернулася на Батьківщину. Я загадала собі: якщо зможу висловити свої почуття й думки про повернення з полону нашої Надії у вірші, то незабаром вона повернеться в Україну.» Наводимо і коментар головного редактора газети «Кримська світлиця» Віктора Качули до листа Тетяни Комлік. «Хоч ми й не встигли опублікувати цього вірша раніше, а Надія Савченко вже вдома, робимо це тепер, щоб усі ще раз пересвідчилися, якою незбагненною потужною духовною енергетикою володіє наш народ і як матеріалізуються його сподівання-молитви» [12].

У вірші «Наша Надія!» поетеса звертається до Надії, яка опинилась у складному та трагічному становищі:

У пастці ворожій так гідно

Стоїш за Вкраїну свою. [12]

Людина, доля якої хвилювала мільйони співвітчизників та багатьох людей у всьому світі, отримує духовну підтримку поетеси:

І правда про тебе відважну,

Як світло у простір летить. [12]

Поетеса змальовує Надію, як казкову героїню, яка захищена чарівними силами:

Ворожі наклепи злиденні...

Тебе не торкнеться їх бруд.

Хто вірить у ці теревені?

Ти чиста, як сяйво від рут. [12]

У вірші «Полинули у Височінь...» поетеса висловлює свою повагу до воїнів, які загинули за праве діло. Вона з боєм оспівує героїв, які мужньо взяли за зброю:

Щоб землю нашу захистить,

Гніздо родинне, вишиванку

І неба рідного блакить –

Все дороге та миле змалку! [13]

Традиція пам'ятати тих, хто загинув, захищаючи Батьківщину, продовжує жити.

За правду полягли, не чин,

Були веселі ви, натхненні...

Полинули у Височінь,

В краї далекі, незбагненні... [13]

Люди вдячні воїнам («Від нас, живих, земний уклін»), воїнам, які «Від ворогів звели заслін» [13]. Для таких воїнів завжди «Земля і честь - недоторканні!» [13].

Потрібно робити все. Щоб не гинули люди, щоб не приходило горе до матерів, щоб для будь-якого конфлікту знаходилося мирне рішення. Як тут не згадати заклик поетеси з вірша «Є така країна» - «Ніхто хай більше не загине!»

У вірші «Наша Джамала» Тетяна Комлік висловлює гордість за великий успіх української співачки на Міжнародному рівні, глибоку повагу до її особистих поглядів:

Тобі твоя доля всміхнулась,

Відкрила обійми палкі,

Та горе страшне не забулось,

Бо спомини серця стійкі. [14]

Авторка вірша у поетичній формі підтримує прагнення своєї героїні до добра і любові у світі:

Набатові любові й свободи

Звучала молитва твоя,

А скільки в ній болю народу –

Про це знають Бог і земля. [14]

Спілкуванню людини з природою присвячений вірш Тетяни Комлік «Заплив — мій злет»:
Співала знов душа моя,
А я пливла без перестану.
Так, знову в цьому лоні я,
В жаданім лоні океану! [15]

Поетеса малює красу моря, висловлює своє захоплення «лазурними чистими водами»:
Голубили пестливо всіх
Його лазурні чисті води.
Воно здіймало хвилі втіх,
Я смакувала моря вроду. [15]

Природа - це джерело радощів та натхнення для людини. Вона надає людині сили та відчуття свободи. Тому потрібно берегти природу, створювати можливості для спілкування з нею:

Заплив - висока насолода,
Заплив - мій злет, моя свобода! [15]

Велике значення у творчості поетеси має триптих «Височінь...». Складений з трьох віршів: «Як довго гостювать зосталось?», «Ти духом в височінь зійди!» та «Горімо! Хоч і мить одну...», він містить глибокі філософські думки. Людина замислюється над своїм існуванням на землі:

Посіла думка на чолі:
Як довго гостювать зосталось
Мені на крихітній землі,
В яку все людство закохалось? [16]

Виникають думки про «майбуття» та про роль віри у високому розумінні цього слова, яка може визначити подальший шлях людини:

Моя любов, моє життя,
Ви ж не закінчитесь стихійно!
Яке чекає майбуття?...
Чи вплине віра благодійно? [16]

У другому вірші триптиху поетеса підходить до відповіді на ці питання:
З маленьких речок і завжди

Мене навчала рідна мати:
«Ти духом в височінь зійди,
Про душу треба свято дбати!» [16]

Людина повинна дбати про чистоту своєї душі і «Піднятись мусить до Небес, поки живе, поки ще в силі».

У третьому вірші триптиху поетеса змальовує картину всесвіту, ще раз підкреслює необхідність духовного розвитку людини:

Наш дім - це космос-океан,
Безсмертні тільки душі наші.
Щоб не спіткав гіркий обман...
Наповнимо духовні чаші! [16]

У триптиху «Височінь...» викристалізовується світогляд поетеси. Цей твір можна розглядати як своєрідний підсумок творчості та роздумів поетеси про місце людини у світі та її духовний розвиток.

Особливо слід наголосити, що серед поезій про свою Батьківщину-Україну належне місце займає вірш «Незламна еси!» У ньому стверджується ідея, що «народ працьовитий» є «господар своєї землі». Саме такий народ створює духовні та матеріальні цінності країни. Поетеса висловлює повагу до таких людей, які своєю самовідданою невтомною працею сприяють розвитку країни. У вірші поетеса оспівує служіння країні:

Все віддам, щоб тебе возвеличить.
Ти ж у мене ЄДИНА, СВЯТА!
А служіння усім дуже личить,
І служіння — є наша мета. [17]

І країна існує і процвітає саме завдяки людям, які невтомно їй служать. А найкращі сини нації у своєму служінні країні та у боротьбі за її незалежність віддають найцінніше – своє життя:

Бо так тяжко її здобували («її» – тобто свободу)
У віках і останні часи.
Наші втрати аж неба сягали...
Україно, незламна еси! [17]

ВИСНОВКИ. Ми ознайомились лише з частиною газетної мозаїки поетеси Тетяни Комлік. Але і тут ми побачили різноманітність тем, які об'єднують ті цінності, на яких тримається світ – любов, злагода, порозуміння, повага до людей, до минулого, до батьків, до результатів праці, а також необхідність беретти досягнення минулого та рідну природу, збагачувати душу, ставити перед собою високі цілі.

Можна подякувати тим невтомним працівникам редакцій газет, які підтримували таку поезію, створювали для неї відповідний контекст, поширювали здобутки поетеси. Не зважаючи на все, живе газета як явище культури. Світ тому і існує, що світлич думок завжди більше!

Так народжується нова філософія спільного існування на Землі — філософія раціональних взаємовідносин, коли кожна людина зможе найбільш гармонійно задовольняти свої потреби в необхідних для життя матеріальних цінностях, а також потреби у красі, враженнях, здоров'ї, безпеці, любові, повазі та порозумінні з боку інших людей. Основою цієї філософії є створення сприятливих взаємовідносин між людьми.

До такої філософії наближає нас також і поезія Тетяни Комлік, донесена до людей завдяки публікаціям віршів у газетах.

В приватній розмові з поетесою Тетяною Комлік я цікавився, чому вона надсилала свої поезії в різні газети. Її відповідь була, що вона хотіла, аби якомога більше читачів-співвітчизників познайомилися з її віршами. «Я не можу стояти осторонь тих подій, що відбуваються у нашій країні. Мене цікавлять усі сфери українського буття. І народжувалися вірші, які я просто не могла не написати, дійсно, не могла не написати, бо це – потреба моєї душі. Надсилала свої вірші у різні редакції газет ще і тому, що не знала, чи будуть вони опубліковані. А трапилося так, що в переважній більшості редакцій газет, в які я надсилала вірші, вони і були опубліковані», – розповіла поетеса. «Інколи самі редакції газет зверталися до мене з пропозиціями написати вірш, приурочений до певної теми чи події», – продовжувала свою розповідь Тетяна Комлік. Наприкінці нашої розмови поетеса висловила безмежну щирість подяку головним редакторам та працівникам всіх часописів, які сприяли публікаціям її віршів, і тим самим надали змогу широкому колу читачів ознайомитися з її поезіями. Кожен член суспільства робить свій особистий внесок для звеличення країни.

Ось так і народилася газетна мозаїка поетеси Тетяни Комлік.

Література

1. Комлік Т.І. У вічності високій// Українська літературна газета. - № 2 (183). – 28 жовтня 2016 р. – С. 20; Медик столиці. - № 2 (155). – лютий 2017 р.
2. Комлік Т.І. Перша вчителька (Нас випестила квітнуть рясно!)// Літературна Україна. - № 47 (5678). - 8 грудня 2016 р.; Вільне слово. - № 47 (13960). - 23 листопада 2016 р.
3. Комлік Т.І. Свята Русь – Україна// Літературна Україна. - № 47 (5678). – 8 грудня 2016 р.; Україна молода. - № 97 (5090). – 3 серпня 2016 р.; Рабочее слово. - № 34 (11002). - 10-16 вересня 2016 р.
4. Комлік Т.І. Щоб згадали мене ви!// Літературна Україна. - № 47 (5678). - 8 грудня 2016 р.

5. Комлік Т.І. Трагедія Бабиного Яру (Трагедія на всі віки)// Медик столиці. - № 11 (152). - листопад 2016 р.; Рабочее слово. - № 38 (11006). - 8-16 жовтня 2016 р.
6. Комлік Т.І. Диптих Любові// Рабочее слово. - № 32 (11000). - 27 серпня - 2 вересня 2016 р.
7. Комлік Т.І. Золото пшениці і небес блакить// Літературна Україна. - № 47 (5678). - 8 грудня 2016 р.; Рабочее слово. - № 31 (10999). - 20-26 серпня 2016 р.
8. Комлік Т.І. Зійшли на слави п'єдестал// Голос України. - № 179 (6433). - 21 вересня 2016 р.; Медик столиці. - № 10 (151). - жовтень 2016 р.; Рабочее слово. - № 36 (11004). - 24-30 вересня 2016 р.
9. Комлік Т.І. Олександрійка, друзі, я// Вільне слово. - № 21 (13933). - 25 травня 2016 р. - С. 1.
10. Комлік Т.І. Сонет для мамі// Українська літературна газета. - № 2 (183). - 28 жовтня 2016 р. - С. 20; Кримська світлиця. - № 20 (1905). - 13 травня 2016 р.; Вільне слово. - № 20 (13932). - 18 травня 2016 р.
11. Комлік Т.І. Був ти в строю// Голос України. - № 180 (6434). - 22 вересня 2016 р.; Літературна Україна. - № 47 (5678). - 8 грудня 2016 р.; Українська літературна газета. - № 2 (183). - 28 жовтня 2016 р.; Кримська світлиця. - № 20 (1905). - 13 травня 2016 р. та в ін.
12. Комлік Т.І. Наша Надія// Голос України. - № 90 (6344). - 18 травня 2016 р.; Кримська світлиця. - № 22 (1907). - 27 травня 2016 р.; Рабочее слово. - № 20 (10988). - 21-27 травня 2016 р.
13. Комлік Т.І. Полинули у височінь...// Голос України. - № 194-195 (6448-6449). - 12 жовтня 2016 р.; Літературна Україна. - № 47 (5678). - 8 грудня 2016 р.; Магістраль. - № 96 (2186). - 17-23 грудня 2016 р.; Медик столиці. - № 12 (153). - грудень 2016 р.
14. Комлік Т.І. Наша Джамала// Голос України. - № 105 (6359). - 8 червня 2016 р.; Рабочее слово. - № 21 (10989). - 4-10 червня 2016 р.
15. Комлік Т.І. Заплив – мій злет// Українська літературна газета. - № 2 (183). - 28 жовтня 2016 р. - С. 20.
16. Комлік Т.І. Триптих «Височінь...»// Голос України. - № 130 (6384). - 14 липня 2016 р.; Українська літературна газета. - № 2 (183). - 28 жовтня 2016 р.; Рабочее слово. - № 28 (10996). - 23-29 липня 2016 р.; Медик столиці. - № 9 (150) – вересень 2016 р.; Вільне слово. - № 35 (13948). - 31 серпня 2016 р.
17. Комлік Т.І. Незламна еси// Голос України. - № 169 (6423). - 7 вересня 2016 р.; Рабочее слово. - № 31 (10999). - 20-26 серпня 2016 р.; Вільне слово. - № 4 (13947). - 24 серпня 2016 р.
18. Комлік Т.І. Є така країна// Голос України. - № 34 (6038). - 25 лютого 2015 р.; Дніпро: популярний літературно-художній журнал. - № 9-12. - 2014 р. - С. 103; Вечірній Київ. - № 33 (19112). - 21 серпня 2014 р.

СИМВОЛИЗМ ХРИЗАНТЕМЫ В ЯПОНСКОЙ КУЛЬТУРЕ

Куренкова Т.Н.

Кандидат филологических наук, Сибирский государственный аэрокосмический университет им. академика М.Ф. Решетнёва

Ключевые слова / keywords: японская культура / Japanese culture, хризантема / chrysanthemum, символ / symbol, луна / moon, солнце / sun, награда / award

В своей предыдущей статье «Основные символы культуры и эстетики в японской классической поэзии» мы лишь слегка затронули три основных образа японской поэзии «снег», «цветы» и «луна». Образ луны будет частично дополнен в данной статье [3, 10-12].

Естественно мир японской культуры и эстетики не ограничивается этими понятиями. Мы решили обратиться в данной работе к символизму цветка хризантемы.

Т. Н. Пермякова в своей статье «Особенности выражения сезонных слов-фитонимов (на материале поэзии Басё)» пишет: «Мир растений дал японскому народу очень богатую систему символов эталонов: сакура, слива, сосна – это самые почитаемые представители растительного мира. Важную роль в японской картине мира играют и другие представители растительного мира: ива, кипарис, бамбук и многие другие. Не меньшее значение имеют цветы: лотос, пион, хризантема, орхидея. В японской поэзии многие растения ассоциируются с человеческими типами характера и определенным сезоном времени года. Символические действия с растениями обозначают важнейшие вехи в жизни человека, намекают на дальнейшее развитие события в его судьбе. Трудно представить японскую литературу, да и вообще литературу любого народа без использования фитонимов. Под фитонимией (от греч. *Phyton* «растение», опута «имя, название») подразумевается названия различных растений, так и плоды этих растений» [4, 51-52].

Одним из осенних фитонимов в поэзии Басё является хризантема – цветок почи-

таемый и любимый в Японии. Особо очарователен он осенью, в пору подготовки природы к зимнему покою, когда уже заметны первые признаки увядания, но именно на осень приходится разгар цветения хризантем. Таким образом, хризантема символизирует стойкость, неподвластную обстоятельствам. [4, 53].

* * *

*Снова встанут с земли,
Тускнея во мгле, хризантемы,
Прибитые сильным дождем.*

Басё [8].

* * *

*Совсем легла на землю,
Но неизбежно зацветёт
Больная хризантема.*

Басё (пер. В.Н. Марковой) [7, 75].

Также хризантема является символом долголетия, о чем прямо пишет Басё в своем стихотворении:

* * *

*Рушит старуха рис.
А рядом – знак долголетия –
Хризантемы в полном цвету.*

Басё (пер. В.Н. Марковой) [7, 191].

Созерцая цветение хризантем глубокой осенью, Басё рассуждает о верности и преданности человека своим идеалам [4, 53].

* * *

*Домик в уединенье.
Луна... Хризантемы... В придачу к ним
Клочек небольшого поля.*

Басё (пер. В.Н. Марковой) [6, 83].

Кроме хризантемы одним из осенних символов в Японии считается луна, «так как осенью она сияет ярче, чем в другое время года» [4, 53].

В буддизме часто используют метафору - сияющая в осеннем небе луна, где она воплощает истину и просветление. Изображение луны - символ буддийской истины. Особенно часто использовал этот образ «поэт луны» - буддийский монах Меэ (1173 — 1232). «Созерцание луны было для него не только эстетическим наслаждением, но и актом религиозного значения: стремлением к достижению “сатори” (т.е. буддийского просветления)». Во время этого религиозного акта, “глядя на луну, — писал Меэ, — я становлюсь луной. Луна, на которую я смотрю, становится мною. Я погружаюсь в природу, соединяюсь с ней”. Буддийская истина постигается в единении с природой, в растворении в ней — такова мысль Меэ» [1, 126-127].

Но вернемся к образу хризантемы. О великолепии хризантем и превосходстве красоты и притягательности этого цветка над другими писали Иссё и Бусон.

Видели все на свете

Мои глаза – и вернулись

К вам, белые хризантемы.

Иссё (пер. В.Н. Марковой) [6, 180].

Любитель цветов!

Ты стал неприметно

Работ хризантем.

Бусон (пер. В.Н. Марковой) [6, 285].

Хризантема – символ искренности и простоты. Хризантема не только сама по себе радует глаз японца, она вызывает ассоциации, потому что хризантема – не только цветок, но и символ воплощения затаенного [2, 162].

О. Н. Розанов в своей работе «Японская наградная система в государственной политике и идеологии» пишет о том, что в христианской Европе особое место в композиции орденов занимает крест, а в Японии таким символом является солнечный круг. Орден Восходящего солнца воплотил в себе образ «Восходящего солнца на Восточном небе». Главным символом первого ордена, учрежденного в эпоху Мэйдзи и положившего начало созданию полноценной на-

градной системы, стал не основной императорский и одновременно государственный герб – 16-лепестковая хризантема, а знак Солнца. Согласно государственному синто богиня солнца Аматаэрасу, главное божество синтоистского пантеона, создала основы императорского дома Японии, «вечного и нерушимого, как небо и земля». Символ хризантемы был использован как центральный при создании ряда японских наград, в том числе и более высоких по своему иерархическому положению [5, 58].

В 1877 г. в Японии был учрежден орден Хризантемы на Большой ленте. Этот орден не имел степеней. Обладание им означало принадлежность к особому, экстраординарному кругу лиц, чьи заслуги неуместно оценивать той или иной степенью наград. «Задуманный как высший орден, он объединил в себе два главнейших символа Японской империи: изображение солнечного круга в центре знака и звезды, а также симметрично расположенные четыре 16-лепестковых императорских хризантемы. Кроме того, у знака ордена подвеска также выполнена в виде хризантемы. Орден предназначался для награждения членов японской императорской семьи, иностранных монархов и членов их семей, глав государств, а также представителей высшей аристократии Японии и зарубежных стран» [5, 59].

Императорским эдиктом № 1 от 4 января 1888 г. был учрежден орден Хризантемы с цепью. С тех пор и поныне самая высокая японская награда. «Эксклюзивный характер ордена, помимо наличия цепи, подчеркивает и факт изготовления орденового знака из золота. Весьма показательно, что цепь ордена с ажурными изображениями иероглифов «Мэйдзи» сохранилась как неотъемлемый компонент высшей награды страны на протяжении многих десятилетий богатой событиями истории Японии вплоть до наших дней и является материальным свидетельством фундаментальности и прочности символов, заложенных в японской наградной системе ее отцами-основателями в эпоху Мэйдзи». Высшие

ордена Японии – Хризантемы с цепью и Хризантемы на Большой ленте, по их символике и внешнему виду, безусловно, воспринимаются как императорские награды. В них неоднократно присутствует изображение императорского герба или его элементов [5, 62].

Таким образом, символизм цветка хризантемы широко представлен не только в японской культуре (поэзии, литературе, живописи и т.д.), но и в системе государственных наград Японии, так как хризантема является символом японского императорского дома.

Литература

1. Корнилов, М. Н. 2000.01.029. Курита Исаму. Душа «снега, луны, цветов»: своеобразие японской культуры. Курита Исаму. Сэцугэцука-но кокоро: Japanese identity. Токио: Се:дэнся, 1988. 191 с. яп. и англ. яз. / М.Н. Корнилов // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 9: Востоковедение и африканистика. Реферативный журнал. 2000. № 1. С. 124-131.
2. Костюченко, Т.Я., Ужегова, Д.М. Многомерность образа мира / Т.Я. Костюченко, Д.М. Ужегова // Концепт и культура: Диалоговое пространство культуры: Языковая личность. Текст. Дискурс сборник статей VI международной научной конференции. Кемеровский государственный университет; Гуманитарно-педагогическая академия (филиал) Крымский федеральный университет имени В. И. Вернадского. 2016. С. 158-165.
3. Куренкова, Т.Н. Основные символы культуры и эстетики в японской классической поэзии/ Т.Н. Куренкова // Филология, социология и культурология. Обсуждения современной науки / Filologia, socjologia i kulturoznawstwo. Priorytetowe obszary badawcze: od teorii do praktyki (28.02.2017). Люблин / Lublin. С. 10-12.
4. Пермякова, Т.Н. Особенности выражения сезонных слов-фитонимов (на материале поэзии Басё) / Т.Н. Пермякова // Социосфера. 2015. № 4. Филология. С. 51-54.
5. Розанов, О.Н. Японская наградная система в государственной политике и идеологии / О.Н. Розанов // Вестник Московского Университета. Серия 13. Востоковедение. 2009. № 1. С. 55-71.
6. Роса на цветке. Японские трехстишия. Ростоа-на-Дону, Феникс, 2000. 312 с.
7. Федоренко Н.Т. Кавабата Ясунари. Краски времени. - М. : Советский писатель, 1982. - 464 с.
8. Хоку Басё: [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://crystallmoon.narod.ru/hokku_basio.html (Дата обращения: 30.03.2017).

NOMINATION AND EXISTENCE AS TWO ASPECTS OF INTERDISCIPLINARY RESEARCH OF SALINGER'S WORKS (THEORETICAL REVIEW)

Maia Nachkepia

Teacher, MA.

Teacher at Akaki Tsereteli State University, Kutaisi, Georgia

PHD student at Ivane Javakishvili Tbilisi State University, Tbilisi, Georgia

Abstract

In the presented article we deal with such phenomenon as modernist text and nomination and existence as two important aspects of its research. As an empirical material we have taken J.D. Salinger's "Nine Stories." We set as our central problem connecting these two aspects while studying his short stories as it helps us to guess the real profound and modernist essence of his works. To decide this problem we use interdisciplinary methodology as the above mentioned phenomena belongs to different disciplines – nomination as a means of referring (or nominating) something belongs to linguistics and existence as the most essential problem of the twentieth century modernist literature belongs to philosophy and psychology altogether. In this regard we take into account the works of a famous philosopher and psychologist of the 20-th century Viktor Emil Frankl. After studying Salinger's short stories by utilizing this methodology and connecting the above-mentioned two phenomena, we have ascertained that in his works he brought in a new concept in modernist thinking, namely, the concept of 'tragizm.' He used the famous 'Iceberg Principle' in his works, that means expressing the author's thoughts subtextually, but at the same time, by unifying those characteristic features of modernist narrative in our research, we can state that he created an absolutely new and peculiar modernist text.

Key words: nomination, existence, modernist discourse, modernist narrative, interdisciplinary methodology, tragical meaning

The aim of the given article is to conduct an interdisciplinary research of the literary works of such an important representative of modernistic prose as **J.D. Salinger**. More specifically, **the object** of our study is "Nine Stories" by him. As for the **interdisciplinary method** itself, in the given article it is presented by **linguistic nomination** on the one hand, that is, by the phenomenon which is mainly studied in **linguistics**, and on the other hand – by **subtextual semantics** – to state more precisely – by the aspect of subtextual semantics which is connected with the **structure of the storylines (plot)** of this narrative. The central **problem** of the research may be stated in the following way: as far as the phenomenon of **subtext** (i.e. the phenomenon that was traditionally called "**The Iceberg Principle**") prevails in the modern (modernistic) prose, it is inevitable to ascertain what creates the grounds for the existence and

dominance of the subtext in the textual aspect of narrative, namely, in its plot. Considering the fact, that from the linguistic point of view, any text taken as a whole and as the unity of its composing linguistic units is **the nomination** which serves communicative purposes, the **central problem** of the research may be seen as the **inner connection** between **the nomination** realized by **the text** and those **human problems which present** the main **contents of modern narrative**. To state in other words, **the problem** should be perceived as the **inner connection** between the two phenomena – **nomination**, on the one hand, and **existence**, on the other, the latter being the most important modern concept in human life.

The **actuality** of the above-stated problem is conditioned, to our mind, by the **theoretical** and **methodological importance** which has been gained by these two concepts which we

would like to connect in the given article: the concepts of **nomination** and **existence**. However, we also argue that this problem, i.e. perceiving connection between nomination and existence in the modern artistic narrative and adequately expressing this connection both theoretically and methodologically, must be substantiated more precisely and more deeply.

First of all, connecting nomination and existence (and, accordingly, the concepts denoting these phenomena) must be realized on the basis of a specific, **culturally oriented scientific paradigm**, and the phenomenon of the **culture** in its epochal meaning must be interpreted according to the phenomenon of **discourse**, consequently, according to the **theory of discourse**. As it is known, the **concept of discourse** is understood in two ways in modern thinking: — **linguistically** and **trans-linguistically**. From the linguistic viewpoint, as we know, discourse is perceived as an actualization of a language for communicative purpose; and trans-linguistically, discourse must be understood as an actualization of not only a linguistic system, but as the actualization of the whole cultural reality, which is merged with the language and without which there is no language itself. Correspondingly, understanding discourse as a term and as a concept must be both linguistic and trans-linguistic in our research, because this is the demand of modern linguistic culturally oriented scientific paradigm. This paradigm plays the dominant role in our study, although we must note, that from these two understandings the latter, i.e. trans-linguistic understanding is more important for us. Based on the fact, that we connect nomination as a linguistic phenomenon with modern literary narrative, this literary narrative itself must be understood as a **text** depicting **modern discourse**. Understanding discourse in this way is assumed as a basis of such typology of discourse which implies not only differences between its various kinds but their inner relations; it implies turning them into different aspects of one **integral discourse**. When we talk about integral discourse, we

mean, that within the frameworks of the given epoch all types of discourse are internally connected with the cultural domain of this epoch, although, connection with this culture is, first of all, directly depicted in the **artistic type of discourse**. In our research such cultural discourse is the kind of modern literary narrative called '**short story**', namely, **Salinger's "Nine Stories."** According to this cycle of stories, **we** may think that there must be an integral and multidimensional discourse which may be called **modernist discourse**. While using the term 'modernist discourse' we mean that by merging implicit and explicit meanings in various ways there must be integrated almost all dimensions of modernist reality. At the same time we should think that any culture is expressed most vividly and most profoundly in the **artistic type of discourse**. Hence it follows that the hypothesis about deeming modernist artistic narrative (or generally modernist artistic discourse) as a direct descriptor of human phenomenon like **existence** is not only clear but also acceptable. As it is well-known, the main topic of artistic discourse and, accordingly, of a (literary) text is expressing the main aspects of a human's life. But at the same time it should be emphasized that the modernist thinking turned the notion of existence into the main aspect of expressing the essence of a man's life. Although the notion of existence is sometimes perceived differently, this notion or term expresses the **core aspect** of a human being's life, i.e. that aspect which does not coincide with neither his biological, nor with his psychological or biographical aspects; it implies that angle of a man's life which is connected with its **essence**. Simultaneously, we should ask a question: how are existential problems expressed in a literary text which is given in a linguistic form if know that in this text it is important and essential not only to define these problems but also to express them by retelling real human situations? Based on the fact that any text is an actualization of a certain linguistic system (and just that conditions linguistic understanding of a discourse and of a text, i.e. the understanding

that must be internally connected with the trans-linguistic understanding mentioned above), researching a literary narrative must mean consequently connecting the above – mentioned two aspects of a literary work. As it is known, the poetics of a modernist literary narrative (i.e., its style of expressing human reality) is characterized with the so called **'Iceberg Principle'**, i.e. by expressing what the author wants to say (his aim of communication (discourse) with readers), not by the traditional narrative, i.e. by a consequent plot, but by the **subtext**. In this case a question must be answered: how should we understand the **subtext**, which generally means implicitly expressing or indicating to what must be said, when we discuss modernist narrative, and, in the first case, **modernist short-story**? As we are doing an interdisciplinary research, the answer to the above question should sound like the following: we must focus on those **linguistic means** in a text, which together **refer to the subtext** and by such joint reference create a distinctive shade of the text.

Hence it follows, that the **actuality** of the problem raised in our research is conditioned by the fact that understanding and interpreting that artistic-esthetic phenomenon which we call **'modernist narrative'**, i.e. the narrative which had an epochal meaning during the whole 20-th century, is still important. As Salinger's stories belong to the very modernist narrative as a 20-th century phenomenon, it is interesting what **linguistic means** are used there to express those existential problems which were characteristic to the whole modernist culture.

Accordingly, we should set as the **first task** for us to connect such two notions as **nomination** and **existence**. These two notions by their origin and contents belong to different spheres of human thinking, namely, **nomination** as a notion belongs to **linguistics** with its origin and function; **existence**, on the one hand, belongs to **philosophy**, and on the other, it belongs to that aspect of **psychology** which is connected with the so called **'existential psychology'**. Consequently, we should consider that connecting the term-notions 'nomination

and 'existence' in this way implies depending on the kind of research methodology which is called **'interdisciplinary methodology'**.

As we have mentioned above the **central direction** of our research should be considered connecting those two notions or terms which – according to our hypothesis – plays an important role in constituting modernist narrative which is characterized by the 'Iceberg Principle'. We think that subtextual semantics of modernist narrative cannot be studied profoundly and effectively without considering **modern existential psychology**. Namely, for us the most important aspect of this psychology is the one which is connected with the name of a famous psychologist and philosopher **Viktor Frankl** (Frankl 2009). To our mind, Viktor Frankl is the very representative of the twentieth century thinking whose name is connected with the **existential analysis** as a researching phenomenon. Therefore, we aim at connecting **two levels** of the **depth** as an internally unique phenomenon – **general human level** (or more precisely, general personal level) and **textual**. As it has been mentioned above, in modern thinking the depth on general human level is expressed by the notion or term **'existence'**, and on textual level – by the notion-term **'subtext'**.

On the given question there have been conducted researches in Georgian scientific literature, (namely, N. Mataradze, E. Chigogidze, E. Kurdadze), but in our study we try to join those problems which had been studied separately by those authors, i.e. we try to **synthesize the aspects of nomination and existence**. Consequently, we will be able to single out Salinger's works' **peculiarity** and **novelty** on the background of the whole modernist direction. If we unify those two problems mentioned above then their synthesis will look like the following: **modernist direction was characterized by searching for deep existential grounds in a human being as a personality**. Following this we should think: if Salinger was a representative of modernism (and, accordingly, he utilized the 'Iceberg Principle' in his works) with its general meaning, then investigating his works should also imply the answer to the question: how

should we define those deep existential grounds expressed by the subtext in this author's work? We think – and just that is the **core** of our **hypothesis** – that Salinger brought in a **new concept** in the depth of his modernist works – the concept of **tragedy** – as an existential principle of perceiving a man's life. To state in other words, **in Salinger's works we meet with the synthesis of two artistic moduses – the synthesis of 'Iceberg Principle' and tragical meaning which is linguistically expressed in his stories in the appropriate way.**

Reference

1. Braak I. Poetik in Stichworten. Verlag Ferdinand Hirt., Wien, 1966.
2. Chigogidze E. Symbolische Nomination als ein sprachlich-kulturelles Phanomen und das Symbolfeld in neoromantischen narrative Texten (anhand vom Material der neoromantischen Marchen-Narration). Autoreferat, Sprache und Kultur, 2005.
3. Frankl V. E. Страдания от бессмысленности жизни. Сибирское университетское издательство, 2009.
4. Kojhina M. N. <<Дискурсный Анализ и функциональная стилистика с речеведческих позиций>>. Текст-Дискурс-Стиль. СПб., 2004.
5. Kurdadze E., Nonverbal Communication as a narrative Phenomenon and as a Linguocultural Problem. An Abstract of the Dis. for the degree of Doct. of Phil. Kutaisi, 2012.
6. Liubimova T. B. Трагическое, Новая Философская Энциклопедия, том четвертый. <<Мысль>>. Москва, 2010.
7. Mataradze N. Literary Detail as a Linguo-Cultural Phenomenon and Semantic Implication in the Twentieth century Literary Cycle. An Abst. of the Dis. for the Degr. of Doct. of Phil. Language and Culture. Tbilisi, 2005.
8. Salinger J.D. Nine Stories. A Bantam Book/published by arrangement with Little, Brown, and Copmany. Inr. 1976.

УДК 75. 03.

МИСТЕЦТВО ЯК МЕТОД ПІЗНАННЯ В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФІЇ «ОСЬОВОГО ЧАСУ»

Петрушевська Наталія Ігорівна

natalipetrushevsky@mail.ru

Розглядаючи образотворче мистецтво в контексті філософських концепцій «осьового часу», необхідно відзначити його значення в процесі інтелектуального і духовного розвитку особистості. У статті розглядаються такі центри як Греція, Індія і Китай, де в VI столітті до н. е. виникли «осьові» філософські вчення, спрямовані на гармонізацію і еволюцію особистості і суспільства. Домінуючим центром розвитку філософії була Індія з її духовною культурою, що проростає з глибокої давнини. Домінуючим же центром образотворчого мистецтва «осьового часу» стала Греція, суспільно-політичний устрій якої створив сприятливі умови для вільного розвитку інтелектуального потенціалу своїх громадян. Представники філософських шкіл давньої Греції вільно формували свої уявлення, подорожуючи центрами «доосьових» цивілізацій і збираючи знання про світ і людину. Поява Будди в Індії, в VI столітті до н. е., і прихід з Індії в Китай Лао Цзи створили нову епоху вдосконалення особистості, що зробила благотворний вплив на європейську цивілізацію. В образотворчому ж мистецтві вплив на давню Індію і Китай надало «осьове» мистецтво стародавньої Греції. Таким чином, в філософських концепціях стародавньої Греції і Китаю проглядається вплив філософії стародавньої Індії, а в образотворчому мистецтві давньої Індії і Китаю проглядається вплив мистецтва давньої Греції. У процесі створення твору мистецтва художник використовує різні методи наукового пізнання: емпіричні та теоретичні. Основою творів живопису, скульптури або рельєфу є малюнок. Процес створення малюнка складається з послідовних етапів, кожен з яких виражає певний метод наукового пізнання.

Ключові слова: античний станковий живопис, філософія, культура, «осьовий час», методи наукового пізнання, енкаустика, малюнок, композиція, художнє завдання.

Петрушевская Наталья Игоревна

ИСКУССТВО КАК МЕТОД ПОЗНАНИЯ В КОНТЕКСТЕ ФИЛОСОФИИ «ОСЕВОГО ВРЕМЕНИ»

Рассматривая изобразительное искусство в контексте философских концепций «осевого времени», необходимо отметить его значение в процессе интеллектуального и духовного развития личности. В статье рассматриваются такие центры как Греция, Индия и Китай, где в VI веке до н. э. возникли «осевые» философские учения, направленные на гармонизацию и эволюцию личности и общества. Доминирующим центром развития философии была Индия с ее уходящей в необозримую древность духовной культурой. Доминирующим же центром изобразительного искусства «осевого времени» стала Греция, общественно-политическое устройство которой создало благоприятные условия для свободного развития интеллектуального потенциала своих граждан. Представители философских школ древней Греции свободно формировали свои представления, путешествуя по центрам «доосевых» цивилизаций и собирая знания о мире и человеке. Появление Будды в Индии, в VI веке до н. э., и приход из Индии в Китай Лао Цзы создали новую эпоху совершенствования личности, оказавшую благотворное влияние на европейскую цивили-

зацию. В изобразительном же искусстве влияние на древнюю Индию и Китай оказало «осевое» искусство древней Греции. Таким образом, в философских концепциях древней Греции и Китая просматривается влияние философии древней Индии, а в изобразительном искусстве древней Индии и Китая просматривается влияние искусства древней Греции. В процессе создания произведения искусства художник использует различные методы научного познания: эмпирические и теоретические. Основой произведения живописи, скульптуры или рельефа является рисунок. Процесс создания рисунка состоит из последовательных этапов, каждый из которых выражает определенный метод научного познания.

Ключевые слова: античная станковая живопись, философия, культура, «осевое время», методы научного познания, энкаустика, рисунок, композиция, художественная задача.

Natalia Petrushevska

ART AS A METHOD OF KNOWLEDGE IN THE CONTEXT OF PHILOSOPHY “AXIAL AGE”

Considering the visual arts in the context of the philosophical concepts of “axial age”, it is necessary to note its importance in the process of intellectual and spiritual development of the individual. The article investigates such centers as Greece, India and China, where in the VI century BC. e. having “axial” philosophies doctrine at harmonization and evolution of the individual and society. The dominant center for the development of philosophy was India, with its boundless antiquity dating back to the spiritual culture. The dominant center of the fine arts “axial age” was Greece, the socio-political system that created favorable conditions for the free development of the intellectual potential of its citizens. Representatives of the philosophical schools of ancient Greece freely formed their ideas, traveling to centers of “beforeaxial” civilizations and collecting knowledge about the world and man. The appearance of the Buddha in India, in the VI century BC. e., and the coming from India to China Lao Tzu created a new era of perfection of the individual, have a beneficial effect on European civilization. In the fine arts the same signification on ancient India and China had the “axial” art of ancient Greece. Thus, in the philosophical concepts of ancient Greece and China viewed the influence of the philosophy of ancient India, and in the fine arts of ancient India and China can be seen the influence of the art of ancient Greece. In the process of creating a work of art the artist uses various methods of scientific knowledge: empirical and theoretical. The basis of creation of paintings, sculptures or relief is drawing (design). The process of creating the drawing consists of a sequence of steps, each of which expresses a particular method of scientific knowledge.

Keywords: antique easel painting, philosophy, culture, “axial time” methods of scientific knowledge, encaustic, drawing, composition, artistic task.

Рассматривая философию и искусство «осевого времени», необходимо выделить такие центры как Греция, Индия и Китай, где в VI веке до н. э. возникли «осевые» философские учения, направленные на гармонизацию и эволюцию личности и общества. Следует отметить, что проблемой эволюции общества наиболее активно занимались философы древней Греции. Так, Сократ и Платон были обеспокоены проблемой создания мудрого правительства, которое обеспечило бы благоденствие эллинов. Клавдий Элиан в «Пестрых рассказах» пишет: «Философы пеклись о нуждах государства, а не жили отрешенными от подобных забот мудрецами... Я склонен считать государственной деятельностью и то, что Персей наставлял Антигона, Аристотель вел философские беседы с юным Александром, сыном Филиппа, а Лисид, знаменитый ученик Пифагора, образовал Эпаминонда. Следовательно, полагать, будто философы чужды практической деятельности, нелепо и неразумно. Я бы, например, с радостью обладал их пресловутыми отрешенностью от жизни и любовью к покою» [5]. Философия древней Индии и Китая была направлена не столько на решение общественных проблем, сколько на решение духовных проблем личности. Доминирующим центром развития философии была Индия с ее уходящей в необозримую древность духовной культурой. Доминирующим же центром изобразительного искусства «осевого времени» стала Греция, общественно-политическое устройство которой создало благоприятные условия для свободного развития интеллектуального потенциала своих граждан. Представители философских школ древней Греции свободно формировали свои представления, путешествуя по центрам «доосевых» цивилизаций и собирая знания о мире и человеке. Появление Будды в Индии, в VI веке до н. э., и приход из Индии в Китай Лао Цзы создали новую эпоху совершенствования личности, оказавшую благотворное влияние на европейскую цивилизацию. В изобразительном же

искусстве влияние на древнюю Индию и Китай оказало «осевое» искусство древней Греции. Таким образом, в философских концепциях древней Греции и Китая просматривается влияние философии древней Индии, а в изобразительном искусстве древней Индии и Китая просматривается влияние искусства древней Греции.

Поскольку характер философской мысли определяет характер искусства определенного культурно-исторического региона, живопись древней Греции и Китая имеет специфические различия. После длительного деспотического правления династии Шан Инь, из Индии в Китай пришел замечательный философ Лао Цзы. Он принес учение о Дао, принципы которого изложил в трактате «Дао Де Цзин». Оптимальный отбор информации, а также простота и ясность изложения делает это произведение, поистине, «осевым» в истории философии. Оно, как «золотая середина», находится между двумя крайностями: догматизмом и критицизмом, подтверждая истину «срединного пути», найденную Буддой. Направленность даосизма на избавление от иллюзий, скрывающих индивидуальное сознание, путем обретения внутренней тишины и покоя, обусловило декоративный характер китайской живописи, которая оказалась от светотеневой моделировки форм как от иллюзорной и отвлекающей информации. Искусство же эллинов, напротив, было ориентировано на манипуляцию иллюзиями и убедительное их создание. Также как, для решения насущных проблем в этом мире, древнегреческие ораторы оттачивали мастерство риторики, также и художники изобретали и совершенствовали технологию, методику и формальные приемы для создания в живописи эффектов гиперреализма, иллюзионизма и оп-арта. Представители различных школ древнегреческой философии собирали свои знания в окружающих Грецию и уходящих в небытие древних цивилизациях. Таким образом, идеи представителей скептицизма, эпикуреизма, стоицизма и неоплатонизма не противоречат принципам,

изложенным в «Дао Де Дзин». В отличие от древнегреческой живописи, пришедшей к своему расцвету в IV в. до н. э., китайская живопись во II в. до н. э. только начала свое развитие, черпая свое вдохновение в древнегреческой вазописи. Найденные археологами, в 1972 – 1974 годах, произведения ранней китайской живописи, выполненной на шелке и датируемой эпохой Западной Хань (206 год до н.э. – 24 год н.э.), в восточном пригороде г. Чанша, имеет стилистические особенности коринфской чернофигурной вазописи, явившейся истоком древнегреческой живописи. Четыре краски, используемые впоследствии классиками эллинистической живописи, демонстрируют четыре цвета коринфской расписной керамики: охра желтая, охра красная, белая и черная. Силуэт рисунка наносился черной краской, женская карнация писалась белой, фон композиции был желтым, а некоторые детали прорисовывались красным и белым цветами. Эллинистическая живопись обогатила, также искусство Индии, что отразилось в технологии и колористических принципах. Так, знаменитые монументальные росписи Аджанты, созданные в период со II века до н. э. по V век н. э., до сих пор демонстрируют яркие и насыщенные цвета, что указывает на использование энкаустических красок. Ранние росписи Аджанты отражают монохромный колорит древнегреческой живописи, а поздние – яркость римской. Четыре краски, используемые греческими художниками согласуются с четырьмя стихиями философии ранних стоиков: землей, водой, огнем и воздухом. Стихию земли можно соотнести с охрой желтой, стихию воды – с черной, стихию огня – с охрой красной и стихию воздуха – с белой. Система четырех элементов-стихий, очевидно, была заимствована стоиками, после завоевания Индии Александром Македонским, из буддийской концепции пяти скандх, через которые личность воспринимает мир (сансара). Первая, материальная скандха (рупа), означающая «форму», состоит из четырех компонентов (махабхута): земли, ветра,

огня и воды. Если греческие мастера соотносили цвета своей живописи с четырьмя стихиями стоической философии, то китайские художники соотносили с пятью стихиями У-син, также, различные движения кисти, выражающие определенный характер движения энергии Ци. Исходя из различной идеологической ориентации, греческие и китайские живописцы ставили перед собой различные художественные задачи. Греческие мастера стремились создать в своих произведениях максимально убедительную иллюзию объектов этого мира, желая обмануть зрителя, заставив его поверить в реальность, созданную художником. Мастер-творец создавал альтернативную реальность, в которой конструировал не только формы, но и чувства. Сверхзадачей античных живописцев была передача тончайших эмоционально-психологических состояний изображенных персонажей, а все произведение должно было быть исполнено обаянием. Присутствие в живописи дара Харит являлось высшим показателем Искусства. Плиний Старший пишет в «Естественной истории» о знаменитом портретисте Александра Македонского, Апеллесе: «В его искусстве особенное было очарование, хотя в это же время были величайшие живописцы. И хотя он восхищался их произведениями, но, похвалив все, говорил, что нет в них того его обаяния, ...что им удастся все прочее, но в одном этом нет ему равного» [4]. Увлеченность греческих художников проблемой создания иллюзий имела познавательное и практическое значение, а живопись являлась способом познания реальной действительности. Внутренняя свобода и рационализм эллинов обусловили мощное развитие искусства, как разумной, целесообразной, методически организованной и добродетельной деятельности. Сократ, в произведении Платона «Федр», пишет: «Божественная философия» заключается в приобщении к тому, от чего человек «...всего более мог бы стать разумным...» [3]. Развитие ума и воспитание души являются центральными темами эл-

линистической философии, что отразилось в высочайших достижениях эллинистического искусства. Подробно разработанные исследования умственной и эмоционально-психологической деятельности человека были изложены в трактатах индуизма и буддизма. В сутрах «Раджа-йоги» дается определение трех типов «достоверного знания»: прямого восприятия, умозаключения и свидетельства. «Любое знание, получаемое на основе восприятия, умозаключения или свидетельства, которое способствует вайрагье (бесстрастию) и ориентирует ум на наше внутренне Я, называется акишта, безболезненным, а то, которое усиливает привязанность к мирским вещам, называется клишта, болезненным» [2]. Платоновский Сократ говорит о воспитании «души, ценнее которого поистине нет ничего ни у людей, ни у богов» [3]. Эта мысль согласуется с идеями буддизма, конфуцианства и даосизма в философии древней Индии и Китая. В поистине осевом произведении «Дао Де Цзин», Лао Цзы говорит о процессе воспитания души:

«Дао создаёт существа, Дэ нянчит их, возвращает, помогает совершенствоваться, созреть, ухаживая за ними, поддерживая их.

Те существа постепенно растут душами, совершенствуются, достигают Совершенства. Поэтому нет того человека, который не был бы обязан почитать Дао и Дэ» [1].

По Платону, настоящее искусство – занятие государственным благоустройством и добродетелью, а также справедливостью. Как Сократ, так и Платон видели решение проблем государства в мудром управлении, мечтая о том времени, когда управлять страной будут философы. В связи с этим невозможно не вспомнить библейское предсказание о том, что после Второго Пришествия Христа народами будут управлять святые. Лао Цзы говорит об этом: «У некоторых людей бывает велико стремление управлять всем миром, и они стараются в этом преуспеть. Но я не вижу в том никакой возможности.

Ведь мир – это вместилище Дао – прекрасного, неуязвимого! И нельзя управлять

Им! Дао – вечно и не имеет человеческого облика. Хотя Дао – Существо нежное, но никто в мире не может Его себе подчинить. Если бы знать и правители страны стали жить в гармонии с Дао – то все остальные люди сами стали бы спокойными. Небо и земля тогда слились бы в гармонию, наступили бы счастье и благополучие, народ успокоился бы даже без приказаний!» [1].

Платоновская концепция искусства как логического конструирования следует рассматривать в контексте его теории трехчастности человеческой души (психики), состоящей из Разума, Эмоций и Желаний. Философ был убежден в том, что гармония этого тризвучия осуществима только под руководством Разума, как главного координационного центра. В произведении «Федр», Сократ говорит: «Уподобим душу соединенной силе крылатой парной упряжки и возничего. У богов и кони, и возничие все благородны и происходят от благородных, а у остальных они смешанного происхождения» [3]. Платоновское понятие Разума соотносится с понятиями «читты» – «ментальной субстанции» и «вритти» – «мысле-волн» буддийской философии. «Подобно тому, как человек может ясно видеть своё лицо в чистом зеркале, он зрит свою истинную природу через очищенное зеркало читты. Тогда он освобождается от иллюзий ума и не попадает более в их сети. Полновластный хозяин своего ума, он действует через него, пока не иссякнет его плодоносящая карма, но даже при этом он более не привязан к вещам этого мира. Он становится стхита праджня, утвердившемся в мудрости, как об этом повествуется в «Гите» (II: 55-72)» [2].

Разум, Эмоции и Желания платоновской психики соотносятся, также, с тремя Гунами индуистской философии саннья (Саттва-гуна («гуна благости»), Раджо-гуна («гуна страсти») и Тамо-гуна («гуна невежества»)), определяющими мышление и деятельность души. Три гуны являются тремя видами проявления иллюзорной энергии Майи, приводящей человека к ложным представлениям о существующем

мире. Единое (санскр. एकम् सत्, «единственное бытие») или Брахман – Истинная Реальность, достижение которой возможно только через освобождение от страстей (привязанностей).

«Тот же, кто ещё не способен контролировать ментальные видоизменения (вритти), продолжает отождествляться с умонастроением, определяемым тремя гунами (атрибутами Природы), действующими через чиггу. Когда доминирует саттва, ум спокоен и умиротворён; когда раджас доминирует, ум беспокоен и возбуждён желаниями; когда превалирует тамас, ум вял и пассивен. Но йог, утвердившийся в высшем Я, не отождествляется с умонастроением. Он становится гунатита, превзошедшим гуны («Гита», XIV: 21-27). Вритти, или мысле-волны, возникающие в моменты преобладания саттвы, называются шанта, умиротворённые, мирные; вритти, возникающие при доминирующем раджасе, называются гхора, возбуждённые; и, наконец, вритти, вызванные тамасом, носят название мудха, вялые» [2].

Говоря о ведущей роли Разума, Сократ и Платон касаются основ работы художника, практикующего анализ чувственных образов для познания реальной природы вещей – эйдосов. Художник – *technicos* – пользуется научными знаниями в процессе создания произведения искусства. Так, творческая деятельность индивида стимулирует мыслительный процесс, базирующийся на «искусстве рассуждения». Число, без которого невозможна никакая соразмерность и взаимная согласованность, рассматривается как основа гармонии во всех искусствах. Плиний Старший в «Естественной истории» пишет замечательном живописце Памфиле (IV в до н. э.), учителе Апеллеса: он «первым в живописи получил образование во всех науках, особенно в арифметике и геометрии, и утверждал, что без них искусство не может совершенствоваться» [4]. О значении искусства в процессе совершенствования личности Платон пишет: «наслаждения и страсти побеждаются разумом, действием и искусством» [3].

Лао Цзы, также, говорит о вреде страстей для эволюции души:

«Нет большей беды, чем неограниченные «земные» страсти!

И ничто так не губит, как стремление приумножать «земные» богатства!

Кто умеет довольствоваться тем, что есть, – тот всегда счастлив!

Мудрый человек не имеет корыстных побуждений.

Он живёт интересами других людей» [1].

Элиан в «Пестрых рассказах» пишет: «Эпикур из Гаргетта утверждал: «Кому не довольно малого, тому всего мало» – и был готов, по его словам, питаясь одним хлебом и водой, поспорить с Зевсом, кто из них счастливее» [5]. Описывая встречу афинского стратега Тимофея и Платона, во время загородной прогулки, Элиан передает восклицание Тимофея, услышавшего философские беседы Платона с учениками: ««Вот она настоящая жизнь и подлинное счастье!» Из этих слов видно, что Тимофей не чувствовал себя вполне счастливым, ибо был далек от подобных мыслей, занятый своей славой и почестями» [5]. Лао Цзы написал в «Дао Дэ Цзин», что боится только суеты так как она связана с иллюзиями и страстями. В начале своего трактата он говорит: «Дао нельзя познать, лишь говоря о Нём. ...Лишь тот, кто освободился от «земных» страстей, может увидеть Его. А тот, кто имеет те страсти, – тот может видеть лишь Его Творение. Впрочем, и то, и другое есть по сути Одно, но, тем не менее, с разными названиями. Оба они – сокровенны. Причём тот переход, который существует между ними, есть дверь ко всему истинно чудесному. Когда люди узнают, что такое красивое, – то появляется и представление о безобразном. Когда узнают, что такое добро, – то возникает и понятие зла. Подобно этому бытие и небытие, трудное и лёгкое, длинное и короткое, высокое и низкое позволяют взаимно познать друг друга. Разные звуки, сливаясь, создают гармонию. Так же и предшествующее и последующее – в гармонии следуют друг за другом» [1]. Так, процесс создания произведе-

ния искусства, будь то музыка или живопись, включает в себя использование трех типов «достоверного знания» и метод сравнительного анализа. Рисунок, являющийся основой живописи, требует от художника понимания приоритета идеи (эйдоса) над чувственно воспринимаемой формой, убедительное изображение которой невозможно без геометрических построений. Если рисовальщик будет ориентироваться только на впечатление от натуры и, стремясь создать похожее изображение, будет «срисовывать», а не конструировать формы, ему не удастся достичь желаемого результата. Эта проблема освещена в диалоге Сократа и софиста, посвященном «идее лошади». Софист спросил Сократа: – Скажи-ка Сократ, ведь я могу видеть эту вот реальную лошадь, почему же я не могу видеть ее идею – «лошадь как таковую»? Сократ ответил ему на это так: – Для того, чтобы видеть лошадь, нужны глаза, которые у тебя есть. А вот чтобы видеть идею лошади, нужен разум, которого у тебя нет. Так, категория Разума становится центральной в древнегреческой философии и культуре, что определило бурное развитие искусства и науки. В свою очередь, римляне культивировали две последующие части платоновской духовной триады: Эмоции и Желания. Пребывая в страстях и лени, римляне привели к упадку некогда процветавшее искусство живописи. Плиний Старший в «Естественной истории» пишет об этом: «Портреты Эпикура они носят по спальням и повсюду возят с собой. ...Да, конечно, – искусства погубила праздность, и поскольку нет духовных образов, то и телесными пренебрегают» [4]. Гедонизм Эпикура римляне поняли в соответствии с уровнем своего осознания, пытаясь оправдать философией эпикурейства собственное невежество.

Лао Цзы пишет о различном понимании Истины людьми, находящимися на различном уровне осознания: «Мудрый человек, узнав о Дао, устремляется к самореализации в Нём. Но не мудрый, узнав о Дао, – то сохраняет Его в своём уме, то

теряет. Глупые же, услышав о Дао, подвергают Его насмешкам.

А Тех, Кто познали Дао, – Тех они называют заблудшими, сумасшедшими... Мудрость кажется им безумством..., высшая справедливость – пороком..., праведность – развратом..., великая истина – ложью... Да, великий квадрат не имеет углов, великий звук нельзя услышать, великий образ необозрим... Да, Дао скрыто от их взглядов.

Оно ведёт к Совершенству лишь достойных!» [1]. Совершенство достигается освобождением от привязанностей и страстей, то есть контролем мыслительной деятельности. Господь Кришна в «Бхагавадгите» говорит Арджуне: «Да, с умом беспокойным нелегко совладать; но смирить его всё-таки можно, упражняясь в абхьясе, а также в вайрагье» (VI:35) [2].

«Существует два эффективных способа контроля вритти (мыслей) – абхьяса, систематическая практика, и вайрагья, бесстрастие.

Читта (ментальная субстанция) уподобляется реке, текущей в двух направлениях: в сторону самсары, мироздания, и в сторону кайвальи, Освобождения. Путь к самсаре образовывается привязанностью, безрассудной страстью, невежеством и неспособностью различать истинное от ложного. Путь к кайвалье прокладывается мудростью распознавания и непривязанностью. Естественные, направленные на окружающий мир, тенденции читты обуздываются вайрагьей. Течение ума вовнутрь, в направлении Бога, обеспечивается абхьясой. Как птица летает в небе с помощью двух своих крыльев, так и душа летает в небесах свободы, или Освобождения, с помощью вайрагьи и абхьясы» [2].

«Чему бы человек не обучался – чтению, письму, кулинарному искусству, торговле, шитью, танцам, музыке, – во всём успех достигается лишь практикой. Силой практики даже звери творят чудеса на аренах цирка. То, что кажется очень трудным поначалу, благодаря старанию и прилежности становится лёгким потом. ...Мудрец Патанджали заявляет, что нет никакой

нужды отчаиваться, поскольку систематическим усилием можно овладеть даже буйным, непокорным умом» [2]. Занятие живописью дает художнику возможность осуществлять систематическую практику распознавания истинного от ложного, вырабатывая бесстрашие и отрешенность от материального мира. «Вышеупомянутая абхьяса (систематическая практика), осуществляемая должным образом без прерыва, длительное время и с полной верой и преданностью, обретает твердую устойчивость, стабильность» [2], необходимую для контроля над гунами. Лао Цзы пишет: «Человек, утончивший себя до состояния Дэ, – становится тождественен Дэ.

Человек, утончивший себя до состояния Дао, – становится тождественен Дао. Тот, кто тождественен Дэ, – обретает Блаженство Дэ. Тот, кто тождественен Дао, – обретает Блаженство Дао» [1]. Практика искусства позволяет утончить восприятие практикующего, и достичь внимательного и утонченного ума. Китайский художник Го Си (кит. 郭熙; ок.1020 – ок.1090), в своем трактате по живописи, рассматривая картину как психологический портрет автора, подчеркивает значение творческой личности и благородства художника, уровень осознания которого отражается в его работах. Из этой предпосылки вытекает необходимость совершенствования личности художника. В своем трактате «Записки о высокой сути лесов и потоков» Го Си пишет, что созерцание диких источников и скал – обычное наслаждение для совершенного человека, что послужило причиной развития пейзажной живописи, гармонизирующей жизнь человека в интерьере своего жилища.

Китайская культура, после длительного периода упадка, стала формироваться под воздействием двух основных факторов: принесенной Лао Цзы, из Индии, философией и принесенным из античного мира искусством. Дальнейшее развитие китайской живописи, также не избежало древнегреческого влияния. Так, выдающийся китайский пейзажист XI века Го Си, изложив-

ший в своем трактате «Записки о высокой сути лесов и потоков» теорию «трех далей», обосновывая поэтичность как важный аспект живописи, упомянул высказывание «неизвестного автора»: «поэзия – это лишенная формы живопись; живопись – это обретшая форму поэзия». Упомянутая фраза «неизвестного автора», в действительности, является парафразой изречения древнегреческого поэта Симонида Кеосского (ок. 557/556 – ок. 468/467 до н. э.): «Поэзия – это поющая живопись, так же как живопись – молчащая поэзия». Отсутствие ссылки на автора цитаты говорит о том, что теоретические разработки китайских художников основывались на информации, почерпнутой из переводов, содержащих тексты древнегреческих трактатов по живописи. Таким образом, «секреты пространственной организации свитка» Го Си являются осмыслением творческих и научных изысканий древнегреческих живописцев, разработавших формальное решение пейзажных изображений. Сравнивая древнеримские монументальные пейзажи с китайскими пейзажами X – XI веков, можно видеть их формальное единство.

Рассматривая изобразительное искусство в контексте философских концепций «осевого времени», необходимо отметить его значение в процессе интеллектуального и духовного развития личности. В процессе создания произведения искусства художник использует различные методы научного познания: эмпирические и теоретические. Основой произведения живописи, скульптуры или рельефа является рисунок. Процесс создания рисунка состоит из последовательных этапов, каждый из которых выражает определенный метод научного познания. Так, первым этапом создания рисунка с натуры является Наблюдение, в процессе которого художник оценивает объект познания с целью получения информации о его форме (конструкции), тональных и цветовых отношениях. Следующим этапом создания рисунка является Измерение, когда субъект познания

(художник) устанавливает количественные отношения между явлениями, то есть пропорции изображаемых объектов. Этап Эксперимента позволяет изучить проблемные ситуации формального, технического и технологического характера для получения исчерпывающей информации, меняя параметры условий для фиксации всех свойств, связей и отношений. Следующий этап Описания фиксирует информацию Наблюдения, Измерения и Эксперимента, выражаясь в создании эскизов-схем, таблиц данных, графиков и эмпирических формул. В процессе создания рисунка используются такие методы как Анализ, Синтез, Аналогия и Моделирование. Анализируя сложные формы, художник объединяет детали в так называемые «блоки», которые и составляют форму объекта. В процессе анализа изучаемой формы применяются такие теоретические методы познания как Абстрагирование, Идеализация и Формализация. Такие элементы рисунка как точка, прямая линия, окружность и квадрат являются идеализированными формами. Абстрагирование от чувственно воспринимаемых форм необходимо для нахождения истинной формы, то есть ее эйдоса, «формы как таковой». На этапе Формализации художник создает абстрактные модели для исследования реальной формы. Профессиональный художник отличается от дилетанта тем, что изображает форму «как таковую», а не кажущиеся иллюзии. Таким образом, обнаруживается важнейшая закономерность искусства: для убедительного создания «иллюзии» необходимо изображать «истинную форму». Создание

произведения искусства в материале является процессом Моделирования.

Путь художника является одним из путей познания истины, возможно, наиболее эффективным. Много искусствоведческих публикаций XX века были посвящены проблеме: о чем думает художник в процессе создания произведения искусства. При этом авторы исследований уделяют основное внимание поэтическим ассоциациям, как будто анализируют сборник стихов. Ошибка такого подхода заключается в том, что поэзия и живопись располагают принципиально различными средствами для выражения художественных образов. В изобразительном искусстве существует понятие «литературы в живописи», означающее отсутствие формального решения, имеющего первостепенное значение для композиции. Говоря о поэзии и живописи, Симонид Кеосский имел в виду общие композиционные принципы построения произведений живописи, поэзии, музыки, архитектуры и т. п. Практика искусства имеет огромное значение в процессе познания мира и человека, приводя художника к пониманию фундаментальных принципов бытия.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Лао Цзы. Дао Дэ Дзин / под ред. В. В. Антонова. – О. : «New Atlanteans», 2008. – 60 с.
2. Патанджали Махариши. Раджа-йога сутры: [Электронный ресурс]. 1978. URL: <http://parashakti.ru/mcat/radzha-ioga-sutry-patandzhali-maharishi/>. (Дата обращения: 03.03.2016).
3. Платон. Федр. – М. : Мысль, 1993. – 220 с.
4. Плиний Старший. Естествознание. Об искусстве / вступ. ст., сост. и примеч. Г. А. Таронян. – М. : Ладомир, 1994. – 942 с.
5. Элиан. Пестрые рассказы / вступ. ст., сост. и примеч. С. В. Поляковой. – М. : Изд. Академии Наук СССР, 1963. – 189 с.

СЕРЕДНЬОПОЛІСЬКІ ВІРУВАННЯ ПРО ПЛЯМИ НА МІСЯЦІ

Плечко А.А.

старший викладач кафедри іноземних мов Житомирського національного агроекологічного університету

На основі матеріалів польових досліджень у статті наведено фрагменти вірувань мешканців Середнього Полісся про плями на Місяці, зокрема пропонується два варіанти міфу про братовбивство, що мають різне походження (родинно-побутовий міф та біблійний) та їх народне трактування.

Ключові слова: місяцеві плями, вірування, міф, братовбивство, Каїн, Авель, Бог, народна традиція, духовна культура, Середнє Полісся.

Based on the materials of field studies the article represents fragments of Middle Polissia inhabitants beliefs concerning the Moon spots. Two versions of the myth about the fratricide, each having its own origin (family and social as well as biblical), and their popular interpretation are suggested.

Key words: Moon spots, belief, myth, fratricide, Cain, Abel, God, traditions, spiritual culture, Middle Polissia.

Дослідження народних вірувань про предмети і явища неживої природи займають важливе місце у вивченні духовної культури народу. До сьогодні проблема збирання та накопичення інформації про традиційну народну культуру не втрачає актуальності, оскільки залишається цінним матеріалом для досліджень в різних галузях науки. Споконвіків людей вабила таємниця небесних світил, серед яких чи не наймістичнішим був і залишається Місяць, а надто плями на ньому. Здавна ці плями в уяві людей пов'язувалися із міфом про *первісне братовбивство*, відображеним як у Біблії, так і в народних віруваннях та переказах про Каїна та Авеля. До теми плям на Місяці зверталися у своїх творах також письменники-класики української літератури М. Костомаров, П. Куліш, Т. Шевченко [7].

Актуальність дослідження нашої розвідки зумовлена відсутністю системного аналізу середньополіських вірувань про плями на Місяці. Мета розвідки – здійснити аналіз традиційних вірувань про *плями на Місяці* у духовній культурі Середнього Полісся.

Об'єктом нашого дослідження є традиційні уявлення про *місяцеві плями* у віруваннях полісучків та їх тлумачення.

Предмет розвідки – номінація міфічних вірувань про плями на Місяці в середньополіському діалекті й традиційній культурі слов'ян.

Грунтовну розвідку щодо слов'янських вірувань про місяцеві плями зробили свого часу представники Московської етнолінгвістичної школи (МЕШ) [2], [9, 150-154]. Усі народні вірування слов'ян та тлумачення нічного небесного світила МЕШ об'єднала в тематичні групи, серед яких і *місяцеві плями*. На думку представників МЕШ, *місяцеві плями* в уявленнях слов'ян – це корова, коров'ячі кізязки (болг., макед., хорв.); слід від витирання рук (болг.); дівчина та парубок, що йшли по воду (болг., рос., укр. Волинь) [2, 460-461; 9, 150]; коваль (рос., півд.-слов.); циган (півд.-слов., сх.-слов.); грішники, що працювали у свято (польс.); ткачиха або швачка (болг., серб., чes., польс.); брати, братовбивство (сп.-слов.) [2, 462-465; 9, 151]; біблійні персонажі та святі (сх.-слов., польс.); ангел-диявол (укр., болг., серби); історичні постаті (рос., польс.) [2, 466-468; 9, 152]. У цих віруваннях простежуються також уявлення про причину попадання на Місяць усіх означених вище реалій.

Польські дослідження стереотипів народної культури, зокрема Місяця як небесного світила, трактують плями на Місяці так: «...w pełni można dostrzec plamy podobne do kształtów ludzi, którzy trzymają się za ręce. Niektórzy sądzą, że jest to grający (na skrzypcach lub lutni) św. Jerzy; inni twierdzą, że jest to Twardowski, diabeł trzyma ciało Twardowskiego na widłach, ciało Twardowskiego jest zawieszane do dnia sądu ostatecznego; to Kain i Abel, mężczyzna lub kobieta, którzy przebywają za karę, bo pracowali w święto. Za karę muszą tam pracować - chłop nosi na plecach chrust, roztrzasa gnój lub orze wołami, baba zaś piecze chleb» [11, 194-197].

Як бачимо, ні представники МЕШ, ні польські дослідники в описі вірувань про місяцеві плями не виокремлюють значення, якими наділяють описуване явище поліщуки, а фіксують слов'янські вірування загалом, і мова не йде саме про українські вірування. Ми ж пропонуємо матеріал, зібраний на українських теренах, до того ж, саме там, де, на думку сучасних дослідників і зароджувалася культура давніх українців – на Поліссі, чиї говірки (ними фіксувалися українські вірування про Місяць), вважаються найстарішими українськими говірками, що збереглися до сьогодні в Україні й такими, що мають унікальний характер та значення для тих, хто вивчає українську культуру. Сучасний історик С. Плохій у своїй праці «Брама Європи» зауважує: «Лінгвістичні дані наводять на думку, що прабатьківщина слов'ян лежить у лісовій та лісостеповій зоні між Дніпром і Віслою, головним чином на Волині та прип'ятських болотах сучасної України» [8, 41].

Отже, традиційна культура українських вірувань, зокрема Середнього Полісся представлена іноді типовими зразками уявлень про плями на Місяці, що дає змогу їх групувати й типологізувати.

І група переказів – це уявлення про плями на Місяці як про відображення сюжету братовбивства, що проявилось на місяцевому ликові внаслідок якогось надприродного впливу або з Божої волі: *брат брата*

ко́ле та його ва́риант: то брат бра́та заколо́ў да де́ржит' на м-е́с'ац'і; то брат бра́та не заколо́ў, а подна́ў на в-ілах; ка́зали, шо брат бра́та в-іла́м-і сколо́ў. (Гш); то так-е́ б-і два ч-елов-е́к-і йб-і в-іла, брат бра́та ка́зал'і (Крс); йак мйе́с'ац, то диві́лис'а, шо брат бра́та вб-іли оді́н одно́го на мо́р'і, на ка́м-е́н'і, заруба́ў, і воно́ похо́же на мйе́с'аце (Прж); то так брат бра́та ко́ле в-ілка́м-і отак-е́ воно́ одража́йе йак дв-е л'уді́ни, оді́н б-е́дний, дру́г'і́й ба́гатий. То на м-е́с'аце дво́х бо́руца, пока́зуе (Блк); йак д'ів-і́ца то в-і́дно, шо там шо́с' йе, шо то брат бра́та ко́ле на в-ілах (Кшн); то брат бра́та ко́ле (Прг); брат бра́та в-ілка́м-і сколо́ў, заколо́ў. Інши́й раз і зда́йе́ца в-і́дно два. С-е́но кла́л'і (Рдв); брат бра́та зар'і́заў, плі́ми йак б-і́л'ша л'уді́на і ме́ншиа (Бвс); брат бра́та сколо́ў в-ілка́м-і, зар'е́заў, шо́с' не поді́лили (Лтк); на́че іко́на, удво́х на́че сто́йа́т. Брат з бра́том посва́рили́с'а за жо́нку шо́с', брат бра́тову жо́нку пол'уб-і́в і там б-і́лис'а (Слц); там л'уде́й мо́жна побачи́т, чу́ла шо брат бра́та ко́ле (Хрс); то брат бра́та сколо́ў за зе́мл'у (Мжр); на молоди́ку два бра́ти, шо во́ні одне́ одно́го заколо́ли в-ілка́м-і (Мйс); схо́же на брато́ў, оді́н дру́гого сколо́ў в-ілка́м-і і йі́хн'е зобра́жен'а на м-і́с'ац'і. Так-е́ т'м-а́нен'к-е там йе, то брат бра́та ко́ле в-ілка́м-і (Срн); два бра́ти сколо́ли в-ілка́м-і оді́н одно́го і то на м-і́с'ац'і, чи за зе́мл'у чи за шо́ сколо́ли і то́чно йак л'уді́на (Крч); на м-і́с'ац приди́вл'е́ца, брат бра́та ко́ле, ге́т' так-і́й д'а́д'ко і в-і́лк-і наста́ви́ў, а то́й на́че впа́ў, в-ілка́м-і желе́зними, йак по́ўний ге́т' ві́дно (Кхр); ото ба́чите на м-і́с'ац'і два п-а́тн'а, так о́це брат бра́та уб-і́ў, вз'а́ў на в-і́лк-і і в-ілка́м-і вго́ру йо́го п-і́дн'а́ў (Дтк); то брати́ оді́н одно́го ко́лол'і в-ілка́м-і. Роска́зува́л'і, шо поспо́р-і́л' бу́л'і (Чбн); йак ста́не по́ўний м-е́с'ац, то там йе два бра́ти. Оді́н брат заколо́ў дру́гого, бо в і́едно́го бра́та не хва́ти́ло с-е́на. Дру́г-і́й брат про́си́ў да вон не да́ў, да то́й пришо́ў так вз'а́т'. А то́й вз'а́ў да заколо́ў. Да брат бра́та заколо́ў за ви́а́зку с-е́на в-ілка́м-і (Брст); йак йа́сний м-е́с'ац да́ див-і́са, то йак брат бра́та і́сколо́ў (Брв); брат бра́та сколо́ў, бог зна́йе за шо, йа́кб-і ко́л'е оді́н

одного (Дрзд) . Оскільки у мові багатьох респондентів, коли вони переказують, трапляються назви суто поліських знарядь праці (сокира, вила) або коли в сюжет біблійної оповіді проникає суто український побутовий мотив братовбивства (за жінку приревнував, за землю тощо), то це дає підстави вважати, що ці вірування позначені впливом традиційної культури поліщуків, біблійний міф, частково втративши свою первісну основу, наче трансформувався у суто поліський народний переказ зі своїми, тутешніми реаліями, причинами та колоритом.

До **I групи** уявлень належить також переказ: *Була копа с'єна, брат ложіу, одін брат в-єрувау в Бога, а друг-ій не в-єрувау. Бог так дау, шо одін другому м-єшаіу робіт', одін іншому казай: "Уйди, уйди". А друг-ій не слухау, а взіу та подніу брата на в-ілах на копу. Оце і в-ідоображено на м-єс'ац'і (Вст).* В окремих населених пунктах цей переказ до сьогодні зберігся лише частково, бо народна пам'ять уже втратила знання про причину цієї події: *Це коліс' брат брата сколоу в-ілкам-і. То воно так-є йак розобраца абі і йє два брати. За шо сколоу н-є казаль (Пщ).*

Подібний сюжет зустрічається здавна у віруваннях українців: *брат брата на вилах держить* [10, 9], *брат брата тримає на вилах* [1, 248], *брат брата на вилах держить* [5, 25]. Усі ці вірування подібні й зафіксовані у 54% населених пунктів Середнього Полісся.

Якщо у наведених зразках переказів лише описується сюжет братовбивства, то в наступному пояснюється ще й причина появи містичного зображення братовбивчої сцени, яким позначений місяцевий лик: *То брат брата кол'є. Бог подніу їх, щоб всей м-ір бачіу (Срк); Казаль це два брати. Од'ін одного сколоу. І Бог показує це на м-єс'ацє. Там брат брата дєржит' на в-ілах (Тх); Пойєхали по с'єно да шос' посперечалис'а. Да це брат брата коле і Бог їх покарау і зн'ау на м-єс'ац. То йак йасно – похуже, шо те лежіт', а те коле йозо (ЧВ); То брат брата заколоу сп-ісом, булі іменá, забула. Коліс'*

починалос' рожд'єствó, с'ваткуй рожд'єствó, а тод'ї новий год і роб-іт' булò нел'з'а. А одін чолов-ік до нòвого гòду п-ішóу да в-ілкам-і гн'їй вик-ідау з хл'івá і отò на нєб-і йак пудпòвна, чолов-єк стоїт' і в-ілкам-і когòс' коле. То Господ' показ ау, щоб л'уде бойáлис'а, скáзано од роздвá не прац'ува́т' і на нєб-і це покáзано (РдУ); там два брати билис'а да й показáло їх на м-іс'ацє (Рдн).

Деякі перекази мають ще й релігійно-дидактичне забарвлення, тобто мають певний виховний момент, настанову щось робити чи, навпаки, щось не робити, зокрема й через те, що так велів Бог: *То на роздвó кажут' не мòна в-ілкам-і н'ічòго брат', а рукам-і нос'іт', а брат на роздвó с'єно в-ілкам-і брау і настром-іу іншого брата, шо там мо спау (Рсн); На м-єс'ацє хмáрк-і [плями] то брат брата сколоу в-ілкам-і, така ненáв-іс'т'. Трєба вс'іх уважат' (Лзн).*

До **II групи** належать перекази, які відтворюють біблійний міф про Каїна та Авеля (23 % опитаних населених пунктів) і тим самим вказують на джерело цих переказів та свідчать про ступінь обізнаності респондентів зі Святим Письмом: *брат брата ўбиу, оцє тей на кол'інах стоїт' Авел', а Кáйін його ўбиу. Л'уди кажут', шо в-ілкíм-і (ЖРб); Це брат брата заколоу і на в-ілах дєржит'. Коліс' Кáйін брата заколоу і Бог їх на м-єс'ац подніу, щоб л'уди бáчили (Ігн); Йак поўний м-єс'ац, то так і в-ідно, шо брат брата дєржит' на в-ілах. Шос' так-є там йє. Йак ми с'в-ат'іл'і пáску, і м-єс'ац зойшоу, а вон так-ій червóні. Йа кажу "Д'єўк-і, д'єв-єца йак брат брата дєржит' на в-ілах". Коліс' брат брата уб-іу, так те ружіо і в-ідно. Брат брата сколоу, бо брат займáвса скотовòдством, а другóму зав-ідував і ўзау з р'євност'і уб-іу тогò. Дав Бóгу ов-єчку в жєртву, а Бог каже: "Зачєм мє'н'í така жєртва, ти ж уб-іу чолов-єка" (Птп); кажут', шо з м-єчєм. Кáжут' там брат брата кол'є. Ав-єл' буу справ-едл'івим, вон óвци пас. А Кáйіл на земл'є роб-іу, буу з'емл'єробом. Ну от пр'інєсл'і вони Гòсподу жєртву. Господ' пр'ін'єбрòг жєртву Кáйілову. Ну Ав-єл'ову пр'ін'яу. Ну то теї зázдрòс'т'і,*

ненав'іст' на брата така, і свого брата уб'їу. Це п'єрше братоуб'ївство. Господ' сказав: "Кайїл, Кайїл, д'є твої брат Авел'?" А той: "А откуда ѡа знайу! – Ну то знай, шо буд'єш ск'італ'цем по з'ємл'є". У п'ісан'її так нап'ісано (Чрв); Братіу стойат' на поўному м'єс'аце. В'ілк'ам'і сколоў одін д'ругого. То Кайн Авел'а вбиває (Чпв); брат брата заколоў, вони мо Кайн Авел' (Клш); то брат брата ко́ле, казали то Кайн Авел' (Мдв); то брат брата ко́ле, бо зревнуваў Кайн Авел'а, одін прин'іс ч'істу ж'єртву, а д'руг'їй неч'істу, і той зревнуваў і зар'їзаў брата. Бог сказав: їди, ѡак хто тебе стр'єне да вб'є, на т'ому буд'є г'р'єх, а Кайн пош'є і н'їкого не стр'єу і Бог показав це на м'єс'аце, шо б л'уде зналі і пам'ятали (Дбв); Бог сотвор'їу св'єт, і сотвор'їу ч'єлов'єка, Одама і Й'єву, в'он не род'їв'єс'а. А Бог созд'єу з праху, з з'ємл'є і вд'унав дух і стаў ч'єлов'єк з душ'їю. Бог вигнав з ра́йа, бо вони согр'єш'їлі. Народ'їла Кайїна і Авел'а. Авел' прин'іс ж'єртву в'їд ич'їрого с'єрца, тому Бог Авел'а ж'єртву прийн'єу, а Кайн ѡак'у-н'єбуд' прин'іс ѡак'їїс' со́ломи і Бог не прийн'єу ж'єртву. Кайн розг'єнав'єс'а і вон заб'їу Авел'а і Бог на м'єс'ац' їїх, шо брат брата (Брст); братіу в'б'їл'її Кайн і Авел, то брат брата вб'їу, бо погн'ївал'їс'а, то був головос'єк ѡак брат брата порубав, на поўний м'єс'ац' не д'їв'їс'а (Лпк); ѡак Бог сотвор'їу Адама, а тод'ї дав Й'єву і з'їзав'їл'єс'а два с'їна в Й'єви, пошл'ї на по́ле, то їєден в'їр'їв в' Б'єга, а д'руг'їй н'є і їєден д'ругого вб'їу – то Кайн і Авел'. Казали, шо брат брата заколоў (Чдл); Сак д'обре св'їтит', то в'їдно хтос' там сид'їт' ѡак два братіу. Вони б'їуца, у них спор. І л'уде пан'їмайут' це. На м'єс'аце брат брата сколоў. То Кайн і Авел' одін в'їруйучий, а д'ругий не такий, і давали вони ж'єртву Богу. І Кайн зос'єрд'їв'єс'а, шо Бог ѡго ж'єртву не прийн'єу і заколоў меч'ом брата. Кажут' брат брата на в'їлах н'осит' (Яцк); то два братіу Кайн і Авел', бат'ко пол'уб'їу од'ного брата, а той д'руг'їй зревнов'єу і вб'їу брата, зарубав сок'єройу і то на м'єс'аце (Глн). Подібні перекази украї́нців фіксувались дослідниками в різні часи [1, 247-248; 3, 369; 4, 424; 5, 26; 10, 7-9].

III групу складає переказ, зафіксований під час нашої експедиції лише в одному населеному пункті. Зміст цього переказу пов'язує дві різні біблійні оповіді – про Каїна й Авеля та про Всесвітній потоп: *це на м'єс'ац'ї з'єбраз'єн'їє брат брата ко́ле, за ковч'єг' шо по м'єр'ї пл'євало, одін каже: "Тр'єба помогт'ї ковч'єг' роб'їт Н'їу, – а д'руг'їй каже: – Не тр'єба помаг'ат, ѡа тебе закол'у". Одін хот'їу помогт'ї, а д'руг'їй не розр'єш'єу* (Вшв).

IV група – це переказ поліщу́ків, який твердить, що за обрисами плям на Місяці вгадується лик Божої Матері: *бувало казали, шо то Б'єжа ма́ти чи ап'єстоли, але баг'ато казали, шо то Б'єжа ма́ти з д'їтиноїу б'єл'їен'к'є і м'єн'їен'к'є* (Япл). На жаль, серед 55 населених пунктів ми лише раз зустріли подібне тлумачення про Божу Матір.

Отже, типологія середньополіських вірувань про місяцеві плями виглядає наступним чином:

I тип – вірування про братовбивство, що не пов'язуються із біблійною оповіддю про Каїна та Авеля, з-поміж яких розрізняються такі типи:

оповіді, яка частково описує біблійний мотив та позначена українською (поліською) культурною традицією;

оповіді, які не відображають повністю біблійний сюжет, але пояснюють причину появи плям на Місяці;

оповіді, що мають яскраве релігійно-дидактичне забарвлення і крім самого сюжету братовбивства, пропагують ті чи інші духовні та морально-етичні цінності або накладають заборони на певні дії, табу на місце і час для тих чи інших дій.

II тип – вірування поліщу́ків, що мають в основі біблійну оповідь про Каїна та Авеля й Боже покарання за братовбивство і які позначені певними середньополіськими нашаруваннями;

III тип – про Всесвітній потоп, Ноїв ковчег та перше братовбивство (змішування 2 біблійних міфів);

IV тип – про перебування на Місяці апостолів чи Божої Матері з Дитиною.

Лінгвістичний аспект дослідження по-

лягає у фіксації усталених словосполучень та парадигми дієслів щодо вірувань про плями на Місяці: *брат брата сколоў* (Гш, Пщ, Птп, Тх, Чпв, Рдв, Лтк, Лзн, Мжр, Срн, Яцк, Дрзд), *заколоў* (Вст, Ігн, Рдв, Клш, РдУ, Брст, Чдл), *ісколоў* (Брв), *кол'е* (Срк, Чрв, Блк, Дрзд), *ко́ле* (Кшн, Прг, ЧВ, Мдв, Хрс, Вшв, Дбв, РдУ, Срн, Кхр), *колól'і* (Чбн), *сколо́ли* (Крч), *заколо́ли* (Мйс), *зарубаў* (Вст, Прж, Глн), *порубаў* (Лпк), *зар'ізаў* (Бвс, Дбв), *зар'ізаў* (Лтк), *ўбіў* (Жрб, Чдл, Глн), *ўб'іў* (Птп, Дтк, Лпк), *ўб'іли* (Прж), *ўбива́йе* (Чпв), *настром'іў* (Рсн), *б'іліс'а* (Слц), *біліс'а* (Рдн), *бі́уца* (Яцк), *зревнуваў* (Дбв), *зревноваў* (Глн), *Бог подна́ў і́х* (Ігн, Срк), *зн'ау на м-е́с'ац* (ЧВ), *брат брата подна́ў на в'ілах* (Вст), *де́ржит' на в'ілах* (Птп, Тх), *на ві́лах но́сит'* (Яцк), *брат з бра́том сто́йа́т* (Слц), *те́й на ко́лінах сто́йа́т'* (Жрб), *те ле́жы́т', а те ко́ле* (ЧВ).

Гори і долини, які бачимо на Місяці у вигляді плям сприймаються поліщуками як *плáми* (Стр, Бвс, Срл, Птв); *хма́рк-і* (Лзн); малюнок: *ізо́браже́н'і́е* (Вшв); *зобра́жен'а* (Срн); *намал'овано* (РБ), *п'а́тна* (Дтк), що нагадують обриси людей. Це можна спостерігати на конкретній фазі місяця: на повному (Птп, Чпв, Кхр, Брст, Лпк); на половині місяця (Стр); на молодикі (Мйс); на ясному (Брв). Подібні номінації зустрічаємо в інших джерелах: *пятна, пятно* [9, 150-151; 10, 7-9]; *плями* [3, 369].

Пояснюючи зміст своїх вірувань про плями на Місяці поліщуки розрізняють знаряддя вбивства: *вилки* (Вст-Птп, Тх, Чбн, Чпв-Кшн, Рдв, Лтк, Рсн, Лзн, Мйс, Срн, Крч, Кхр, Дтк, Брст); *меч* (Чрв, Яцк); *спис* (РдУ); *сокира* (Глн).

Розрізняють також і причини конфлікту: *суперечка* (Вст, Чбн, ЧВ, Срн); *сварка через жінку* (Слц), *за ковчег* (Вшв), *за землю* (Мжр, Крч); *заздорові* (Птп, Чрв); *ревнові* (Птп, Дбв, Глн); *ненависть* (Чрв, Лзн); *бійка* (Слц, Рдн, Яцк); *гнів* (Брст, Лпк); *не поділили щось* (Лтк, Брст).

Спосіб потрапляння на Місяць міфічних персонажів поліщуки пояснюють тим, що *Бог підняв туди* (Ігн, Срк, Тх, ЧВ, Дбв, РдУ, Брст).

Причина потрапляння на Місяць – *за братовбивство* (Вст-Чрв, Прж-Рдв, Бвс-Мдв, Рсн, Лзн, Слц-Дбв, Мйс-Крч, Кхр, Дтк, Брст, Лпк-Дрзд) або як *нагорода Божій матері (апостолам)* (Япл).

Мета такого покарання – щоб бачили, пам'ятали та боялися люди на землі: *Бог і́х на м-е́с'ац подна́ў, шоб л'ўди ба́чили* (Ігн); *Бог подна́ў і́х, шоб все́ м'і́р бачи́ў* (Срк); *бог пока́заў це на м-е́с'аце шоб л'ўде зна́ли і пам'я́тали* (Дбв); *То Госпо́д' пока́заў шоб л'ўде бойáлис'а* (РдУ).

Досі у поліщуків існують заборони щодо місяцевих плям: не можна дивитись на місяць (Срд, Лпк); у Різдво не можна працювати вилками (Рсн); у Різдво та Новий рік не можна працювати (РдУ).

Водночас в деяких поліських селах (Стр, Уст, Мкл, Срл, РБ, Обл, Птв, Млн, РжВ, Мрн, Мшв) ніяк не могли пояснити існування плям на Місяці. Частка цих населених пунктів серед усіх, де проведено дослідження, становить 20 %, що вказує на поступову деградацію цього культурного явища.

Отже, трактування *місяцевих плям* жителями Середнього Полісся дозволяє робити висновки, що збережені у пам'яті міфи, заборони та повчання щодо *місяцевих плям* становлять цілісну систему одного з явищ традиційної культури (вірування, пов'язані з Місяцем), що можна розглядати як культурний текст.

Список обстежених населених пунктів та їх скорочень:

Вст – Виступовичі Овруцького р-ну Житомирської області; Гш – Гошів Овруцького р-ну; Жрб – Журба (Невгоди) Овруцького р-ну; Ігн – Ігнатпіль Овруцького р-ну; Крс – Краси́лівка Овруцького р-ну; Пщ – Пішаниця Овруцького р-ну; Птп – Потаповичі Овруцького р-ну; Срк – Сорокопелі Овруцького р-ну; Тх – Тхорин Овруцького р-ну; Чбн – Чабан Овруцького р-ну; Чрв – Черевки Овруцького р-ну; Стр – Стирти Черняхівського р-ну; Прж – с. Піри́жки Малинського р-ну; Чпв – Чоповичі Малинського р-ну; Блк – Білорочовичі Олевсько-

го р-ну; Кшн – Кишин Олевського р-ну; Прг – Перга Олевського р-ну; Рдв – Радовель Олевського р-ну; Уст – Устинівка Олевського р-н; Бвс – Бовсуни Лугинського р-н; Лтк – Литки Лугинського р-н; ЧВ – Червона Волока Лугинського р-н; Клш – Куліші Ємільчинського р-ну; Мдв – Медведове Ємільчинського р-ну; Мкл – Миколаївка Ємільчинського р-ну; Рсн – Рясне Ємільчинського р-ну; Срл – Середи Ємільчинського р-ну; Лзн – Лозниця Народицького р-ну; РБ – Рудня Базарська Народицького р-ну; Слц – Селець Народицького р-ну; Хрс – Христинівка Народицького р-ну; Мжр – Межирічка Радомишльського р-н; Вшв – Вишевичі Радомишльського р-ну; Дбв – Дубовик Радомишльського р-ну; Обл – Облітки Радомишльського р-н; Птв – Потіївка Радомишльського р-н; Млн – Мелені Коростенського р-н; Мйс – Мойсіївка Коростенського р-ну; Рдн – Рудня Коростенського р-н; РдУ – Рудня Ушомирська Коростенського р-н; Срн – Сарновичі Коростенського р-ну; Крч – Курчиця Новоград-Волинського р-н; РжВ – Рижани Володарськ-Волинського р-н; Кхр – Кухарі Іванківського р-н Київська область; Мрн – Мар'янівка Поліського р-н Київська область; Дтк – Дитятки Чорнобильського р-ну Київська область; Мшв – Машеве Чорнобильського р-ну (с. Лукаші Барашівського р-ну Київська область); Брст – Берестя Дубровицького району Рівненська область; Япл – Яполоть Костопільського району Рівненська область; Лпк – Липки Гощанського району Рівненська область; Чдл – Чудель Сарненського району Рівненська область; Яцк – Яцковичі Березнівського району Рів-

ненська область; Брв – Борове Рокитнянського району Рівненська область; Глн – Глинне Рокитнянського району Рівненська область; Дрзд – Дроздинь Рокитнянського району Рівненська область.

Список використаної літератури:

1. Булашев Георгій. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. Космогонічні українські народні погляди та вірування. – К.: Довіра, 1993. – 412 с.
2. Гура А.В. Лунные пятна: способы конструирования мифологического текста // Славянский и балканский фольклор. Семантика и прагматика текста. – М., 2006. – С. 460-484.
3. Жайворонок 2006 – В Жайворонок. Знаки української етнокультури. Словник-довідник. – Київ, 2006. – 703 с.
4. Зеленин Д.К. Восточнославянская этнография. Перев. с нем. К.Д. Цивинной. – Москва, 1991. – С.424.
5. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу. Історично-релігійна монографія. – Київ, 1992. – 424 с.
6. Левкиевская Е.Е. Прагматика мифологического текста – Славянский и балканский фольклор. Семантика и прагматика текста. – М.: Индрик, 2006. –С. 155-159.
7. Плечко А. Місяць у традиційних уявленнях поліщуків та його номінація в середньополіських говірках//Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – 2010. – № 22(II). – С. 350-356.
8. Плохій С. Брама Європи / Сергій Плохій; пер. з англ. Романа Клочка. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. – 249 с.
9. Славянские древности. Этнолингвистический словарь в 5 томах / Под общей ред. Н. И. Толстого. – Т.3. Д-П – М.: Международные отношения, 2004. – 704с.
10. Труды этнографическо-статистической экспедиции в западно-русский край. Материалы и исследования, собранные д. чл. П.П.Чубинским. –Т.1. – С.-Петербург, 1872. – 224 с. – Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/764424/>
11. Słownik stereotypów i symboli ludowych / Koncepcja całości i redakcja J.Bartmiński. – Т. 1. – З. 1. – Niebo. Światła niebieskie. Ogen. Kamienie – Lublin, 1996. – 439 s.

FUNCTIONS OF ANCIENT GREEK PRONOUNS IN SPACE-TIME DEIXIS ORGANIZATION

Chekareva Yevgeniya

Candidate of Philology, Assistant Professor Head of Foreign Literature and Classical Philology Department of V. N. Karazin Kharkov National University, (Ukraine)

The universal category of deixis, which operates at all levels of language conveys the results of cognitive human activity on the location and identification of persons, objects, events, processes, which are mentioned regarding to spatial or temporal context.

In the organization of space-time deixis in Ancient Greek the lexical and grammatical class of pronouns plays an important role. Personal and demonstrative pronouns are regarded as deictic elements as they realize the distinguishing of act of communication participants, outlining the field of the speaker, the listener and the third person, non-participant of communication.

Keywords: deixis, pronoun, deictic type of meaning, spatial and temporal context, the act of communication.

The study of phenomenon of deixis in a language goes back to the end of XIX – beginning of XX century and is connected to the names of such linguists as K. Brugmann, K. Buhler, J. Jespersen, E. Benveniste, U. Weinreich, R. Jakobson. Modern understanding of this category is presented in works of W. Chafe, R. Brehl, J. Lyons, G. Lakoff, S. Levinson, Ch. Fillmore, N. Arutyunova, Yu. Apresian, T. Buligina, V. Demiankov, O. Paducheva, A. Kibrik, B. Serebrennikov.

Deixis in linguistics is interpreted ambivalently: 1) according to semantics and functions of deixis means, conditions of structural organization of speech acts, the actualization, “interpretation” of language system into speech (K. Buhler [2], E. Benveniste [6], R. Jakobson [16; 17]); 2) according to semantic and sociological interpretation of language units, statements (Ch. Fillmore [3], J. Katz [5], J. Fodor [4])). The first approach from deixis system to speech studies semantics of words. The aim of the other one is to analyse semantics of expressions (from the text that is interpreted to the analysis of deixis elements).

K. Buhler's defined three main types of deixis category: personal deixis, special deixis and time deixis that are correlated to the main criteria of speech act.

Space deixis is connected to the object's localization relatively to the speaker. In the

world languages there is surely a special class of words that fulfils such localization. This class is called demonstrative (or deictic) pronouns. Minimal deictic system includes two oppositions: “not far from the speaker” (nearby deixis) and “far from the speaker” (far deixis). This system is apparently the most widespread in the world languages.

Extended variants of deictic system may include a great number of closeness levels. Three-member deictic system is quite spread: “not far from the speaker”, “not far from the addressee”, “far from both speaker and addressee”. But there is a possibility of four-member system as well. V. Plungian gives an example of precisely such deictic system in the Kuvu language where there are four degrees: far, middle-1, middle-2, nearby [11, 262].

There is not only space but time deixis in the world languages, that is the situation of time orientation according to the moment of speech. As time in natural conditions is usually imagined linearly, in other words as a vector that is directed from the past to the future, time orientation comes out to point to the relative chronology of two situations at the time line: the depicted situation P and the situation of speech act. That is an elementary “egocentric” way of situation's localization in time. All the natural languages

use it in a rather typical way with no references to the cultural differentiations in time perception as it is.

Thus category of time deixis (in grammar it is noted as "tense") may include not more than three oppositions: "situation P coincides with the moment of speech", "situation P is before the moment of speech" and "situation P is after the moment of speech" (Present, Past and Future correspondingly) [7, 15].

As well as indexes of space deixis, indexes of time deixis may additionally distinguish the degrees of remoteness from the moment of speech. The measurement of time distance between the situation and the moment of speech is realized in usual units of human calendar – days, months, years. The approximate evaluation as "long ago", "very long ago", "not long ago", "recently" etc. are possible.

Difficult and multipronged problem of deixis cannot be solved without analysis of grammatical classes of words, which functioning is connected to deictic type of meaning.

As it was essential noted by A. Ufimseva, speech signs can be divided into two groups: one fulfil nomination, the other realize the function of "indicators" without naming but just directing our attention to the object [15, 186].

In Ancient Greek there are personal and demonstrative pronouns among such indicators. The development of deixis study is connected to the research of peculiarities of these very words functioning.

From semantic point of view pronoun is one of the most original group of words. The difficulty of their semantics led to creation of principally different concepts of pronoun meaning. The problem of pronouns and pronoun words has been studying for many years and is still important. There are a number of scientists who devoted their works to this scientific problem (K. Brugmann, K. Buhler, A. Dobiasz, K. Maytinska, E. Volf, E. Sidorenko, O. Petrova, I. Vihovanets).

The identification of the relationships to the notion of deixis as well as possibility of functioning as certain markers in the system of time-space coordinates is important in studying of pronouns.

In the linguistic literature during numerous years they stand on the idea that pronouns are deictic words. The notion of pronouns as denoting words became widespread back in XIX century, but the theory of deictic pronominalization was actively studied only in the middle of XX century.

To E. Volf point of view "semantic characteristics of pronoun characterize its role in the text as deictic word" [9, 4-5]. K. Maitinska noted that "the category of pronoun words (deictic and denoting) contains changeable and unchangeable words that function as names, as well as particle and adverb" [10, 19].

To I. Vihovanets point of view, pronoun words represent something pointing it, not symbolizing, and are marked by specific correlation of semantics in the sphere of language and speech. The demonstrative nature of their categorial semantics in the language and speech mediation of their lexical meaning is connected to a certain situation, to a related context. There is a speaker, a recipient of the statement, the place and the time of act of speech, objects that are present or absent in the speech space, different according to speech act. That is why pronouns denote components of speech situation and objects from the speaker point of view. So because of deictic characteristics of pronoun words their concrete object correlation is always situational and individual, actualizing mostly not quality characteristics of the phenomenon, but its presence in the speaker point of view [8, 184-186].

The role of pronoun indicators in the language is very high. Not by chance, they represent one of the brightest linguistic universals. The category of personal deixis is presented by words that describe persons for their role in the speech act: the speaker (the subject of language), the listener (the recipient) and a person who is not involved in the speech act. An indication of identity forms in languages different structures. In the area of personal deixis the contrasting of personal pronouns that indicate the speaker and the listener, perhaps, may be considered as universal.

So pronouns as deictic words reflect the language situation that contains as its compo-

nents the speaker and his recipient. They represent the semantic class of words, lexical meaning of which is an indication of a particular type of reference. This is confirmed by the intuition of traditional grammar, which has always defended the unity of the class of pronouns as direct evidence. Addressing to demonstrative aspects of statements revealed that pronouns not being grammatical group of words form, however, a semantic class of words, the unity of which is resulting from its fundamental role in the implementation of denotation.

Personal and demonstrative pronouns differently objectify participants of the act of communication. In Ancient Greek this class of pronouns has its own specific use.

General system of personal pronouns is trimorous, and members of the system are distributed according to the act of communication: 1 person – a speaker, 2 – an interlocutor, and 3 – the object of the conversation. According to I. Vihovanets, the opposition of the first and second persons of personal pronouns to the third person on the basis of participation/ non-participation in communicative acts affects the functional orientation of these forms. Personal pronouns of the first and second person perform only demonstrative function, and a third person pronouns realize demonstratively-anaphoric one. Speech act realization provides structuring of important information about the speaker, the recipient of speech, non-speaker, non-recipient, and the location of the speaker and the time of speech. It is the personal pronouns that convey information about the speaker (first person), the recipient of speech (second person) and non-party speech act (third person) [8, 191, 195].

Ancient Greek personal pronouns are represented only by forms of the 1st and 2nd persons that indicate the direct participants in the communication:

1 person – ἐγώ «I», ἡμεῖς «we», νώ «two of us»; 2 person – σύ «you», ὑμεῖς «you», σφώ «two of you».

A special form of the 3rd person indicating non-participant of communication is absent in Ancient Greek. The pronoun αὐτός or demon-

strative pronouns are used for this purpose:

ἀποθανούσης δὲ Εὐρυδίκης τῆς γυναίκος αὐτοῦ, δηχθείσης ὑπὸ ὄφεως, κατήλθεν εἰς Ἅιδου θέλων ἀνάγειν αὐτήν (Apollod. Bibl. 1.3.2) – when his wife died, bitten by a snake, he descended into Hades, wanting to take her away; εἰς δὴ τούτων τῶν παιδῶν συμπαίζων, ἐὼν Ἀρτεμβάρους παῖς ἀνδρὸς δοκίμου ἐν Μῆδοισι, οὐ γὰρ δὴ ἐποίησε τὸ προσταχθὲν ἐκ τοῦ Κύρου, ἐκέλευε αὐτὸν τοὺς ἄλλους παῖδας διαλαβεῖν (Hdt. Hist. 1.114.3) – when one of the boys involved in the game, a son of a noble Mede Artembar, did not execute orders of Cyrus, he ordered the others to catch him.

As the meaning of a person and the number of the subject of the action is transmitted by the verb form, personal pronouns in Ancient Greek are usually not used as a subject. Their usage in this function is required in case of some logical stress, or an opposition between persons. Thus, the Greek personal pronouns are used when the speaker should oppose other participants in the dialogue or highlight, emphasize the essence in one way or another:

οὗτος ὁ Κροῖσος βαρβάρων πρῶτος τῶν ἡμεῖς ἴδμεν τοὺς μὲν κατεστρέψατο Ἑλλήνων ἐς φόρον ἀπαγωγὴν (Hdt. Hist. 1.6.2) – as far as we know, this Croesus was the first of the barbarians who conquered a part of Hellenes and forced them to pay tribute; ὁ μὲν γὰρ ὅσῳ πλείον ὑπὲρ τὴν ἀξίαν πεποίηκε τὴν αὐτοῦ, τοσούτῳ θαυμαστότερος παρὰ πᾶσι νομίζεται: ὑμεῖς δ' ὅσῳ χεῖρον ἢ προσήκε κέχρησθε τοῖς πράγμασι, τοσούτῳ πλείον αἰσχύνῃν ὠφλήκατε (Dem. 2.3) – he, the more unusual for him acts he fulfilled the more surprise he evoked in everybody; and you, the worse you managed to make use of circumstances, the more shame you will experience.

In indirect cases personal pronouns cannot be missed as verbal inflection has no possibility of transferring the entire sense of the form of the pronoun. But depending on the context personal pronouns in oblique cases may be marked or not marked in terms of logical emphasis. In the Ancient Greek language the differences were made morphologically. Stressed pronouns ἐμοῦ, ἐμοί, ἐμέ are opposed to unstressed μου, μοι, με. Tonic forms are used in a

particular logical stress, and usually with a preposition. Enclitic forms are used when special emphasis is not required:

ἡμεῖς δ οὐκ οἶδ ὄντινά μοι δοκοῦμεν ἔχειν
τρόπον πρὸς αὐτά. ἔστι δὲ τὰ γ' ἔμοι δοκοῦντα,
ψηφισασθαι μὲν ἦδη τὴν βοήθειαν (Dem. 1.2)
– and we, I do not even know what our attitude to it is; and I think we should immediately decide on the assistance; εἰπέ, τῷ τρόπῳ
Δίκης ἔπαισεν αὐτὸν ῥόπτρον αἰσχύναντ' ἑμέ;
(Eur. Hipp. 1171–1172) – but tell me how this man died, who was struck by the truth because of the spotted honor.

Thus, the main function of personal pronouns in Ancient Greek language is denoting of the elements of the situation of communication partners involved in this communication. Much broader is the function of demonstrative pronouns.

The system of Ancient Greek demonstrative pronouns is represented by the following basic units: ὁ, ἡ, τό – an article (former demonstrative pronoun); ὃδε, ἦδε, τόδε – “this (mine, close to me)”; οὗτος, αὕτη, τοῦτο – “this (yours, close to you)”; ἐκεῖνος, ἐκείνη, ἐκεῖνο – “this (not-our one), that”.

According to K. Maitinska, “among deictic systems in the world languages the most common ones are those in which pronouns are opposed by the denoting to the orders of the degree of remoteness from the speaker” [10, 70]. Even in languages with very complex deictic systems there are typically at least two basic pronouns that indicate a close or far distance from the speaker. In languages that use only one main demonstrative pronoun, the opposition by the distance is expressed by the specifying particles or adverbs.

Distance indication is important for the system of demonstrative pronouns. Besides, as it was noted by K. Bühler, it is indication focused on the speaker, since it is he who estimates the distance to a particular subject that must be the starting point. In addition, if we distinguish three persons – a speaker, a listener and a person who is not involved in the speech act – it is possible that there is a system of six demonstrative pronouns to express these relations: 1) closeness to the speaker; 2) distance

from the speaker; 3) closeness to the listener; 4) distance from the listener; 5) closeness to the third person; 6) distance from the third person [2, 82–101].

The closeness of an object to a speaker or a significant distance from him is important itself, because the closeness/ distance is indicated by the speaker. But this distance has a variety of meanings. For example, what is removed from the speaker may appear to be close to the listener. Then, instead of the second part of the system the third must be used – “the closeness to the audience”.

If the object is remote from the listener (the fourth element of the system), then it is more distant from the speaker. But due to the fact that the speaker determines a distance, it appeared significant to mark a distance away from himself and use the second element (“distance from the speaker”). As to the fifth and sixth elements of this system (“close to a third person” and “remoteness from a third person”), from the speaker point of view, they become even less significant because the subject is also remote from the speaker.

Thus, the most significant elements are 1, 2 and 3 (“closeness to the speaker”, “closeness to the listener”, “distance from the speaker”).

In his work devoted to demonstrative pronouns K. Brugmann also notes four types of indications that are slightly different from the above mentioned. Thus, the first type of indication is neutral regarding the distance to the speaker, the second one expresses closeness to the speaker, the third covers listener's sphere and the fourth expresses the distance from the speaker [1, 9–12]. In other words, the system of demonstrative pronouns is complemented by another element that can be used regardless of the distance from the object to the speaker. However, in our opinion, this instruction is only possible when the subject is re-mentioned, that is in the context. In a real situation the indication of a distance is more usual. Thus, the system of three elements is sufficient: “this (mine, close to me)”; “this (yours, close to you)”; “this (not-our one), that”.

The system of demonstrative pronouns in Ancient Greek is represented by pronouns de-

noting precisely such degrees of remoteness of the subject from the speaker: ὅδε – “this (mine, close to me)”; οὗτος – “this (yours, close to you)”; ἐκεῖνος – “this (not-our one), that”.

Analyzing the semantics of demonstrative pronouns they distinguish their personal-deictic usage (for immediate indication of the subject) and anaphoric usage (to indicate the previously mentioned object, something known). There is also a preparatory (preparative) type of guidance that relates to what will be explained below. Denying K. Brugmann, K. Buhler considers division of anaphoric and preparatory types of indications to be of no importance: they two are united by their fundamental difference from the proper-deictic usage [10, 80].

Since proper-deictic usage of pronouns is important for our research, let us focus on the analysis of such features of Ancient Greek demonstratives.

Pronouns ὅδε, οὗτος and ἐκεῖνος are used with the third person each time the speaker wants to point to an object that can be seen and watch it from his point of view and from point of view of the listener. With first and second persons they appear not only when the persons who communicate with each other, are not yet established, but also when after setting the speaker wants to speak expressively of himself or of his listener and attract a special attention to him or his listener:

εἰ μὲν δὴ πάσῃσιν ἐφανεῖται ἤδε μενοινή, ἥδη κεν μετὰ νῆα καὶ ἄγγελον ὀτρύναιμι (Apoll. Rhod. 1.700-701) – if everyone likes this proposal, I immediately could send a messenger to the ship; παραδείγμασι χρώμενοι τῇ τότε ῥώμῃ τῶν Λακεδαιμονίων, ἥς ἐκρατεῖτ ἐκ τοῦ προσέχειν τοῖς πράγμασι τὸν νοῦν, καὶ τῇ νῦν ὕβρει τούτου, δι’ ἣν ταραττόμεθ’ ἐκ τοῦ μηδὲν φροντίζειν ὧν ἐχρήν (Dem. 4.3) – take as an example the way you overcame former greatness of Lacedaemonian due to your responsible attitude and as audacity of the man confuses you now as you haven’t done any proper actions at all; ἡ δὲ ὑπολαβοῦσα ἔφη ἐκ τοῦ αὐτοῦ μὲν χωρίου ἡ ὁρμὴ ἔσται ὅθεν περ καὶ ἐκεῖνος ἐμέ ἐπεδέξατο γυμνῇ, ὑπνωμένῃ δὲ ἡ ἐπιχείρησις ἔσται (Hdt. Hist. 1.11.5) – she

answered it in such a way: «The attack must come from the same place where he showed me naked to you, and you will kill him while he is sleeping».

It is not natural to demonstrative pronouns to have specialization only in the indication of people. This quality is a sign of transition of demonstrative pronouns into the category of personal pronouns. There is no such division in the system of demonstrative pronouns in Ancient Greek. They are used for beings, not-beings, phenomena, events, abstract concepts: νοσεῖ γὰρ ἡδε γῆ πάλαι, Κρέον, ἐξ οὗ ‘τεκνώθη Λαῖος βία θεῶν πόσιν τ’ ἔφυνε μητρὶ μέλεον Οἰδίπου» (Eur. Phoen. 866-868) – Creon, the land suffers for a long time, since the time, when against the will of the Gods, Oedipus was conceived; ναὶ μὰ τὸδε σκῆπτρον, τὸ μὲν οὐ ποτε φύλλα καὶ ὄζους φύσει (Hom. Il. 1.234-235) – I swear this scepter, which is not to frondesce either the leaves or branches.

A characteristic feature of all Greek demonstrative pronouns is that they combine a meaning of denoting with the meaning of a person and possessiveness. Therefore, any pronoun in this category can be used both in the function of the personal pronoun of the 3-rd person, and in the meaning close to the meaning of pronoun. For example, pronoun οὗτος, αὕτη, τοῦτο “this” marking the close connection with the listeners, is close in its meaning to the pronoun «you» and can be used as the vocative to σύ «you»: οὗτος, τί ποιεῖς; (Aesch. Supp. 911) – you are, what are you doing?

Pronoun ὅδε, ἡδε, τόδε, pointing to the discussed object nearest to the speaker (ὅδε ὁ ἄνθρωπος – this very person [that I am saying about and will still say more]) can have a meaning close to the meaning of “my”: νηὺς δέ μοι ἡδ’ ἔστηκεν ἐπ’ ἀγροῦ νόσφι πόλης (Hom. Od. 1.185) – this is my ship that is far from the city.

Special attention should be paid to the pronoun, which actually is not a demonstrative pronoun, but mainly serves as pronoun of the third person. This is pronoun αὐτός, which serves to indicate the object regardless of its location relative to the speaker. It is most commonly used in the functions of the personal pronoun of the third person with the meaning

of «he», «oneself»: τοῖσι δὲ μὴ βουλομένοισι αὐτῶν οἰκέειν, αὐτοῦ δὲ ναυτιλλομένοισι ἔδωκε χώρους ἐνιδρῦσασθαι βωμοὺς καὶ τεμένεια θεοῖσι (Hdt. Hist. 2.178.1) – and to those who did not want to settle, and came back only temporarily, he proposed the place to construct altars and temples to the Gods.

By adding the article pronoun αὐτός takes the meaning of «this very», «the same»: Μάριος δὲ χαίρων καὶ ποιούμενος ἴδιον τὸ ἔργον οὐκ ἡσχύνετο λέγειν περὶων ὥς αὐτὸς εἴη προστετριμμένος ἀλάστορα τῷ Μετέλλῳ ξενοκτόνον (Plut. Mar. 8.2) – Marius was happy and was not ashamed to say everywhere that this was just him who did it, and he thus brought a demon upon Metellus to punish him for his friend's killing.

In the system of demonstrative pronouns opposition can take place not only spatially but also in time. Such contrasting is a characteristic of, for example, pronouns ὅδε and ἐκεῖνος. Ὅδε is used to indicate the closeness of the time of speech, ἐκεῖνος, on the contrary, accompanies the names of persons, objects distant from the date of speech as well as the previously mentioned or known interlocutors:

ὁ δὲ ἐπειδὴ ἐπὶ τοῖς ὁρίοις ἐγένετο καὶ ἐμέλλε διαλύσεσθαι, τοσόνδε εἶπὼν ἐπορεύετο ὅτι ἦδε ἡ ἡμέρα τοῖς Ἑλλήσι μεγάλων κακῶν ἄρξει (Thuc. Hist. 2.12.3) – when he arrived at the border and said goodbye to his associates, he said only this: «This day will be the start of great miseries for the Hellens»; σὺ δέ, ὦ βασιλεῦ, ἐμὲ ἐς τὸδε ἡλικίης ἦκοντα οἰκτεῖρας τῶν μοι παίδων ἓνα παράλυσον τῆς στρατηγίας τὸν πρεσβύτατον (Hdt. Hist. 7.38.3) – Lord! Have pity on me, that came to such an age, and release one of my elder son of the campaign; σκέψασθε γάρ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅσῃν πρόνοιαν περὶ σωφροσύνης ἐποιήσατο ὁ Σόλων ἐκεῖνος, ὁ παλαιὸς νομοθέτης, καὶ ὁ Δράκων καὶ οἱ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους νομοθέται (Aechin. 1.6) – in fact, look the Athenians, what attention was paid to integrity by famous legislator of antiquity Solon, Drag-on and other law-makers of those times.

While opposing two people or objects pronoun οὗτος points to the one that was mentioned earlier, and ὅδε to the one that later: ἄρ

ὅταν τοῦτο λέγωμεν, τότε λέγομεν (Plat. Men. 90c) – when we say it (thus) we say that.

The system of the Greek language demonstrative pronouns includes the article, which is the old demonstrative pronoun. The status and the role of the article in the system of deictic elements in Ancient Greek is quite important.

Compared to other languages the Ancient Greek is characterized by considerable breadth of article functions that attracted the attention of some researchers. In particular, M. Slaviatinska writes: «The functions of the article in Ancient Greek is more diverse than the function of the definite article in new languages: it is not only a determinant of the noun, but also has unlimited power of substantivation including substantivation of complex sentences and periods (1), is a measure of attribute and predicative relations (2), its presence/ absence can change the meaning of the word (3) <...> In classical prose the article plays an important role in the organization of expression, allocation of theme and rheme» [13, 503].

The development of the functioning of the article is more evident in the study of its anaphoric function. We know that anaphoric feature is the closest to the semantics of demonstrative pronouns, which initially was the article, and is prior to purely article functions. Studying the subject I. Revzin writes: «... on the way to becoming an article from a demonstrative pronoun such functions as deictic, anaphoric, descriptor, precede the generalizing one» [12, 235].

In the language of Homer anaphoric function of an article is very frequent and consistent. Article in this function is used most often without any other content words, acting as a pronoun. I. Tolstoy notes that when translated article often corresponds not to demonstrative pronouns «this» or «that», but the third person personal pronoun «he» [14, 370]:

ἡ δὲ μάλ' ἄγχι στάσα φίλον πατέρα προσέειπε (Hom. Od. 6.56) – [lit. «this»] she standing nearby, turned to her dear father; ἡ δ' ἔλαβεν μάστιγα καὶ ἡνία σιγαλόεντα (Hom. Od. 6.81) – [lit. «this»] she took the whip and a shining reins; οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ σφῆσιν ἀτασθαλίῃσιν ὑπέρ

μόρον ἄλγε' ἔχουσιν (Hom. Od. 1.32-33) – isn't it they who often bring trouble on themselves in spite of the fate.

In the classical period the article continues to perform the anaphoric function, but its mass fraction as compared to other features becomes smaller and sometimes it is not the article itself that begins to act as anaphora, but an article together with substantivised word, word combination or even sentence:

τούτῳ γάρ τῳ τρόπῳ πᾶν τὸ θνητὸν σώζεται, οὐ τῳ παντάπασιν τὸ αὐτὸ αἰεὶ εἶναι ὥσπερ τὸ θεῖον, ἀλλὰ τῳ τὸ ἀπὸν καὶ παλαιούμενον ἕτερον νέον ἐγκαταλείπειν οἷον αὐτὸ ἦν (Plat. Symp. 208. a.-b.) – so every mortal saves itself; not always staying around as the same, unlike the divine, it is deprecated, departs to leave in its place the new knowledge that the old once was; εἰ γὰρ οὕτως ἔχει καὶ ἡ σοφία, πολλοῦ τιμῶμαι τὴν παρὰ σοὶ κατάκλισιν: οἶμαι γάρ με παρὰ σοῦ πολλῆς καὶ καλῆς σοφίας πληρωθῆσθαι. ἡ μὲν γὰρ ἐμὴ φαύλη τις ἂν εἴη, ἡ καὶ ἀμφισβητήσιμος ὥσπερ ὄναρ οὖσα, ἡ δὲ σὴ λαμπρὰ τε καὶ πολλὴν ἐπίδοσιν ἔχουσα (Plat. Symp. 175 d.-e.) – if wisdom has a similar property, I appreciate even more this place at the table next to you. As sitting shoulder to shoulder with you, I will take a lot of good wisdom. For what mine is worth – of uncertain and illusory kind – always leaves room for doubt and questions. Yours, being excellent in the radiance of its splendor, only increases your success.

Thus, the article sometimes requires a combination with another content word to perform anaphoric function because it is gradually losing the semantic fullness and independence, in some cases it is insufficient to act as anaphora.

In the language of the New Testament the article in anaphoric function almost never occurred combining with a noun or other substantivised content words. It can be seen from typical examples: ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος (NT. Mth. 6.14) – Our Father in Heaven [lit. our father, the one that is heavenly]; τί δὲ βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ σῶ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐ κατανοεῖς; (NT. Mth. 7.3) – why do you see a splinter that

in the eye of your brother, and a log that is in yours you cannot feel?

Thus, the demonstrative semantics of article that prevailed in the language of Homer, and was slightly weaker, but regularly presented in the language of the classical period, does decline in the language of the New Testament. This indicates a gradual depletion of article's semantics and his loss of independence and linear-syntagmatic freedom (from independent usage in the language of Homer, through the mixed in the language of the classical period to the necessary combination with the content word in the language of the New Testament).

Summing up, we should note that the universal category of deixis, which operates at all levels of language conveys the results of cognitive human activity on the location and identification of persons, objects, events, processes mentioned regarding to spatial or temporal context. It is realized particularly in special language tools, semantic structure of which is based on the deictic oppositions.

In the organization of space-time deixis the lexical and grammatical class of pronouns plays an important role. Personal and demonstrative pronouns are regarded as deictic elements as they realize the distinguishing of act of communication participants, outlining the field of the speaker, the listener and the third person, non-participant of communication.

In Ancient Greek the personal pronoun ἐγὼ is the center of coordinates of the speech act; ἐγὼ «I» and σύ «you» is the only way of the speaker's and listener's indications, so the meaning of these signs can be installed only pragmatically, that is from the situation of the speech act. The rest of the parameters of speech situation are determined only regarding the subject of language. The first and second persons opposition (ἐγὼ – σύ) distinguishes communication persons, differentiating them for the role they play in the act of speech (speaker – listener).

The third person as a non-participant of communications with varying degrees of distance from the speaker is indicated in the Ancient Greek by the system of demonstrative pronouns. Such key to the act of speech and

spatial-temporal deixis oppositions as «this (mine, close to me)», «this (yours, close you)», «this (not-ours), that» are also distinguished with objectification accordingly in the forms of pronouns ὅδε, οὗτος and ἐκεῖνος.

The Greek article plays an important role in clarifying the status and position of the object in space-time coordinate system as well. The demonstrative semantics of article that comes from its original status of demonstrative pronoun makes an article an essential element of language objectification of spatial and temporal deixis.

References

1. Brugmann K. Die Demonstrativa Pronomina der indogermanischen Sprachen. – Leipzig : Gruyter, 1904. – 144 s.
2. Bühler K. Sprachtheorie: Die Darstellungsfunktion der Sprache. – Jena, 1934. – 434 s.
3. Fillmore Ch. J. Lectures on Deixis. – CSLI Publications, Stanford, California, 1997. – 145 p.
4. Fodor J. A. The modularity of mind. – Cambridge : Cambridge University Press, 1983. – 145 p.
5. Katz J. An outline of Platonist Grammar // Talking minds: the study of language in cognitive science. – Cambridge : Cambridge University Press, 1984. – P. 17-48.
6. Бенвенист Э. Общая лингвистика. – М. : Прогресс, 1974. – 446 с.
7. Бондарко А. В. Функциональный анализ грамматических категорий. – Л. : ЛГПИ, 1973. – 192 с.
8. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматики укр. мови. – К. : Унів. вид-во «Пулъсари», 2004. – 400 с.
9. Вольф Е. М. Грамматика и семантика местоимений (на материале иберо-романских языков. – М. : Наука, 1974. – 222 с.
10. Майтинская К. Е. Местоимения в языках разных систем. – М. : Наука, 1969. – 307 с.
11. Плунгян В. А. Общая морфология: Введение в проблематику. – М. : Эдиториал УРСС, 2000. – 384 с.
12. Ревзин И. И. Анкета по категории определенности-неопределенности // Балканский лингвистический сборник. – М. : Наука, 1976. – С. 220-243.
13. Славянская М. Н. Учебник древнегреческого языка. – М. : Филоматис, 2003. – 620 с.
14. Толстой И. И. К семантике гомеровского артикля // Известия АН СССР. – Отделение Литературы и Языка. – М., 1954. – Т. XIII. – Вып. 4. – С. 370-374.
15. Уфимцева А. А. Типы словесных знаков. – М. : Наука, 1974. – 206 с.
16. Якобсон Р. О. Избранные работы. – М. : Прогресс, 1985. – 455 с.
17. Якобсон Р. О. Шифтеры, глагольные категории и русский глагол // Принципы типологического анализа языков различного строя. – М. : Наука, 1972. – С. 95-113.

THEORETICAL FRAMEWORK FOR THE STUDY OF PERSUASION IN ADVERTISING DISCOURSE

Olenyuk O. V.

PhD in Philology Ivan Franko National University of L'viv

The article deal with the study of persuasion in advertising discourse and the principal theoretical assumptions that it is based on. Persuasion is analyzed through the lens of anthropocentric paradigm with the application of cognitive and discursive approach.

Keywords: persuasion, advertising discourse, anthropocentric paradigm, cognitive and discursive approach.

The consistent results of the study of persuasion in advertising discourse are far from being attainable unless grounded in the acknowledged paradigm with the application of general and proper linguistic methods of research. Despite the fact that manipulation has a one-way direction and is aimed at its addressee, the presence of two participants appears to be an indisputable fact. Thus, the study of effective implementation of persuasion is inseparably connected with the study of "the language in a human" and "a human in the language" [3]. It is therefore only natural to choose the anthropocentric paradigm as the methodological platform for the research of this type. Anthropocentrism places human beings in the centre of the universe viewing them as its most significant entity hence interpreting or regarding the world in terms of human values and experiences. The human being with their ability to exist in both material and spiritual dimensions lays the groundwork for the functioning of anthropocentric approach, which deals with the role of a person in the society, culture and language and analyses such fundamental oppositions as "a human vs. a human", "a human vs. the society", "a human vs. culture", "a human vs. cognition". Being the dominant paradigm in the modern linguistics, it covers the following research areas [1, 275]:

1. the study of existential "linguistic consciousness", which is intrinsic only to a human being and represented by the creative activity of intuition, productive imagination, symbolic forms, the ability to

visualize and model linguistic phenomena (how the language lives in a person);

2. establishing the role of the language in the institutionalization of human existence and the value and semantic universe (how a person cognizes the world through the language);
3. the study of the language as the basic factor in human existence from the perspective of potential and practical implementations which supports the activity of the society (how a person identifies themselves through the language);
4. the study of diverse forms of linguistic consciousness embodiment which result from the communicative functions that determine the feasibility and necessity of these forms (how a person verbalizes discourses).

Resting on the aforementioned assumptions, we suggest the analyses of the following constituents of the study of persuasion in advertising discourse:

- the advertising message generated by the aggregate of linguistic and extralinguistic factors which form a certain communicative space of the language and are inseparably united; therefore, it is considered as a discursive unit and the methods of discourse analysis should be applied in order to research into it;
- the functions of the addresser and addressee of advertising communication, their communicative interaction within the three modes of language: Language,

Speech and Communication [2, 4-5], the factors contributing to the realization of successful advertising communication, strategies employed by the participants of the communicative process. In order to investigate these elements the methods of linguistic pragmatics should be applied;

- the picture of the world moulded for a prospective addressee by advertising discourse; the role of the language in shaping of the reality, “linguistic modeling of multi-level representation of the real world in the language semantics” [1, 275], linguistic aspects of emergence and interpretation of persuasion. In order to address these issues, the methods of cognitive linguistics, which appeals to a human, a speaker, their linguistic consciousness, competence and knowledge, need to be exploited.

Thus, the study of persuasion in advertising discourse should be conducted in line with the cognitive and discursive approach, which is characterized by the integration of cognitive and pragmatic research methods and postulates that discourse is not only the object, but the tool of the analysis too. Cognitive and discursive paradigm interprets the language through the inseparable “unity of cognitive and functional principles” [4, c. 12] and acknowledges that:

- the systematic organization of linguistic units possesses a threefold nature which follows the pattern “form - meaning – function”;
- the language is always functionally and intentionally conditioned, which implies the priority of pragmatic and semantic arrangement of its units;
- there are alternative ways of expressing the same meaning and their choice is influenced by the speaker’s intentions and terms of communicative situations;
- intra- and extralinguistic factors affecting the process of speech generation (its cod-

ing) and comprehension of a speech message (its decoding) are determined by the activation of different types of knowledge;

- the speech is synergic; it incorporates intellectual and social and pragmatic skills in order to accomplish the ultimate goal of communication, which is mutual understanding;
- the process of communication is interactive and its participants utilize the identical code;
- the speech activity is continual and is embodied in text and discourse, thus its scientific interpretation calls for the multidisciplinary approach.

Therefore, it is cognitive and discursive paradigm that enables the study of how mental processes are refracted in human consciousness through the lens of speech, and advertising discourse in particular.

The colossal role of advertising in the modern world is not restricted only to persuading the addressee to buy a certain product. Its functions extend far beyond informing, influencing or stimulating and reach the level of cognition and conceptualization. The fact is advertising manipulates language to achieve its ends and the strategies at its disposal are manifold. It creates the substitute reality and that is how its manipulative potential is realized.

List of References

1. Андрейчук Н. І. Антропоцентрична парадигма сучасної лінгвістики: ідеологія і програми досліджень / Н. І. Андрейчук // Лінгвістичні студії: зб. наук. пр. — Донецьк : ДонНУ, 2008. — Вип. 17. — С. 273 — 278.
2. Бацевич Ф. С. Нариси з комунікативної лінгвістики : Монографія / Ф. С. Бацевич. — Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. — 281 с.
3. Бенвенист Э. Общая лингвистика : пер. с фр. / Э. Бенвенист. — М. : Прогресс, 1974. — 447 с.
4. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. — Запоріжжя : Прем’єр, 2008. — 332 с.

МОВНІ ЗАСОБИ ТА КОГНІТИВНІ МЕХАНІЗМИ ТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО ЕФЕКТУ У КОРОТКИХ ОПОВІДАННЯХ О.ГЕНРІ

Бойчук Н.В.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри практики англійської мови,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Ключові слова: комічний ефект, алюзія, гра слів, іронія.

Key words: comical effect, allusion, pun, irony.

Проаналізувати та описати комічне є досить непростою справою, оскільки тут використовуються лексичні одиниці, стилістичні та лексичні засоби, які виконують різні функціональні завдання. Такі дослідники як Г. Хоум вважають, що комічним слід вважати будь-яке явище, яке відхиляється від норми і тому його можна вважати недоцільним та недоречним. Практично всі дефініції комічного будуються на визначенні його як естетичної категорії, яка допускає відображення явищ, які містять в собі алогізм, порушення, відхилення від норми, невідповідності, протиріччя [2]. Дослідниця В. Самохіна розмежовує поняття лінгвістичного гумору (мовні норми, мовленнєві норми, текстово-жанрові норми) та ситуативного гумору (онтологічні норми, логіко-понятійні норми, валоративні (ціннісні) та дискурсивні норми) [3, 70].

Новелістика О.Генрі неодноразова ставала предметом досліджень українських та зарубіжних науковців. І.Мисоченко, О. Мартинова, С.Донська, досліджували творчість О.Генрі у лінгвістичному та перекладознавчому аспектах; К.Лашина звернулася до понять інтертекстуальності та інтердискурсивності, гендерний аспект висвітлено у публікаціях Д. Розеватова. Проте іронічний модус оповідань О.Генрі залишається ще недостатньо вивченим, що і обумовило наше зацікавлення особливостями творення комічного ефекту для зображення тогочасної американської дійсності.

Можна стверджувати, що гумор доволі відрізняється у різноманітних лінгвокуль-

турах. Це також стосується американського та англійського гумору. Коротко охарактеризувати англійський характер та гумор практично неможливо. Проте можемо зазначити, що англійцям властивий тонкий та специфічний гумор. Американці ж звикли виходити «за рамки» та жартувати на будь-які теми [1, 44]. На відміну від американців англійці уникають жартів на політичні та релігійні теми, тобто в текстах англійських письменників ми не зустрінемо зухвалих висловлювань на адресу прем'єр-міністра чи королеви. У творах О. Генрі – навпаки: *“By and by a young man in a blue necktie slips into the chair next to me and asks the time. Half-past ten,” says I, ‘and you are Andy Tucker. I’ve seen you work. Wasn’t it you that put up the Great Cupid Combination package on the Southern States? Let’s see, it was a Chilian diamond engagement ring, a wedding ring, a potato masher, a bottle of soothing syrup and Dorothy Vernon – all for fifty cents”* – Дороти Верон – дочка англійського вельможі, яка жила у XVI столітті [5, 9]. *“After breakfast me and Andy, with eight cents capital left, casts the horoscope of the rural potentate. “Let me go alone,” says I. “Two of us against one farmer would look as one-sided as Roosevelt using both hands to kill a grizzly”* (Президент США Теодор Рузвельт свого часу в пресі вихвалявся подвигами на полюванні) [5, 14]. Отже, гумор допомагає нам краще пізнати мовну картину народу, його культурні та національні цінності та особливості.

Досить часто з метою створення комічного ефекту О.Генрі використовує іронію. У художніх текстах О. Генрі іронія здебіль-

шого має форму коротких висловлювань та вживається з метою розкриття недоліків тогочасного суспільства, зокрема ми це можемо простежити у оповіданні "Сумління у мистецтві" [7, 12]:

"But Andy's family tree was of different kind. I don't think he could have traced his descent any further back than corporation." У цьому уривку автор засобами гумору та іронії непрямо говорить читачеві про те, що родинне дерево Енді є відносно молодим. Тому він, як і його предки, вдало пристосувалися до тогочасних умов і мали свої зв'язки у поліції, не відчувачи страху перед покаранням.

Також гумористичного ефекту О.Генрі вдається досягнути лексичними засобами. Замість того щоб вживати антонімі після слів *but i though*, характеризуючи мільйонерів Пітсбурга, автор використовує синоніми, залишаючи значення незмінним, але додаючи гумористичного відтінку висловлюванню [7, 14]:

"They are rough but uncivil in their manners, and though their ways are boisterous and unpolished, under it all they have a great deal of impoliteness and discourtesy".

Найпоширенішим когнітивним механізмом створення комічного у творах О.Генрі можна вважати порушення онтологічної норми, яка характеризує загальний устрій світу, світогляд та світосприйняття людини. Також автор часто використовує в своїх творах ефект несподіванки (непередбачуваності), який і можна прослідкувати у наступних прикладах:

"From my earliest recollections," says he, alcohol seemed to stimulate my sense of recitation and rhetoric" [5, 376].

"The Hand That Riles the World" – Рука, котра роздирає світ. Цей заголовок утворений за аналогією з кліше *that rules the world*, що, власне, й створює комічний ефект [6, 95].

Також в оповіданнях О.Генрі можна зустріти багато псевдонаукових термінів та несподіваних словосполучень: *subconscious treatment of fallacies and meningitis; a regular preordained disciple; the right lobs of*

the perihelion; illegitimate essence of spoon; a coloratura hypnotist [6, 88]

Комічний ефект у творах О. Генрі часто досягається за рахунок посилання на імена знаменитих особистостей, політичних діячів, філософів, біблійних, міфологічних героїв. Це пов'язано з протиставленням двох образів: того, до якого відсилає алюзія, і того, який створюється. Такі імена часто транслюються і пояснюються у примітках. Наприклад, Лікінвар – герой балади В. Скотта, Ріп ван Вінкль – герой новели В. Ірвінга, Мельпомена – муза трагедії, Момус – стародавній бог жартів, насмішки та театральної комедії. О. Генрі нерідко вдається до деформації власних назв для створення гумористичного ефекту: *Caliphesses* – каліфеси: okazionalne утворення з додаванням продуктивного суфікса зі значенням "жіночого роду" до слова *Caliph* [6, 152].

В оповіданні "Золото та кохання" знаходимо алюзивний опис Купідона: *"boy without any clothes on shooting arrows around with a bow"* [7, 29]

Для прикладу, в оповіданні «Кімната на горищі» О.Генрі використовує алюзію, що стосується Хетті Грін, котра була однією з найбагатших жінок того часу: *"Dear me! I'm not Hetty if I do look green"* [7, 6] Автор навмисно відокремлює її ім'я Хетті від прізвища Грін, котре використовує як загальну назву, як прикметник, котрий означає "без досвіду", "зелений". Таким чином автор створює гру слів, або іншими словами – каламбур.

Виступаючи як засіб вираження гостроти й дотепності думки з ефектом несподіваності та відточеності стилю, гра слів використовується разом з тим для досягнення трьох основних цілей, які можуть взаємно переплітатися. По-перше, взагалі для привернення уваги до значення через форму; для заострення сприйняття семантичних особливостей мовних одиниць; та, зрештою, для створення зображально-виражального ефекту, коли зміст слів, котрі зіставляються, залишається незмінним або асоціативним [4, 65-68]. Для прикладу, у оповіданні "Золото та кохання" ми зу-

стрічаємо каламбур із зміною значення слів *buck for a yard* з метою твердження, що десять мільонерів не зможуть змінити правила суспільства ні на йоту: [7, 26]

"Said the rules of society couldn't be bucked for a yard by a team of ten-millionaires"

"...make moving Vans of all the old Dutch families on Fifth Avenue" [6, 156]

Тут гра слів будується на омонімії *van* – грузова машина і *van* – компонент Голандських прізвищ, оскільки багато багатих американців, жителів одного з найпрестижніших районів Нью-Йорка є нащадками перших емігрантів з Голандії.

О.Генрі створює комічне на відхиленні від когнітивних норм і особливістю творчості можна вважати широке вживання персоніфікації і іронії, гри слів, які є яскравими елементами експресивності. Художній стиль автора визначається прагненням розсмішити та здивувати читача. Проте за кожним жартом часто простежується життєва ситуація, яка зовсім не є смішною. Загальний іронічний тон коротких опові-

дань О.Генрі, несподівані порівняння, поєднання непоєднуваних елементів, своєрідний стиль оповідача, у котрому ми бачимо благородність, гуманність та доброту автора, – усе це визначає неповторність його стилю.

Література:

1. Картина мира и способы ее репрезентации: Научные доклады конференции «Национальные картины мира: язык, литература, культура, образование». – Воронеж: ВГУ, 2003. – С. 41–47.
2. Самохина В. О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії і США : текстуральний і дискурсивний аспекти : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04 / Вікторія Опанасівна Самохіна. – К., 2010. – 36 с.
3. Самохина В. А. Современная англоязычная шутка. / Виктория Афанасьевна Самохина. —Х. : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2008. — 356 с.
4. Current-Garcia E. O. Henry (William S. Porter). – N. Y.: Twayne Publishers, 1965. – 192 p.
5. Henry O. 100 Selected Stories / O. Henry. – L. : Wordsworth Edition Limited, 1995. — 750 p.
6. Henry O. Selected Stories / И. Шишкіна. – М.:Илпорес, 1977. – 375p.
7. Henry O. The skylight room and other stories /E. Lazarevich. – Moscow: Higher school publishing house, 1972. – 165 p.

ПОБУДОВА ПОЛЯ СИМВОЛІВ АНТОНІМІЧНОГО КОНЦЕПТУ DIVIDED-WHOLE (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ ПЕРЛ БАК «A HOUSE DIVIDED»)

Івасюта О.Б.

кандидат філологічних наук Львівський національний університет імені Івана Франка

Ключові слова: символ, антонімічний концепт, авторський, китайський, поле символів.

Keywords: symbol, antonymic concept, author's symbol, Chinese, nominative field of symbols.

Символ у художньому тексті є мовною, репрезентативною і комунікативною одиницею, яка функціонує в семантичному, концептуальному, культурологічному полі твору і є складовою частиною концепту або збігається з ним. Концепт здатний актуалізуватися через поле символів, яке будується за принципами семантично-асоціативних зв'язків.

Актуальність даної статті визначається ключовим місцем символу в лінгвістичній, лінгвокультурній та літературній системах, а також підтверджується властивістю символу актуалізуватися через синонімічні та асоціативні ряди, що зумовлює необхідність дослідження символів як польового утворення.

У статті ми ставимо завдання здійснити комплексне лінгвістичне дослідження китайської символіки у англомовному художньому тексті, опрацювати систему китайських символів у романі П.Бак та змодельовати поле символів твору, що допоможе розробити методіку вивчення символіки в художньому творі.

Взаємозалежність та взаємозв'язок символу та концепту досліджувалися раніше [1; 5; 8]. Так, Н. Д. Арутюнова вважає символ семіотичним концептом, який має трикомпонентну структуру: смисл, означаюче та семантична зв'язка [1, 340]. В. В. Колесов розглядає символ як складову концепту, а його трикомпонентність вважає основою культурної парадигми [5, 52]. Взаємозв'язок концепту та символу розглядається як субординаційний з одного боку, з іншого, символ відіграє об'єднуючу функцію у творі

як одна з основ культурної парадигми. Як знакова та понятійна одиниця символ функціонує в концептуальному, культурологічному, семантичному полі художнього тексту і є складовою частиною концепту. Концепт як згорнута смислова структура тексту актуалізується через поле символів, яке є різним у різних творах і створюється за принципами символічних зв'язків. Поле символів складається з ядра та ближньої і віддаленої периферії. Символ віддаленої периферії одного твору може бути ядром в іншому.

Основна ідея роману «A House Divided» Перл Бак – це боротьба старого з новим, драматичні зміни в Китаї, спричинені контактами із західним світом. Протагоніст Ванг Юан є яскравим представником своєї культури, в якого сучасні та традиційні китайські цінності перебувають у постійному змаганні. У розпал революції, Юан змушений обирати між Америкою та Китаєм, між новим та чужим, між революціонерами та своїм батьком. Модель номінативного поля антонімічного концепту DIVIDED-WHOLE у романі «A House Divided» представлено системою опозицій, оскільки саме цей принцип є визначальним для концепту.

Текстовий концепт DIVIDED актуалізовано у заголовку твору (Рис. 1). Саме заголовок «A House Divided» є алюзією на слова з Євангелія від Марка (3:25): «And if a house be divided against itself, that house cannot stand» («І коли дім поділиться супроти себе, не може встояти той дім»). У текстовому концепті закладено основну

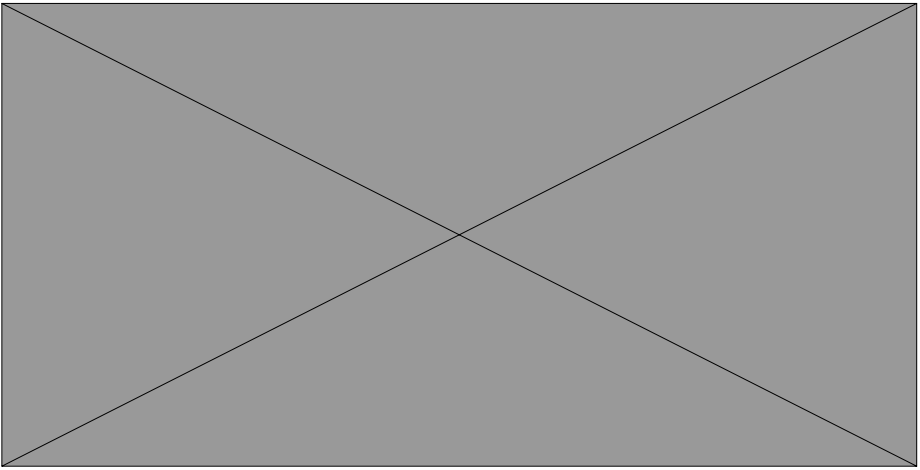

Рисунок 1. Поле символів антонімічного концепту DIVIDED–WHOLE у романі «A House Divided»

ідею твору: зустріч двох культур на фоні масштабних цивілізаційних змін у Китаї і дилеми, що постають перед новим поколінням, якому необхідно робити вибір.

Заголовок роману відображає турботу авторки про долю Китаю, роздертого протистояннями, революціями, війною. Поділ стосується не лише нації, але й сім'ї Ванг Юана, на прикладі якої прототипно зображено конфлікт поколінь. Навіть особистість молодого китайця формується у намаганні подолати протиріччя у власній душі. Так концепт DIVIDED ілюструє стан в Китаї, у сім'ї Вангів, а також стан душі протагоніста. Він протиставлений концепту WHOLE, який втілює прагнення головного героя. Ґрунтовне вивчення художньої картини світу роману дозволяє говорити про подвійне ім'я текстового концепту у творі, а саме про антонімічний концепт DIVIDED–WHOLE. Ідею подвійного імені концепту через опозицію знаходимо у наукових працях [9]. Вчені досліджують антонімічні концепти як такі, що ґрунтуються на філософії культури і можуть актуалізуватися не лише в одному слові через змістові форми, образ, поняття, символ, але й також через дзеркальне відображення понять [9, 67].

Антонімічний концепт DIVIDED–WHOLE вербалізується у романі через систему опозицій OLD–NEW, own–foreign.

Лексичний аналіз тексту дозволяє простежити численні повтори old, new, own та foreign. Взаємопов'язаність та смислове навантаження, визначальна роль цих лексем для розкриття підтексту не лише твору, але й трилогії, дозволяє побачити у них концептуальні опозиції. Вони функціонують як організуючі доміанти, що розкривають антонімічний концепт DIVIDED–WHOLE та реалізують творчий задум авторки.

Особливістю роману є те, що традиційні китайські культурно-стереотипні символи набувають нових значень. Наприклад, **sword**, китайський культурний та смислотворчий символ [11], набуває додаткових авторських значень. **Sword** символізує батька протагоніста, старий підхід до життя. Основне авторське значення **sword** – символізація конфлікту поколінь, батьків та дітей: «He stared at his son and he fumbled for the narrow keen **sword** he kept always beside him and he was about to kill his son as he might kill any enemy» [10, 1]. Відкладену шаблю інтерпретовано як налагодження стосунків сина і батька: «The old Tiger stood there in an old robe and his **sword** was not in his hand now. Then Yuan cried out, 'My father!'"» [10, 253]; «The old Tiger sat nodding, his warm wine drunk Above him on a nail his **sword** hung in its scabbard it was still beautiful, though sheathed» » [10, 258].

War є визначальним символом для актуалізації антонімічного концепту DIVIDED-WHOLE. **War** символізує поділ, ворожнечу, розкол. Це авторський символ, що характеризує стан китайського суспільства, сім'ї Вангів та душі Юана: «It was the breaking of the secret **war** he now felt had always been between him and his father, a **war** grown he scarcely knew how» [10, 6]. Протагоніст протягом усього життя протистоїть війні, поділу, прагне єдності та миру в країні, у своїй сім'ї та у власній душі. «Yuan was wearied past his strength with all these years of **war** within himself. He was of a mind to run away from it, and from every **war** he knew, from cause of every kind» [10, 7]; «For the truth was that. Yuan hated wars and ways of war» [10, 11].

Смислотворчий авторський символ **verse**, вербалізований ще лексемою **poem**, символізує мрію Юана та молодого покоління китайців про єдність та мир у країні, про подолання «конфлікту поколінь» у сім'ї та суспільстві, прагнення душевної цілісності, любові та спокою: «And while he had this small new hope rising in him before he knew it words were twisting in his mind and shaping into **verse** and he forgot his troubles» [10, 7]; «For Yuan in these years of his youth found in himself a turn for shaping **verses** ... » [10, 9]; «He stooped to enter the room upon whose walls he saw his young **verses** still as he brushed them» [10, 287].

Вірші з'являються лише у моменти духовної рівноваги героя роману, це ознака цілісності та душевного спокою: «For the first time in many years this thought shaped itself into a small **poem**, and he felt the impulse to write four lines down, and he drew out a little book he kept in his pocket, and instantly the **verse** was there» [10, 250]; «... Now work made him tranquil again and made his soul come clear and distil itself into a verse» [10, 251].

Здатність писати вірші – це символ духовної цілісності, любові: «Looking at this changing city, seeing it and yet not seeing it much either, because he saw most clearly Meiling's face, very clear and young before his mind suddenly the fourth line of his **verse**

came to his mind as finished as though he saw it printed down» [10, 287].

Отже, символ **verse** розкриває концепт WHOLE, на противагу символу **war**, який розкриває текстовий концепт DIVIDED.

У ближній та віддаленій периферії переважає авторська символіка, значна кількість етнокультурних символів виконують орнаментальну роль. Рослинна символіка **peach blossom** та **willow**, які мають власні глибокі значення для китайців, в романі використовуються з образною художньо-орнаментальною метою, надаючи тексту китайської специфіки: «Wang Yuan wrote of soft things such as leaves dropping down on autumn waters, or **willows** newly green above a pool or **peach blossoms** rosy through the white spring mists or the dark rich curls of land newly ploughed, and all like gentle things» [10, 9]; «And now Yuan wrote new verses, not only of **willows** brushing silent pools, or of floating clouds and silver rains and falling flower petals» [10, 21].

Дещо модифікуються та нашаровують нові значення символи **spring** та **moon**. **Spring** – символ авторський, що уособлює надію та починання молодого Юана, а також його зв'язок із землею, адже саме навесні він гостро відчував своє покликання – працювати на землі, як і його дід, Ванг Люнг: «But now as **spring** drew on, he felt a restlessness come on him Yuan grew restless in the mild **spring** winds and these winds made him remember the hamlet where the earthen house stood» [10, 81]; «For often in the **springtime** as he bent himself upon the earth, some content rose up in him ...» [10, 136].

Moon – символ жіночого начала у китайській міфології [12; 15]. **Moon** фігурує як наскрізний культурний символ. У творі «A House Divided» це символ обіцянки щасливої любові, передчуття віднайдення душевної рівноваги та цілісності. **Moon** розкриває частину «whole» антонімічного концепту DIVIDED-WHOLE: «He turned restlessly at last and hid his eyes and thought, "I wish the **moon** did not shine so clear—it makes me long for something—as though for some home I never had."» [10, 150].

Seed – символ архетипний, окрім родючості, є яскравим образом життєвої сили, виживання. Актуалізується він через смислотворчий авторський символ **poem**: «Yuan had written a **poem** about a **seed** he stammered out, 'I meant—I think I meant to say that in the **seed**, in that last atom of the **seed**, when it is cast into the ground, there is an instant, a place perhaps, when **seed** becomes no longer matter, but a sort of spirit, an energy, a kind of life'» [10, 71].

Символ **seed** нарощує смисли у взаємодії із символом **land**, який пов'язаний із концептуальними поняттями **own**: «He went upon the ship and turned to his own country again. He had gained, doubtless, in learning. He had, moreover, little bags of **seed wheat**, and he planned to put this **seed** into his own ground» [10, 215]. Протагоніст мріє посадити американське зерно в китайську землю, що декодуємо як прагнення примирити дві культури. У концептуальному вимірі це б означало об'єднати опозиційні поняття **own-foreign**, перейти від **DIVIDED** до **WHOLE**.

Символіка роману актуалізує концепт **DIVIDED—WHOLE**, розкриваючи підтекст твору: прагнення авторки побачити нове покоління китайців, яке б не цуралося старого **old**, своєї ідентичності (символ **land, earth**), але приймало нове **new** – зміни на краще (символ **seed, grain**): «Among the things he taught was the **new** way of planting and tending of **seeds** he led his pupils, forming them like a small army into fours... This was truly a sort of army, the only sort of army he would ever lead, an army of young men who went out to sow **seed** on the **land**» [10, 303]; «Yuan was very happy. It was good to sow seed again and to feel the **earth** in his hands. It was thick and rich and fertile, black against the yellow **foreign grain**» [10, 304].

Проте подолати антагонізм не вдається – американське зерно не дає врожаю на китайській землі: «Thus began for Yuan the **new** year, which he had thought would be his best and happiest year. Instead it began in every sort of evil. And Yuan found himself **divided** again» [10, 331]; «But even here there was to be no harvest, for whether the **foreign wheat** was not

used to such long rains, or whether the black and heavy clay held the water beyond what the **roots** could bear, or what the wrong was, the foreign wheat lay rotting on the mucky earth. The earth and skies were not native to it, and it took no deep natural **root**, and so it lay spoiled and rotted» [10, 334].

Існує тісний взаємозв'язок між культурно-стереотипним ситуативним символом **yellow** з концептом **DIVIDED—WHOLE**. Жовтий асоціюється у китайців із землею, це символ їхньої рідної землі, і саме це значення П. Бак втілила в романі: «... Yuan looked down and saw the **yellow** line of clay which was the earth the river tore away in its passing through thousands of miles of land... Yuan looked down into swirling **yellow** waves and knew himself at home»; «When later he went to bathe himself the water rushed out **yellow**, and Yuan thought first, "Shall I bathe myself in it?" It seemed to him not clean. Then he said, 'Why should I not? It is dark with the good earth of my fathers,' and he did bathe and felt cooled and cleansed» [10, 220].

Одним із найважливіших смислотворчих авторських символів є **earthen house**. Цей образ є визначальним для розкриття підтексту роману і символізує традиційний Китай [11], його культуру та простих селян, Китай, який любила авторка і який потроху відходить у минуле: «He was between, somehow, and it was a lonely place – between, as he was, this **foreign house** and the **house of earth**. He had no real home, and his was a very lonely heart which could not be wholly here nor there» [10, 321].

Символіка числа **two** в китайській культурі співвідносна з жіночим началом і означає землю (1 – сонце, 3 – людина). **Two, both** набули для китайців значення єдності, цілісності [12]. Отже, це прагнення протагоніста втілюється у його любові до Мей-лінг і є одночасно віднайденням цілісності та примиренням старого і нового, свого та іноземного: «They **both** were of a kind, this was their country, whatever its shames were. Oh, let him go to her, and be himself again, no more **divided**...» [10, 272]; «His heart began to mount and mount until

his body was full of all his beating heart. 'We **two**,' he said 'we **two** – we need not be afraid of anything'» [10, 353].

Отже, у даній статті ми намагалися показати на прикладі роману П.Бак «A House Divided», що символи здатні розкривати підтекст твору, системно вербалізуючи текстові концепти. Через побудову номінативно-символічного поля антонімічної пари текстових концептів розглянуто функціонування культурних символів художньому творі.

Можемо стверджувати, що символіка відіграє вирішальну роль в актуалізації задуму П. Бак, допомагаючи створити панораму, об'ємну картину Китаю в романі, з відображенням його специфічних культурних, світоглядних особливостей.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека. Москва : «Языки русской культуры», 1999. – 896 с.
2. Кагановська О. М. Когнітивний аспект проблеми "градації" текстових концептів (на матеріалі сучасної французької прози) // Вісник ЗНУ. Філологічні науки : зб. наук. статей. – Запоріжжя, 2000. – Вип. 1. 2000. – С.55–63.
3. Карасик В. И. Языковый круг: личность, концепты, дискурс. Москва : Гнозис, 2004. – 390 с.
4. Кассирер Э. Философия символических форм. Т. 2. // Мифологическое мышление. М. ; СПб. : Университетская книга, 2001. – 280 с.
5. Колесов В. В. Русская ментальность в языке и тексте. СПб. : Петербургское Востоковедение, 2006. – 624 с.
6. Красных В. В. Виртуальная реальность или реальная виртуальность. М. : Диалог-МГУ, 1998. – 352 с.
7. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту. Вінниця : «Нова книга», 2004. – 261 с.
8. Прохоров Ю. Е. В поисках концепта. М. : Флинта: Наука, 2009. – 176 с.
9. Слышкин Г. Г. От текста к символу: лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе. М. : Academia, 2000. – 128 с.
10. Buck P. S. A House Divided. Wakefield, Rhode Island: Moyer Bell, 1994. – 353 с.
11. Eberhard W. A dictionary of Chinese symbols. London: Routledge & Kegan Paul Ltd, 1986. – 332 с.
12. Morgan H.T. Chinese Symbols and superstitions. South Pasadena, California, 1942. – 192 p.
13. Rasmussen D. Symbol and Interpretation. The Hague : Marinus Nijhoff, 1974. – 101 с.
14. Wierzbicka A. Semantics, Culture and Cognition. Universal Human Conception Culture-Specific Configurations. – NY, 1992. – 487 p.
15. Williams C. A. S. Outlines of Chinese Symbolism and Art Motives . New York: Tuttle Publishing, 2006. – 384p.

GLOSSARIES AS FIXATIVES OF MATERIALIZED COMPONENTS OF SCIENTIFIC KNOWLEDGE

L.M. Sidorenko

lecturer National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv

N.V. Tylnyak

lecturer, candidate of pedagogical sciences National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv

Keywords: glossary, terminological vocabulary, processes and devices, chemical terminology, special terminology.

Introduction. The problem of vocabulary expansion usually arises during the learning of a new discipline. Glossaries may be of special usefulness to solve such problem. They are fixatives of scientific knowledge and form the basis of scientific and technical information. The technical progress leads to the development of lexicography, the task of which is systematization of terminological vocabulary [1, p.15].

The lexical system is among the most sensitive toward scientific, social, cultural, economical, political changes in society and fixes these processes by the emergence of new concepts. That's why the study of the peculiar updating and systematization of the new terminological vocabulary is **actual**.

The aim of the present article is to describe the basic mechanisms of technical vocabulary and to identify the source of its updating.

The tasks of vocational education. Presently, specialists of various fields are interested in the capabilities of processing and assimilation of new information. These include an arrangement of technical terminology and creation of different types of dictionaries – interpretative, translated glossaries, translated professional technical dictionaries, etc. At present time these tasks are the most relevant for any field of professional education and science [8, 7].

The term appears simultaneously with new knowledge and discoveries and requires certain systematization. The formation of new words occurs constantly because scientific and

technical progress, a driving force for social development, does not stop. The appearance of technical innovations, the development of computer technologies accelerate the linguistic process in each area [4,19].

Terminological vocabulary is represented by words or word combinations used by people of special profession or trade. Among them there could be distinguished professionalisms and terms. For each term the main function is its definition [1, 45].

As the modern period is characterized by expansion of intercultural relations and professional contacts between educational institutions in different countries, this creates new opportunities for professional dialogue and promotes the training of specialists.

It remains actual and necessary to establish lexical minimum and terminological dictionaries for educational process.

Terminological dictionary contains no etymological information, i.e. does not explain an origin of words. The volume of information presented in the articles of multilingual terminological dictionary should be almost identical, with the exact definition of the word as the main factor. Entries are created by keywords and formed by a certain topic, so that they can be used to study the discipline and to learn a new terminology [2, 115].

The decision for inclusion of each term in the dictionary depends on its analysis. Such approach is based on an analysis of influence of an

object or phenomenon on a subject that is referred to as a term. For term, there are typical all kinds of word formation that are characteristic for the general vocabulary. However, terms, unlike common words, designate specific technical and scientific concepts, and also they are characterized by regularity which unites the concepts, appearing during scientific development. The term describes not only the subject but also conveys a brief description.

Presently the interpretations of the term are different enough as far as they are focused on certain types of human activity, such as translation, coding and decoding of information, lexicographic description, standardization, study of different languages etc.

During learning, different ways for description and presentation of information are being used: verbal and non-verbal, oral and written texts, illustrations (tables, graphs, charts, maps, etc.). Also, there are easier and more effective means, for example, lexical one, in the form of descriptive dictionary definition.

Entries are the primary means of term semantization in explanatory type dictionary. Determination of the term as short definition could be used not only as lexicographic means of semantization, but also as a learning tool. The use of definition helps in the process of learning scientific language and requires wide analysis, first of all, linguistic and logical analysis, because on the one hand, the dictionary definition is a text, on the other – logical category [7, 92].

Terms become the subject of lexicographic description during the preparation of a dictionary. The aim and tasks of terminological dictionary is the description of terminology. The modern dictionaries are of a complex structure and are characterized by mixing different types of micro and macrostructures (the use of philological and encyclopedic, ideographic and alphabetical, historical and descriptive depictions in one dictionary).

An important task for the study of technical terminology is the selection of special vocabulary and preparation of a dictionary on its basis. Teaching glossary not only reveals the concept of the term, but also presents the system of the

concepts or particular science or technique. The use of translation in a teaching branch glossary provides additional capabilities for the term systematization. These are the functions of Ukrainian-Russian-French-English Glossary of Technical Terms of Processes and Equipment of Chemical Technology designed for students (published in NTUU "KPI") [5, 4].

Terminology presented in four languages allows better understanding of the scientific literature, helps intensify the learning process, expand vocabulary. The terms that are presented in the dictionary, help to reveal the concept of the different sections of the course "Processes and equipment of chemical technology" and help the self-study of the technological processes, their analysis, mathematical description and engineering calculation for the design of apparatuses.

The practical feasibility of the dictionary is to use it to obtain certain information in the study of specific topics and according to the authors, helps students to find information and compare it with the texts submitted in other languages. Later, lexicographical work on the study of academic literature will help students in the professional field and in intercultural communication.

For professional education it is important to teach students to work with the foreign literature, because it will help future professionals to become more erudite, prepare them for research and integrate their work in foreign studies.

To master modern technology, to form a holistic view of the subject, one should not only learn the terminology of a particular industry, but also understand its relationship to concepts. The term fixes professional scientific knowledge about the subject and phenomenon and describes them using definitions. Thus, educational glossary consisting of specialized thematic terms, will form the base of the core competencies of specialist. By Klymova K.Ya., definition of special concept requires inclusion and comparison with the basic concepts that intersect with them by the patterns [3, 17].

Today the Ukrainian language is in an active process of normalization of terminology and professional vocabulary. This process is devel-

oping in following directions: preparation of academic regulatory dictionaries; preparation of terminological dictionaries of different disciplines; creating national standards for terms and definitions [6, 5].

Conclusions. Thus, the development and use of terminological dictionaries in learning the language of the specialty in technical school will increase the level of communication and professional competence of graduates of the university. Also, this will provide impetus to systematic work on the Ukrainian technical terminology and create a foundation for research in different scientific and technical fields.

References

1. Гнатишена І. М. Словник інтернаціональних терміноелементів грецького та латинського походження в сучасній термінології / І. М. Гнатишена, Т. Р. Кияк. – К., 1996. — 104 с.
2. Іващишин О. Проблеми доцільності використання запозичень та інтернаціоналізмів у науково-технічній термінології / О. Іващишин // Проблеми української науково-технічної термінології : Тези І Міжнародної наукової конференції. — Львів, 1992. — С. 114—116.
3. Климова К. Я. Формування мовно-комунікативної професійної компетентності студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.02 “Теорія та методика навчання (українська мова)” / К. Я. Климова. — К., 2011. — 35 с.
4. Кудашев И.С. Проектирование переводческих словарей специальной лексики : [монография] / И.С. Кудашев. – Helsinki : Helsinki University Print, 2007. – 443 с.
5. Процеси та обладнання хімічної технології: Українсько-російсько-французько-англійський словник [Текст] / Н.В. Козачинська, Л.М. Сидоренко, С.В. Сидоренко; редактор С.В. Сидоренко. – К.: НТУУ «КПІ», 2014. – 140с.
6. Сліпушко О. М. Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові / О. М. Сліпушко. – К.: Видавництво «Криниця», 1999. – 507 с.
7. Шуневич Б. Сучасні способи відбору термінів та укладання перекладних словників нових терміносистем // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир: Вид-во Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2008. – Вип. 38. – С. 90–93.
8. Тільняк Н.В. Реалізація комунікативно зорієнтованого підходу до навчання української мови бакалаврів технічних спеціальностей. Автор. дис. канд..пед наук. К., 2014. С.7-8.

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ПЕРЕКЛАДУ ФАХОВИХ ТЕКСТІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ АГРАРНОГО СПРЯМУВАННЯ

Свисюк О.В.

старший викладач кафедри іноземних мов (Житомирський національний агроекологічний університет)

У статті розглянуто основні проблеми формування навичок перекладу з англійської мови українською у студентів аграрних вишів. Автор акцентує увагу на особливостях навчання літературного перекладу фахових текстів та на використанні науково-популярних фільмів фахового спрямування як засобу формування навичок з перекладу, пропонує власну систему вправ для досягнення цієї мети.

Ключові слова: навички, засіб, метод, дослівний переклад, літературний переклад, науково-технічний переклад, фаховий текст, науково-популярний фільм, фахова лексика, вправи.

The article describes the main problems in the formation of English-Ukrainian translation skills of the students studying at the agrarian universities. The author pays much attention to the specifics of teaching the literary translation of professional texts and the use of educational films of professional orientation as a means of forming translation skills, as well as presents his own system of exercises to achieve this goal.

Key words: skills, means, method, literal translation, literary translation, scientific-technical translation, professional text, popular science film, professional vocabulary, exercises.

В умовах європейської інтеграції знання іноземної мови в Україні набули вагомого значення в усіх сферах суспільного життя, зокрема у сфері економіки, значну частку якої становить аграрний сектор. Розвиток сільського господарства сьогодні не можна уявити без міжнародної співпраці та впровадження різноманітних міжнародних проектів. Отже, реалізація планів стосовно відродження українського села та підтримки фермерства, підвищення рівня сільськогосподарського виробництва так чи інакше пов'язана зі знаннями іноземної мови.

Сучасний студент аграрного вишу зацікавлений у здобутті якісної освіти, яка передбачає набуття навичок усного й письмового спілкування іноземною мовою. Тому значна увага на практичних заняттях з іноземної мови приділяється перекладу, зокрема перекладу фахових текстів.

Особливостям перекладу науково-технічної літератури приділяли увагу багато науковців, серед яких Л. Бондарчук, Н. Гут, А. Дьяков, В.І. Карабан, Т.Р. Кияк, А.Я. Коваленко, В.Н. Комісаров, В. Кузнецова, Л. Латишев, М. Ледерер, З.В. Малюська, А. Ширяев та ін. У їхніх дослідженнях увагу зосереджено на специфіці та труднощах перекладу, фахового зокрема. Натомість, якщо і йдеться про методи формування навичок перекладу, то щодо засобів, якими можна досягти цієї мети, на жаль, сказано мало. До того ж, праці цих дослідників мають здебільшого теоретичний характер, і не містять практичних порад чи хоча б прикладів з практики, не відображають результатів апробації тих чи інших методів на практиці, що могли б бути виражені й у вигляді певної статистики. Отже, існує потреба розглянути питання формування

навичок перекладу з англійської мови українською, зважаючи саме на її практичний бік.

Оскільки мова у статті йтиме про формування навичок перекладу, то варто визначитися із термінологією, яку ми надалі використовуватимемо. *Навичкою* прийнято називати дію, яка на основі багаторазового повторення набуває автоматичності. *Навичка* – це уміння, набуте вправами, досвідом [3, 552].

Слово “переклад” має декілька значень: *текст, слово, усне висловлювання, а також літературний твір, перекладені з однієї мови іншою* [3, 728]. В.В. Шляхова розуміє переклад як засіб формування мовленнєвих умінь і навичок у студентів [11]. Слід також розрізняти *навчальний і професійний* переклади. *Професійний* переклад вимагає спеціальної підготовки, вмінь і навичок, досконалого володіння мовою, рідною та іноземною, а також достатньої обізнаності з культурою чужого народу, носія цієї мови. *Навчальний* переклад спрямований на досягнення дидактичної мети і являє собою систему навчальних вправ для розуміння інформації (мови тексту, співрозмовника), на “*розширення словникового запасу і збагачення мовлення другою мовою, свідомого практичного порівняння систем двох мов та їх засвоєння...*” [5, 11]. Щоб швидко набути навичок перекладу фахової літератури, на думку А.Л. Пумлянського [10], достатньо оволодіти науковим стилем, вміти розрізняти його мовні особливості та мати визначений набір термінів. При цьому ступінь володіння іншими аспектами мови, на думку дослідника, не є важливим.

Вивчення професійної мови передбачає, звісно, вивчення спеціальної, фахової, термінології. Так, наприклад, інженери-механіки нашого університету обов’язково вивчають лексику, пов’язану зі сферою інженерії. Це вимагає включення до навчального плану текстів про сучасну техніку та енергетичні системи в аграрному комплексі, про особливості їх експлуатації. Таким чином, у мовному обігу майбутніх інжене-

рів уже на I курсі навчання з’являються слова на зразок *harvester, threshing machine, engine, tire, internal combustion engine, valve, piston, gear box, camshaft, connecting rod, thermosiphon, to measure power, turbine, to generate, current, alternative energy sources, spark plugs, ignition* тощо. Екологи збагачують свій професійний словник такими словами, як *atmosphere, climate, area, oxygen, draught, flood, acid rains, precipitations, pollution, environment, conservation of nature* тощо. Ветеринари й технологи тваринництва, окрім фахової лексики латиною, вивчають також відповідники англійською мовою: *blood circulation, to avoid infection, disease, artificially acquired immunity, youngsters, to dissolve in the saliva, gestation period*. Агрономи й фахівці із захисту рослин мусять знати визначення таких термінів, як *arable land, acid soils, soil erosion, weeds, herbicides, fertilizers, soil fertility, grain crops, alfalfa, frost resistant*. Майбутні лісники вивчають терміни на зразок *annual rings, coniferous, root system, nature reserve, bark, crown, broadleaf trees, nutrient poor, biodiversity, habitat*. Вивчення термінології в сучасній українській вищій школі пов’язане з рядом проблемних моментів. Один із них хоч видається на перший погляд супутнім, насправді створює чимало незручностей під час перекладу фахової літератури. Йдеться про те, що студенти припускаються у перекладі помилок, що спричинені незнанням українського відповідника російського терміна, який пропонується словником, адже більшість вузько-спеціальних термінологічних словників досі російськомовні, а також тим, що українську мову упродовж десятиліть практично не використовували ні в науці, ні у техніці, ні на виробництві. Це призвело до того, що термінологія цих сфер формувалася російською мовою, а зараз потребує створення наново. Студенти припускаються у перекладі й інших помилок, що також зумовлені існуванням української мови у контексті двомовності. Це мовні помилки типу суржик, кальок, змішування граматичних категорій та окремих лексичних

одиниць двох мов, російської та української, що вже століттями співіснують на території України.

Другим проблемним моментом є недостатнє вміння студентів користуватися термінологічними словниками. Без допомоги викладача тут не обійтись, адже самотужки розібратися у структурі словника насправді не легко. Студент мусить зрозуміти, що таке словникова стаття і яку інформацію вона може містити, що деякі терміни можуть мати синоніми і навпаки, що один і той же термін може використовуватися в різних галузях діяльності людини чи в різних науках. У своїй роботі зі студентами ми використовуємо такі сучасні англомовні та двомовні спеціалізовані словники, як Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. A.S.Hornby, Business Dictionary: Economics, Finance, Banking, Investments, Bank Loans. English-Ukrainian / Compiled by S.Ya. Yermolenko, V.I.Yermolenko, English-Ukrainian Law Dictionary compiled by S.N.Andrianov, A.S.Berson, A.S.Nikiforov, English-Russian and Russian-English Dictionary of Forestry compiled by D.V.Mozhaev, B.N.Novikov, D.M.Rybakov, Короткий українсько-російсько-англо-німецький словник з економіки та менеджменту/ Укладачі О.І.Лесюк, В.В.Титова, Б. П. П'ятичико, С. К. Крамаренко.

Наступний проблемний момент у навчанні перекладу – вміння робити літературний переклад. Насамперед, студент мусить усвідомити суть самого терміна «літературний переклад», у чому його відмінність від «технічного перекладу» та від «дослівного перекладу». Зробити дослівний переклад виходить майже у кожного студента, а довести перекладений текст до рівня літературного перекладу без допомоги викладача виявляється надто складним завданням. Проілюструємо це на прикладі такого англійського речення: *The development of efficient tractors to replace horses as power units has greatly changed agricultural mechanization* дослівно перекладається як «Розвиток ефективних трак-

торів для заміни коней в якості силових установок значно змінилася механізація сільського господарства». Звісно, що це всього лише набір слів, з яких важко виділити суть самотужки. Проте, дослівний переклад необхідний на початковому етапі навчання. Завдання викладача – пояснити як саме, опираючись на ту мало зрозумілу множину слів, окреслити для себе основний зміст речення і сформулювати його відповідно до вимог наукового стилю, надавши йому властивостей фахової мови. Викладач повинен спочатку сам на прикладах словосполучень чи речень, за допомогою не надто складних лексичних вправ продемонструвати, як це робиться, тобто дати зразок, навіть, якщо це необхідно, допомогти знайти у словнику потрібне слово.

Переходячи від перекладу словосполучень і речень до перекладу тексту слід пам'ятати, що текст має бути цікавим для студентів, адже його науковий стиль сам по собі вже створюватиме труднощі, тому має бути щось, що б трохі згладжувало усі незручності у перекладі. На наш погляд, таким «рятівним колом» для студента якраз може бути цікавий зміст.

Засвоєння справді відбувається легше, якщо студент зацікавлений, мотивований навчальним матеріалом. Тоді його мислення активізується, краще працює пам'ять і уява. Також не другорядну роль у процесі сприймання інформації відіграє те, який тип сприймання переважає у конкретного студента – зоровий, слуховий чи через відчуття, тактильний. Як зазначає сучасний дослідник в галузі психології, М.І. Варій, «різні види сприйняття рідко можна спостерігати в чистому вигляді, здебільшого вони комбінуються один з одним. Наприклад, сприйняття кінофільму має зоровий і слуховий характер, бо глядач сприймає кадри, що проходять перед його очима на екрані, і розмову, і музику, з яких складається звукова частина картини» [2, 300].

Напевно, виходячи зі щойно цитованого твердження, чи не найкращим засобом активізації діяльності студентів у процесі вивчення професійного мовлення і на-

вчанні перекладу є перегляд навчальних фільмів англійською мовою, адже переглядати фільм завжди цікавіше, ніж просто читати текст. У свою чергу, саме фільм може стати основою для реалізації ігрових методів на заняттях з англійської. Спочатку фільм можна просто переглянути й запитати студентів, що із побаченого вони зрозуміли, та виявити приблизний відсоток сприйнятої інформації. Одразу по тому слід з'ясувати, що викликало труднощі у сприйманні інформації та які слова були не зрозумілі. Наступний крок – роздати студентам заздалегідь підготовлені аркуші зі словником фахової лексики до фільму. При цьому можна навмисно не вписати туди ключові (1-3 слова) терміни, чим спровокувати запитання студентів стосовно їх відсутності. Якщо таких запитань не буде, викладач сам повинен звернути увагу на їх відсутність. Знайти їх можна буде за допомогою термінологічного словника. Після ознайомлення із цією лексикою варто спробувати скласти речення із цими словами. Після того, як фільм буде переглянуто вдруге, можна дати письмове завдання – скласти стислий переказ за фільмом. Якщо ж дозволяє час і рівень підготовки студентів, то можна одному-двом студентам озвучити фільм самостійно, вимкнувши попередньо звук. Можливо, прозвучить і не вся інформація, але завдання матиме ігровий характер, що сприятиме подоланню стресу, який часто супроводжує усні висловлювання та є причиною виникнення так званого мовного бар'єру. До того ж це і цікаво – спробувати себе в ролі коментатора. Викладачеві ж по репліках буде видно, хто як зрозумів фільм і на якому рівні навички перекладу та усного мовлення у його студентів. Як результат після перегляду науково-популярного фільму на фахову тематику та виконання подібних завдань матимемо певний обсяг сформованих навичок і з перекладу, і з усного мовлення.

Як свідчить досвід роботи зі студентами, запропонована система вправ дозволяє вдосконалити вміння перекладати фаховий текст, спонукає до роботи зі словником, виробляє вміння самостійного пошуку необхідної інформації та самоконтролю, позбавляє (у випадку використання ігрових вправ) мовного бар'єру та сприяє формуванню фахової мовленнєвої компетенції, розвинутої комунікативних здібностей, вдосконалює чуття мови, що має допомогти у подальшому здійснювати якісний переклад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондарчук Л.І. Переклад наукової літератури як метод викладання англійської мови на землевпорядному факультеті [Електронний ресурс] / Л.І. Бондарчук. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vldau/APK/2012_19_2/files/12bljlsf.pdf.
2. Варій М. І. Загальна психологія.: підр. [для студ. вищ. навч. закл.] / М.І. Варій – [3-тє вид.]. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 1007 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української літературної мови: ВТС / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К., Ірпінь: Перун, 2005. – 1728 с.
4. Гут Н. Навчання перекладу фахової лексики студентів психологічних спеціальностей [Електронний ресурс] / Н. Гут. – Режим доступу: http://library.udpu.org.ua/library_files/probl_sych_vchutela/2014/10_1/7.pdf.
5. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. – Вінниця: "Нова книга", 2001. – 304 с.
6. Кияк Т.Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах [Електронний ресурс] / Т.Р. Кияк. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/1545/1/84.pdf>.
7. Коваленко А.Я. Загальний курс науково-технічного перекладу: навчальний посібник / А.Я. Коваленко. – К.: ІНКОС, 2002. – 317 с.
8. Комисаров В.Н. Теория перевода. – М.: Высшая школа, 1990. – 175 с.
9. Малюська З.В. Навчання перекладу фахових текстів у неможовому вищому навчальному закладі [Електронний ресурс] / З.В. Малюська. – Режим доступу: http://eprints.zu.edu.ua/3155/1/28_46.pdf.
10. Пумлянский А. Л. Чтение и перевод английской научной и технической литературы: Лексика, грамматика, фонетика, упражнения / А.Л. Пумлянский. – Минск: ООО "Попурри", 1997. – 608 с.
11. Шляхова В. В. Переклад термінів як засіб формування лінгвістичної компетенції студентів // Українська термінологія і сучасність: 36. наук. праць. Вип. VII. – К.: КНЕУ, 2007. – с. 403-405.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ СТУДЕНТІВ ВНЗ

Мазур Ю. Я.

Кандидат педагогічних наук Хмельницький національний університет

Ключові слова: технологія комунікативного навчання, різнорівневого (диференційованого) навчання, модульного навчання, індивідуалізації навчання, розвитку критичного мислення, навчання у співробітництві, інформаційно-комунікативна технологія.

Keywords: communication technology training, multilevel (differentiated) training, modular training, individualization of learning, learning in cooperation, information and communication technology.

З розвитком високих технологій, глобалізацією економіки і удосконаленням системи суспільної комунікації виникла необхідність про розробку нових технологій навчання іноземних мов, більш дієвих і ефективних.

На сьогодні поряд із традиційними технологіями навчання іноземної мови, особливої актуальності набувають інноваційні технології навчання. У структурі засвоєння іноземної мови методисти і вчителі виділяють «case method», який передбачає вивчення мови на основі мовленнєвих ситуацій та забезпечує активізацію чотирьох змістових компонентів навчання говоріння іноземною мовою: мотиваційного, процесуального, результативного, рефлексивного.

На основі аналізу позитивного зарубіжного досвіду навчання іншомовного матеріалу [1; 2; 3; 4], виділено найбільш ефективні педагогічні технології навчання іноземної мови, що можуть бути використані студентами у процесі педагогічної практики, зокрема:

- технологія комунікативного навчання (Communicative language teaching technology) – орієнтована на організацію навчально-виховного процесу, адекватного процесу реального спілкування шляхом проектування закономірностей комунікативного акту, розвиток здатності користуватися мовою залежно від ситуації. Ключовою характеристикою подібної технології є використання автентичних матеріалів;

- технологія різнорівневого (диференційованого) навчання (Differentiation teaching technology) – передбачає здійснення пізнавальної діяльності учнів з урахуванням їх вікових особливостей, індивідуальних здібностей, інтересів та заохочення до реалізації їх творчого потенціалу. Розробка і застосування діагностичних тестів є невід'ємною складовою цієї технології;

- технологія модульного навчання (Modular teaching technology) передбачає поділ змісту дисципліни на окремі розділи (модулі), інтегровані в загальний курс;

- інформаційно-комунікативна технологія (ІКТ) (Information and communication technology (ICT)), спрямована на розширення можливостей освітнього процесу, зростання його практичної значущості, інтенсифікації самостійної роботи учнів і підвищення їх пізнавальної активності. В контексті ІКТ виділяються такі його види, як: технологія застосування комп'ютерних програм, котра здатна ефективно збагатити низкою додаткових мультимедійних програм та вправ навчально-виховну діяльність з оволодіння професійною іншомовною компетентністю та Інтернет-технології, які надають широкі можливості для пошуку інформації, розробки міжнародних наукових проектів, ведення наукових досліджень;

- технологія індивідуалізації навчання (Individualization teaching technology) – допомагає практично реалізувати особистіс-

но орієнтований підхід до навчання іноземної мови та передбачає врахування вікових психофізіологічних особливостей учнів певної вікової категорії, рівня розвитку їх когнітивних здібностей, мотивації до оволодіння іноземною мовою, а також прагнень, принципів, ціннісних установок;

- технологія використання тестових завдань (Tests use technology) – передбачає контроль рівня засвоєння лексичних, граматичних знань визначеного модуля на певному етапі навчання, виявлення і систематизацію аспектів, які вимагають додаткового опрацювання. Тестовий контроль є частиною усіх міжнародних іспитів з іноземної мови, що свідчить про необхідність їх використання у навчальній діяльності з оволодіння іншомовною компетентністю;
- технологія навчання у співробітництві (Collaborative learning technology) – реалізує ідею спільного навчання та сприяє роз-

витку в учнів індивідуальної та колективної відповідальності за розв'язання навчальних завдань;

Комплексне використання у навчальному процесі всіх вищезазначених технологій стимулюють особистісну, інтелектуальну активність студентів, розвивають пізнавальні процеси, сприяють формуванню ключових компетенцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Задорожна І. М. Методична підготовка з англійської мови для вчителів початкових класів / І. М. Задорожна // Педагогіка і психологія проф. освіти : Наук.-метод. журнал. – 2000. – № 2. – С. 143.
2. Скоробогатова М. Р. Традиции и опыт подготовки учителей начальных классов в Западной Европе / М. Р. Скоробогатова // Ученые записки нац. ун-та им. В. И. Вернадского. – Т. 26 (65). – 2013. – № 1. – С. 113–127.
3. Combs A. W. The professional education of teachers / A. W. Combs // Boston, Mass. : Allyn and Bacon, 1965. – 98 p.
4. Martindale C. Personality, situation and creativity / C. Martindale, A. Glover, C. Ronning. – N.Y. : Plenum, 1989. – P. 211–232.

ПИСЬМЕННЫЙ ТЕКСТ В ИНФОРМАЦИОННУЮ ЭПОХУ: НОВЫЕ И ТРАДИЦИОННЫЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЯ

Иващенко А.Г.

Национальный технический университет Украины «КПИ», г. Киев

Ключевые слова: язык; письменный текст; информация; традиции; мышление.

Keywords: language; written text; information; traditions; thinking.

В начале XXI века наблюдается увеличение количества письменных текстов, что объясняется развитием и распространением информации. Созданием и распространением текстов занимается уже значительно большее количество людей. В связи с этим наблюдается тенденция изменения качества текстов и требований к текстам. Если раньше текст в процессе подготовки к тиражированию проходил обработку редакторами и другими специалистами (например, корректоры, консультанты, рецензенты и т.п.), то в настоящее время тексты, создаваемые иногда людьми, не имеющими соответствующей языковой подготовки (необходимого языкового или литературного образования), часто не проходят дополнительную обработку, что может ухудшать их качество с самых разных точек зрения.

Привлечение к обработке текстов (редактированию) специалистов (редакторов) не всегда осуществляется, поскольку не всегда для этого имеются соответствующие средства. Поэтому в письменной форме языка могут происходить изменения в сторону упрощения, отклонения от общепринятых норм и т.п., что требует специальных социалингвистических исследований.

Предоставляемое людям общее или специальное образование также не всегда обеспечивает достаточное качество языковой подготовки, в частности, умения создания письменных текстов. Это объясняется необходимостью приобретать другие знания, умения и навыки, и, часто, сниженной мотивацией учащихся и студентов, поскольку не каждый представляет свою будущую

профессиональную деятельность и свои жизненные перспективы связанными с необходимостью систематически создавать письменные тексты соответствующего качества. Это обусловливается также разнообразием возможностей для профессиональной и жизненной реализации, существующей в современном мире с его разнообразными контактами, целями, видами деятельности и т.п. Меньшее внимание развитию умений создавать письменные тексты уделяется также и по той причине, что развитие электронной компьютерной техники создает иногда представление, что и составление письменного текста может быть автоматизировано или же в значительной степени облегчено. Бесспорно, в некоторых случаях, компьютерная техника облегчает создание и составление письменных текстов, однако, все же многое в области создания письменных текстов зависит от мышления человека, обладающего соответствующими знаниями, умениями и навыками.

Кроме того, речь может идти о создании относительно простых текстов, часто имеющих более или менее стандартизованную структуру, отражающих относительно простые факты с учетом незначительного количества обстоятельств, и о сложных текстах, передающих сложные, часто новые, идеи с учетом многообразия обстоятельств, а также рассчитанные на восприятие людей, имеющих различные точки зрения, представления, знания и т.п. [1]. Поэтому, несмотря на большое количество относительно простых текстов, следует уделять внимание развитию умений создавать

сложные тексты, передающие новые, сложные идеи с учетом большого количества обстоятельств. Здесь основное внимание следует обращать на форму высказывания новых, сложных идей, поскольку именно новые сложные идеи могут нелегко восприниматься или даже быть неверно выражены (не та, как хотел их автор), поскольку могут еще не существовать соответствующие общепринятые термины, словосочетания, способы высказывания, помогающие передать новую мысль в оптимальной письменной форме. В дальнейшем новая идея может рассматриваться, обсуждаться устно и письменно специалистами и общественностью и приобретать общепризнанную, оптимально доступную для восприятия форму.

В XXI веке возможно появление большого количества новых идей в технической и

общественной сферах, многие из которых могут помочь решать так называемые «глобальные проблемы человечества». Для того чтобы такие идеи стали более доступными и могли быть практически реализованы в кратчайшие сроки, необходимо (кроме других мер) способствовать развитию письменной речи специалистов. Перспективным для дальнейших исследований по данной тематике может быть изучение приемственности, то есть особенностей передачи специальных знаний по созданию письменных текстов от опытных специалистов в этой области – специалистам следующих поколений.

Литература

1. Куимова М. В., Кобзева Н. А. Иноязычный письменный текст как основа обучения устной профессионально-ориентированной речи студентов нелингвистических специальностей // Молодой ученый. — 2011. — №3. Т.2. — С. 19-21.

ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ: ПОТРЕБНОСТИ И ВОЗМОЖНОСТИ

Попова Л.И.

НТТУ «КПИ», г. Киев

Ключевые слова: иностранный язык; образование; образование взрослых; информация.
Keywords: foreign language; education; adult education; information.

В связи с ростом международной коммуникации возникает потребность в знании иностранных языков. Все больше людей стремятся овладеть иностранным языком (языками) на различном уровне. В современном мире возникают вопросы, как изучать язык, какой язык изучать, в каком объеме, с какой целью и т.п. Знание конкретного иностранного языка может потребоваться в одной ситуации, а с изменением этой ситуации такая потребность может отпасть.

Одним из наиболее распространенных условий изучения иностранных языков является их изучение в учебных заведениях со стандартизованными учебными программами. Это, как правило, средняя школа, высшее учебное заведение. Обучение в них ограничено во времени, рассчитано преимущественно на коллективное обучение (работа с группой), на усредненного учащегося, преподаются усредненные основы знаний. По мнению многих выпускников таких учебных заведений в них недостаточно учитывают индивидуальные особенности обучаемых. Позитивной стороной обучения в стандартизованных учебных заведениях является то, что они дают общепризнанную основу общеобразовательных дисциплин или, если речь идет о специальном (профессиональном) учебном заведении, основу знаний по конкретной специальности. Однако тот, кто желает приобретать знания, умения и навыки с учетом своих индивидуальных способностей, потребностей, планов и т.п., стремится воспользоваться услугами дополнительного образования. Но и в этой

сфере есть свои проблемы. По некоторым направлениям обучения имеется избыток предлагаемых услуг, по другим – сложно найти соответствующих специалистов. То же касается и качества обучения. Люди, желающие получить необходимые им знания, далеко не всегда могут оценить уровень учебного заведения дополнительного образования, его специалистов. И если стандартизованные учебные заведения, часто имеющие длительную историю, находящиеся под контролем государственных органов и общественности могут иметь свои недостатки, то и учебные заведения дополнительного образования, предлагающие широкую палитру образовательных услуг, часто на коммерческой основе, не всегда могут соответствовать требованиям, представлениям и запросам людей, желающих получить необходимые им знания, умения, навыки с учетом их индивидуальных особенностей.

По этим причинам многие смотрят на изучение иностранного языка в сфере дополнительного образования как на постепенное расширение своей компетентности. После усвоения какого-либо определенного объема знаний (прохождения этапа обучения) появляются также знания, в каком направлении работать дальше. Иногда, при обучении в сфере дополнительного образования человек может ставить перед собой конкретную задачу. Но, как правило, решение узкой задачи в процессе изучения иностранного языка может быть связано с необходимостью иметь другие знания и умения по этому языку. То есть, такая узкая задача наиболее эффективно может

быть решена в процессе изучения языка как целого или же, в некоторых случаях, для решения этой узкой задачи подбирается еще и дополнительный комплекс знаний, например, знание других грамматических явлений, связанных с этим явлением, лексический запас, необходимый для создания представления об этом грамматическом явлении. В процессе решения узкой задачи могут возникать другие вопросы, поскольку представления о языке у обучаемого расширяются.

Известно также, что эффективному изучению иностранного языка может в значительной мере способствовать языковая среда. Бесспорно, в современном мире, когда уменьшаются конфликтные отношения между странами, появляются эффективные транспортные средства, а многие страны в различной форме способствуют развитию туризма, очутиться в среде изучаемого языка легче, чем прежде. Однако, несмотря на действительно большое значение языковой среды, некоторые задачи изучения иностранных языков, например, освоение письменной речи, чтения, требуют также активного применения других средств. Проблема языковой среды как условия изучения иностранного языка связана также и с социальными проблемами. В настоящее время эту проблему в некото-

рой степени могут компенсировать электронные средства коммуникации, позволяющие осуществлять общение с представителями других стран и языков, предлагающие большой массив устных и письменных текстов на иностранных языках, позволяющие создавать языковые ситуации и предлагающие их решения.

Выводы. Основой для изучения иностранных языков в мире являются традиционные учебные заведения со стандартизированной программой общения. В связи с разнообразием профессиональных и жизненных ситуаций повышается роль дополнительного образования, которое в большей степени учитывает индивидуальные особенности и потребности людей, желающих изучать иностранный язык. Электронные средства информации и коммуникации могут компенсировать отсутствие возможности изучать иностранный язык в иноязычном окружении.

Перспективным для дальнейшего исследования по рассмотренной тематике могут быть особенности подбора учебного материала для различных групп желающих изучить иностранный язык, однако имеющих ограничения во времени. Здесь также могут быть учтены их предварительные знания и особенности их основной деятельности.

ПРОСОДИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНОЇ ІЄРАРХІЇ ДІАЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ

Зоз О. А.

канд. філол. наук, доцент Горлівський інститут іноземних мов Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

Ключові слова: структурно-семантична ієрархія, діалогічний дискурс, просодична організація, фонаційна тривалість, паузація, часова співвіднесеність.

Key words: structural-semantic hierarchy, dialogical discourse, prosodic organization, duration, pausation, temporal correlation.

Сучасному рівню розвитку лінгвістичної теорії відповідає значно складніше розуміння про системність дискурсу, яке складається не лише з уявлень про нього як сталу сукупність елементів і їхніх відношень, тобто як абстрактний інваріант його структурно-семантичних ознак, а як системудинамічну, систему, що реалізується в конкретних ситуаціях спілкування через конкретні тексти [7].

Актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю розробки правил побудови діалогічного дискурсу як цілісного комунікативного об'єкту.

Метою даного дослідження є встановлення закономірностей просодичної організації усного діалогічного дискурсу, а саме його часового компоненту, в структурно-семантичному аспекті.

Побудова структурно-семантичного плану тексту, як відомо, пов'язана з фіксацією у зовнішній мові засобами мови його внутрішньої смислової програми. Ця програма має рівневі структуру, тому що являє собою систематизовані за ієрархічним принципом елементи пізнання об'єктивної дійсності. Смислова програма втілюється у семантиці тексту так, що її компоненти ("змістові предикати" [2] або "денотати" [5, с. 56]) більш високого рівня знаходять відображення в семантичних одиницях більшої складності. При цьому структурно-семантичні одиниці всіх рівнів "мають свої моделі, типізовані схеми побудови" [3, с.126]. Останнє має особливе значення,

оскільки моделі мовних одиниць визначаються не лише змістовими, але й часовими параметрами.

На підставі вищезазначеного можна припустити, що побудова структурно-семантичного плану тексту здійснюється не лише у відповідності зі змістовою, але й часовою програмою.

У даному дослідженні структурно-семантичними одиницями, котрі є одночасно носіями змістової й часової програм усного тексту, визнані синтагма, фраза й надфразна єдність (НФЄ).

Наразі в лінгвістиці визнається, що ієрархічність тексту не обмежується рівнем надфразної єдності (НФЄ). Оскільки тема тексту розкривається через цілу структуру підтем і субпідтем, у тексті може бути виділена ієрархія НФЄ. Складні текстові єдності, утворені декількома НФЄ згідно з ознакою приналежності їхніх підтем до однієї спільної теми, визначаються багатьма дослідниками: "тематичний блок" [7], "предикативно-релятивний комплекс" [1]. Найбільш детальної розробки ідея ієрархічності НФЄ зазнала в дослідженні Н.Б. Цибулі, де було виділено декілька рівнів НФЄ [8].

Всі одиниці структурно-семантичного плану тексту пов'язані між собою відношеннями включення, тобто одиниця більш високого рівня є результатом інтеграції семантики і структури одиниць нижчого рівня. Структура таких відношень являє собою абстрактну схему, в

конкретних же текстах постійно спостерігається відхилення від жорсткої ієрархічної впорядкованості. Широко відомі, наприклад, факти автосемантичності фраз, які, за окремих умов, можуть виконувати функції НФЄ [4].

Аналіз часової реалізації синтагм у досліджуваних діалогах показав, що синтагма реалізується в межах від 150 до 2500 мс (мілісекунд).

Тривалість фрази у досліджуваних діалогах відрізняється досить високою варіативністю (від 200 мс до 5850 мс) і залежить від кількості синтагм, що її складають. Найбільше використовуються односинтагменна та двосинтагменна фрази. Односинтагменні фрази складають 63%, двосинтагменні – 21,2% від усієї кількості фраз у тексті. Тривалість односинтагменної фрази має той самий діапазон варіювання, що й синтагма 150 мс – 2500 мс, але розподіл значень тривалості цих одиниць різний, що повною мірою відповідає їхній функціональній різниці. Тривалість двосинтагменної фрази коливається в діапазоні 1250–4300 мс.

Дослідження більш великих одиниць тексту – НФЄ проводилось з урахуванням ступеня складності. Тривалість НФЄ I теж досить варіативна: 1450–7600 мс. Середнє значення тривалості НФЄ I в цілому складає 4464 мс. Тривалість НФЄ II коливається в діапазоні від 6 до 13 секунд. Тривалість НФЄ III реалізується в тексті в діапазоні від 16 до 30 секунд.

Результати аналізу часової організації структурно-семантичних одиниць виявили ще одну суттєву закономірність: в межах одного рівня текстової ієрархії одиниці характеризуються сумірністю, яка має властивість інваріантності.

Отже, результати першого етапу аналізу структурно-семантичного плану тексту підтвердили гіпотезу про те, що часова організація усного діалогічного дискурсу постає як системний спосіб упорядкованості ієрархії, при якому відношення між її однорівневими елементами будуються за принципом часової сумірності. На наступному

етапі дослідження структурно-семантичного плану тексту нам треба було з'ясувати характер часової співвіднесеності одиниць, які належать суміжним рівням.

Порівняв зіставлення структурно-семантичних одиниць за тривалістю будувалось на значенні коефіцієнта співвідношення середньої тривалості одиниці, яка лежить вище, з середньою тривалістю одиниці, що є рівнем нижче. При цьому підрахунки проводились окремо за фонаційною тривалістю одиниці, за сукупною тривалістю внутрішніх пауз та загальною сукупною тривалістю одиниці.

Отримані дані свідчать про те, що найбільш характерним є таке часове співвідношення структурно-семантичних одиниць, при якому тривалість більш складної одиниці приблизно у два рази перебільшує тривалість одиниці, що її складає. Інакше кажучи, міжрівневі відношення одиниць текстової ієрархії будуються на основі бінарного часового протиставлення одиниць суміжних рівнів.

Побудова структурно-семантичного плану усного діалогічного тексту у часовому аспекті має впорядкований характер. Організуюча роль часового компоненту просодії полягає у тому, що структурно-семантичні одиниці всіх рівнів реалізуються в певних часових межах і співвідносяться одна з одною за часовими параметрами. Співвіднесеність однорівневих одиниць визначається їхньою сумірністю за тривалістю. Співвіднесеність одиниць суміжних рівнів текстової ієрархії має пропорційний характер.

У міжрівневій співвіднесеності структурно-семантичних одиниць за параметром тривалості зовнішніх пауз також простежується градуальний характер: більш складні одиниці мають зовнішні паузи більшої тривалості.

Отримані результати свідчать про взаємозв'язок і взаємозумовленість змістової та часової програм діалогічного дискурсу: з одного боку, варіативність часових параметрів структурно-семантичних оди-

ниць визначається задачами змістового розгортання дискурсу, з іншого боку – системні часові співвідношення здатні у значній мірі регулювати цей процес.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баталова Т.М. Соотношение предикативных и релятивных отрезков текста (на материале английской поэзии и прозы) : автореф. дис. на соискание учёной степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Т. М. Баталова. – Москва, 1977. – 23 с.
2. Дридзе Т.М. Понятие и метод установления содержательной структуры текста применительно к учебному тексту / Т.М. Дридзе // Психолингвистическая и лингвистическая природа текста и особенности его восприятия. – К.: Вища школа, 1979.
3. Киселёва Л.А. Текст в иерархии единиц коммуникативной подсистемы языка / Л.А. Киселёва // Лингвистика текста: Материалы научной конференции. – Ч.І. – М., 1974. – С. 124-131.
4. Костромская Н.С. Временная организация устного диалогического текста (экспериментально-теоретическое исследование на материале английского спонтанного диалога и радиопьесы): автореф. дис. на соискание учёной степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / Н.С. Костромская. – Москва, 1985. – 21 с.
5. Новиков А.И. Семантика текста и его формализация / А.И. Новиков. – М.: Наука, 1983. – С. 56.
6. Селіванова О. О. Основи теорії мовної комунікації: Підручник / МОНМС України / О. О. Селіванова. – Черкаси : Ю. Чабаненко, 2011. – 350 с.
7. Теплицкая Н.И. Некоторые проблемы диалогического текста : автореф. дис. на соискание учёной степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Н.И. Теплицкая. – Москва, 1974. – 23 с.
8. Цибуля Н.Б. Роль интонации в структурировании текста : автореф. дис. на соискание учёной степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Н.Б. Цибуля. – Москва, 1982. – 20 с.

СТВОРЕННЯ НАВЧАЛЬНО-МОВНИХ СИТУАЦІЙ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Гурська Л.І.

викладач,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

Підготовче відділення для навчання іноземних громадян

Перш ніж говорити про створення мовленнєвих ситуацій при вивченні іноземної мови, необхідно відзначити, що мотивація має дуже важливе значення при вивченні іноземних мов. Вивчення іноземної мови неможливе без мотивації студента. Тільки при активній мотивації активізуються резервні сили мозку, засвоєння відбувається швидко та непомітно, у студента може скластися враження, що він навіть не навчається, а активно спілкується, висловлюючи власні думки. Тому для викладача дуже важливо створити мовленнєві ситуації, які б активізували роботу студентів.

При вивченні іноземної мови мотивацію забезпечує:

- цікавий навчальний матеріал, який відповідає уподобанням студентів та рівню володіння українською мовою як іноземною. Це можуть бути цікавий текст, пісня, короткі веселі історії;
- прийоми роботи з навчальним матеріалом. Колективні форми роботи, навчальні ігри, проблемні завдання до вправ, спільні проекти;
- успішність студентів у вивченні іноземної мови, яка викликає задоволення, відчуття прогресу при вивченні мови. Вона досягається посилюючими та доступними навчальними завданнями, їх вербальною або невербальною оцінкою з боку викладача та студентів.
- сприятливий психологічний клімат на занятті. Взаємна довіра, рівноправність, партнерство у спілкуванні викликає у студентів задоволення від навчального процесу, бажання брати в ньому участь.

Мотивації сприяють також моменти релаксації, наприклад музичний фон або

спільний перегляд відео, фотографій, що знімає напругу, втому студентів та підвищує їх загальний тонус, перешкоджає спаду мотивації.

Створення мовленнєвих ситуацій, необхідних для засвоєння навчального матеріалу, є складовою частиною комунікативного методу навчання іноземних мов.

Комунікативний метод найбільш повно відображає специфіку іноземної мови як навчального предмету. Цей метод з'явився в результаті методичного осмислення наукових досягнень в галузі лінгвістики – теорії комунікативної лінгвістики і психології та теорії діяльності, що знайшло відображення в роботах з психології та методики навчання іноземних мов (О.О.Леонтьєв, І.О.Зимня, Ю.І.Пас сов, С.Ф.Шатілов, Г.В. Рогова та інші).

Оволодіння засобами спілкування (фонетичними, лексичними, граматичними) спрямоване на їх практичне застосування у процесі спілкування. Оволодіння вміннями говоріння, аудіювання, читання та письма здійснюється шляхом реалізації цих видів мовленнєвої діяльності у процесі навчання в умовах, що моделюють ситуації реального спілкування. Тому навчання діяльність організується так, щоб студенти мали мотивацію при виконанні завдань, спрямованих на досягнення цілей та намірів спілкування.

Звичайно, процес навчання з використанням комунікативного методу не може займати весь час навчання, але необхідно максимально зближувати процес навчання та реального спілкування. Тому у створенні такого процесу дуже важливою є особистість викладача, який може дуже вдало створювати мовленнєві ситуації навіть

при виконанні граматичних вправ, задаючи студентам запитання, які стосуються безпосередньо їхнього власного життя, але використовуючи граматичні конструкції, які вивчаються під час навчання. Мова йде про «...максимальне зближення процесів навчання і реального спілкування за такими найважливішими параметрами як комунікативно-вмотивована мовленнєва поведінка вчителя та учнів і предметність процесу спілкування, що забезпечується ретельним відбором комунікативно-мовленнєвих намірів, тем, ситуацій, які віддзеркалюють інтереси та потреби учнів».

Головною ідеєю комунікативного підходу є комунікативна спрямованість усіх видів мовленнєвої діяльності – говоріння, аудювання, читання та письма. Володіння мовою як засобом спілкування передбачає створення таких умов, при яких засвоєння мовного матеріалу здійснювалося б природним шляхом, у процесі спілкування, курс мав би носити цілеспрямований характер, що забезпечує досягнення навчальних цілей.

Основні принципи комунікативного методу:

1. Принцип навчання мови на основі ситуацій. Використання цього принципу обґрунтовується тим, що спілкування завжди здійснюється в тій чи іншій ситуації, викликається і визначається нею. Ситуація – це основа функціонування спілкування. Весь процес спілкування – це безперервний динамічний ряд змін одної за одною різноманітних ситуацій. Процес спілкування – це вся сукупність умов, необхідних і достатніх для того, щоб здійснити мовленнєве спілкування. До таких умов відносяться: наявність мовленнєвих партнерів; відносини між ними (рольові, особистісні та інші); засоби зв'язку (мова, жести, сигналізація і тощо); способи зв'язку (усний-письмовий, контактний-дистанційний та інші); тема, зміст спілкування. Кожен з цих чинників визначає ступінь ефективності спілкування.

2. У традиційній системі навчання головним чинником мовленнєвої діяльності є тема. Так, у підручниках більшість мовлен-

невих завдань формулюється наступним чином: «Напишіть твір на тему...», «Створіть розповідь на тему...». Відмінність між ситуацією і темою полягає у тому, що ситуація – це те, що породжує проблему для людини, яку він повинен вирішити у процесі спілкування. Саме наявність комунікативної проблеми завдання забезпечує справжню ситуацію, здатну служити стимулом і основою навчання.

Отже, для навчання мови як засобу спілкування необхідно організувати мовленнєвий матеріал навколо різноманітних ситуацій. Ситуації для обговорення потрібно вибирати такі, які б зацікавили конкретну аудиторію. Ситуації можуть мати на меті обговорення життєвих ситуацій (транспорт, дозвілля, стосунки, подорожі) та ситуацій, які б враховували професійний напрям підготовки студентів. Наприклад, при роботі з групами студентів медичного напрямку можна створити ситуацію, де студенти можуть висловити думки про медицину, лікування, повідомити інформацію про нові досягнення у медицині.

Принцип пріоритету практики полягає в такій організації навчання, коли студент постійно залучається до процесу практичного використання мови. Даний принцип реалізується через практичне застосування навичок, здобутих при виконанні тренувальних вправ, при активному застосуванні принципів співробітництва та співтворчості викладача та студента.

4. Оскільки спілкування – це не вплив однієї людини на іншу, а їх взаємодія як партнерів, то в процесі навчання потрібно переглянути відносини викладача та студента. Їхні стосунки під час занять мають бути не субординативними, коли поведінка обумовлена статусом комунікантів, а особистісними, емоційними, зацікавленіми. Викладач має проявити справжній інтерес до студентів, стати поруч. Тільки тоді, відчувши шире ставлення, студенти відгукнуться, стануть мовними партнерами. Принцип співробітництва і співтворчості педагога і учня можна розкрити через такі правила:

- створювати на занятті довірливу, невимушену атмосферу спілкування;

- пам'ятати, що відносини між вчителем і учнем повинні бути рівноправними, партнерськими;

- співтворчість – це спільне творче рішення проблем, вдосконалення мовленнєвої культури.

6. Принцип розвитку розумової та мовленнєвої активності і самостійності студентів. Мовленнєвий розвиток учнів неможливий без розвитку мислення, інтелекту, оскільки саме мислення управляє промовою. А мислення можна розвивати шляхом постановки комунікативних завдань. Слід також зазначити, що чим більше самостійності виявляють учні при рішенні будь-якої задачі, тим ефективнішим буде засвоєння і виконання мовленнєвої діяльності. Тому при організації комунікативного навчання слід приділяти якомога більше уваги розвитку самостійності мислення, зокрема в процесі обговорення проблем, коли у студента є потреба поділитися своїми думками і почуттями, потреба відстояти свою точку зору.

7. Принцип мовної спрямованості навчання. Комунікативність навчання передбачає використання не мовних, а мовленнєвих вправ, які відрізняються від перших наявністю мовного партнера, мовної завдання, здійсненням певного впливу на співрозмовника.

8. Принцип індивідуалізації навчання. Комунікативність включає в себе індивідуалізацію навчання, під якою розуміється урахування індивідуальних і перш за все особистісних рис учня: життєвого досвіду, емоційної сфери, світогляду, схильностей, інтересів. Все це дозволяє створити повноцінну мотивацію. При такому підході викладач підбирає для студентів такі комунікативні завдання, які викликають потребу вступити в спілкування, поділитися своїми думками, почуттями, переживаннями. Вимога індивідуалізації заснована на урахуванні індивідуальних особливостей студентів. Викладач керується не тільки загальними методичними та дидактичними

принципами, але й враховує здібності та інтереси студентів. Необхідно надати студентам можливість вибору таких способів засвоєння матеріалу, які притаманні їхній особистісній характеристиці та індивідуальному когнітивному стилю.

9. Принцип функціональності. Функціональність як принцип виявляється в процесі навчання в тому, що об'єктом засвоєння є не мовні засоби самі по собі, а функції, що виконуються цими засобами. Відбір і організація матеріалу здійснюються в залежності від необхідності вираження учнями тих чи інших мовних функцій: подяки, заперечення, схвалення, переконання та ін. Принцип функціональності виявляється також в текстовій основі подачі мовного матеріалу.

10. Принцип новизни. Комунікативне навчання буде таким чином, що його зміст і організація повинні бути актуальними для студента. Саме нова інформація спонукає студентів до пізнання, викликає бажання прокоментувати її, висловити свою думку.

Технологія комунікативного методу навчання реалізується у таких сучасних методичних розробках як ігровий, груповий, проблемний, проектний, модульний методи навчання та ін, а також в цілому напрямку, відомому як інтенсивне навчання іноземних мов.

Відомо, що методика як наука розвивається під впливом соціального замовлення і покликана гнучко реагувати на його зміни. До кінця 20-го століття пошук шляхів активізації комунікативної взаємодії в навчальному процесі йшов в межах систем інтенсивного навчання іноземних мов. З історією розвитку інтенсивного навчання іноземних мов у рамках конкретних педагогічних систем пов'язані такі психолого-педагогічні дослідження, як суггестопедический метод Р. Лозанова, метод активізації резервних можливостей учня Р. А. Китайгородської, емоційно-смысловий метод В. Ю. Шехтера, суггестопсихологический інтегральний метод прискореного навчання дорослих Ст. Ст. Петрусинського, метод занурення А. С. Плєсневич, курс мовної поведінки А. Акишиной та

ін. Дані методи спрямовані на оволодіння в короткі терміни усній мовою за рахунок значної концентрації навчальних годин, розширення способів педагогічного впливу та активізації внутрішніх резервів особистості учнів. При цьому особлива увага приділялася створенню комфортного соціально-психологічного клімату в групі, формування адекватної навчальної мотивації, зняття психологічних бар'єрів у іншомовному мовленнєвому спілкуванні. Головна роль у вирішенні цих завдань відводилася викладачеві.

У наш час зміна соціального замовлення суспільства і всього сучасного життя стала стимулом для розробки в межах особистісно-орієнтованого підходу технологій інтерактивного навчання РКІ.

Таким чином, ситуативний підхід та створення мовленнєвих ситуацій є найважливішим компонентом всього процесу навчання іноземних мов.

Література

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти з іноземної мови // Книга вчителя іноземної мови: довідково-методичне видання / упоряд. О. Я. Коваленко, І. П. Кудіна. – Х.: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – 240 с.
2. Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам в школе / И. А. Зимняя. – М.: Просвещение, 1991. – 522 с.
3. Николаева С. Ю. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник для студентів вищих навчальних закладів освіти. – К.: Ленвіт, 1999.
4. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению: Пособие для учителей иностранного языка. – М.: Просвещение, 1985.
5. Програми для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов. Іноземні мови, 1–11 класи. – К., 2010. – 128 с.
6. Фарина О. З. Комунікативний підхід до навчання англійської мови в спеціалізованій школі з поглибленим її вивченням // Англійська мова і література. – 2011. – №22-23. – С. 7-24.
7. <http://referat-ok.com.ua/movoznavstvo/situativno-tematichna-organizaciya-materialu-usnogo-movlennya-yak-zasib-stimulyuvannya-vivchennya-inozemnoji-movi>
8. http://profizgl.lv.lv/pluginfile.php/34975/mod_resource/content/0/sovremennije_napravlenija_RKI.pdf

ВИДІЛЕННЯ ОСНОВНИХ КОМПОНЕНТІВ ТА ХАРАКТЕРИСТИК РІЗНИХ ВИДІВ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ДИСКУРСУ

Мелешко Олена Іванівна старший викладач кафедри іноземних мов
Таврійський державний агротехнологічний університет,

У фокусі лінгвістичних досліджень кінця ХХ – початку ХХІ століття знаходиться людина з усіма її психологічними складовими і станами, формами соціального існування і культурної діяльності. Питання про те, що таке дискурс, стає основою нової парадигми лінгвістичного знання, яка дістала назву когнітивно-дискурсивної [12, с. 8]. З'являється все більше праць, присвячених різновидам інституціонального дискурсу, наприклад, політичному, науковому, рекламному, педагогічному, спонукальному, судовому, медичному.

Невпинне зростання інформаційного обміну та розвиток засобів масової інформації стали причиною взаємопроникнення наукових дисциплін та стрімкого виникнення нових дисциплін (наприклад, теорія реклами, іміджологія, паблік рілейшнз, конфліктологія, нейролінгвістичне програмування). Протягом останніх десятиліть лінгвістика все більше використовує методи дослідження та терміни філософії, психології, соціології, політології та ін., і з чим пов'язані зміни в дослідженні поняття «дискурс», який розглядається не лише як текст, а як комунікативна дія з психологічним, соціальним, культурним та іншими компонентами.

Метою даної статті є аналіз та виділення основних компонентів різних видів інституціонального дискурсу.

Лінгвістика тексту активно розвивається в декількох напрямках відповідно з основними науковими парадигмами сучасного мовознавства. Для лінгвістики тексту, на відміну від стилістики тексту, основним є питання про текст як процес, і виникає необхідність враховувати обставини спілкування і характеристики комунікантів. З позиції лінгвістики мовлення, дискурс – це процес живого вербального спілкування, який можна охарактеризувати багатьма ухилами від писемного мовлення. З позиції

соціолінгвістики, дискурс – це спілкування людей, яке розглядається з позиції їх належності до тієї чи іншої соціальної групи або до тієї чи іншої типової мовленнєвої ситуації, наприклад, інституціональне спілкування. Ми можемо виділити політичний, адміністративний, педагогічний, рекламний, діловий та інші види інституціонального дискурсу стосовно до сучасного соціуму. Важливо відмітити, що інституціональний дискурс історично змінний і є спеціалізованим клішованим різновидом спілкування між людьми, які можуть не знати одне одного, але повинні спілкуватися згідно з нормами даного соціуму. Ядром інституціонального дискурсу є спілкування базової пари учасників комунікації – вчителя та учня, політика та виборця. Інституціональний дискурс будується за визначеним шаблоном. Розрізняють м'які та жорсткі різновиди інституціонального дискурсу. Інституціональний дискурс розглядається в різноманітних дослідженнях.

У лінгвістиці не існує загальноприйнятого визначення дискурсу. У другій половині ХХ ст., коли виникла і почала розвиватися теорія дискурсу, аналіз дискурсу асоціювався з лінгвістикою тексту. Термін “аналіз дискурсу” був вжитий у 1952 р. З. Харрісом, який намагався поширити дистрибутивний метод з речення на зв'язний текст і зауважив таку характеристику дискурсу, як зв'язність. Е. Косеріу вжив термін „linguística del texto” [1, с.137]. У вузькому сенсі поняття “дискурс” визначалося вченими як “текст”. Німецький філософ і соціолог Ю.Хабермас визначив „дискурс” як особливий ідеальний вид комунікації, який здійснюється у максимально можливому відстороненні від соціальної реальності, традицій, авторитету, комунікативної рутини і т.п., який має на меті критичне обговорення й обґрунтування поглядів і дій учасників комунікації.

У дослідженнях останніх років зазначається, що межа між поняттями “дискурс” та “текст” не є досить чіткою. Термінологічно поняття “лінгвістика тексту”, “аналіз тексту”, “аналіз письмового дискурсу”, “дискурсивна лінгвістика” в сучасному мовознавстві вживаються як практично взаємозамінні [7, с. 5]. О.П.Воробієва використовувала термін “дискурс” у значенні, близькому до його раннього розуміння як зв’язної послідовності речень/висловлювань або мовленнєвих актів. Дискурс можна охарактеризувати як мовленнєвий твір і як знакове утворення, план вираження якого включає, щонайменше два шари: трансфрастичний, який реалізується як впорядкована й інтегрована в єдине ціле послідовність тканин тексту висловлювань, синтаксис і семантика яких залежать від синтаксису і семантики сусідніх висловлювань і текстономічний, що реалізується через семантичні і формально-граматичні відносини і зв’язки між окремими словами та/або сукупностями слів як компонентів тексту [5, с. 31–32]. Б.Зільберт розумів текст не як суто філологічну категорію, а як певне соціальне явище, параметри якого зумовлені деякими соціально психологічними факторами (немовленнєвою комунікативно-пізнавальним завданням, ситуацією акта спілкування).

Проте, в кінці 70-х - на початку 80-х рр. зміна лінгвістичних підходів, зростаюча увага філологів до соціальних та психологічних факторів та розширення об’єкту дослідження лінгвістики зумовили той факт, що лінгвісти почали розмежовувати поняття “текст” і “дискурс”. Під „текстом” розуміють переважно абстрактну, формальну конструкцію, під „дискурсом” – різні види її актуалізації, що розглядаються з точки зору ментальних процесів і у зв’язку з позалінгвальними факторами [1, с.137].

Взаємозв’язок між ментальними процесами сприйняття та породження інформації та позалінгвальними факторами розглядався психолінгвістами. У термінах сучасної науки оперування вербальним кодом, тобто процес мовленнєвої діяльності,

слід розглядати на широкому фоні усіх можливих способів переробки зовнішньої інформації мозком людини. Діяльність мозку сама розуміється при такому підході як діяльність інтегративна, що поєднує різноманітні збудження і сприяє одержанню інформації з використанням найрізноманітніших каналів [10, с. 156]. Оскільки сприйняття людиною вербальної інформації відбувається в сукупності з іншими збудниками – зоровими, слуховими, тощо, при її аналізі слід враховувати вплив цих чинників на процес комунікації. Особливого значення набувають позалінгвальні компоненти спілкування.

Поступово все більше лінгвістів враховували позалінгвальні компоненти і розглядали поняття дискурсу у широкому значенні. М. Фуко підкреслив важливість історичності та темпорального фактора дискурсу і зауважив, що дискурсом можна назвати єдність висловлень, наскільки вони відносяться до спільного дискурсивного формування; дискурс не утворює динамічної чи формальної єдності, яка здатна до нескінченного повторювання, яку можна було б віднайти в історії. Дискурс не є ідеальною і позачасовою формою, яка мала б до того ж певну історію, він наскрізь історичний, - фрагмент історії, єдність і переривчастість в самій історії, що ставить проблему своєї власної межі, своїх вилучень, своїх трансформацій, специфічних видів темпоральності [15, с. 153].

На думку французького дослідника Е. Бенвеніста, істотною рисою дискурсу, який він розумів в широкому сенсі, є також співвідношення дискурсу з конкретними учасниками акту: тим, хто говорить і тим, хто слухає, а також з комунікативним наміром мовця яким-небудь чином вплинути на слухача [4, с. 276]. Отже, Е. Бенвеніст врахував такий істотний елемент дискурсу, як ілюкутивна мета комунікантів.

Як зауважили французькі лінгвісти Ж.Гійому та Д.Мальдідье, у французькій лінгвістиці домінує позиція, вперше продекларована Е.Бенвеністом: дискурс не є простою сумою фраз. Дискурс – такий ем-

піричний об'єкт, з яким зіштовхується лінгвіст, коли він відкриває сліди суб'єкта акту висловлення, формальні елементи, що вказують на мовця [6, с. 124]. Вчені зауважили емпіричність дискурсивних досліджень та формальність мовних елементів.

Згідно з визначенням класика критичного дискурсивного аналізу Теуна ван Дейка дискурс є комунікативною дією, яка відбувається між тим, хто говорить, тим, хто слухає в процесі комунікативної дії в певному часовому, просторовому та інших контекстах. Ця комунікативна дія може бути усною, письмовою, мати вербальні і невербальні складові [14, с. 194]. Т. ван Дейк наголосив на необхідності мультидисциплінарного підходу до дослідження дискурсу. Згідно з ним, підхід до дослідження дискурсу поєднує аналіз лінгвістичних, когнітивних, соціальних та культурних аспектів тексту та мовлення в контексті [14, с. 193]. Т. ван Дейк крім лінгвістичних виділив когнітивні, соціальні та культурні дискурсивні фактори.

Згідно з визначенням Н.Арутюнової, дискурс – це зв'язний текст у сукупності з позалінгвальними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами; текст, розглянутий в аспекті подій, мовлення, що розглядається як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, що бере участь у взаємодії людей та механізмах їх свідомості [7, 136]. У даному визначенні конкретизовані позалінгвальні елементи дискурсу. Як зазначила Л.Лузіна, сучасна концепція дискурсу будується з урахуванням граматики тексту, прагматики, соціальних факторів (думок та установок комунікантів, їх етнічної та соціокультурної приналежності), з особливою увагою до особистісних характеристик носіїв мови [12, с. 137].

Г. Орлов розглянув дискурс як категорію мовлення, яка матеріалізується у вигляді усного чи письмового мовленнєвого твору, відносно завершеного в смисловому і структурному відношенні, довжина якого потенційно варіативна: від синтагматичного ланцюга більше окремого висловлювання (речення) до змістовно-цільного твору

(оповідання, бесіди, опису, інструкції, лекції тощо) [13, с. 56]. Г. Орлов підкреслив таку характеристику дискурсу, як змістовну цільність.

На думку Ю.Руднева, дискурс – це такий вимір тексту, що складається з ланцюга/комплексу висловлювань (тобто процес і результат мовного (комунікативного) акту), що припускає всередині себе синтагматичні і парадигматичні відносини між формальними елементами, які утворюють систему, і виявляє прагматичні ідеологічні установки суб'єкта висловлення. Вчений враховує такий фактор, як суб'єкт висловлювання (тобто адресанта).

О. Попова вживає термін «дискурс» для позначення різних видів мовлення і мовних творів, зв'язність і осмислення яких відбувається з урахуванням усієї сукупності мовних і немовних чинників [Попова, 1995: 5].

Л. Кочетова зауважує, що аналіз дискурсу вивчає усні і письмові форми мовного спілкування, беручи до уваги природну ситуацію спілкування. Аналіз дискурсу спирається на такі категорії, як соціальна дія, процес будови дискурсу (що включає його породження і розуміння), а також варіативність, тобто відбиток особливості різних соціально-діяльнісних контекстів і намірів авторів [10, с. 4].

Згідно з В. Карасиком, з позицій прагмалінгвістики дискурс становить інтерактивну діяльність учасників спілкування, встановлення і підтримку контакту, емоційний і інформаційний обмін, здійснення впливу один на одного, переплетення моментально мінливих комунікативних стратегій та їх вербальних і невербальних втілень у практику спілкування, визначення комунікативних ходів у єдності їх експліцитного і імпліцитного змісту. З позицій психолінгвістики дискурс цікавий як розгортання переключень від внутрішнього коду до зовнішньої вербалізації в процесах породження мовлення та її інтепретації з урахуванням соціально-психологічних типів мовних особистостей, рольових установок і розпоряджень [9, с. 5-6]. В. Карасик звертає увагу на такі важливі дискурсивні фактори, як кому-

нікативна стратегія, рольові установки.

Л. Бейлінсон визнає за найбільш доцільний такий підхід до дискурсу, що враховує текст і комунікативні обставини спілкування, які можна розділити на два основних типи: персональне (індивідуально-орієнтоване) або інституціональне (статусно-орієнтоване) спілкування [2, с. 5].

О. Ільченко наводить наступну дефініцію дискурсу – повідомлення, інформація чи виклад матеріалу з ознаками когерентності та когезії, в яких простежується змістова, тематична та монореферентивна єдність відповідних структурних компонентів, поданих у письмовій чи усній формі на основі одного, кількох або багатьох речень, між якими наявний контактний чи дистантний зв'язок на лінгвістичному (лінгвальному) та екстралінгвістичному (екстралінгвальному) рівнях [7, с. 7]. У цьому визначенні виділені такі характеристики дискурсу, як когерентність та когезія (які є властивими і для тексту).

Отже, в останніх дискурсивних дослідженнях російських та українських філологів визначення дискурсу подаються з урахуванням позалінгвальних компонентів дискурсу. Найважливішими особливостями дискурсу слід вважати те, що дискурс є поєднанням лінгвального і позалінгвального в комунікації з усним спілкуванням як обов'язковим компонентом [8, с. 11].

У межах сучасних інтерпретацій дискурсу можливо визначити його наступні характеристики:

1. зв'язність; 2. когерентність;
3. когезія; 4. змістова цілісність;
5. історичність; та виділити такі компоненти:
1. лінгвальний; 2. позалінгвальні:

 - когнітивний;
 - соціальний (статус та рольові установки);
 - культурний;
 - психологічний;
 - прагматичний(комунікативна ситуація, комуніканти, комунікативна стратегія, ілюктивна мета).

Незважаючи на велику кількість визначень дискурсу та підходів до його аналізу, переважну більшість з них можна умовно розділити на 2 типи: 1) ті, що отождожують поняття дискурсу і тексту і зосереджуються безпосередньо на дослідженні вербальних факторів та 2) ті, що враховують позалінгвальні компоненти: комунікативну ситуацію, культурний, соціальний та психологічний фактори. На нашу думку, недоліком першого підходу є нехтування широким спектром чинників, які справляють вплив на формування дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Дискурс// Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – С. 136-137.
2. Бейлинсон Л.С. Характеристики медико-педагогического дискурса: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04. - Волгоград, 2001. – 18 с.
3. Белова А.Д. Понятия "стиль", "жанр", "дискурс", "текст" у сучасній лінгвістиці// Вісник Інземна філологія.– К., 2002. – Вип.32-33. – С. 7-14.
4. Бенвенист Э. Общая лингвистика. – М.: Прогресс, 1975. – 446 с.
5. Воробьева О.П. Текстовые категории и фактор адресата. – К.: Вища школа, 1993. – 199 с.
6. Гийому Ж., Мальдидье Д. О новых приёмах интерпретации, или проблема смысла с точки зрения анализа дискурса // Квадратура смысла. - М., 1999. - С. 124-136.
7. Ільченко О.М. Етикет англословного наукового дискурсу: Монографія. – К.: ІВЦ Політехніка, 2002. – 288 с.
8. Карасик В.И. О типах дискурса // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс: Сб. науч. тр. – Волгоград: Перемена, 2000. – С.5-20.
9. Карасик В.И. Язык социального статуса. - М.: ИТДГК Гнозис, 2002. – 333 с.
10. Кубрякова Е.С. Номинативный аспект речевой деятельности. – М.: Наука, 1986. – 158 с.
11. Кубрякова Е.С. О понятиях дискурса и дискурсивного анализа в современной лингвистике (Обзор)// Дискурс, речь, речевая деятельность: функциональный и структурный аспекты: Сб. обзоров. – М.: ИНИОН РАН, 2000. – С. 7-26.
12. Лузина Л.Г. Виды информации в дискурсе// Дискурс, речь, речевая деятельность: функциональный и структурный аспекты: Сб. обзоров. – М.: ИНИОН РАН, 2000. – С. 137-152.
13. Орлов Г.А. Современная английская речь. - М.: Высшая школа, 1991. – 234 с.
14. Dijk T., van Leeuwen A. Ideology: A Multidisciplinary Approach. – L.: Sage, 1998. – 374 p.
15. Foucault M. L'Archeologie du Sav

ЛЕКСЕМИ ДОЩ, МОРЕ, ДЖЕРЕЛО, РОСА, ВОДОСПАД ЯК ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ ОБРАЗІВ ВОДНОЇ СТИХІЇ У ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ „МОЛОДОЇ МУЗИ”

Прищеп О.П.

кандидат філологічних наук, Житомирський національний агроекологічний університет

У статті запропоновано аналіз мови поетичних творів представників „Молодої Музи”, зокрема лексем дощ, джерело, роса, водоспад як засобів творення образів водної стихії, а також пропонується інтерпретація конкретних поетичних образів на основі наукового досвіду французького мистецтвознавця й філософа Гастона Башляра.

Ключові слова: лексема, семантика, семантичне поле, поетичний образ, символ, архетип, поетика стихій.

The article represents the analysis of poetry language of «Young Muse» representatives. In particular, the analysis of such lexemes as rain, spring, and dew as a means of creating images of water element has been suggested. The interpretation of specific poetic images based on the scientific experience of French art critic and philosopher Gaston Bachelard has been proposed.

Keywords: lexeme, semantics, semantic field, poetic image, symbol, archetype, poetic elements.

Розвиток сучасної філології багато в чому зумовлений філософськими течіями, зокрема таким її напрямом, як феноменологія, заснованим на початку ХХ-го століття Едмундом Гуссерлем та розвиненим Мартіном Гайдеггером, Полем Рікером, Романом Інгарденом. Так само на сучасну філологію впливає і психологія, наприклад такий метод, як психоаналіз. Відомий філософ і мистецтвознавець ХХ століття, методолог науки, естетик і психолог, засновник неорационалізму, в доктрині якого поєднані мотиви філософії А. Бергсона, психоаналізу, феноменології, епістимології та ідеї поетичної творчості, який розглядав мистецтво як феномен, а митців як природжених феноменологів, був Г. Башляр.

В основі нашої наукової розвідки лежить метод Г.Башляра, що отримав назву «психоаналіз стихій» і описаний у таких його працях, як „Вода і марення” („L'eau et les rêves”, 1942) [1] й надалі ми використовуватимемо назви різних типів води, описані у праці „Вода і марення” [1], а саме: *води закохані, неприборкані (мутні, морські, солоні), прісні води (цілющі, тихі, чисті) та води глибокі (сплячі, мертві).*

У поезії „Молодої Музи” широко представлені усі чотири стихії, проте здебільшого це образи-символи води, позначені такими лексемами, як *джерело, ручай, водоспад, ріка, став, море, океан, дощ, злива, гроза, човен, роса, сльози.*

Поезію „молодомузівців” традиційно визначають як декадентську, а її творців як представників українського декадансу. Наскільки семантика поетичних образів води у „молодомузівців” є близькою до такого визначення, бачимо на прикладі поезії Степана Чарнецького „За тобою”: „*Дощ стогне без утину/ Та дзвонить на вікні мелодії однотонні.../ (...) невгомні... / ...Каяття, біль і жаль на мої груди сілі/ І віко кам'яне від труни відвалили...*” [7, с. 556]. Як бачимо, у контексті поетичного твору лексема *дощ* є основою поетичного образу дощу, а її семантика близька до семантики лексеми *смерть*. Так чи інакше обидві лексеми пов'язані контекстом віршів і певним чином перегукуються. *Дощ* у контексті цієї поезії є зразком так званої (за Г.Башляром) *мутної* води, мутної від того, що у ній уже розчинені *жаль, біль та каяття* ліричного героя. У контексті цього твору образ дощу не вияв-

ляє властивостей прісної води, – святої, чистої, цілющої, спокійної, – бо є повним її протиставленням. У визначенні сутності поетичного образу дощу допомагає, зокрема, епітет „невгомонні”, а отже, це вода неприборкана. Це і є цікавою особливістю цього твору: будучи в реальності субстанцією прісної води, дощ у поетичному тексті набуває ознак води „солоні” (неприборкані), яка подразнює, дратує, не дає спокою. До такої ж думки схилив його образ дощу у поезії Богдана Лепкого „Буває”: „То знову жаль ворушить мною,/ ...Шаліє вітер, лють рясні/ Дощів потоки; в лютім бою/ Падуть ялиці кремезні – / Такою лютою тугою,/ Буває, тужу за тобою” [7, с. 464]. Ці поетичні твори мають різних авторів, проте психологічний пейзаж останнього, як бачимо, сповнений тієї ж семантики, що й попередній, завдяки поєднанню у контексті лексеми дощ із лексемами каяття, біль, жаль, стогне, невгомонні, віко, труна (у С. Чарнецького) та жаль, шаліє, лютий, туга (у Б. Лепкого). Із поезії Сидора Твердохліба „Перед сходом сонця” видно, що дощ трансформується у хуртовину і йде там, де вмирає щастя: „Надворі дощ і хуртовина,/ Чом солов’їний спів умер?” [7, с. 600]. Отже, вибір лексем хоч і є підсвідомим актом творчості митця, проте чітко окреслює семантику поетичних образів поезії та зумовлює відповідне її сприймання.

Виходячи з цього та опираючись на матеріал праці Г. Башляра, можна стверджувати, що присутність водної стихії у пейзажах лірики „молодомузівців” програмує не лише емоційне тло, а й „сюжет” вірша. „... вода є певне субстанціальне небуття. (...) Для деяких душ вода є матерією відчаю” [1, с. 134]. Через архетипну основу цього образу (йдеться про прадавній обряд поховання, коли померлого клали у зрубаний і вищипаний із середини стовбур дерева й пускали на воду, у безвість) поети вважають воду особливо значущим матеріальним образом для вираження уявлень про смерть і нещастя.

Зразком закохані, жіночної та неприборканої води є образ моря у поезії В.Па-

човського „Любов” [7, с. 313-314]. Морські води у цій поезії несуть у собі водночас три різні властивості: жіночність, закоханість, агресивність. Перед читачем – свого роду еволюція семантики образу води: від жіночної (коли ліричний герой зустрічається уві сні з русалкою), закохані (коли герой і русалка разом) до солоні неприборканої морської води (коли русалка зникає, а душа героя плаче). Зогляду на сутність морської води (підступну і неприборкану), можна стверджувати, що у цій поезії морська вода від початку таїла у собі горе й страждання, які оприявнилися згодом. Не випадково саме із моря, а не із річки чи озера виходить до ліричного героя красуня-русалка, що в народній уяві є істотою підступною. Таким чином, вводячи у контекст інтимної лірики лексему море, В. Пачовський ставить акцент на відповідних характеристиках зрадженого і нещасливого кохання.

Цікавою особливістю поезій „молодомузівців” є те, що поетичний образ моря в них може мати амбівалентну семантику. Так, у вірші П. Карманського „Піду з тобою над ревує море...” останнє – стихія не лише біді й розчарування, зманання із законами життя, а й притулок стражденим душам, омріяна обитель для ліричного героя та його кохані, місце, якого вони прагнуть дістатися, щоб стати щасливими: „Піду з тобою над ревує море,/ На дикі скелі, де ночують бурі,/ Втоплю задуму в морському лазурі,/ Заглушу в шумі безприсвітне горе,/ Над нами сонце стане в повній славі,/ Під нами будуть скаженіти хвилі,/ А ми у нашій божественній силі,/ Царитимемо у млі золотавій” [3, с. 102-103]. Схожий мотив бачимо у поезіях О. Луцького „Прийде, вірю, днина, хвиля...” [7, с. 640], Б. Лепкого „Яка чудова ніч” [7, с. 483] та В.Пачовського „В Рів’єра ді Гарда місячна ніч...” [7, с. 364], де море – шлях до острова щастя, куди прагнуть потрапити двоє закоханих. Таким чином, семантичне поле лексеми море, якщо зважати на контекст поезії, містить також змісти подолання, захисту, прихистку, рятівної стихії, які поза контекстом поезії аж ніяк не в’яжуться у свідо-

мості з образом бурхливих морських вод.

Неприборкані води моря у поетичних творах „молодоузівців” можуть передавати, окрім інших, також зміст *боротьби, протистояння*. У поезії Б. Лепкого „Біла чайко” це мотив боротьби із дійсністю: *Подивися, біла чайко,/ Як же ти, мала-маленька,/ Проти моря, як нужденний/ Проти гуку хвиль твій крик! <...> Проти гора світового/ Чим є твій маленький біль?* [7, с. 482]. Очевидний паралелізм *море – горе (світове)* та протиставлення крику чайки й гуку моря наводить на асоціацію розбурханого моря зі світовим болем. Так, завдяки прийому протиставлення й паралелізму поетові вдається досягти необхідного семантичного забарвлення лексеми *море* у контексті поезії.

Цікава риса поетики *морської води* ще й у тому, що *психологія гніву*, властива поетичному образу моря у „молодомузівців”, як і психологія гніву взагалі, є, за Г. Башляром, найбільш багатую на настроєві нюанси та відтінки почуттів, ніж емоція спокою. „Адже метафор моря блаженного й доброго набагато менше, ніж метафор моря дурного” [1, с. 236]. Таким чином, лексема *море* в образній структурі цих віршів є благодатним матеріалом для вираження змістів *пристрасті, безмежного й палкого кохання, неперервного змагання, боротьби до знесилення чи смерті*.

Слід зауважити, що попри ворожу й підступну сутність *неприборканої (морської) води*, у поезії „Молодої Музи” *море*, а відтак і морська вода, виступає також *джерелом очищення душі* ліричного героя, котрий прагне віднайти серед морських просторів розраду для душі та порятунку від життєвих змагань. Тільки тут, біля моря, де є лише любов і молитва до Бога, ліричний герой П. Карманського із поезії „Несіть мене хвилі...” [3, с. 101] може забути своє горе. Море – це святе місце, де панує спокій і „омління”, де „квіти моляться” і відчувається присутність чогось божественного (поезія „На сонну природу...” [3, с. 104]), а у поезії „Вітай мені, тихе...” [7, с. 95] воно названо „храмом” і „тихою колискою задуми”;

тут навіть хвилі шепочуть стомленому від страждань серцю: „*Цить! В нас немає горя...*” [7, с. 95]. Краса моря *рятує* ліричного героя цього вірша у момент відчаю. *Море освячує* почуття і душу ліричного героя поезії В. Пачовського „Соната” [7, с. 305-306] і постає втіленням *сили духу*.

У поезії „Молодої Музи” можна віднайти образи, які є зразком „*прісної*”(спокійної) *води*, позначені лексемами *ручай, джерело та роса*. У контексті поезії „молодомузівців” вони зазвичай асоціюються із поняттями *чистоти, прозорості, легкості* та емоціями *радості, одухотворення* і є основою творіння поетичних символів. Цікаво, що коли поруч із ними вжито лексеми *сльози*, то і образ сліз також нестиме у собі семантику *очищення*. Це можна пояснити тим, що вода як архетип зосереджує у собі також усі образи чистоти, через що у багатьох народів здавна з нею пов’язувалися обряди очищення, духовного і фізичного. Символом чистоти виступає образ *джерела* у поезії Б. Лепкого „Скільки разів” [7, с. 444-445]: *Джерело було чисте і прозоре,/ Як хрусталеве і, як лід, студене./ Я поглибив його нору підземну,/ Прочистив вкола моріг і цямриння/ З дощок дубових поставив./ ... Так що ж?/ Серед ночі прийшла туди якась людина злобна/ І в мою чисту криницю пустила/ Змію позану...* [7, с. 445]. *Джерело*, з якого ліричний герой розкопує криницю, вочевидь, є символом відкритої, щирої душі. Змія ж може символізувати сумнів, що закрався в душу і точить її із середини, отруюючи радісне існування. Вірогідність такого припущення доводять міркування Г.Башляра: „Іноді тяжіючий над джерелом образ змії передає йому не знати яку причину. *Джерело, поєднане із таким образом, стає шкідливим*” [1, с. 248]. До того ж, однією із властивостей води взагалі Г.Башляр вважає можливість вбирати в себе все, що вона „бачить” і „чує”. При цьому дослідник наголошує, що душа людини у цьому подібна до води. Таким чином, вода стає символом душі. Паралель „душа-вода” знаходимо і в поезії С.Чарнецького „Над каламутною водою”: *Над каламутною водою/ Стою в*

задумі./ Уся моя душа, здається,/ втонула в шумі. <...> Ріко співуча! Кілько в тобі/ болісних стонів! / Кілько в тобі за душу рвучих/ тихих півтонів [7, с. 552-553].

Іще одним образом-виразником змісту *прісної води* у поезії „Молодої Музи” є образ *роси*. Він часто зустрічається у поетичних творах „молодомузістів”. Так, у поезії П. Карманського „Вечір замріяний, сріблом политий...” образ *роси* співвідноситься із *духовним світом* ліричних героїв і асоціюється із переживаннями *чистих почуттів*: *Сад заворожений, в росах обмитий* – / *В серці весільно, в серці весна*. [7, с. 262]. Із контексту поезії видно, що це переживання *першого кохання*. Таким чином автор підкреслює вік ліричних героїв та *свіжість* їх почуттів, спонукає до появи асоціації із чимось *незабутнім*. Г. Башляр у своїй праці зазначає, що з водою в уяві людства пов’язаний так званий *комплекс Джерела Молодості*, що також дозволяє мотивувати такі значення лексеми *роса* у контексті твору.

Прикладом *вод небезпечних* можуть слугувати символічні образи *двох каскадів водоспаду* у поезії С. Твердохліба „Загуділи водопади” [7, с. 615-161], що стали поетичним втіленням ідеї *смерті* та *жалю*. Поет вибирає для вираження цих ідей *води*, що ринуть у прірву, розбиваючись об каміння скель. Читання рядків цієї поезії неминуче викликає асоціації з *розбитим від пережитого горя серцем*, з *болем* і *приреченістю*, адже вода не тече, а падає у прірву. У контексті віршу семантичне поле лексеми *водоспад* містить такі змісти, як *приреченість* і *безповоротність*, що досягається введенням у контекст словосполучення *біла шарфа з похоронного вінця* [7, с. 615]. Образи водоспадів у цій поезії представлені у характерній для „молодомузістів” декадентській манері, чому слугують лексеми на зразок *зоїк падаючих вод, жалі* і *ридання* – все те, що налаштовує читача на переживання *небезпеки, приреченості, фатальної ситуації*.

Типологія вод, властива архетипній основі поетичних творів „Молодої Музи” виглядає так:

- *солоня вода* (здебільшого *морська*, не-приборкана вода, пристрасна, що прагне до щастя, звільнення);

- *прісна вода* (це *джерело, роса*, вода очищаюча, світла, котра може бути щаслива, але в контексті творчості „Молодої Музи” приречена на скороминушість щастя);

- *закохані води* (здебільшого проявляють свою суть в образах *ласкавого моря*);

- *мертві води* (отруєне *джерело, водоспад*, спадаючий у прірву; води, що викликають асоціації зі смертю і несуть небезпеку).

- Семантичні ж поля лексем *дош, море, джерело, роса, водоспад*, виходячи із контексту досліджених поезій, такі:

- *дош* – *жаль, біль, каяття, неспокій, нещастя, віко, труна, смерть*;

- *море* – *страждання, розчарування, горе, змагання із законами життя, протистояння, подолання, неперервне змагання, боротьба до знесилення чи смерті та водночас і притулок, захист, порятунк, пристрась, безмежне й палке кохання, любов, молитва до Бога, джерело очищення, святості, сили духу*;

- *джерело (жерело)* – *душа, чистота, прозорість, легкість, радість, одухотворення, чистота, прозорість, легкість, радість, одухотворення*;

- *роса* – *духовний світ, чисті почуття, перше кохання, свіжість, незабутність*;

- *водоспад* – *приреченість, смерть, біль, небезпека, розбите серце, фатум*.

Отже, лексеми *дош, море, джерело, роса, водоспад* у структурі поетичних образів „Молодої Музи”, виконують психологічну і символотворюючу функції. Вони стають основою творення „водних” образів, які у творчості цього літературного угруповання, як і в природі, існують у двох іпостасях: як вода *чиста, прісна, солодка, цілюща, добра, покінна, рідна, мила* і як вода *солоня, морська, не-приборкана, агресивна*.

Список використаних джерел:

1. Башляр Г. Вода і грёзы. Опыт о воображении материи / Пер. с франц. Б.М.Скуратова. – М.: Издательство гуманитарной литературы, 1998 (Французская философия XX века). 268 с.

2. Волощук Е. Поетична мариністика В. Пачовського (збірка „На стоці гір”) / Евеліна Волощук // Василь Пачовський у контексті історії та культури України: Наук. зб. – Ужгород, 2001. – С. 80-84.
3. Карманський П. Ой люлі, смутку: Поезії. – Ужгород: Поличка „Карпатського краю”. – № 6 (49). – 1996. – 416 с.
4. Климова Л. Ассоциативное значение слов в художественном тексте / Л. Климова // Научн. докл. высш. шк.: Филологические науки. – 1991. – № 1. – С. 45-54.
5. Потебня А.А. Мысль и язык / А.А. Потебня. – К.: СИНТО, 1993. – 172 с.
6. Потебня А.А. Слово и миф / А.А. Потебня. – М.: Правда, 1989. – 632 с.
7. Розсипані перли: Поети „Молодої Музи”/ Упорядник, автор передмови та приміток М.М.Ільницький. – К.: Дніпро. – 1991. – 710 с.
8. Серажим К. Текст і дискурс модернізму / Катерина Серажим // Український модернізм зі столітньої відстані. Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство: Зб. наук. пр. – Вип. Х, спеціальний. – Рівне: РДГУ, 2001. – С. 19-23.
9. Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. М. Зубрицької. – Львів: Літопис, 1996. – 633 с.
10. Юнг К.-Г. Архетип и символ / Карл-Густав Юнг; [сост. и вступ. ст. А.М. Руткевич]. – М.: Ренессанс. – 1991. – 304 с.

ЗНАЧЕНИЕ СПЕЦИАЛИСТОВ С ЯЗЫКОВЫМ МЫШЛЕНИЕМ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

Иващенко А.Г.

НТУУ «КПИ», г. Киев

Ключевые слова: язык; текст; информация; специалист; мышление.

Keywords: language; text; information; specialists; thinking.

Возможности подготовки и тиражирования информации с помощью новых технологий способствуют появлению большого количества текстов, в создании которых все чаще участвуют люди, не имеющие специальной языковой подготовки. В такой ситуации в вопросе отношения к языку обостряется противоречие: с одной стороны, следует поддерживать соответствующий уровень культуры речи, выполнять (иногда формальные) требования к текстовому произведению, с другой стороны, текст рассматривают преимущественно как средство для достижения коммуникативных целей (объяснять, убеждать, информировать и т.п.), для чего некоторые формальные требования не имеют значения.

В современном обществе, где созданием текстов, которые могут быть предназначены для неограниченного круга лиц, занимаются не только соответствующие специалисты, и где существуют широкие возможности для распространения информации, наблюдается значительное воздействие на форму публикуемых текстов. Не всегда эта форма соответствует требованиям к норме языка, не всегда она способствует оптимальному восприятию текста читателями. Подобные явления могут быть связаны с так называемой «языковой небрежностью», вызываемой снижением внимания говорящего (пишущего) к форме языкового произведения. Известно, что язык следует рассматривать как традиционное достижение культуры, которое следует сохранять [2]. Однако в язык могут вноситься изменения с помощью новых требований к правилам орфографии, грамматики, упо-

ребления слов и т.п. Как правило, чтобы сохранить основную форму языка, такие изменения вводят в форме дополнительных (факультативных) вариантов. Те, кто пользуется языком, сами выбирают вариант, который им наиболее подходит в соответствующей ситуации. Здесь роль может играть удобство употребления, речевая экономия, выразительность речевой единицы в определенном контексте, привычка к определенным речевым единицам, приверженность к традиционным средствам выражения или же к новомодным словам и иностранным заимствованиям. Различные издания (например, газеты, журналы) могут поддерживать различные формы выражения одного понятия в зависимости от их исторических и национальных традиций, политических и культурных предпочтений.

Форма и объем выражения мыслей могут в значительной степени зависеть от уровня образования говорящего (пишущего) в соответствующей области знаний. Например, специалист за счет применения соответствующей терминологии может более кратко выразить мысли, относящиеся к области его деятельности. В то же время четкость и дисциплинированность мышления отдельных людей может независимо от их формальной языковой подготовки и от образования способствовать ясности и выразительности высказываний.

Мы рассмотрели некоторые проблемы существования и развития языка как достояния культуры и как средства коммуникации в современном обществе. В таких условиях приобретают особое значение

люди, професійно працюють з мовою (письменники, поети, перекладачі, літературознавці та мовознавці, редактори, викладачі, а також спеціалісти різних галузей теорії та практики, систематично створюють письмові тексти по своїй області знань). В даний час багато з них мають різні види мовної освіти. Однак незалежно від такої освіти їх діяльність у багатьох випадках вимагає значного додаткового самоосвіти та самосовершенствования. Особливості їх діяльності впливають на напрямлення такої індивідуальної розвитку. Одні в більшій ступені розвивають естетичну сторону своєї мовної потенціалу, інші більше уваги надають чіткості, виразності, доступності мислей, виражаних в усній та письмовій формі.

Одною з проблем людей науки є проблема, пов'язана з вмінням доступно, ясно, переконливо висловлювати нові, складні ідеї. В історії науки відомо багато випадків, коли нові, складні, висловлювані ідеї не були в повній мірі зрозуміті та оцінені сучасниками, оскільки вчені, вирішуючі масштабні завдання, аналізуючі та узагальнюючі величезне

кількість матеріалу, не завжди могли достатньо переконливо висловити свої ідеї. Виклад нових ідей, заснованих на величезній кількості нових складних понять – це теж складніше мистецтво. І не завжди життя вченого достатньо для оволодіння цим мистецтвом. Наприклад, по спогадам академіка А.Н. Кривоноса, видатний вчений, один з основоположників теорії відхилення магнітного компаса І.П. де Колонг (1839-1901) «відмінно та ясно викладав свої друковані статті, але абсолютно не вмів пояснювати усно, входив в надлишкові деталі, які не роз'яснювали, а затемнювали справу – із-за лісів лісу не було видно» [1, с. 72].

По тому мова як явище культури це ще і люди з мовним мисленням, систематично займаються питаннями теорії та практики мови, здатні оцінювати та покращити тексти інших людей, передаючи свої знання іншим людям. З допомогою таких людей мова стає засобом, що сприяє взаємодії всьому суспільству.

Література

1. Кривонос А.Н. Мої спогади / А.Н. Кривонос. – Л.: «Судостроєння», 1984. – 480 с.
2. Уваров Ю.В. Збереження мов світу / Ю.В. Уваров. – К.: Прекрасний світ, 2010. – 32 с.

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Ткач Г.В.

кандидат педагогічних наук, Харківський національний економічний університет ім.Семена Кузнеця, м. Харків

Ключові слова: термінологія, державне управління, розвиток управлінської термінології, умови формування термінології, лексичний склад.

Keywords: terminology, state administration, development of administrative terminology, terms of forming of terminology, lexical composition.

Розвиток української термінології державного управління в українському мовознавстві досліджений недостатньо. Об'єктом наукового зацікавлення стали лише окремі періоди формування лексичного складу управлінської термінології. Так, у лексичному фонді Київського періоду частково виокремлює та аналізує управлінську лексику П.Ковалів; цей самий період досліджували І.Срезневський, В.Розов, Б.Треков, Г.Кочин. Найзначнішими в галузі дослідження лексики XVI-XVII ст. є на сьогодні праці Ф.Ткача, М.Худаша; з інших можна назвати статті Л.Батюк, П.Горецького, Д.Гринчишина, Л.Гумецької, В.Горобець, В.Німчука, польського вченого Я.Янова. Цінні спостереження щодо формування управлінської лексики в пізніші періоди знаходимо в працях І.Білодіда, О.Муромцевої, М.Жовтобрюха. Сучасним тенденціям розвитку лексичного складу української мови, зокрема сфери управління, присвячені дослідження Л.Мацько, Л.Струганець, Є.Сенько, Н.Попової та деяких інших. Тому важливим є комплексний аналіз розвитку української термінології державного управління в різні періоди.

Становлення української термінології державного управління тісно пов'язане з тими суспільно-політичними умовами, у яких вона формувалася. Багатовікова бездержавність, політична та економічна залежність від інших держав, поділ України на Лівобережну та Правобережну, нерозмежованість політичних, судових та адмі-

ністративних функцій, повноважень центральних і місцевих органів влади, відсутність своєї системи права, зрештою, несприятливі умови розвитку української мови загалом, звичайно, не могли не позначитися на формуванні української термінології державного управління.

Як підсистема мови, що формується внаслідок взаємодії позамовних чинників та загальних тенденцій розвитку національної мови, українська термінологія державного управління розвивалася за законами спадковості, а тому поняття розвитку й еволюції має стати основою лінгвістичного мислення під час її дослідження. Аналіз процесу становлення української термінології державного управління дає можливість виявити основні закономірності її організації та розвитку в різні періоди, що важливо для прогнозування тенденцій майбутнього термінотворення, упорядкування сучасної української управлінської термінології.

Процес формування української термінології державного управління неоднорідний. Для визначення часових меж різних за інтенсивністю етапів її становлення (періоду нагромадження матеріалу, часу активного термінотворення, певних кульмінаційних моментів чи, навпаки, періодів застою з елементами регресу) застосуємо метод діахронного аналізу.

Враховуючи конкретні суспільно-політичні умови формування української термінології державного управління, якісні

й кількісні показники цього процесу (на-
явність теоретичних праць, словників та
підручників – як певного результату термі-
нологічної творчості), а також спираючись
на спроби періодизації становлення дер-
жавного управління в Україні, що їх здій-
снили фахівці, виділяються такі періоди та
підперіоди формування української термі-
нології державного управління :

Донауковий період (IX – кінець XX ст.):
зародження і формування української тер-
мінології державного управління в період
Київської Русі; розвиток української термі-
нології державного управління в Галицько-
Волинській державі; формування управ-
лінської термінології в литовсько-
польський період; становлення української
термінології державного управління в ко-
зацьку добу; розвиток української терміно-
логії державного управління під час Геть-
манщини; українська термінологія держав-
ного управління в період бездержавності;
формування управлінської термінології на
початку XX ст.; розвиток української термі-
нології державного управління в радян-
ський період (20-80 рр. XX ст.).

2. Становлення української термінології
державного управління на науковій основі
(90-і рр. XX ст.).

Перші терміни, що свідчать про існування в
давніх слов'ян нехай і примітивного, але на-
родовладдя, з'явилися ще в спільнослов'янську
епоху: *закон, собор, сонмище* та ін.

Це знайшло своє відображення в найдав-
ніших пам'ятках української писемності,
зокрема в Остромировому Євангелії. Буду-
чи важливими документами українського
права – невіддільного атрибуту державнос-
ті, тексти ділових пам'яток зафіксували сло-
ва і вислови, які називають термінолексема-
ми, або квазітермінами. Як зазначають до-
слідники, початків термінології, науки про
сукупність термінів, що їх уживають у пев-
ній галузі знання, яке вимагає спеціальних
слів або виразів, уживаних у якійсь науці,
мистецтві або техніці, з метою визначити
певне поняття про спосіб виробництва,
можна дошукуватися вже в початках розви-
тку нашої писаної літератури.

Формування української термінології дер-
жавного управління відбувалося паралельно
до процесу становлення української держав-
ності, цей процес активізувався в часи Київ-
ської Русі, коли, “утверджуючись на націо-
нальній основі, тобто на лексико-семантико-
морфемно-синтаксичних парадигмах націо-
нальної мови, як корені національної ідеї”,
термінологія, разом з іншими національними
виявами культури, засвідчила інтелектуальні
підвалини народу, його державність [8, 114].

Київська Русь “не була державою в су-
часному розумінні цього поняття: вона не
мала ні централізованого управління, ні
всеохоплюючої та розгалуженої бюрократ-
тичної системи” [5, 58], проте вже в IX-Xст.
у мові з'являються спеціальні слова на по-
значення відносин між представниками
влади й народом: *ряди* – “двосторонні до-
говори між сюзереном і васалом”; *пошли-
на* – “мито, яке сплачували селяни”.

Загальне поняття влади найдавніші
пам'ятки засвідчують терміном *волость* або
в старослов'янському фонетичному оформ-
ленні *власть*.

Ця сама назва вживалася з тим же зна-
ченням і в іншому фонетичному оформ-
ленні: *область* “влада, панування”, *владиче-
ство*. У тому ж значенні, але з підкреслен-
ням сили й могутності, зафіксовані слова:
воля, держава, начало “влада”, *княженіє*
“княжа влада, управління князівством”.

Процес володіння позначали дієсловами
з тим самим коренем: *волод-* (*влад-*,
власт-).

Як зазначають науковці, пам'ятки збері-
гають нам вказівки й на різні об'єкти воло-
діння. Найширшим об'єктом володіння є
держава. Проте поняття держави як певної
національно-територіальної одиниці часті-
ше позначалося словом *земля*. У цьому ж
значенні слово *земля* досить часто вживане
і в “Руській Правді”.

Більш обмеженою територіальною оди-
ницею володіння була *волость*. *Волості*
збирали якесь число осель, *землі* – якесь
число *волостей* в одну цілість. Вони висту-
пали як адміністративні сполуки для уп-
рави спільних справ.

Термін *волость* уживали і для позначення поняття держави. Правда, основне її значення – частина держави, провінція, обласна частина Київської держави. Для позначення цілої держави її вживали рідко.

Іншою, ширшою адміністративно-територіальною одиницею, що означала володіння, князівство, у Київській Русі була *оболость* (*область*).

Окремі князівські володіння позначали словом *земля* “удільне князівство”.

Прикордонна частина цілого володіння мала назву *україна*.

Еволюція тогочасної держави йшла в напрямі розгалуження системи намісників та їхніх гарнізонів. Згодом сюди долучилося і виконання різних адміністративних та судових функцій. Управління і суд стають джерелом прибутків, а тому розширюються їхні функції та зростає кількість службовців, що їх виконують.

Розвиток держави вимагав збільшення апарату управління на всіх рівнях і більш чіткого розподілу функцій посадових осіб, що знайшло своє відображення в найменуваннях посад.

Носієм верховної (монаршої) влади був *великий князь*, в інших землях управляли місцеві *князі*. Це слово відоме всім слов'янським мовам, вважається, що воно запозичене зі старонімецької ще в праслов'янську добу.

Але дуже часто замість указаних вище титулів вживали інші терміни: *владика*, *самовластець*, *престольник*, *властелин*, *властитель*. Більшість із наведених вище найменувань однаковою мірою можуть замінити взагалі назви всіх урядових керівних осіб, бо всі вони містять спільну сему, що виражає поняття володіння.

Як назви найвищих керівників держави (*князь*, *король*), так і назви інших керівників могли мати постійні прикметники, що надавало керівній особі ознаки величності, а з термінологічного погляду ці прикметники набували термінних ознак. Так, ім'я князя, короля завжди супроводжуване постійними титулами: *великий князь*, *великий король*, *стольний князь*. Серед постійних

титулів для тих, що правили взагалі: *державний* “могутній”, *сильний* “керівний”.

Керування державою князь здійснював через своїх близьких людей, що мали загальну назву *дружина*. Члени дружини поділялися за рангами на старших і молодших.

До старших членів дружини належав *боярин*. Це слово є запозиченим. Простими (молодшими) дружинниками були *отроки*. Ці дружинники виконували різні доручення князя. До них належали й інші молодші дружинники, що виконували конкретні доручення: *мечник* “виконував обов'язки ката” (найчастіше мечника згадувано при суді), а також різні слуги: *дворецький* “слуга”, *подвойський* “урядова особа, що передає народові розпорядження влади”, *заказник*, *приказник*, *рядович* “служилий за рядом, за договором”, *метельник*. При князі був спеціальний охоронець княжої печатки – *печатник*.

Своє керівництво державою князь здійснював також через вищих урядових осіб: намісників в окремих територіях, начальників, управителів тощо. Урядова особа, що керує певною ділянкою роботи, має загальні назви: *начальник*, *новоначальник*, *чиновник*, *настольник* “начальник, голова”.

На місцях владу здійснювали намісники, посадники та ін. Крім того, призначали вищих і нижчих начальників, що мали назви залежно від кількості осіб, якими вони керують. Про те, що тогочасна система управління була побудована на кількісному поділі громади, свідчить і спеціальна управлінська лексика: *темник* “начальник над десятима тисячами осіб”, *тисяцький*, *сотник*, *соцький*, *десятник*.. Етимологія цих термінів дуже давня.

Інші, дрібніші управителі, мали назви: *правитель*, *притяжатель*, *сомчий*, *приставник* – “управитель”.

Службовців вищих рангів називали: *служитель*, *старійшина*.

У період Київської Русі існували також терміни на позначення посад у формі абстрактних іменників середнього роду: *началіє*, *посадництво*.

В українській мові того періоду були і слова на позначення понять щодо управлін-

ня державою. Найвище управління, зосереджене в руках князя, мало загальну назву *стол*. Поняття “стол” часто асоціювалося з місцем перебування князя. У зв’язку з цим головне місто, або резиденція князя, часто супроводжувалась прикметниками *стольний* (город), *верховний* (град).

Загальне поняття управління позначали словами *управляти*, *держати*, *сидіти* “княжити”.

Основною метою управління є порядок, лад. Про те, що Київська держава дбала про порядок, свідчить досить численна спеціальна лексика, пов’язана з цим поняттям: *наряд* “порядок, лад”, *урядити*, *строй* “порядок”, *устроїти*, *уставляти*. Від останнього терміна походить і прикметник *установий* “встановлений”, що згодом розвинув термінологічне значення. Від цього слова похідними є терміни: *уставний* “статут, зведення правил”, *правда* “те саме”, *законоположення*. Саме ж правило, що ним керувалися, дотримуючись державного порядку, мало назву *закон* або *путь*. Запроваджувати в життя закон – це значить: *указонити*, *законствувати*, *взаконити*. Звідси й виник прикметник, що вказує на повну згоду із законом, *законний*.

Постанова, указ вищого керівництва, мала назву *вість* від *відати*, *знати*, тобто те, що його мають знати.

Законів дотримувалися з точністю, давали навіть спеціальну обіцянку не порушувати їх, що називалась спеціальним терміном *рота* “клятва, присяга”, або *цілування* (хреста).

Для розв’язання різних державних питань князь скликав із близьких до себе людей раду, або *совет*; учасника ради, відповідно, називали *советник*. В окремих містах, крім того, державні питання вирішували на народних зборах, відомих під назвою *віче*. Терміноодиноци *віче* виникла приблизно в X ст. Це слово трапляється в текстах не тільки літописів, але й церковних пам’яток.

Великі князі мали свою скарбницю – *богатство*, з якої вони могли своїх підлеглих слуг за вірну службу (*служба*, *работаніє*) нагороджувати, або *возомздити*.

Київська держава підтримувала різного роду зв’язки з іншими країнами. На міжнародні стосунки князів вказують слова, пов’язані з існуванням посольства: *посол*, *посланник*.

Як бачимо, досліджувана термінологія бере свій початок ще з докнязівської доби. Особливо інтенсивно формувалась спеціальна лексика державного управління в період Київської Русі, що знайшло своє відображення в писемних пам’ятках того періоду. Становлення терміносистеми відбувалося паралельно до становлення української державності.

Після розпаду Київської Русі як державного утворення українська державність розвивалася на теренах Галицько-Волинського князівства. Формування термінології державного управління продовжилось і в цей період.

Державно-правовий устрій Галицько-Волинської землі загалом зберіг риси, притаманні Київській Русі, проте в адмініструванні цієї держави відчутним був вплив заходу. Розширились і видозмінились функції управління, виникли нові поняття, які вимагали нових назв. Так, під впливом державного устрою Угорщини в Галицько-Волинському князівстві виник новий чин, який дістав назву *двірського* або *дворецького*.

Загальне поняття влади в аналізований період позначала терміном *держава*. Крім того, у деяких пам’ятках це поняття позначено словом *право*.

Про те, що тогочасний апарат управління був добре розвинений і диференційований, свідчить велика кількість посад і, відповідно, слів на їх позначення: *городничий*, *війт*, *осьменник* “збирач податків”, *стольник*, *урядник* та інші.

Для найменування адміністративних одиниць Галицько-Волинської держави, як і в Київській Русі, використовували термін *волость*.

У першій чверті XIV ст. у Галицько-Волинському князівстві виникають колонії чужоземців, яким було дозволено після спустошливих татарських нападів на українські землі жити й порядкувати за їхніми

власними звичаями і традиціями. Серед переселенців переважають німці та поляки. Це спричинило появу в українській мові нових слів на позначення спеціальних понять сфери управління, запозичених із польської і німецької мов, – *ратман*, *ратуша*, *магістрат*.

У період Галицько-Волинської держави терміноодиниці, що обслуговували управлінську сферу, поступово утворювали систему, чому сприяли як позамовні, так і мовні чинники.

Історичні події XIV ст. призвели до того, що Галичина потрапила до складу Польської держави, а Волинь і Наддніпрянщина перейшли під владу Великого князівства Литовського.

Період XIV–XVII ст. в історії української мови позначений існуванням українсько-білоруської писемної єдності. Статус “руської” мови, яка з II половини XIV ст. стала державною мовою Великого князівства Литовського, сприяв активному формуванню терміносистем. У цей час найрозвиненішими були громадсько-політична, юридична, промислова, торговельна, військова, філологічна, сільськогосподарська термінології.

Особливо перспективно формувалась юридична та громадсько-політична термінології, що зафіксовано в різноманітних пам’ятках ділової писемності.

Загальне поняття влади в аналізований період позначало слово *держава*. Воно мало ще значення об’єкта володіння. Процес володіння позначали дієслова: *владати*, *держати*. Крім терміна *держава*, різні об’єкти володіння позначали також слова *волость*, *волостка*, *царство*.

Державні органи досліджуваного періоду позначали терміни *сейм* у значенні “збори станових представників”; *суд*, що має таке ж значення, як і тепер; *ратуша* у двох значеннях – “орган міського самоврядування” і “будинок, у якому цей орган міститься”.

Специфіка державного устрою та управління Литовсько-Польської держави мала вплив на розвиток адміністративно-судової номенклатури.

На означення осіб, а також титулів вищих і нижчих чинів тодішньої державної адміністрації вживали терміни: *король*, *князь*, *царь* – позначення титулів; *бурмистр* у значенні “виборний голова міського самоврядування за Магдебурзьким правом”; *урядник* “службова особа, урядник”; *намісник* “представник керівника держави, який здійснює державну владу на якійсь території”; *ревізор* “вищий королівський урядовець, що керував роздачею земель”; *самодержець*; *сенатор* у значенні “член сенату” та *староста* у значенні “найвищий адміністративний урядник в старостві”. Різних судових чиновників називали: *возний* у значенні “урядник з поліційною владою”; *засідач* “той, хто засідає в суді, засідатель”; *підписок* у значенні “помічник, заступник писаря, судовий секретар”; *присудок* “судовий чиновник; писар”; *прокуратор* у значенні “адвокат”. На різних військових урядовців вказували термінолексми: *гетьман*, *десятник*, *полковник*, *ротмістр*, *сотник*. Тих, що встановлювали закони, називали *законодавець*, *законоположник*.

Варто зазначити, що в період існування Великого князівства Литовського спеціальна лексика на позначення понять державного управління активно поповнювалась іншомовними словами *влада*, *дозор* у значенні “дозорчий уряд, дозира́ння” та ін.

Тогочасна термінологія мала у своєму арсеналі й назви на означення різного роду адміністративно-юридичних актів та документів. Деякі з них, переважно іншомовного (латинського або німецького) походження, є і в сучасній українській мові: *книги електові* у значенні “книги для запису виборців або осіб, обраних до певних органів влади”; *реєстр електовий* у значенні “виборчий реєстр”; *інструкція* у значенні “письмова настанова”; *інформація* у значенні “письмове пояснення”; *карта* – термін, що в той період мав значення “документ, що містить якесь зобов’язання, але не складений у судовому порядку, а в домашніх умовах, домашня розписка”; *контракт* у значенні “письмовий договір” та ін.

Значний вплив на тогочасну управлінську лексику мала також чеська мова (напр., *речник, коморник, право* тощо).

Специфіка державного устрою та управління Литовсько-Польської держави, а також статус державної мови, що його мала українська мова в аналізованій період, спричинили інтенсивний розвиток української термінології державного управління. У цей період спеціальна лексика на позначення понять державного управління активно поповнювалась іншомовними лексемами латинського, польського, німецького, чеського походження, а також шляхом термінологізації загальноживаних слів.

Адміністративний апарат періоду козацької держави сформувався на основі полково-сотенної організації Запорозького Війська, унаслідок чого військово-старшинське управління поширилось і на всю цивільну сферу. Сформоване козацьке республіканське державне утворення спиралось на організаційні військові принципи, що позначилось на тогочасній спеціальній лексиці сфери управління: *атаман (отаман) курінний (кошовий, наказний), генеральний бунчужний, генеральний підскарбій, генеральний обозний, генеральна старшина, військова рада, пушкар, довбиш, комендант, писар* та ін. Нова українська держава визріла в надрах Запорозької Січі, і з перших днів народно-визвольної війни *генеральний уряд* на чолі з *гетьманом* виконував функції кабінету міністрів. У цей період переосмислено багато військових термінів, оскільки влада фактично була зосереджена в руках військових осіб.

Адміністративно-територіальні одиниці того часу мали назви *полки* і *сотні*, відповідно, урядували в них *полковники* й *сотники*. На чолі міського управління були *атамани, бургомистри*.

Лексика сфери державного управління козацької доби та доби Хмельниччини формувалась у специфічних умовах визвольної війни, що знайшло своє відображення в найменуваннях понять управлінської діяльності. У цей період відбувається переосмислення значення певних військо-

вих термінів і перехід їх до терміносистеми державного управління.

Від 1654-го року, коли Лівобережна Україна остаточно відійшла під владу Москви, українська мова на сході почала занавати сильного московського впливу, а український захід опинився у сфері впливу польського [4, 81].

У часи Гетьманщини назагал зберігся військово-адміністративний апарат влади та управління, який склався в період визвольної війни. Але в ході наступу царизму на автономію України система, принципи, форми та методи її діяльності змінюються, що знайшло своє відображення в спеціальній лексиці сфери державного управління.

Очолував уряд *гетьман*. Першою особою після гетьмана був *генеральний обозний* – вища службова особа гетьманської адміністрації. При ньому були: *наказний обозний* (за його відсутності), *асаулець, атаман, писар, хоружий*. Регалії тогочасної влади позначали термінами: *булава, бунчук, хоругви, печаті* тощо. Адміністративно-територіальні одиниці Гетьманщини мали назви: *сотня, курінь, волость, староство, повіт*.

Свідченням розвиненого міського управління була розгалужена система дрібніших міських урядовців, позначуваних такими словами: *городничий, осавульчик, соцький, возний, ратушний господар, ключник, десятник, сотник, послушник*. Серед урядово-адміністративних документів досліджуваного періоду вирізняють: *універсал, указ, лист, ордер, інструкція, резолюція, рапорт, контракт, аттестат, квитанція, вексель* тощо. Для позначення спеціальних понять сфери державного управління відбирали з лексичного складу української мови того часу загальноживані слова, які в діловій мові, звужуючи своє значення, ставали термінами, наприклад, *вина, скарга, справа, право*.

У добу Гетьманщини тематичні групи термінів сфери державного управління збагатились новими одиницями.

Гальмування державотворчих процесів, спричинене, з одного боку, певною дисгармонією в гетьманстві, з іншого – впливом

російського царизму, позначилось і на формуванні української управлінської термінології.

Протягом першого десятиріччя XVIII ст. в Україні ще зберігався адміністративно-політичний устрій: система суду, збройні сили – отже, і весь лексичний арсенал на означення відповідних понять державного управління, успадкований мовою із попередніх століть. У зв'язку з поширенням реформ Петра I на територію України з 20-х років XVIII ст. в українській мові починає формуватися спільний українсько-російський лексичний фонд, що відображав зміни в адміністративному управлінні, а також у міждержавних зносинах.

Унаслідок адаптації іншомовних назв урядовців в аналізований період активно вживали похідні терміни на позначення урядів *атаманство, гетьманство, полковництво* та осіб за спорідненістю *войтова, гетьманова, гетьманиша, полковникова, полковниця* тощо.

На базі іншомовних слів в управлінській термінології того часу творили терміни на означення посад чиновників, пор.: *протоколіст, копіїст* – за аналогією до *канцелярист*.

Розвиток словотвірної активності деяких запозичень був зумовлений актуальністю позначуваних понять у силу дії певних соціальних причин. Так, наприклад, виразно поширюється ряд термінів з основним словом *арешт* (у значенні “взяття під варту майна, господарства”) у зв'язку з закономірним зростанням кількості судових конфліктів, пов'язаних із незаконним захопленням старшиною нових земель у XVII ст., а також політичними процесами: *арештувати, арештований, заарештувати, заарештоване, арештант* “особа, майно якої взяте під варту”.

Серед управлінської лексики досліджуваного періоду заслуговують на увагу назви, що стосуються оформлення справ: *документи, оригінал, дублікат, копія, паспорт* або *подорожня*.

До термінів, що означали абстрактні поняття, пов'язані з державним управлінням,

належали віддієслівні іменники: *донесення, припровадження, примирення*.

Петро I та інші російські царі продовжували формування дворянсько-чиновницького централізованого апарату абсолютизму. У першій половині XVIII ст. до складу термінології ввійшов значний пласт російської лексики, в основі якого – інтернаціональна термінологія. Серед нових термінів державного управління значну частину утворюють назви, поява яких зумовлена наслідками дії таких позамовних чинників:

1) створення на Україні нових адміністративно-судових органів через реорганізацію центральних та місцевих органів державного управління в Росії (*Малоросійська колегія, губернатор, обер-комендант, комендант* та ін.);

2) установлення зв'язків з центральними органами державного управління Росії на правах часткового підпорядкування та субординації (*сенат, Високий сенат, Ревізіон-контора, Штатс-контора, Берг колегія, дворянство* тощо);

3) установлення дипломатичних контактів з Росією (*візита, візит, асамблея, конференція, конгрес, шпін* і под.).

Участь української генеральної старшини в бюрократичних колегіальних органах на Україні (колегіях, комісіях тощо) спричинила входження слова *член* в адміністративний словник української мови.

У зв'язку із зміною позамовних чинників окремі терміноодиниці утворювали поширені семантичні поля. Так, із запровадженням на Україні *гетьманського правління* термін *правління* активно вживається і в складі інших спеціальних словосполучень: *правління полку, полкове правління, сотенне правління, атаманське правління*. Активізувалося в спеціальному вжитку слово *правити* разом із похідним *правитель*.

У новій суспільно-політичній лексичі, що стосувалася адміністративного управління, значну частину займали слова іншомовного походження: *адміністратор, асесор, аудитор, бухгалтер, герольдмейстер, губернатор, інспектор, камергер, канцлер*,

маклер, міністр, поліцеймейстер, президент, префект, ратман; губернія, канцелярія, колегіум, комісія, ратуша, сенат; адресувати, акредитувати, атестувати, конфіскувати, претендувати, трактувати, штрафувати; акт, амністія, апеляція, аренда, облигація, ордер, рапорт та ін.

Поява в управлінській лексиці аналізованого періоду деяких термінів (наприклад, *авторитет, акциз, асигнація, регламент*) викликана новими поняттями у сфері державного управління.

Чимало управлінських термінів-іменників на *-ія*, що збагатили тогочасну адміністративну лексику, є іншомовного походження, як-от: *аудієнція, амністія, апеляція, апробація, асигнація, вакансія, губернія, демонстрація, інструкція, комісія, конституція, конференція, конфірмація, субординація, ратифікація* тощо.

На кінець XVIII ст. унаслідок великодержавної політики російського царизму було остаточно ліквідовано автономію України, її права, вольності та привілеї. Україна перестала існувати як окремий державний організм, і на її території насильно запроваджувано органи державного управління Російської імперії, що тягнуло за собою зросійщення спеціальної лексики сфери управління.

Західна Україна була в той період під владою Польщі, на її території впроваджено польсько-шляхетські порядки.

Розвиток галузевих термінологій, у тому числі управлінської, призупинився, оскільки українська мова була витіснена зі сфери державного управління на Лівобережжі – російською мовою, на Правобережжі – польською, а згодом і німецькою.

Несприятливі політичні обставини в Україні стали перепоною для природного розвитку національної спеціальної лексики. Основна частина українського народу стояла осторонь управління державними процесами. Сфера управління з часом русифікувалася. Українська еліта, також зрусифікована, через свою соціальну природу не могла бути чинником розвитку термінології.

Без сумніву, причини такого явища мали глибший зміст. З одного боку, це був полі-

тичний курс, спрямований на поступове підживлення ролі української мови в житті країни, а з іншого, певні настрої серед частини населення, що говорила по-українському: люди вважали непрактичним триматися мови, комунікативні функції якої дедалі вужчали, соціальний престиж якої невпинно падав.

У цей період до термінології державного управління входить значна кількість запозичень: *абсентеїзм, абсолютизм, автономія, агент, бюрократія, дебати, демократ, демократичний, корупція, парламентаризм, націоналізація, метод, організація, партія, реформа, теорія, централізація* та інші.

Політико-економічні умови життя на українських землях у складі Російської імперії, під владою Польщі, а з кінця XVIII ст. – Австро-Угорщини спричинили певні відмінності в оформленні запозичень. Як зазначав М.А.Жовтобрюх [3, 108], це стало однією з рис, що розрізняли східноукраїнську та західноукраїнську практику протягом досліджуваного періоду. Процес освоєння запозичень на позначення понять, пов'язаних з адмініструванням, відбувався в несприятливих умовах. Саме це називають причиною виникнення різного типу варіантності: фонетична (*міністер – министер, демократія – демокрація, бюрократія – бюрокрація, конституція – конститутія, неутралітет – нейтралітет – невтралітет*), морфологічна (*контроль – контроля, дебати – дебата, аналіз – аналіза, криза – кризис, міністерство – міністеріум, губернія – губерніум, президія – президіум*), лексико-семантична (*автономія – самоуправа, апробація – ухвала, протекція – оборона*).

Упродовж XIX ст. – до початку XX на західноукраїнських землях спостерігалось заміщення українських термінів полонізмами, насамперед в галузях адміністрування, судочинства, правових та особистих стосунків. Значно сприятливіший статус польської мови пришвидшував її функціонально-стилістичний розвиток порівняно з українською. До того ж рівень освіченості серед українців та поляків був

дуже різний та й кількісно українців було дуже мало в управлінській сфері [9, 25].

Науковці зазначають, що вплив на українську термінологію сфери управління польської мови значно більший, ніж німецької, навіть у тих регіонах, де переважала німецькомовна адміністрація. До того ж польська мова виступала посередником у переважній більшості прямих німецьких запозичень чи кальок, унаслідок цього утворився спільний для всіх трьох мов термінологічний пласт лексики та словосполучень, пов'язаних із практикою судочинства, адміністрування. Так, до управлінської термінології, спільної для української та польської мов XVI-XVII ст. належали такі слова: *верифікувати* ("встановлювати істинність"), *возний* ("судовий урядовець"), *державна* ("землеволодіння"), *диспозиція* ("наказ"), *реляція* ("письмове посвідчення щодо суті справи"), *респектувати* ("дотримуватись закону"), *чиниш* ("грошовий податок"), *опінія* ("громадська думка, осуд"), *реасумувати* ("підсумовувати"), *абстиненція* ("утримання від чогось").

Відсутність державності гальмувала розвиток управлінської термінології, проте навіть за цих умов вона поповнювалася новими термінами, розширювала свої словотвірні та фразеологічні можливості. В аналізований період до зазначеної термінології активно проникали запозичення з інших мов. Процес освоєння запозичених термінів відбувався в умовах роздробленості українських земель, що викликало різного типу варіантність, якої об'єктивно не можна було усунути.

Активізація політичного, громадського і культурного життя в Україні на початку XX ст. сприяла виникненню нових термінів державного управління навіть в умовах відсутності української державності: *виборче право, доходи, законодавство, земельна справа, лад, повіт, потреби самоохорони, суд, судівництво, спілка, устрій, громадяни, громадянське життя, держава, законопроект, людиність* [2, 12].

Проголошення самостійності України 22 січня 1918-го року надало потужного

стимулу розвитку літературної мови, у тому числі і її терміносистем. 1918 року А. Ніковський під псевдонімом І.Прихідько у розвідці "В оборону української мови" зазначав, що українська мова не може похвалитися своєю закінченою виробленістю і що російська й польська мови більше вироблені за українську. Це свідчить про свідомий підхід українських науковців до термінотворення, про бачення об'єктивної ситуації в розвитку української мови.

У період побудови нової держави було змінено одиниці номенклатури державного управління царської Росії: *дума, департамент, сенат, палата* тощо. Зокрема, було скасовано попередню систему чинів державної служби. З'явилися нові органи влади, нові установи з новими назвами: *Українська Центральна Рада, Генеральний Секретаріат, Генеральна контрольна рада, Народний Секретаріат, Генеральне секретарство, Установчі Збори, комітети, комісаріати*, а також нові назви посад: *комісар, голова, генеральний контролер* та ін. [6, 36].

Яскравим віддзеркаленням нових номенклатурних найменувань того періоду є текст прийнятої у 1918 році Конституції УНР, що мала підзаголовок: "Статут про державний устрій, права і вольності УНР". З тексту цього документа вченими виокремлені такі найменування державного управління: *Всенародні Збори, Президія Всенародних Зборів, Рада Народних Міністрів, Департамент Державної Скарбниці, Генеральний Суд, національний союз, погоджувальна комісія*. Правда, цей документ так і не був опублікований і, звичайно, не набрав чинності, що унеможливило реальне функціонування цих термінів.

За правління П.Скоропадського та під час Директорії було повернуто старі терміни на позначення понять державного управління: *Гетьман, губернія, повіт, волость, головний отаман*.

Західноукраїнська Народна Республіка, яка з перших днів свого проголошення здійснювала певні зміни в соціально-політичній сфері, освіті, культурі тощо, державною мовою проголосила українську.

Тогочасні органи державної влади мали назви: *Українська Національна Рада, Сейм, Рада державного секретаріату, Виділ Української Національної Ради, громадська рада, повітова рада, Державне секретарство судівництва, Українська бойова управа*. Серед номенклатур посад у документах часу існування ЗУНР знаходять: *український державний Секретар внутрішніх справ, український державний повітовий комісар, Президент Української Національної ради, Головний комендант, адміністраційний урядник* та інші.

Активний процес державотворення в цей період позначився на формуванні адміністративної термінології: найменування управлінських документів (*розпорядки, закази, поручення*); посад та державних органів (*Шеф Державної Контролі, Директор Державної Каси, Кабінетова Рада Державних Секретарів і Підсекретарів*); абстрактних понять, пов'язаних з урядуванням (*конституційні відносини, парламентарні групи, виключне право, виконний орган, солідарна відвічальність; засягати opinii, засистувати діяльність, осідок Правительства*).

На початку 20-х років на формування термінології вплинули два чинники: старі шаблони українізованого чиновницького апарату і розмовно-просторічні елементи мови представників робітничо-селянського середовища. Політика того періоду сприяла поверненню в обіг багатьох офіційно-ділових стилістичних канонів управлінського апарату колишньої Російської імперії: *акцизний, депозит, кошторисні передбачення, судове відомство, третейський суд, приватна адвокатура, присяжний, циркуляр, Правительство, солідарна відвічальність* та інших.

Значні зміни в політичному житті, що відбулися на початку ХХ ст., сприяли активному процесу галузевого терміновтворення, у тому числі управлінського. Інтенсивний процес державотворення відбився, насамперед, на адміністративній термінології.

У 20-ті роки, у час так званої "українізації", створилися доволі сприятливі умови для

розвитку термінології. Було сплановано в національному питанні цілу низку практичних заходів, спрямованих на запровадження в діловодство місцевих мов, зобов'язавши відповідальних працівників вивчати місцеві мови. Українська мова дістала можливість бути не тільки мовою літератури та публіцистики, а й мовою врядування, проведення різних громадсько-політичних заходів.

Для реалізації цих планів було створено Всеукраїнську центральну комісію, а також місцеві відомчі комісії з керування українізацією. Однак складність внутрішньополітичної ситуації, брак національних партійних і управлінських кадрів, засилля в партійному і державному апараті великодержавних шовіністів, які були ворогами не тільки державної самостійності, зумовлювали повільність темпів українізації, її декларативність.

Незважаючи на опір процесам українізації, наслідки її були досить відчутні для партійного та державного апарату. Необхідність цього була очевидною: на одного члена компартії України, який постійно користувався українською мовою, припадало семеро тих, хто розмовляв лише російською. Не краще співвідношення було в державних органах.

З метою запровадження в роботу державного і партійного апарату рідної мови відповідно до постанов партії були створені шести- та дванадцятимісячні курси, на яких службовці всіх рангів вивчали українську мову. Тим, кому не вдалося успішно закінчити їх, загрожувало звільнення з роботи. Політика українізації в кадровій справі дала позитивні наслідки.

Для термінології цього періоду характерним є бурхливий розвиток різного роду аббревіатур. У цей час виникла потреба пристосувати мову до нової ідеології, вивирити назви для численних новотворів радянського партійно-адміністративного апарату. Для живої мови післяреволюційного часу були характерними скорочені слова. Про це мовне явище говорилося як про суспільну потребу мови, як про елемент "телеграфної мови".

Абревіатури утворюють значний пласт серед державно-управлінської номенклатури аналізованого періоду: УСРР (пізніше – УРСР), ЦВК, УЕР, ДПУ, ВУНК, УнНКС, НКВС, ЦКНГ, НКЮ, НКЗ, УЕН, РПО, НКЗІ, ВРНГ, ВУЦВК, НКЗему, ВУКС, УповНХФ, НКпроду, Губнарсуд, Комдержспоруд, Губеконар, Губревтрибунал, Економнарада, Комісія Наслідголоду, Вукоопспілка, Письмендрук, комбід, ревком, НКП (Народний комісаріат праці), РНК (Рада Народних Комісарів) тощо. Серед найменувань органів управління освітою того часу були такі абревіатури: Наркомос, Головоц-вих, Головополітосвіти, Головопрофос, Губна-рос, Повітнарос та інші.

Продуктивнішими, ніж ініціальні абревіатури виявились поскладові та змішані скорочення складних найменувань на зразок: *повітком, виконком, електротетатр, продподаток, жінвідділ, трудармія, наркомат, сільбудунок, міськкомгосп, торгсектор, профорган, земвідділ* та ін.

Переважаюча частина скорочень вимагала розшифрування для широкого користування. Наприклад, ніякої семантичної мотивації не мали такі скорочення, як *к-п* (колгосп), *д-т* (документ), *з-д* (завод) та інші.

В адмініструванні виникли так звані лексичні радянськи – назви нових юридичних понять, суспільних, державних, громадських відносин, невідомих досі: *комсомол, губком, повітком, обком, комнезам, ревком, комісар, осередок комсомольський* та деякі інші.

Інакше справа склалася з іншомовною термінологією. Уже перші пореволюційні роки позначені небаченим досі зростанням суспільно-політичної активності трудящих мас. В офіційно-діловому спілкуванні з'явилися суспільно-політичні терміни, запозичені з російської чи через російську з інших мов світу: *актив, агітатор, банк, буржуазія, диктатура, командир, комісар, конституція, політика, пролетаріат, райком, район, секретар, соціалізм, Центральний Комітет, соціалістичне перетворення сільського господарства, лєнінська політика*.

У цей час було змінено назви адміністративно-територіальних одиниць: замість *губерній* та *повітів* з'явилися *округи* та *райони*. Лексичний склад термінології державного управління поповнився неологізмами, що відповідали назвам новостворених органів державного управління, посад, спеціальних галузей народного господарства та ін., назвам нових реалій державного управління: *соціалізація, секретаріат, дебати, перерозподіл, повітком, виконком, продподаток, жінвідділ, трудармія, главк, центр, наркомат, сільбудунок, комнезам, ревтрибунал, оподаткування, продрозверстка, органи райянської влади, оробітничення, продорган, земвідділ, Всеукраїнський з'їзд рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів, Рада народних комісарів* та ін. Виникло багато нових термінологічних і фразеологізованих словосполучень: *революційна совість, хлібний інструктор, народна міліція, продовольчий комітет, продовольчий податок, прямий провід, політика воєнного комунізму, комітет незаможних селян, органи державного управління, революційний закон* тощо.

Але наприкінці 20-х р. розпочалося планомірне згортання українізації. "Постійні переслідування, цькування, репресії щодо українських державних діячів, які не були обділені національним почуттям і в міру своїх можливостей дбали про розвиток рідної мови й культури, призвели до того, що в Україні стало безперспективним, а то й небезпечним для кар'єри не лише обстоювати українську мову, але й розмовляти нею" [7, 38].

Настанова про розвиток державного контролю над суспільством наприкінці 20-х – початку 30-х років спричинила стрімке зростання державного апарату, дроблення та "розукрупнення" органів управління, а також формування розгалуженої системи вузькоспеціалізованих державних органів. При цьому характерною рисою внутрішньої будови всіх радянських установ була не тільки велика кількість структурних підрозділів, а й велика кількість державних службовців. Прийнята у

1937 році нова редакція Конституції УРСР законодавчо закріпила нові одиниці терміносистеми державного управління того періоду: *державна власність, колгоспно-кооперативна власність, Ради депутатів трудящих, Рада Народних Комісарів УРСР, Народний Комісаріат, утвореноважений загальносоюзних Народних Комісаріатів, Найвищий Суд УРСР*.

Тридцять роки у формуванні термінології управління характеризуються закріпленням суворо регламентованих мовних стандартів, утвердженням канцелярських шаблонів, різким зменшенням складноскорочених слів та аббревіатур. Серед останніх залишаються лише загальновідомі – РНК, ЦВК, ВЦВК, УРСР, НКВС, ЦК та ін. Замість невідомих аббревіатур часто вживали розгорнені складні назви.

У 40-і роки соціально-політичні умови – війна, окупація, евакуація, відбудова – покликали до життя нову термінологію та переосмислили стару: *маршал, генерал, евакуація, Український штаб партизанського руху, Інформбюро, Державний Комітет Оборони, Ставка, Верховний Головнокомандуючий, генералісимус, еваккомісія, польова пошта, Наркомат танкової промисловості, генерал-директор шляхів сполучення, директор-полковник руху, мобілізаційні роботи, завдання оборонного значення тощо*.

Державна політика того періоду на Україні формувалася в контексті державної політики СРСР і була регіональною політикою Радянського Союзу. Крім того, як свідчать архівні джерела, у державному управлінні існувало “двовладдя”. Усі закони, постанови і розпорядження державних органів управління приймали і видавали на основі постанов партії, вони підлягали її суворому контролю.

Серед чинників, що впливали на розвиток української термінології державного апарату в 50-60 рр., варто відзначити такі:

Централізована єдність Комуністичної партії як головного органу управління.

Фактичне і безвідмовне підпорядкування українського державного персоналу всесоюзному центру.

Спільність усіх законів України з рештою нормативно-правових актів СРСР.

Наявність у Радянському Союзі всеоюзних міністерств (зокрема Міністерства військових справ, шляхів сполучення, пошти тощо).

Саме ці чинники сприяли процесу русифікації української мови й терміносистеми державного управління як її частини.

Термінологія державного управління цього періоду поповнилася назвами нових реалій. Було перейменовано *комітети в союзно-республіканські міністерства*, як от: *Державний комітет Ради Міністрів СРСР торгівлі в Міністерство торгівлі СРСР, Державний комітет у справах будівництва СРСР в союзно-республіканський Державний комітет Ради Міністрів СРСР у справах будівництва*; утворено нові союзно-республіканські органи: *Міністерство чорної металургії, Міністерство легкої промисловості тощо, головне управління матеріально-технічного постачання*.

У термінології цього періоду досягло вершини свого розвитку словотворення шляхом утворення аббревіатур. З’явилася велика кількість термінів державного управління з елементами типу *ком-, парт-, рад-, союз-, голов-, держ-, укр-* тощо. Особливо це стосується номенклатури. Серед аббревіатур “перше місце займають “соціальні” аббревіатури”: назви головних управлінь, міністерств, організацій і т. ін. [1, 218]. До них належать такі, як *Укренерго-техкомплектоставка, Головпромбудмеханізація, Головпроектмонтажавтоматика, Головнівничносхіднафтовидобуток, Союзголовсьільгосп-водопостачання, Союзхарчопромсировина*.

Певний вплив на розвиток терміносистеми державного управління мала прийнята в 1978 році нова редакція Конституції УРСР. Досліджувана терміносистема поповнилася такими одиницями: *демократичний централізм, народний депутат, виконавчий комітет місцевих Рад народних депутатів, Ради народних депутатів, місто республіканського підпорядкування, адміністративно-територіальний устрій*,

національно-державний устрій, адміністративно-розпорядчі функції, неурядовий, міжрегіональний.

На 70-80 рр. радянського періоду випадає найінтенсивніша русифікація. Відбувся масовий перехід шкіл і вищих навчальних закладів на російську мову викладання. На різних конференціях і з'їздах було вже "не прийнято" говорити українською мовою. Навіть під час сесій Верховної Ради, де традиційно завжди депутати виголошували промови українською, переважала російська мова. Значна частина книжкових видавництв надавала перевагу друкуванню книг російською мовою.

У багатьох містах, містечках і селах вивіски терміново поміняли на російські. Народи, збори, засідання, сесії, з'їзди й інші заходи – від республік до сільського рівня – стали проводити виключно російською мовою.

Під впливом російської мови в лексиці тогочасного державного управління з'явилося багато русизмів, як лексичних: *таможня, заключення* тощо, так і морфолого-синтаксичних: наприклад, у назвах різного роду комісій, інспекцій тощо досліджуваного періоду часто трапляється невинуватене вживання прийменника *по*, за моделлю російської мови: *обласний центр по нарахуванню і виплаті пенсій і допомог, комісія по прийому, інспекція по закупках якості сільськогосподарської продукції*.

Отже, у радянський період через політику злиття мов, декларовану тогочасною владою, на термінологію державного управління особливий вплив мала російська мова. Це призвело до появи значної кількості русизмів та кальок.

Особливого розвитку українська термінологія державного управління набула в 90-их роках ХХ століття. Це пов'язано як з позамовними чинниками (здобуття Україною незалежності і становлення української державності, демократичні зрушення, політичний плюралізм, послаблення цензури, культурні контакти, виокремлення державного управління в окрему галузь на-

уки), так і з посиленням уваги до проблем національної наукової термінології.

У цей період терміносистема інтенсивно поповнилася національними та іншомовними лексичними одиницями. Неологізми з'явилися у мові державного управління як нові слова, що виникли шляхом словотворення на основі наявних у мові морфем (*субдержавна, єврорегіон*), як переосмислення термінів (*оприлюднювати*), внаслідок термінологізації словосполучень (*правова держава, ринкові відносини, Представник Президента України*), у результаті запозичення термінів з інших мов (*спікер, парламент*), повернення в активне використання застарілих слів (*віче, губернатор*) [10, 377].

Після розпаду радянської системи знову виникла потреба змінити назви громадських, державних та адміністративно-управлінських утворень. Продуктивним способом в цей період передусім є афіксальне словотворення. Тут виділяють два напрями: 1) творення нових терміноодиниць державного управління на основі власномовного матеріалу: *правосвідомість, державотворення, роздержавлення*; 2) творення нових термінів на основі запозиченої лексики за усталеними словотвірними моделями: *лобі – лобізм – лобіст – лобістськи*.

Тенденція до мовної економії виявилася у збільшенні кількості термінів, утворених способом складання. Особливо поширеними є терміни з твірними елементами *держ-, орг, ген-, гео-, євро-* тощо (*держадміністрація, орєвідділ, генпрокурор, геополітика, євро-регіон*).

Сучасний період розвитку терміносистеми позначений активним творенням слів, похідних від абревіатур, на позначення осіб, як-от: *єсбеушники, есендівці, євросоюзівці, єсдеки, даїшники, даїсти, СНДівці*.

Розширення терміносистеми державного управління відбувається шляхом творення термінів за допомогою префіксів і суфіксів відповідно до властивих українській мові словотвірних моделей. Продуктивними у творенні цих термінів є такі префікси та суфікси:

де- (деполітизація, денационалізація, дерегуляція);

суб- (субдержавний);

-ик (бюджетник, державник, симпатик);

-ува-, -юва- (приватизувати, дезавувати, організувати);

-ація-, -изація, -ізація (контрактація, регіоналізація, екологізація, юридизація).

Спостереження над термінологією останнього десятиріччя свідчать про активні процеси розширення семантичного обсягу термінів державного управління. Нові семантичні відтінки зафіксовано, зокрема, у термінах: *бюджетний* – “який фінансують з державного бюджету”; *одержавлення* – “діяння на підтримку пануючого в державі ладу. Надання чому-небудь форми або змісту, вигідного для держави”; *плюралізм* – “напряму у політиці, економіці, соціальному житті, який передбачає існування і взаємовизнання різних поглядів”; *ротація* – “оновлення чи зміна складу виборного органу”.

В основі частини нових термінів лежать метафоричні переноси: *коридори влади*, *вищі ешелони влади*, *палата регіонів*, *горизонталь влади*, *протестний електорат*, *інвестиційна привабливість регіону* тощо.

Для сучасної управлінської термінології характерною є тенденція до сполучуваності термінологічної одиниці зі словами, які раніше з нею не вживалися. Наприклад, *власність України*, *Президент України*, *Збройні сили України*, *електронний уряд*, *українська дипломатія*. Активно вживається термінологічне словосполучення гілка влади, у якому компонент гілка має значення “окрема владна владна структура”.

За свідченням термінологів значну частину всіх неологізмів становлять запозичення, переважно з англійської мови. Багатовікова бездержавність спричинила утворення своєрідної лакуни в сучасній українській терміносистемі, і цю лакуну масово заповнювали в попередні десятиліття русизми, а в сучасний період – слова англійського походження.

Іншими причинами, що викликали інтенсивне проникнення іншомовних термі-

нів у сучасну терміносистему, є:

1) коротше і змістовніше позначення того чи іншого поняття іншомовним терміном, наприклад *істеблшмент*, а не *вплиове коло осіб*; *рейтинг*, а не *рівень популярності*; *електорат*, а не *коло виборців*;

2) виникнення нових предметів та явищ і потреба їх номінації, для прикладу: *моніторинг*;

3) прагнення до експресивності: *ексклюзив*, *піар-технології*;

4) намагання наслідувати ті країни, які мають певні досягнення в галузі управління: *спікер*, *офшор*.

Усе це й пояснює помітне пожвавлення проникнення іншомовних слів в термінологію державного управління в 90-х роках: *інсайдер* – “що є поза.., що вивув з чогось”; *клерк* – “службовець”; *лобі*, *лобізм* – “явище прямого чи опосередкованого впливу на законодавчу чи виконавчу владу щодо прийняття важливих рішень на державному рівні”; *менеджмент* – “сукупність методів, принципів та форм управління”; *реінтеграція* – “налагодження розірваних економічних, політичних та культурних взаємозв'язків між державами”; *саміт* – “нарада на найвищому урядовому рівні”; *спікер* – “глава парламенту”; *ексклюзив* – “те, що існує в одному екземплярі, виняткове”.

Значну частину цих слів (*мер*, *лобі*, *клерк*, *брифінг*, *набліситі*) становлять англіцизми, що проникли в українську мову вже давно, у кінці XIX – на початку XX ст., але досі їх застосування було обмеженим. Упродовж останніх років ці терміни ввійшли до терміносистеми як найменування нових явищ та понять. Паралельно з такими інтернаціональними назвами вживаються і власне українські відповідники: *електорат* – *виборці*; *істеблшмент* – *політична еліта*; *мер* – *міський голова*. Для сучасної управлінської термінології, як видно з сучасних досліджень, характерною є тенденція до витіснення питомо національної лексики іншомовною. Якщо на початку 90-х років у державному управлінні часто вживали подвійні найменування, то зі середини мину-

лого десятиліття співвідношення змінилося на користь іншомовних термінів.

Про адаптацію цих термінів у системі української мови свідчить їх здатність утворювати нові слова: *спікеріада, рейтингування, рейтинговий, іміджевий, інвагураційний*.

Питання доцільності залучення в мову великої кількості англіцизмів у мовознавчій літературі лишається дискусійним. З одного боку, невинуватими є ті запозичення, які дублюють уже наявні і зрозумілі широкому колу носіїв мови слова та вирази, пор.: *спікер* – *Голова Верховної Ради України, мерія* – *міська рада*. З іншого – європейська інтеграція вимагає використання нових лексичних засобів, їх уніфікації, передусім спеціальної термінології.

Засвоєння українською мовою термінів державного управління-англіцизмів пов'язане з процесом їх фонетичної, графічної, морфологічної, словотворчої адаптації.

Фонетична і графічна адаптації створюють певні проблеми для носіїв мови внаслідок об'єктивних і суб'єктивних причин. До об'єктивних належить відмінність між усною і писемною формами англійської мови, що якісно відрізняє її від української. До суб'єктивних – відносно невисокий ступінь володіння англійською мовою. Особливо це стосується представників старшого покоління. У сучасній термінології з'явилося багато запозичених термінів, засвоєння яких ускладнене через відмінності між написанням і вимовою. Різні лексикографічні джерела, автори наукових статей по-різному фіксують, наприклад, термін на позначення поняття “зв'язки з громадськістю”. Порівняймо: *паблік рілейшіз, паблік-рілейшнз, паблік-рілейшин*. У різних словниках читаємо: *інвагурація* – *іногурація* – *інаугурація, нейтралітет* – *неутралітет, аутентичність* – *автентичність*.

Це призводить до певного розхитування галузевої термінології і є свідченням того, що українська термінологія державного управління – молода терміносистема, яка на сьогодні знаходиться в стані розбудови і формування. У стані розбудови є державне

управління і як галузь науки, і як сфера діяльності. Зрештою, і сама держава – Україна розбудовується. З'являються і зникають певні інститути влади, управлінські поняття, і, відповідно, виникають ті чи інші терміни державного управління. Наприклад, такі терміни, як *Представник Президента України, Державний Секретар Кабінету Міністрів України* за останні 10 років стали історизмами. Постійні зміни в структурі органів влади викликають постійні зміни найменувань цих органів.

Процес формування цієї терміносистеми неоднорідний. У розвитку української термінології державного управління виокремлено два різних за часом періодів: доннауковий (IX ст. – кінець XX ст.) і науковий (90-рр. XX ст. – поч. XXI ст.).

Актуальною є проблема лексикографічного забезпечення української термінології державного управління, адже спеціальні словники термінів цієї галузі на сьогодні в українській лексикографії практично відсутні.

Існує також проблема створення суто національної термінології державного управління, очищення наукової мови від надмірних іншомовних запозичень.

Отже, на становлення української термінології державного управління, розвиток її лексико-семантичної системи визначальний вплив мали як лінгвістичні, так і позамовні чинники. Формування терміносистеми відбувалося паралельно до становлення української державності. Зміни, що відбулися в політичному, економічному та духовному житті України в кінці XX століття, вплинули на розвиток термінології управління. У цей період посилюється процес оновлення лексико-семантичного складу терміносистеми, що виявляється в активізації термінотворення, широкому проникненні до термінологічної системи запозичень з інших мов, особливо з англійської.

Список використаних джерел

1. Алексеев Д.И., Борисов В.В. Аббревиация в условиях научно-технической революции. // Научно-техническая революция и функционирование языков мира. Сборник статей. – М.: “Наука”, 1977. – С.205-213.

2. Горещкий П.И. Історія української лексикографії. – К.: Вид-во Акад. наук УРСР, 1963. – 234 с.
3. Жовтобрюх М.А. Мова української періодичної преси (к. XIX – початок XX ст.). – К.: “Наук. думка”, 1970. – 303 с.
4. Канделаки Т.Л. Семантика и мотивированность терминов. – Москва: Наука, 1977. – 168 с.
5. Малиновський В.Я. Державне управління: Навчальний посібник. – Луцьк: Ред. – вид. відд. “Вежа” Вол. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. – 558 с.
6. Ожегов С.И. Из истории слов социалистического общества. // Лексикология. Лексикография. Культура речи. М.: Высш. школа, 1974. – С.88-96.
7. Погрібний А. Розмови про наболіле, або Якби ми вчилися так, як треба... К.: Школяр, 1998. – 288 с.
8. Полюга Л.М. Національна термінологія і термінографія у державотворчих процесах України // Український правопис і національна термінологія: історія, концепції та реалії сьогодення. – Львів, 1996. – С. 114-118.
9. Ткач Л.О. Вплив польської мови на українську літературну мову Буковини кінця XIX-XX ст. (зовнішні чинники) // Мовознавство. – 2000. – № 6. – С. 23-27.
10. Українська мова. Енциклопедія. – К., 2000. – 752 с.

СТИЛІСТИЧНА КОМПРЕСІЯ У ЗАГОЛОВКАХ ТА СПОСОБИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Чепурна З.В.

старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови,
Національний технічний університет України «КПІ імені Ігоря Сікорського»

Ключевые слова: заглавие, ток-шоу, экспрессивность, компрессия, антитезис, оценка.

Key words: Title, talk show, expressiveness, compression, antithesis, evaluation.

Назва чи заголовок органічно входить у мовленнєву канву телевізійного дискурсу і при цьому є важливою складовою когнітивно-персуазивної функції телемовлення. Ми ж розглянемо заголовок у функціонально-стилістичному плані та зацентруємо увагу на назвах телевізійних ток-шоу та розважальних програм.

Основним завданням заголовку є підвищення виразності та посилення змістового навантаження запропонованої інформації. У назвах можемо зустріти всі відомі лексичні та синтаксичні засоби стилістичної виразності: *Gefährliche Liebschaften oder wahre Liebe?* (протиставлення + риторичне запитання); *Ticks, Panik, Phobien – wann wird die Maske zur Krankheit?* (конструкція «тема-рема», еліптична конструкція, риторичне запитання); *Eingeliefert, ausgeliefert – wenn das Krankenhaus zum Risiko wird* (антитеза, побудована на основі епіфори).

Експресивні заголовки створюються на основі переносних значень слів, семантично забарвленої лексики, синонімів, антонімів і т. п., у них також можуть бути використані прислів'я, приказки, назви відомих пісень, кінофільмів, п'єс, елементи розмовної мови, тощо. Досить часто застосовуються у назвах ток-шоу синтетичні засоби виразності: синтетичні фігури, форма запитання-відповідь, еліптичні конструкції і т. п. До того ж такі художні засоби використовуються часто у поєднанні один з одним, у сконцентрованому, скомпресованому вигляді. Це дозволяє за допомогою обмеженої кількості лексичних та семан-

тичних елементів передати таким чином досить об'ємний зміст. Зважаючи на таку мовну компресію заголовок стає змістовно насиченим, образним, проте, стислим за формою.

Розглянемо функціональні особливості назв ток-шоу:

- номінативна;
- інформативна;
- рекламна;
- експресивна;
- видільна

Враховуючи неоднозначну (з огляду на різноманітність виконуваних функцій) природу назви ток-шоу, проаналізуємо його особливості як самостійної мовної одиниці та його зв'язок зі змістом телевізійної програми. У структурному плані назвам ток-шоу притаманні досить широкі виразні можливості. Вони можуть мати різний синтаксичний статус: слово (*die Kommunikationssüchtigen*), словосполучення (*der letzte Sirtaki*), речення (*Nur die Liebe zählt*), діалогічна єдність (*Erinnern Sie sich den ersten Diener des Staates? – ... Ja, vielleicht fehlen uns heute die preußischen Tugenden des alten Fritz*) і т. д.

Це можуть бути стверджувальні питальні, окличні речення і, зрештою, різноманітні стилістичні фігури. Варто зауважити, що тележурналісти використовують досить широкий спектр лексико-синтаксичних можливостей.

За нашими спостереженнями майже всі назви ток-шоу рідко зберігають нейтральність та на суб'єктивно-оціночному рівні є досить промовистими. Отже, вони одразу

представляють глядачеві сформовану думку, з якою він, проте, має право не погодитись, що в свою чергу, є досить чітко продуманим психологічним ходом. Розглянемо це на прикладі: *Unten schuftten, oben kassieren – sieht so unser Job aus?* – *Низи гнуть спину, верхи рахують гроші – так виглядає наша робота?* За допомогою протиставлення, вираженого антитезою та подання назви у вигляді риторичного запитання створюється неоднозначний та провокуючий вислів, який, проте, не має у собі категоричності і залишає право за глядачем робити висновки. Крім того, у назві протиставляються дві смислові синтагми: ствердження (тема) та його заперечення (рема, яка, проте, ставиться під сумнів), таким чином вдаються до психологічного методу та впливу на свідомість (глядача зацікавлюють, спонукають до роздумів, дискусії).

Не менш цікавий є даний приклад з точки зору перекладу. З синтаксичної точки зору він є повним еквівалентом, проте, для того, щоб передати семантичну наповненість та не втратити образність, слід вдатися до метафоричного перекладу, при цьому важливо зберегти антитезу: *schuften – гнути спину, kassieren – рахувати гроші*. У назві використовується запозичення з англійської мови *der Job*, яке досить активно вживається у німецькій мові та вже давно асимілювалось у мовній системі. Цей факт вкотре підкреслює, що заголовок створюється розмовною мовою, яка відповідає вимогам часу. При перекладі це запозичення передається власним українським відповідником *«робота»*, який є більш звичним для україномовного реципієнта, ніж іншомовне запозичення.

Виразність та довершеність назв деяких ток-шоу дозволяють їм функціонувати у якості самодостатніх мовних одиниць (автосемантичні назви). Такі семантично наповнені назви, здіблішого, розуміються, а, отже, краще сприймаються глядачем ще до подання основної інформації ток-шоу. До цього вдаються, щоб коротко, влучно та якомога повніше передати тему ток-шоу, а, отже, зацікавити, іноді заінтригувати по-

тенційного глядача. Як приклад розглянемо назву одного з ток-шоу *„Ein Wulf im Schafspelz?“* – *«Вовк в овечій шкурі?»*. Окрім риторичного питання спостерігаємо гру слів шляхом модифікації фразеологічної єдності. Експресивність назви відразу викликає зацікавленість у глядача. Йдеться про економічні афери экс-президента Німеччини Крістіана Вульфа. Подібність прізвища экс-президента та слова *Wulf* (вовк) дозволяють глядачу на когнітивному рівні сформувати уявлення про тему ток-шоу. Якщо розглянемо переклад цієї назви українською мовою, то варто зауважити, що для україномовного глядача мовний зворот з використанням прізвища президента не несе того ж смислового навантаження, що і для німецькомовного, тому у перекладі зустрічаємо вихідну фразеологічну конструкцію, без вказівки на прізвище *«Вульф»*, по-перше, тому, що обмежена аудиторія ототожнює прізвище *«Вульф»* з українським словом *«вовк»*, по-друге, особа президента та ситуація з його відставкою не настільки близька українському глядачеві, а, отже, не виникає пряма асоціація і, відповідно, немає необхідності проводити таку паралель.

Отже, виступаючи у комунікативній ролі, назви та підназви (заголовки тематичних блоків ток-шоу, рубрик, внутрішні назви) передають зміст в стислій формі. Це явище пояснюється психологічними закономірностями сприйняття інформації. Скомпресований текст зберігає тематичні характеристики вихідного, передає у згорнутому вигляді його основні тези, епізоди, предмети дискусій. Ущільнення/Згущування інформації досягається підбором глибших у плані смислової насиченості мовних засобів та виключенням надлишкових елементів. Назва активізує у першу чергу роботу мисленнєвих процесів глядача за рахунок інтелектуальних емоцій. Такі назви виконують інформативну функцію. Наприклад, у назві ток-шоу *„Deutsche Arbeitnehmer: verwöhnt oder versklavt?“* – *«Німецькі роботодавці: розбещені чи поневолені?»*. Така назва відразу привертає увагу потенційної

аудиторії, по-перше, за рахунок своєї актуальності, по-друге, за рахунок підбору вда-
лих лексико-семантичних засобів, які влуч-
но, проте неоднозначно оголошують тему
ток-шоу. Знову ж таки використовується
прийом антитези на основі анафори
(*verwöhnt oder versklavt?*) для створення
ефекту підсиленого очікування. При пере-
кладі антитеза зберігається, як у німецько-
му, так і в українському варіанті вона по-
будована на основі контекстуальних сино-
німів, проте відтворити анафору не вдаєть-
ся. Синтаксична конструкція залишається
абсолютно незмінною.

Отже, назва бере участь у формуванні
емоційного впливу ток-шоу, виконуючи
оціночно-експресивну функцію, вона збу-
джує емоції глядача, активізує його фанта-
зію, акцентує його увагу на окремих смисло-
вих та оціночних елементах, полегшує

сприйняття тексту, відіграє важливу роль в
організації мовних засобів у дискурсі ток-
шоу. У такому випадку вона виконує інте-
гративну функцію, тобто, досягається ціліс-
ність та єдність тексту, що дозволяє розгля-
дати його як цілісну мовну конструкцію.

Назва ток-шоу – це у повному розумінні
його реклама, тому цілком закономірною є
взаємодія метафоричного заголовка з систе-
мою метафор в основній частині програми.

Література

1. Schloßberger M. Expressivität und Stil: Helmuth Plessners Sinnes- und Ausdrucksphilosophie/ Matthias Schloßberger. – Oldenbourg: Akademieverlag, 2008. – 323. S.
2. Sendlmeier W. Sprechwirkung – Sprechstile in Funk und Fernsehen/Walter Seldmeier. – Berlin: Logos Verlag, 2005. – 200 S.
3. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования/ Илья Романович Гальперин. – Изд. 4-е. – М.: КомКнига, Электронная книга, 2006. – 144с.

НІМЕЦЬКОМОВНИЙ ЗАГОЛОВОК ЯК ОДИНИЦЯ ПЕРЕКЛАДУ

Ніколащенко Ю.А.

викладач Миколаївського державного університету ім. Петра Могили

Інтерес до вивчення проблеми такої компресованої форми мовлення, як заголовок, в останні роки значно зріс. Хоча перші спроби аналізу заголовків, відносяться до 20-30-х років ХХ ст., на той час вони все ж таки не стали безпосереднім об'єктом лінгвістичних досліджень. У подальшому процесі вивчення заголовков так і залишився малодослідженою одиницею перекладу художнього тексту. Заголовок висвітлювався у працях багатьох лінгвістів: І.Р. Гальперіна, Н.О. Фатєєвої, В.А. Кухаренко, О.О. Потебні, Л.Б. Бойка, І.В. Арнольда, В.В. Виноградова, А. Євграфової.

Переклад заголовку можна вважати окремою проблемою перекладознавства, від вирішення якої залежить у більшій мірі доля всього тексту, який перекладається в іншій культурі. Компетентний перекладач знає, що заголовок - це найважливіша позиція в тексті і при його перекладі недостатньо лише перекласти на іншу мову, але й зберегти основну функцію заголовку – привернути увагу людини до проблеми, яка розкривається у статті, зацікавити або пробудити інтерес до ознайомлення зі статтею. Початок та закінчення тексту називають «сильними» позиціями. По – перше, на таких частинах зосереджена особлива увага читача, оскільки його увага на початку не обтяжується ніякою інформацією про твір і готова до сприйняття концепції, реальності, теми, які пропонуються автором. По – друге, сам автор надає початку і закінченню тексту особливого значення, робить їх максимально ефективними, щоб привернути увагу читача до свого твору. Заголовок як одна із сильних позицій несе у собі максимально комунікативне навантаження і виступає одним із засобів зв'язку,

бо саме заголовок має властивість зв'язувати всі частини тексту. У ході класифікації заголовків мовознавці здебільшого враховують його змістовність, склад і форму; місце на сторінці та розташування відносно тексту; взаємодію з текстом; а також характер частини тексту, позначеної заголовком. Визначають наступні критерії ефективних заголовків: а) заголовок повинен бути помітним, навіть при швидкому погляді на сторінку з текстом; б) заголовок – це перше, що має кидатися в очі; в) заголовок повинен зацікавити; г) заголовок повинен бути емоційним, іншими словами, він повинен викликати емоції і почуття читача; д) заголовок повинен бути зрозумілим, тобто він повинен бути зрозумілим, тобто він повинен бути написаний абсолютно зрозумілою для аудиторії мовою.

Основну свою функцію – привернути увагу, заголовки виконують двоєким способом. Одні надають первинне уявлення про тему та зміст публікації – це заголовки, що «говорять». За допомогою таких заголовків читач швидко визначає у тексті, що йому потрібно в першу чергу прочитати, а що можна поки що відкласти. Інші грають на емоціях: дивують, вражають, інтригують читача. Це образні заголовки – «гачки», заковтнувши які, читач знайомиться зі своїм уловом – усією публікацією [1].

Мовознавці визначили три способи перекладу заголовків. Перший спосіб – за допомогою однозначних еквівалентів. До цієї групи відносяться всі випадки. Коли незалежно від контексту перекладач має у своєму розпорядженні лише одне відношення. Такі відношення отримали назву еквівалентних відношень або еквівалентів. Явище однозначних еквівалентів відно-

ситься в основному до сфери лексики. До лексичних однозначних еквівалентів відносяться окремі групи лексики: терміни, назви організацій, партій тощо. До другого способу перекладу відносять варіативні відповідники. До них належать лексичні відношення, які залежать від контексту, тобто всі багатозначні лексеми, конкретне значення яких реалізується в контексті. При цьому серед граматичних засобів мови варіативні відношення також розповсюджені достатньо широко. І останній, третій спосіб, за допомогою перекладацьких трансформацій. Теорія перекладацьких трансформацій з'явилась у середині ХХ століття й викликала великий інтерес у лінгвістів. Серед вітчизняних дослідників, які займалися розробкою питань, пов'язаних з положенням даної теорії, необхідно відмітити імена таких видатних вчених, як Я.І. Рецкер, В.Н. Комісаров, Л.С. Бархударов, А.Д. Швейцер, Т.Р. Левіцька, А.М. Фітерман, А.В. Федоров і багато інших. Я.І. Рецкер є одним із засновників теорії перекладацьких трансформацій. Він пропонує виділяти лексичні та граматичні трансформації, оговорюючи при цьому той факт, що трансформації дуже часто ведуть за собою граматичні перебудови, тому в практиці перекладу приходиться застосовувати одночасно обидва типи трансформацій. Лексичні трансформації (або адекватні заміни) - прийоми логічного мислення, за допомогою яких ми розкриваємо значення іншомовного слова в контексті й знаходимо йому українське або російське відношення, яке не співпадає із словниковим [8]. Отже, Я.І. Рецкер відносить до лексичних трансформацій наступні положення: 1) диференціацію та конкретизацію значень; 2) генералізацію значень; 3) змістовний розвиток при перекладі; 4) антонімічний переклад; 5) цілісне перетворення. Таким чином, німецькомовні заголовки можуть передаватись на приймаючу мову за допомогою однозначних еквівалентів, варіативних відношень або перекладацьких трансформацій. До основних випадків трансформацій відносяться конкретизація,

генералізація, додавання, опускання, транскрипція, транслітерація, антонімічний переклад, змістовний розвиток, описовий переклад, компенсація й цілісне перетворення.

З граматичної точки зору, усі заголовки, незалежно від їхньої структури відносяться до категорії речення, позаяк дієслівні та бездієслівні заголовкові мовні утворення вважаються реченнями особливого типу. Таким чином, номінативні заголовки завжди виступають як речення, і за значенням, яке міститься в заголовку, можна визначити внутрішній зміст твору. Оскільки, синтаксична структура заголовків відмічена відомою одноманітністю, точніше схильністю до певних синтаксичних типів, отже із синтаксичної точки зору заголовки художніх творів та текстів публіцистичного характеру можуть бути зведені до семи типів: односкладні номінативні заголовки «Die Räuber» («Розбійники»), односкладні поширені номінативні речення („Lebensansichten des Katers Murr“ – „Життєві погляди кота Мура“), двоскладні непоширені речення – заголовки («Ich werde immer bei dir sein» – „Я завжди буду з тобою“), неномінативні односкладні речення – заголовки („Vom Suchen und Finden der Liebe“ – „Шукати та знайти любов“), двоскладні поширені речення („Der Fuchs war damals schon der Jäger“ – „Лисиця вже тоді була мисливцем“), неповні речення („Untern Rad“ – „Під колесом“), заголовки у формі питального речення („Wo warst du, Adame?“ – „Де ти був, Адаме?“). До того ж німецькомовні заголовки можуть передаватися на мову перекладу за допомогою однозначних еквівалентів („Fünzig Tage“ – „П'ятдесят днів“), варіативних відношень („Der Scheik von Alessandria und seine Sklaven“ – „Олександрійський шейх і його невольники“) або перекладацьких трансформацій – („Baron (Freiherr) von Münchhausen“ – „Пригоди барона Мюнхгаузена“). При перекладі заголовків художніх творів слід уникати буквалізма. Велике значення в практиці перекладу має правильна передача власних імен („Wilhelm Tell“ –

«Вильгельм Телль»), оскільки всілякі неточності в їх перекладі можуть привести до фактичних спотворень, до втрати національного колориту. Як правило, власні імена не перекладаються, а транслітеруються („Martin Salander“ - «Мартін Заландер.») або транскрибується („Walfried“ - «Вальфрід»). Важливо також знати, що при передачі заголовків художніх творів німецьких авторів, які раніше вже перекладали на українську мову, рекомендують користуватися загальноприйнятими перекладами.

На сьогоднішній день існує тенденція щодо використання коротких лаконічних безпредикатних заголовків. Зрозуміло, що переклад заголовку слід робити лише переклавши весь текст і добре усвідомивши зміст оригіналу і мету автора.

Отже, переклад німецькомовних заголовків можна вважати окремою проблемою перекладознавства, від вирішення якої залежить у більшій мірі доля всього тексту, який перекладається на іншу мову. Тому після здійснення перекладу слід прочитати вихідний переклад і звернути особливу увагу на узгоджуваність слів в мові перекладу,

щоб не вживати словосполучень, які в нашій мові неприпустимі. Варто також пам'ятати, що слово набуває значення тільки у контексті, на відміну від оригіналу, перекладацький заголовок завжди виходить по-перше з повного знання цілого тексту, та по-друге, з індивідуального сприйняття його концепту перекладачем. Це неминуче веде як до ранньої експлікації концепту, так і до його змістовно – оцінних зміщень.

Література:

1. Бархадуров Л.С. Язык и перевод. М.:МО, 1975
2. Борисов И.О. Заголовок: сказать все и – коротко: Режим доступа:http://voxfree.narod.ru/joum/joum_051024.html (Дата обращения 11.03.2017)
3. Виноградов В.С. Введение в переводоведение. М.:Издательство института общего и среднего образования РАО.,2001.-204с.
4. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. М.:Наука, 1981. -138с.
5. Гарбовский Н.К. Теория перевода. М.:Издательство МГУ, 2004.-544с.
6. Гиляровский Р.С., Старостин Б.А. Иностранные имена и названия в русском тексте. М., 1985
7. Грицюк Л.Ф. До питання про лінгвістичний статус заголовка // Мовознавство. Київ,1989. №5. - 55-58с.
8. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. М.:Валент. 2007.-227с.

НЕНАДІЙНА НАРАЦІЯ ЯК НЕВІД'ЄМНА ОЗНАКА ТЕКСТУ РОМАНУ FIGHT CLUB ЧАКА ПАЛАГНЮКА

Л.В. Довбенко

Львівський національний університет імені Івана Франка м. Львів, Україна

У статті розглянуто компоненти ненадійності оповіді у сюжетній канві роману "Fight Club" Ч. Палагнюка. Авторка пропонує вважати ненадійну нарацію у фактурі проаналізованого роману продуктивним засобом виведення читача на інтерактивні позиції сприйняття й тлумачення художнього тексту, котрий не прогнозує простого опису подій.

Ключові слова: ненадійна нарація, типи нараторів, оповідна організація.

The article reveals the basic issues of the narrator's unreliability in the novel "Fight Club" by Chuck Palahniuk. The author attempts to show how this phenomenon manifests itself on different textual levels.

Key words: unreliable narration, types of narrators, narratorial organization.

У літературному житті США кінця ХХ ст. особливий інтерес викликає творчість письменників-постмодерністів, які беруть активну участь в експериментальних культурних процесах. Творчий доробок таких авторів засвідчує становлення нової течії в її межах. Провідними й плідними фігурами літературного життя США стали, серед інших: Т.Пінчон, Дж.Барт, Дж. Бартельм, Дж. Ірвінг. У творчості цих письменників спостерігається оригінальна взаємодія різних культурних традицій і художніх стилів, властивих різним світоглядним парадигмам.

Одне з провідних місць серед американських письменників українського походження належить Чаку Палагнюку. Романи письменника незмінно привертають зацікавленість читачської аудиторії та критики. Майже всі вони нагороджені літературними преміями, перекладені багатьма мовами світу. Сильову манеру Чака Палагнюка вважають центральною і для феномена нового трансгресивного, мінімалістського роману. Утім твори письменника не піддаються однозначній класифікації, потребуючи глибокого аналізу з урахуванням мовних, літературних та культурологічних чинників. Відтак метою цієї розвідки є аналіз образу ненадійного наратора у фактурі роману Ч. Палагнюка "Fight Club" (1996). Завдання полягає у тому аби з'ясувати, що

саме у мовній поведінці наратора примушує читача сприймати його точку зору з певними застереженнями. Для цього спробуємо окреслити основні параметри та причини ненадійності оповіді наратора у тексті роману "Fight Club", який є водночас і головним героєм твору. Наратор у романі є гомодієгетичним (що є типовим для ненадійних нараторів, ненадійні гетеродієгетичні наратори зустрічаються рідко), самообманутий (не усвідомлюючи, що відбувається у фіктивній реальності. Більше того, наскільки це можливо, чесно говорить про свій ментальний стан. Заплутано веде оповідь, сам не розуміючи того.

I haven't slept in four days. With her watching, I'm a liar. She is a fake.

She is the liar. At the introductions, tonight, we introduced ourselves:

I'm Bob, I'm Paul, I'm Terry, I'm David.

I never give my real name. [9, 22-2]

Оповідна канва сюжету розкривається через 1-у особу. Це молода людина (справжнього імені не довідаємось), яка живе життям середнього статистичного американця. Він працює в конторі автомобільної будівельної компанії і чимало часу проводить у відрядженнях. Оповідач мучиться від безсоння і доволі часто не в стані відрізнити сон і те, що на яву. Замість ліків лікар пропонує йому займатися спортом і періодично відвідувати групу пацієнтів, які хворі-

ють на невиліковні недуги. Так, щоденно після закінчення роботи, для нього починається паралельне життя – відвідування різноманітних груп підтримки. Це дає йому відчуття особистої власної значимості.

В аналізі фактури тексту роману “Fight Club” (1996) зосередимося на розгортанні сюжету через призму першоособового наратора та авторських відступів. Серцевиною тексту цього художнього твору є оповідь. Саме вона несе основне художнє навантаження. Як композиційно-мовленнєва форма оповідь дає уявлення про розвиток подій і їхню послідовність та є найпоширенішим способом викладу інформації. Наратор суб’єктивно оповідає у причинно-наслідкових зв’язках про події, які в певний момент є для нього важливими, або ж замовчує інформацію, яка на його думку, є несуттєвою. Він є ключовою фігурою тексту. Поняття наратора ототожнюють із поняттям оповідача, розповідача чи повістяра, оскільки це є фіктивна особа, створена автором-письменником. Наратор формує об’єкт розповіді, художній світ, може дистанціюватися від оповіді, персонажів. Наратор може набувати ролі протагоніста, бути важливим персонажем, другорядною особою, простим спостерігачем[4] Наратор – “центр системи просторово-часових координат, потрібної для урухомлення розгалуженого механізму дейктичної референції, закладеної в мові й активно задіяної в будь-якому наративному тексті” [1,с.250]. У фігурі наратора втілюється свідомість, що забезпечує цілісність структури й композиції тексту. Важливе значення для дослідження категорії наратора має класична праця “Rhetoric of Fiction” (1961), написана В. Бутом, у якій детально розглянуто категорії ідеалізованого автора та наратора, надійного та ненадійного оповідачів.

Отож, термін *unreliable narrator* був запропонований В. Бутом (1961). Дослідник визначив ненадійність оповіді на основі того, чи наратор порушує чи дотримується норм і принципів ведення оповіді цього твору [5, с.158-159]. В. Бут зауважує, що “наратор зазвичай радикально відрізня-

ється від ідеалізованого автора (*implied author* – переклад наш), який є його творцем” [ibid.,152] Прикметно, що ідеалізований автор сам не веде оповіді, а натомість присутній у творі ‘ідеологічно’. Словом, наратор вважається ненадійним, якщо його висловлення відображають погляди та цінності, які відрізняються від поглядів та цінностей ідеалізованого автора.

Відповідно, поняття ненадійного наратора тлумачиться як внутрішньо текстовий конструкт взаємин між “постульованим наратором” та ідеалізованим автором (друге “Я” автора) [ibid.,151]. Введення в наратив ненадійного оповідача забезпечує передачу естетичної свідомості, імпульсів, енергетики автора до читача [3, с.17], збуджуючи у його свідомості уявлення та роздуми, однотипні з авторськими. Як зауважує В. Бут, на відміну від надійного наратора, ненадійний змушує читача робити висновок про персонажів або наратив із того, що не сказано. Таку наративну стратегію автор використовує для “підпільної комунікації” із читачем [5, с.304]. Вважається, що ненадійні наратори – це, передусім, оповідачі від першої особи. Варто зупинитися на окреслених В. Рітганом випадках, коли читач має підстави сумніватися у вірогідності оповіді наратора. В. Рітган присвятив дослідження таким ненадійним оповідачам, як шахраї, божевільні, простаки або клоуни, наголошуючи на зв’язках між девіантною або психічно нездоровою свідомістю і недостовірністю, що виявляється при описі життєвого досвіду. Він виокремлює такі типи акцентуованих нараторів:

(1) наратор із перебільшеним Его; такий, який страждає мегаломанією; схильний перебільшувати та вихвалитися;

(2) психічно хвора чи невірноважена людина; особа, що неадекватно тлумачить власні емоції, психічні стани та сприйняття; відповідно, неможливо довіряти його інтерпретації подій;

(3) наратор-блазень, котрий не ставить серйозно до оповіді і свідомо грається з читачем, істинністю подій та ін., пересмикуючи та спотворюючи персонажів, сюжет, точку зору;

(4) наївний наратор, тобто світосприйняття якого є незрілим, інфантильним та обмеженим;

(5) наратор-брехун – оповідач, який всупереч власній ментальній зрілості, поінформованості та обізнаності з подіями, свідомо веде неправдиву оповідь, лукавить, навмисно спотворює свою роль та подає себе та/чи інших у фальшивому світлі. Це зазвичай відбувається задля того, аби ввести в оману читача, причому нерідко заради того, аби приховати власну ганебну чи непристойну поведінку в минулому [7, с.38].

Утім така типологія не може бути вичерпною і не може охоплювати повний спектр ненадійної нарації. Безперечно, важливо розрізнити рівні ненадійності в самому тексті. На думку Г. Аллрат, їх є чотири: 1) рівень вигаданого світу-оповіді; 2) рівень дискурсу; 3) рівень мови і 4) рівень структури тексту [6, с. 53].

Аналіз тексту роману "Fight Club" (1996) свідчить, що маємо справу, в основному, з першим рівнем, який вважається найбільш поширеним. Очевидними є також фіксовані вкраплення текстових сигналів ненадійності: а) на рівні дискурсу (метанаративні коментарі про неспроможність наратора правдиво вести оповідь та роздуми про проблеми з пам'яттю [6, с.57]

Three weeks and I hadn't slept. Three weeks without sleep, and everything becomes an out-of-body experience. My doctor said, "Insomnia is just the symptom of something larger. Find out what's actually wrong. Listen to your body"

I just wanted to sleep. I wanted little blue Amytal Sodium capsules, 200-milligram-sized. I wanted red- and-blue Tuinal bullet capsules, lipstick-red Seconals. [9, с.19].

б) на різних мовних рівнях (суб'єктивні висловлення, вигук).

You wake up at Air Harbor International.

Every takeoff and landing, when the plane banked too much to one side. I prayed for a crash. That moment cures my insomnia with narcolepsy when we might die helpless and packed human tobacco in the fuselage. This is how I met Tyler Durden.

Because of his nature, Tyler could only work night jobs. Some people are night people. Some people are day people. I could only work a day job [9, с.25].

Оповідь роману ведеться з кінця, з кульмінаційного моменту. Оповідач перебуває на останньому поверсі хмарочосу під дулом пістолета Тайлера, знаючи, що будівля ось-ось взіреться. Найважливішим моментом у 1-й главі є той факт, що наратор знає, що він і Тайлер – це дві сторони його роздвоєної особистості. Але ще не розкриває цей факт перед читачем. Оповідь починається так: *Tyler gets me a job as a waiter, after that Tyler's pushing a gun in my mouth... For a long time though, Tyler and I were best friends. People are always asking, did I know about Tyler Durden* [9, с.11].

Цілком природно, що на цьому етапі читач вважає Тайлера і наратора двома різними персонажами. Це практично триватиме аж до кінця роману. І хоча вони зображені "як дві різні фігури, що діють на власний розсуд, ведуть свій власний спосіб життя" [8, с.29], утім імпліцитно з самого початку є певні ремарки, що суперечать такому зображенню.

Використання особових займенників в оповідній організації тексту відіграє важливу роль впродовж усього розвитку подій у романі. І вже наступне речення: "The barrel of the gun pressed against my throat, Tyler says: 'We really won't die'" [9, с.11] означає, що наратор розмежовує себе і Тайлера, в той час як Тайлер звертається до них обох. Було б підозрілим якби зброя в цей момент була єдиною загрозою. Адже у ході оповіді стає очевидно, що обидва персонажі знаходяться на висотному будинку, який має вибухнути через 10 хвилин тож вони обидвоє загинуть.

Іншим займенником в оповідній організації роману є займенник другої особи you. Таке безпосереднє покликання до другої особи говорить про розрив стосунків між наратором та Тайлером, а у ширшому розумінні – розрив між персонажем та читачем. Іншими словами, це стосується не тільки читача, але й самого наратора і Тай-

лера. Це дозволяє наратору уникати уточнення, хто безпосередньо виконував дії – він сам чи наратор. Найчастіше це можна зустріти в епізодах, в які просочується думка “how to”. “To make a silencer, you just drill holes in the barrel of the gun, a lot of holes. ... You drill the holes wrong and the gun will blow off your hand” [9, с. 11]. Так звана інструкція “не тільки демонструє як робити глушник до пістолета, але й як наратор і Тайлер зробили свої власні, не вказуючи, хто точно свердлив отвори і чия рука може фактично розірватися.

У процесі аналізу тексту роману фіксуємо інші ремарки, які вплетені у канву роману, які дають можливість читачеві відкрити правду. Одна з символічних думок, яка постійно повторюється у тексті, закладена у реченні: “I know this because Tyler knows this” [9, с.12]. Читач робить висновок, що Тайлер розповів наратору всі свої хитрощі і не підозрює, що наратор знає все те, що і Тайлер, тому що вони поділяють одні й ті ж думки.

Отож, ненадійна нарація як невід’ємний атрибут тексту роману “Fight Club” Ч. Палагнюка – це продуктивний засіб виведення читача на принципово активні позиції, техніка, що встановлює перспективи, які не передбачають простого опису подій [2, с.361]. Сама оповідна манера письменника виявляє розмаїті моделі ненадійної нарації: від обмеженого, упередженого оповідача-обивателя до хворобливого, соціального

оповідача-шизофреніка з множинною особистістю. Активна зміна цих типів оповідних інстанцій свідчить про свідому гру автора з читачем. Ненадійність наратора у проаналізованому тексті роману засвідчує трансгресивну категорію відчуження, що поступово розвивається у трьох вимірах: відчуження *homo socialis* від соціуму; відчуження *homo socialis* від об’єктивної дійсності; відчуження *homo socialis* від самого себе.

Література

1. Бехта. І. А. Дискурс наратора в англомовній прозі. – К: Грамота, 2004. – 304с.
2. Ізер В. Процес читання: феноменологічне наближення //Слово. Знак. Дискурс: Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. // За ред. М. Зубрицької. – 2-е вид. доп. – Львів: Літопис, 2002. – С.349-366.
3. Легкий М.З. Форми художнього викладу в малій прозі Івана Франка. Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.01.“Українська література”. – Львів, 1997. – 17 с.
4. Ткачук О. М. Наратологічний словник. – Тернопіль: Астон, 2002. – 173с.
5. Booth W.C. The Rhetoric of Fiction. – Chicago: University of Chicago Press, 1983.
6. Foniokova Z. Bending facts within and beyond the borders of unreliable narration in selected novels by Kazuo Ishiguro and Max Frisch. – Brno: Masarykova Univerzita, 2009.
7. Riggan W. Picaros, Madmen, Naffs, and Clowns: The Unreliable First-Person Narrator. – Norman, OK: The University of Oklahoma Press, 1981. -206 p.
8. Sartain J.A. Even Mona Lisa’s Falling Apart: The Cultural Assimilation of Scientific Epistemologies in Palahniuk’s Fiction // Stirrings Still: The International Journal of Existential Literature. – Binghamton, NY: Binghamton University, 2005. – Vol.2. – # 2. – P. 25-27.
9. Palahniuk Ch. Fight Club. – London: Vintage, 2006.

ПОЗИЦІОНУВАННЯ ІМІДЖУ УКРАЇНСЬКИХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ЖУРНАЛІВ ДЛЯ ЧИТАЧІВ

Штейбарт Христина Вячеславівна

Національний університет «Острозька академія»

У статті наведено аналіз особливостей позиціонування іміджу українських суспільно-політичних журналів для читачів. Зазначається, що позиціонування іміджу дозволяє періодичному ЗМІ виокремитися з-поміж інших видань, скласти достойну конкуренцію аудіовізуальним та мережевим мас-медіа, а також знайти свою інформаційну нішу.

Ключові слова: український медіаринок, суспільно-політичний журнал, імідж, позиціонування, стратегії позиціонування.

Ключевые слова: украинский медиарынок, общественно-политический журнал, имидж, позиционирование, стратегии позиционирования.

Key words: Ukrainian media market, socio-political magazine, image, positioning, positioning strategy.

The article provides an analysis of image positioning features Ukrainian socio-political magazines to readers. It is noted that the positioning of the image allows periodic media stand out from other publications, to make a decent competition and openwork audiovisual media and information to find their niche.

Вступ. Початок ХХІ століття ознаменований стрімким розвитком комунікаційних технологій. В еру динамічного розвитку інтернету, нових технологічних можливостей функціонування телебачення та радіо, друковані ЗМІ зіткнулись з гострою потребою модернізації. Сьогодні не достатньо провести реєстрацію друкованого ЗМІ та видати його. Враховуючи, що на медійному ринку, як і на будь-якому іншому, йде постійна конкурентна боротьба, пресові ЗМІ повинні орієнтуватися на виклики ринкової економіки та застосовувати всі необхідні засоби для ефективного ведення цієї боротьби. Одним із таких засобів є позиціонування. Коментарі експертів, зібрані в ході дослідження, віддають найвищі позиції в «рейтингу стратегій, необхідних для успіху медіа» саме цій концепції.

Мета статті полягає в дослідженні особливостей позиціонування іміджу українських суспільно-політичних журналів.

Виклад основного матеріалу. В умовах ринкової економіки, для того щоб випускати друковане видання, його засновник і керівники редакції змушені займатися медіабізнесом. Тобто підприємницькою діяльністю, метою якої є одержання прибутку. Без цього неможливо забезпечувати існування редак-

ції. Формування іміджу видання на інформаційному ринку набуває особливої гостроти з декількох причин. По-перше, виникає необхідність виокремитися з-поміж інших видань. По-друге, зростає конкуренція з боку аудіовізуальних та мережаних ЗМІ. І, по-третє, трансформація суспільства, зміни в ієрархії цінностей населення також вимагають від друкованого видання активного пошуку своєї Інформаційної ніші [2, с. 37].

Створюючи імідж суспільно-політичного журналу, особливу увагу варто приділити його позиціонуванню. Ще у минулому столітті вперше ідею позиціонування запропонували американські маркетологи Ел Райс і Джек Траут. Вони визначали позиціонування як організовану систему знаходження у людській свідомості відкритих вікон, що базується на повідомленні, в відповідності з якою ефективні комунікації здійснюються лише в потрібний час та при певних обставинах. Марена Вітек-Гайдук визначає позиціонування як окреслення способів сприйняття бренда покупцями цільової групи з огляду на прийняті критерії (джерела) позиціонування, в відповідності до брендів конкурентів. Отож, базовою ціллю позиціонування можна вважати ідентифікацію та

демонстрацію причин придбання того чи іншого товару/послуги, що служить реальною перевагою для бренда [3, с. 283].

До основних стратегій позиціонування іміджу українського суспільно-політичного журналу можна віднести: підкреслення статусу першості; володіння «атрибутом»; лідерство; спеціалізація; аудиторія.

Підкреслення статусу першості. В свідомості людей перше залишається першим, і дуже важко, а як стверджує Д. Траут, фактично нереально порушити таку позицію. В сегменті суспільно-політичних тижневиків «Український тиждень» сприймається як лідер інформаційного ринку і випереджає «Віче». Отже, оскільки першість в свідомості людей асоціюється з найбільшим досвідом – перші отримують значну перевагу. Проте, щоб стати конкурентною перевагою, «першість» має бути диференціюючою основою, підкресленою в стратегії просування. А отже, якщо першість дійсно є за певним виданням, необхідно обирати саме цей інструмент позиціонування, не дозволяючи перехопити його конкурентам.

Наступна стратегія, яка вже може бути використана будь-яким виданням в незалежності від часу появи на ринку – *володіння «атрибутом»*. Власне нею послуговуються багато нових видань, для того щоб протиставити себе існуючим лідерам. І саме це володіння атрибутом розглядається як інструмент позиціонування №1. Так, щотижневий ілюстрований суспільно-політичний україномовний часопис «Український тиждень» висвітлює найсвіжіші ключові події та проблеми країни. Атрибутом журналу є рубрика Світ, в якій вміщуються перекладені матеріали із The Economist – впливового щотижневого англomовного журналу, основними темами в якому є політичні події, міжнародні відносини, фінансові, економічні й ділові новини.

Наступна стратегія позиціонування – *лідерство*. Створення найкращих результатів на ринку, наприклад «Kyiv Post» – найчитабельніший журнал Києва – веде найкоротшим шляхом до створення переваг на користь лідера. Якщо видання має на

ринку провідні позиції – найбільш читабельне, найбільш популярне, найбільш відоме – то стратегія лідерства має на меті продовжити ефект від успіху.

Виходячи з того, що для комерційної преси основним засобом існування є рекламодавець, а рекламодавцю видання продають свою аудиторію, то вона і є першим інструментом позиціонування. Аудиторія – це головний акцент видання, як і будь-якого іншого медіа. Важливим інструментом після визначення аудиторії є деталізований портрет читача. Він важливий не лише для редакції, але й для відділу реклами і для видавця. Видавництво «Українського тижня» заявляє про орієнтацію на аудиторію освічених чоловіків та жінок 21–55 років, мешканців переважно великих міст, здебільшого зайнятих в приватному бізнесі, або держслужбовців високого та середнього рангу.

Висновки. В умовах функціонування періодичних видань в середовищі вільного ринку, одним із етапів життєвого циклу стає маркетингова стратегія позиціонування, виведена Д. Траутом. Перераховані у статті стратегії позиціонування можна назвати загальними, проте в залежності від того, яким чином видання отримує прибуток, в якому сегменті працює та ін., формуються конкретні схеми диференціації.

Література:

1. Березенко В. В. Імідж друкованого видання: структура та засоби формування / В. В. Березенко, Л. В. Савченко // Культура народів Причорномор'я. – 2007. – № 101. – С. 220–222.
2. Витвицька Ю. Функціонування та реалізація друкованого брендового медіапродукту на українському медіаринку / Ю. Витвицька // Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика. – 2014. – Вип. 39. – С. 36–41.
3. Савченко Л. Імідж корпоративного видання: структура та засоби формування / Л. Савченко // Психолінгвістика. – 2013. – Вип. 12. – С. 281–285.
4. Шевченко В. Е. Роль візуального стилю журналу для ідентифікації видання / В. Е. Шевченко // Наукові записки. – 2015. – № 2. – С. 139–147.

ОСОБЕННОСТИ ПИСЬМЕННОГО ПЕРЕВОДА ТЕКСТОВ НЕСТАНДАРТНОЙ ТЕМАТИКИ

Павловская Л. И.

Национальный технический университет Украины «КПИ», г. Киев, Украина

Ключевые слова: письменный перевод; иностранный язык; переводчик; нестандартные тексты.

Keywords: written translation; foreign language; translator; nonstandard texts.

Письменный перевод относится к достаточно сложным видам умственной деятельности. Здесь требуется не только знание языка, но и определенная совокупность профессиональных знаний, умений и навыков, которые помогают переводчику создавать текст перевода в разнообразных условиях [1]. Одной из проблем в работе профессионального переводчика являются тексты с нестандартной, необычной тематикой. Нестандартными, необычными текстами могут быть тексты с таким содержанием, такой тематикой, которые вообще очень редко встречаются среди других текстов, что обусловлено ограниченной областью соответствующей деятельности или ограниченной потребностью в переводе таких текстов. Подобный текст становится малознакомым по тематике, структуре, терминологии для многих переводчиков и поэтому требует больших усилий для работы над ним. Соответственно в распоряжении переводчика значительно меньше вспомогательных источников информации, такие источники часто являются неполными, поиск таких источников может быть достаточно сложным в сравнении с поиском дополнительных информационных источников для текстов более распространенной тематики. Текст можно назвать малознакомым также и с субъективной точки зрения для конкретного переводчика, который может впервые (или редко) встречаться в своей деятельности с такой тематикой. В этом случае также требуется значительно больше времени и усилий для усвоения определенного объема знаний, необходимых для понима-

ния и письменной передачи такого текста на язык перевода. Конечно, в подобных случаях можно консультироваться у более опытных в подобной тематике переводчиков или у других специалистов. Возможна также передача заказа на перевод другим переводчиком, более опытным в переводе текстов этой тематики, например, в организациях переводчиков, в центрах, бюро переводов, где благодаря значительному количеству переводчиков текст может быть поручен лицам, имеющим большой специализированный опыт.

Но не всегда в практической деятельности ситуация может быть достаточно благоприятной. Хотя вариант переводческой специализации может быть экономически выгодным, поскольку в таком случае требуется меньше времени и усилий для осуществления перевода, что в случаях срочного перевода может быть оптимальным вариантом, не следует, однако забывать о необходимости развития одного из основных качеств профессионального переводчика – его способности переводить тексты широкой тематики [3]. Поэтому усвоение (изучение) новой тематики является также задачей профессионального развития переводчика. Для этого переводчику необходимо выделять определенное время и другие ресурсы. Такая деятельность уже в большей степени относится не к непосредственной профессиональной деятельности, а может быть названа самообразованием или самообразованием переводчика [2]. Такое самообразование необходимо не только для подготовки переводчика к переводу текстов широкой темати-

ки, но и для развития общего профессионального мышления переводчика, поскольку и в текстах с распространенной тематикой, терминологией и структурой могут встречаться элементы, не известные конкретному переводчику. Перевод таких элементов текста может вообще не иметь готового решения и требовать значительных творческих усилий. В качестве примеров сложных вариантов письменного перевода рассматриваются: научная литература, книги по философии, религиозные проповеди, техническая документация, юридические и медицинские тексты.

В связи с расширением международной коммуникации в различных областях теории и практики увеличивается потребность в письменных переводах на иностранный язык, что необходимо для ознакомления представителей других языков с информацией, в распространении которой заинтересованы те, кто ее создает. Возрастает значение умения переводить тексты с необычной для переводчика тематикой, терминологией и структурой.

Поэтому в большей степени становится необходимым гармоничный взгляд на перевод как на искусство, как на умственное развитие личности и как на профессиональную деятельность, которая должна быть оптимально организована.

Литература

1. Латышев Л. К., Семенов А. Л. Перевод: теория, практика и методика преподавания. – М.: Академия, 2003. – 192 с.
2. Сдобников В.В., Петрова О.В. Теория перевода. – Н.Новгород: Изд-во НГЛУ им. Н.А. Добролюбова, 2001. — 306 с.
3. Сереброва Л.Н., Павловская Л.И. Личность переводчика и перевод сложной научной книги (на примере деятельности русского ученого-энциклопедиста А.Е. Снесарева как переводчика)/ Актуальные вопросы переводоведения и практики перевода. Сборник научных статей. Выпуск 3. – Н. Новгород: Бюро переводов «Альба», 2013. – с. 151-159.

